

Keyifli Okumalar Dileriz

Binlerce kategoride milyonlarca PDF e-kitap, ders kitapları, dergiler ve romanlara platformumuz üzerinden ücretsiz ulaşabilirsiniz.

RESMİ WEB SİTEMİZ

<https://rantey.org>

Yedek ve Duyuru Kanallarımız

Sitemize erişim engeli gelmesi veya adres değişikliği durumunda aşağıdaki kanallardan güncel giriş adresine erişebilirsiniz:

- Telegram: <https://t.me/birkitapbir>
- WhatsApp Kanalımız : <https://whatsapp.com/channel/0029VbDHv8uE50Us4lvMoc0Y>

Afşar Timuçin

NARÇİÇEĞİ SABAHLAR

Gönül Gözüyle 5

 Bulut

NARÇİÇEĞİ SABAHLAR

AFŞAR TİMUÇİN

 Bulut

***Gönül Gözüyle 5
Narçiçeği Sabahlar***

AFŞAR TİMUÇİN

ISBN: 978-975-286-301-9

© 0107-34-006815 Bulut Yayınları, 2009

Birinci Baskı: Bulut Yayınları Kasım 2010

Kapak ve Ofset Hazırlık: Bulut Yayınları

Baskı: Yazın Matbaacılık

Çiftehavuzlar Caddesi Prestij İş Merkezi No: 27/806 Kat: 9

Bayrampaşa-İstanbul

Tel: 0212 565 01 22

Sertifika No:120284 66 78

Bulut Yayın Dağıtım Tic. ve San. Ltd. Şti.

Caferağa Mah. Safa Sok. No: 8 Moda

34710 Kadıköy-İstanbul

Tel: (0 216) 330 59 24 - 414 21 75 **Faks:** 0216 330 30 59

E-Mail: bulutyayinlari@bulutyayin.com

bulutyayinlari@gmail.com

www.bulutyayin.com

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - <https://rantey.org>

Tam Altmış Yıl Olmuş / 7
Bırakmayı Bilmek / 9
Basitlikler Bayağılıklar / 11
Benim Üniversitem / 13
Balkonda / 15
Baudelaire' in Acı Sonu / 17
Sağlık Sorunlarımız / 19
Nüfus Artışı / 21
Platon Haklı mı? / 23
Doğa Boşluk Bırakmaz / 25
Resim Yapmak / 25
Bağımlı olmadan Yaşamak / 29
Ama Çok Zeki / 31
Gözümüz Doyabilseydi / 33
Sağduyunun Getirdiği / 35
Gururun Götürdüğü / 37
Kurnazlıklarımız / 39
Toplumların Kutsalları / 41
Zaman Var mı? / 43
Karmakarışık Bir Yazı / 45
Babamın Çelişkisi / 47
Deha Sabırdır / 49
İhtiyar Cato / 51
Süleyman' ın Meselleri / 53
Korkuyu ve Acıyı Yenmek / 55
Demokrasi Korkusu / 57
Çok Konuşmak / 59
Bazı Şeyler Zaman Alacak / 61
Kendimizi Hazırlamak / 63
Örnek Olmak / 65
Birinin Adamı Olmak / 67
Mutlu Olmak Dedikleri / 69
Amcam Kızını Vermezse / 71

Şoför Mahalli / 73
Yürek Eskimez / 75
Cihar Attım Şeş Oynadım / 77
Bunalan Genç Adamlar / 79
Film İzlemek / 81
Türkü Söylemek / 83
Israr Alışkanlığı / 85
Nietzsche'nin Talihsizliği / 87
Hey Gidi Günler / 89
Bay A Garip Adamdır / 91
Bay A Güler Geçer / 93
Spinoza'yı Sever misiniz? / 95
Evlenme Tutkusu / 97
Yaşam Kahramanları / 99
İstanbul'un Dört Bir Yanı / 101
Üstünde Yaşadığınız Toprak / 103
Dil Değişiyor / 105
Basitlik Bayağılık / 107
Boğulurken Çırpınmak / 109
Üretmeden Olmuyor / 111
Eskiçağ Ahlakları / 113
Mutluluk ya da Dinginlik / 115
Ha Amber Ha Ambar / 117
Önce Düşünmeyi Öğrenmek / 119
Çeneler Düştü / 121
Memnun musun Şimdi? / 123
Bu da Yazıysa / 125
Kim Kimin Kurbanı? / 127
Sevmek Hakkımızı Kullanalım / 129
Kendigider / 131
Kurgu mu Deneyim mi? / 133
Cahilliğin Güzelliği / 135
Ben Bir Yabancı mıyım? / 137
Spor Efendiliktir / 139
Cinsel Sapıklık / 141

Evlenmek Vaadiyle Tecavüz / 143
Mutluluk Vermek / 145
Ah Khilon Ah! / 147
Ahlak Yok Namus Verelim / 149
El Elin Eşeğini / 151
Yaşlanmak Güzeldir / 153
Onlar Hep Böyle / 155
Toplumların Açmazları 1 / 157
Toplumların Açmazları 2 / 159
İnsana Saygı / 161
Böyle Olmasaydı / 163
Kenar Mahalle / 165
Özü Elden Kaçırarak / 167
Yetersizlik ve Boşluk / 169
Süheyla Karpuzu Kes / 171
Geçmişin Dönülmezliği / 173
Yaşamadan Yaşamak / 175
Yalan Dünya Gerçeği / 177
Estetikte Duraklama / 179
Zorunlu Gezgincilik / 181
Eleştiri Sevmeyen Toplum / 183
Hıyaromanlar / 185
Ortaçağ Şarkıları / 187
Ezilenler / 189
Garipliklerimiz / 191
Narçiçeği Sabahlar / 193
Bölük Pörçük Anılar / 195
Descartes'ın Hollanda Günleri 1 / 197
Descartes'ın Hollanda Günleri 2 / 199
Yırtıklık ya da Pişkinlik / 201
Canım Ne Yapalım Yani? / 203
Bizimki Nankörlük Olmasın? / 205

TAMALTMİŞ YIL OLMUŞ

“Gurbet şairi” Kemalettin Kamu öleli tam altmış yıl olmuş. Nurullah Ataç onun ölümü üzerine yazdığı bir yazıya *“Böyle mi edeceğetin Kemalettin?”* diye başlar ve hemen onun şu dörtlüğünü anımsatır: *“Korku bilmez ölümden / Her gün yeniden ölen / Bir bade gibi neden / Biteyim bir içimde?”* Şöyle diyor Ataç: *“Sen belki korkmazdın ölümden; daha doğrusu, Kemalettin, biz de korkmazdık senin ölümünden: yaraştıramazdık sana ölümü, düşünemezdik senin öleceğini... Neydi ki daha yaşın? Arkadaşlarının, bizlerin çoğumuzdan küçüktün; sende bir gençlik, daha doğrusu, darılma, bir çocukluk vardı... Yapayalnızmışsın ölürken. Bir türlü kurtulamadın o ürktüğün yalnızlıktan: “Varsın gene bir yudum su veren olmasın, Başucumda biri bana su yok desin de... Bir yudum su verenin, sana bir su yok diyenin olmamış, Kemalettin; seni bunca seven kimseler, bunca arkadaşların, bunca gönüldeşlerin varken bir kimsesiz gibi kendi kendine ölmüşsün...”*

Ben her zaman insanın kendi kendine ölmesinin daha güzel olduğuna inanırım. Doğrusu ben kendi payıma ölüşümü birileri izlesin istemem. Bu yüzden Kemalettin Kamu’nun ölümünü ölümlerin en güzeli gibi düşünüyorum. O yorgun bir günün sonunda, kaldığı pansiyon odasında, temizlik işlerine bakan kişiden bir kahve ister. Önüne getirilen kahveye eli değmez: birden yığılır kalır. Yıllardır midesinden yakınan şairin hastalığını belki de hekimler anlayamamış, onun erken ölümüne yol açacak kalp hastalığını görememişlerdir. Erzurum milletvekili Kemalettin Kami Kamu 1948’in 6 martında, cumartesi günü, saat 18.00’de kırk yedi yaşında yaşama gözlerini kapamıştır.

Behçet Kemal Çağlar da onun ölümüyle ilgili olarak şunları yazmıştır: *“O her zaman farfarasız, gürültüsüz, için için çalışırdı. Kozasını örüyor ve ömrünü tamamlıyormuş, yazık! Türk şiirinin halis ve tam yerli ipeği onunkidir. Öteki çalışmaları da böyleydi: Meclis komisyonlarında da böyle sessiz fakat verimliydi. Grup müzakerelerinde öyle vakarlı, öyle yerinde müdahaleleri olurdu ki kararlara mecra değiştirirdi. Türk Dil Kurumu’ndaki çalışmaları da bu cinstendi: yeni bir teknik terim bulduğu zaman gözlerinin içi en güzel mısralarından birini yarattığı zamanki gibi parıl parıl gülerdi.*

Kemalettin Kamu şiirde hiçbir zaman bir yenilikçi olmadı. Şiire aruzla başlamıştı. Onun önemi yenilikçiliğinden çok ince ve özenli duygusallığından gelir. Babasının ölümünden sonra annesini alıp İstanbul'a gidişi doğal olarak onun dünyasında bir takım değişiklikler yarattı: ona aruzdan heceye bir geçiş yaptırdı. Bu yer değiştirme onun dünyasında devrim gibi bir şeydi. Şairin en ilginç şiirleri heceyle yazılmış olanlarıdır. *Tek adam* gibi serbest vezinle yazılmış şiirleri pek çekici değildir. Faruk Nafiz Çamlıbel gibi, Orhan Seyfi Orhon gibi, Halit Fahri Ozansoy gibi, Enis Behiç Koryürek gibi şairlerin ardılıydı, hecenin usta bir kalemi oldu. Günlük yaşamın koşusu içinde belli ki Kemalettin Kamu edebiyata çok vakit ayıramadı, uzun uzun şiir düşünecek, şiir tasarlayacak vakti bulamadı. Bu yüzden çok az yazdı. Böylece bir bakıma türk şiirinin duygulu ve iyi niyetli bir heveslisi olarak kaldı. Bu sözlerimiz onun şiirlerini hafife aldığımız anlamına gelmesin. Özellikle Kurtuluş Savaşı'nın ruhunu ve anlamını ortaya koyan şiirleri unutulmaz şiirlerdir. Savaş yılgınlığı, yurt duyguları, gurbet acısı, aşkın açmazları onun şiirinde başlıca yeri tutar. Şair genelde halk şiirinin güzelliklerinden etkilenmiş, şiirinde kendisini bir halk şairi diye değerlendirmemizi sağlayacak özellikler geliştirmiştir.

Bu değerler unutuluyor diye yakınıyoruz zaman zaman. Hatta bu toplumda insanların toplumsal ya da kültürel belleklerinin zayıf olmasından yakınıyoruz. Evet ama onların unutulmamasını sağlayacak başka dayanaklarımız yok mu? Hiçbir kültür kurumu yok mudur ki kendilerini insanlığa adanmış bu sanat insanlarının unutulmaması için bir şeyler yapabilsin? Yazar sendikaları, edebiyatçı dernekleri, sanat kulüpleri bu işi yapmadıkları zaman ne işe yarayacaklar? Şu sıra bir Kemalettin Kamu haftası düzenlenseydi, eli kalem tutanlar, şiirimizi bilenler otuz kırk kişiye olsun onun değerini anlatsalardı kötü mü olurdu? Genç insanlar, evet, değerlerimizi tanımıyorlar. Bir genç adama üç şair adı say desek terlemeye başlıyor. Dün Attila İlhan'ı severlerdi, bugün gene seviyorlar mı? Bir ara Özdemir Asaf'ı yücelttikçe yüceltenler nereye gittiler? Bakmayın, Cemal Süreya'nın adı da bugün anılıyor. Yarın ne olacağı bilinmez. Bu toplum Nazım Hikmet'i bile okur gibi yaptı ama okumadı. Kemalettin Kamu'ya belleğimizde yer var mı?

BIRAKMAYI BİLMEK

İnsanlar bırakmayı, çekip gitmeyi, vazgeçmeyi bilmez genelde. Biri bir şeyi ele geçirdi mi onu sonuna kadar korumak ister. Artık seni sevmiyorum diyen sevgiliye ne demek gerekir? Hadi güle güle kardeşim demek gerekmez mi? Olur mu öyle şey, nasıl bırakmış! Saplayıverirsin karnına bıçağı, görür gününü. Üsküdar eşrafından Abuzer efendinin ortanca oğlu tombalacı Hidayet' i ortada bırakan hangi sidikliymiş görsün de ibret alsın millet. Kendilerine “sabık” dedirtmemek için ipi boylayabilir insanlar. Kaldı ki ölümlerin en kötüsü ipe çekilmek değildir. Bundan üç yüzyıl kadar önce Cyrano de Bergerac “*İnsan ip-siz de asılabilir*” dememiş miydi? Sen iki ya da üç dönemden çok soğan başı olamıyorsan karını soğan başı seçtirirsin, olmadı yardakçılarından birini getirirsin yerine. Ölene kadar başkan, ölene kadar müdür, ölene kadar mahalle muhtarı, ölene kadar şef, ölene kadar apartman yöneticisi... İnsan bulunduğu yerden sapsarı bir güz yaprağı gibi yere indirilir mi? Oradan inmemek için ne gerekirse yapacaksın. Belki de yapman gereken tek şey gerektiğinde bir sinek kadar küçülebilmek gerektiğinde bir cellat gibi zalim olabilmektir.

Fénelon “*Çok kazanmanın gerçek yolu çok kazanmak istememektir ve gerektiğinde yitirmeyi bilmektir*” der. Bu sözü uğraşları ya da eğilimleri gereği yanlış anlayanlar olabilir. Ne demek o, gelen kısmeti geri mi gönderelim yani, ayol deli derler bize? Göndermeyin, sakın göndermeyin, deli misiniz, onu da alın içeriye. Yok efendim, kim demiş haram diye, helaldir. O sizin alın teriniz. İnsanların büyük bir bölümü kazanmak denen şeyi yalnızca para ve güç kazanmak olarak anladıkları için dünyamız tadından yenmez olmuştur. Karnı doymuş ama gözü doymamış aylara takılmamak için kenar köşe dolaştığımız şu günlerde onur denen şeyden haberi olan kaç insan kalmıştır dostlarım? Gözünü hırs bürümüş zavallı tipler, değer diye bir şey bilmediklerinden, karanlıkta sivrisinekler gibi hortumlarını daldıracak yer arayadursunlar, hala içinde insan olmanın ışığını inatla korumaya çalışan kendi halinde insanlar binbir acı karşılığında varlıklarını sürdürülebilmek için çaba gösteriyorlar.

Sonu rezillik mi olacak? Olursa olsun efendim. İnat bu ya, ben burayı dünya yıkılsa bırakmam. İyi ama aziz zavallım, sen paçanı bağlayamayacak kadar aciz birisin. Ona yaltaklandın, öbürüne kölelik et-

tin, gerektiğinde yüzüne tükürdüler aldırmadın, çocuklarımın yüzüne nasıl bakarım demeden her anlamda küçülmeyi göze aldın, ne olacak senin sonun? Üstelik üstlendiğin işi de beceremiyorsun. Seni oralara getiren gözü dönmüşler yavaş yavaş köpek gibi pişman olmaya başlıyorlar sana güvendikleri için. Ama sen bir hiç olduğundan asılıyorsun durmadan, vaktiyle ele geçirdiğin şeyi ne pahasına olursa olsun bırakmamak adına. Anan memlekette çalımlar atıyor, baban kahveye giderken ya da çarşıdan dönerken muzaffer bir kumandan gibi kasıldıkça kasılıyor, kardeşlerin ikide birde birilerine sen büyüğümüzü anımsatmaya ve böylece kendilerinin kim olduğunu duyurmaya bakıyorlar, senin koskocaman bir hiç olduğunu bilen hemşerilerin bile adın geçtiği yerde kabarıveriyorlar.

Adın kitaplara da geçmiş olsa unutulacaksın biraderim. Bir gün sonsuz pişmanlıklar içinde bir köşeye çekilmek zorunda kalacaksın, işte o zaman anlayacaksın boşa geçmiş bir yaşamın son evresini oynamakta olduğunu. Anılar dünyasında yaşayacaksın, o anıları abarta kabarta boş kafanda döndürüp yepyeni renklere bulayacaksın. Sen ki, yazık, çok önem verdiğin kadın avcılığını bile becerememişsin. Herbir anı ne kadar şişirilmiş ya da parlatılmış da olsa altında sancılar barındırarak. Kendini ne kadar kandırırsan kandır, kafandan bir takım gerçekleri silemeyeceksin. Kimlere gözü kapalı hizmet ettiğini birileri sana unutturmaya çalışsa da sen kendine unutturamayacaksın. Birileri sana eski günlerde gösterdikleri o yapay saygıyı göstermekte eksik kaldıkları zaman nankörlüğün ne demek olduğunu anlayacaksın. Ben zaten o saygıyı hak etmemiştim demeyeceksin de, insanoğlu böyledir işte deyip çıkacaksın.

Karlı bir günde üzerine son toprağı da attıklarında, gidişin kimse-nin yüreğinde derin acılar bırakmayacak hatta kimsenin umurunda olmayacak. Belki de birileri içlerinden senin asla duymak istemediğin sözleri söyleyecekler. İlk yazın ilk ılık rüzgarları esmeye başlayınca sen de hiç yaşamamış gibi olmaya başlayacaksın. Adına birileri dostlar alışverişte görsün gibilerden anma toplantıları düzenleyecekler, o da işe yaramayacak. Yalnız bazı eylemlerini kötü örnekler olarak göstermek istediklerinde adını anacaklar. Toprağına ektikleri mor zambaklar bile süslemeye yetmeyecek seni. Torunların senin kim olduğunu ondan bundan öğrenip şaşacaklar, her adın geçtiğinde başlarını önlere eğecekler.

BASİTLİKLER BAYAĞILIKLAR

Basitlikler basitlikleri bayağılıklar bayağılıkları izledi. Bütün ayıpların üstüne bir “kalkınma” örtüsü örtülmüştü. “Nurlu ufuklara” doğru gittiğimizi söyleyenler bilinç ufukları bir çocuğunki kadar dar insanlardı, üstelik çocuk da olmadıklarından onların düş kurmakta ya da geleceği tasarlamakta en küçük bir çabaları yoktu. Yalnızca yalanlar üretbiliyordu kafaları. Bir şeyleri kendilerinin kılma yolunda gözümüzün içine baka baka yalan söylemek en kolay becerdikleri şeydi, yalan söylemek konusunda çok başarılıydılar. Kimilerinin gözleri paradaydı, paraya azçok doymuş olanların gözleri daha başka şeylerdeydi. Bu daha başka şeylerin başında *yönetmek tutkusunu* geliyordu. Paçasını bağlamakta yetersiz olan adam üst düzeyde yönetime adaydı. Bunlar bilinçsizlikleri içinde gözüpek insanlardı. Yalan yanlış bir eğitimden geçmiş olmanın sakıncalarını ve tehlikelerini üst düzeyde barındırıyorlardı. Son derece pervasızdılar. En küçük bir çıkar için etmediklerini koymuyorlardı: çıkar sağlamak adına birilerini ezmek konusunda akla zarar verecek yöntemleri vardı. Tarih, toplumbilim, felsefe ve daha başka şeyler bilmedikleri için *alan gider kapan götürür* formülünün ölümsüz bir formül olduğunu düşünüyorlardı.

Onlardan biri bana bir gün şöyle dedi: *“Küplerimizi ne kadar çabuk doldurursak o kadar iyi. Bu çeşme sonuna kadar akmaz. Bir gün musluğu kapatırlar. Akarken dolduralım.”* Bir gün solcuların gelip musluğu kapatacağını düşünüyordu: o zamana kadar ne doldurursa iyiydi. Ben gülüyordum onun söylediklerine, çünkü kenarından köşesinden de olsa bu toplumun insanlarını tanıyordum, toplumda siyasal yaşamın, insan gerecinin, her çeşit solun özelliklerini biraz olsun biliyordum. Düş görmeyi heveslerim için bir çıkış yolu saymakla birlikte başka alanlara taşırmıyordum. Düş görmek sanat için iyidir, şiir için, roman için, öykü için... Siyasette zaten gözüm yoktu, gençlikte birkaç yılını bir iki siyasi partinin gençlik kollarında geçirmiş, ağzımın payını çoktan almıştım. Kendi halinde bir halk çocuğu olarak büyük adam olma heveslerim de yoktu, parayla pulla hiç ilgim olmadı, yarı aç yarı tok yaşadığım uzun yıllar boyunca harama el uzatmadım. Gözlemledim yalnızca, olan bitenden kendim için dersler çıkarıyordum. Bu dersler, evet, bana şiir için, roman için, öykü için gereçler sağladı. Bunun dışında yordu beni, umutlarımı sarstı, sevinçlerimi

yerle bir etti. Yıldırabilirdi mi? Hayır yıldıramadı. Kararlıydım, dünya yıkılsa bu acıklı komedide rol almayacaktım. Birçok kişinin bu komedide oynayabilmek için binbir çaba gösterdiğini görüp üzülyordum. İnsan olmak adına üzülyordum. Sanattı benim amacım, sanki biraz da felsefeydi. Bu ortamda sağlıklı bir sanatın boğulacağını, suçlu sayılacağını, insan içine doğru dürüst çıkamayacağını bile bile yolumdan dönmedim. *“Hayata beraber başladığımız”* kişilerin büyük bir bölümünün zoru görünce neler yaptığını size anlatmaya kalksam şaşar kalırsınız. Koynunda yılan besleme yöntemiyle dostlar bile edindim. Bir şeyler değişecekse şiirle, romanla, öyküyle ya da başka bir şeyle değişmeliydi. Sorun ben değildim, sorun bu topraklardı, bu toprakların acılı insanlarıydı.

“Başkalarından sana ne, sen kendine bak arkadaş!” Bana yöneltilen iğrenç eleştirilerin ilk cümlesi böyle başlıyordu. Öfkelendim mi yerimde duramaz oluyordum. Yaşlandıkça bu tutumumdan ötürü kendime öfkelenmeye başladım. Be adam, diyordum kendi kendime, zayıflığın ya da küçük insan olmanın bir takım vazgeçilmez koşulları vardır. Bütün güç gösterilerinin altında zavallılıklar yatar. Yakışır mı sana bir güçsüzü görüp öfkelere kapılmak. Elbet bunda çağın zayıflıkları da belirleyici olmuştur. Bütün bu olanlar yalnız burada mı oluyor? Alexis Carrell demez mi: *“Çağdaş uygarlık bize yaşam, eğitim, beslenme biçimleri getirdi, bu şeyler insanlara evcil hayvan niteliği kazandırıyor.”* Böyle böyle dostlarım bir ömrü tükettik. Boşa geçmiş bir ömür diyebilir miyim buna? Elbette diyemem. Dolu dolu yaşadığımı biliyorum, en azından bu duyguyu taşıyorum kendimde. Dünyanın biraz daha temiz, biraz daha güçlü, biraz daha sağlam, biraz daha güvenilir insanlarla dolu olmasını isterdim. Hep şunu düşünürüm: şu çarşıda dolanan insan kalabalığı havaiyattan kurtulsa da gerçek insan olma yolunda bir çabaya girse dünyamız ne güzel bir dünya olur. Ama insan henüz çocuk, hatta kötü bir çocuk. Kendisine verilen her oyuncakla oynuyor. Kim olduğunu, nerede olduğunu, ne yapmak istediğini bilmiyor, bilmek de istemiyor. Onu eşek ahır gibi kocaman otomobillerle, fotoğraf çeken cep telefonlarıyla, manyetolu çakmaklarla, uzun burunlu pabuçlarla, “denize sıfır” evlerle, kanlı irinli sinema filmleriyle kandırıyorlar.

Yetmiş yaşımın eşiğinde, hazır yaş sınırına geldiğim için üniversiteden çıkarılmışken, bir üniversite de ben kursam mı diye düşler kurdum dün gece. En büyük sorun para sorunu. Altın yumurtlayan tavuk genelde pahalıdır. Otuz beş yıllık hizmete karşılık aldığımız ikramiye bankada duruyor ama onunla okul mokul açamayız, okulun perdelerini bile yaptıramayız. Bugüne kadar sayısız danışmanlık önerilerini elinin tersiyle iten burnu büyük Afşar efendi şimdi kara kara düşün bakalım. En iyisi bir para babası bulmak. Hangi para babası benim peşime takılır? Bilmez mi adam benim para işlerinden hiç anlamadığımı? Yıllar içinde birçok kişiye özel ders vermişim, bir tanesinden beş kuruş almamışım. Bizim rahmetliyle de ders yüzünden tanışmıştık. *“Madem bu paraları almıyorsun, öyleyse bunları gidip bir yerde ezelim”* demişti. Bunlar duyulursa kim bana güvenir de üniversite işine girer.

İşin en önemli yanı bina bulmaktır, onu bulabilirsek gerisi kolay. Benim gibi bir profesör eskisi buluruz, adamı rektör yaparız. Pekiyi baylar ben niye rektör olmuyorum? Dekanlık önerilerini geri çevirdiğim, bölüm başkanı bile olmak istemediğim doğrudur. Ama şimdi böyle bir durumda da rektör olunur yani. Kendi cüppemi ayrı diktiririm. Senin bugüne kadar hiç cüppen olmadı ki diyerek beni utandırmayın. Olmadiysa bundan sonra pek güzel olacak. Benim cüppem beyaz olmalı, yakası en sevdiğim renklerle süslenmeli. En sevdiğim renk ne benim? Bilmem. Bütün renkleri sevdiğim doğrudur. Hadi cüppenin yakasına şöyle genişçe bir mor koyalım. Mor nereden çıktı demeyin. Montréal’de eğleştiğim yıllarda şakadan bakan olmaya karar vermiştik bir iki arkadaş. O durumda eşlerimizin kılığını öncelikle tartışmaya başlamıştık. Tümü için tüllü mor şapkada karar kılmıştık. Mor etkili renktir, bilirsiniz. Öbür arkadaşların cüppeleri kara kumaştan olmalı. Yeter de artar bile.

Gerisi çorap söküğü gibi gelir, kendiliğinden gelir. Dostlardan kaçını yanımıza alabilirsek yeter. Bu sırada biliyorum dedikodu edeceklerdir. Ne mi diyecekler? *“Bu adam yıllarca özel eğitime karşı oldu, özel üniversitelere gitmemek adına öyle bir direndi ki sevdiği arkadaşlarını bile bu yüzden kırdı. Çok bir şey istemiyoruz, haftada iki saatçik ders versen yeter diyen eşi dostu geri çevirdi.*

Şimdi adam üniversite kuruyor. Ne günlere kaldık!” Ne günlere kalmış olursanız olun bu iş olacaktır beyler. Binanın üst katını silme lokal yaparız: günün her saatinde hizmet. Şarabın en iyisini, garsonun en anlayışlısını, yemeğin adı en az bilinenini orada bulacaksınız. Düşünün, bilim yapmaktan canınız çıkmış, onda gelmiş on ikiye kadar genç kuşağa bilgiler aktarmışsınız, oh şöyle denize karşı bir kırmızı şarap açtırıp yanına güzel bir bonfile uygulamaz mısınız?

Benim üniversitede yetmişime kadar hiç gerçekleştiremediğim düşüm her öğle tatilinden sonra yarım saat kestirebilme olanağıdır. Bunun için bir küçük oda olabilseydi! Olamadı. Yani bir küçük yatak alacak küçücük bir oda mı istiyorsun sen? Ne derler sana? Adın kötüye çıkmaz mı? Her ders gününde kafamı kuru masalara dayayarak on beş yirmi dakika kestirmişimdir, gene öyle mi yapayım? Ayrı bir odam da olmadığından arkadaşlarımı rahatsız etmemek niyetine kuş uykuları uyumuşumdur. Ama artık burası benim üniversitem olacak. Büyükçe bir oda ayırtırım kendime. Orada uzanıp yatabileceğim bir koltuk olur en azından. Bir de buzdolabı. Diyelim bir buçuktan iki buçuğa kadar şekerleme yapıp kendimi bir güzel toplamışım. Kötü mü olur? Rektör bey nerede? Rektör bey toplantıdalar efendim. Yürü! Ben girip bir dakika bir şey söyleyemez miyim? Olamaz çünkü içerde vali bey ve milletvekilleri var. Hani rektör beyimiz de az adam değilmiş canım, bravo adama dedirtmek için. Ben bütün heveslerimi aldım şu kavanoz dipli dünyadan, bir hevesim bu kaldı. Eshabı mesalihine doyamamış memurlar gibi bendeniz de üniversitecilik oyununa doyamadım. Ben geçerken gençler iki yana kaçıssınlar, yeter bana. Bilmem bu düşümü gerçekleştirebilecek miyim? Söylediklerimi ciddiye almadığınızı biliyorum. Gevezeliğimi bağışlayın ne olur, zaman zaman çenem düşüyor. Bana göre işler değil bunlar. Bir gün bile böyle bir düş kurmuş değilim. Parayı sevmeyen ve bu yüzden durmadan kazık yiyen, ünden hiç hoşlanmayan, unvanlardan bucak bucak kaçan biri için tantanalı yaşam azaptan başka nedir? Ayrıca siz ne dersiniz deyin ben Alexis Carrel gibi düşünüyorum: *“Bilginlerin kavrayışını artırmanın en iyi yolu onların sayısını azaltmaktır.”*

BALKONDA

Çocukluğumuzdan beri kulaklarımızdadır o şarkı: “*Balkonda saatlerce düşündüm seni andım.*” Yaz akşamları hatta güz akşamları balkonda uzun uzun oturuyorum. Kimseyi anmadan, kimseyi düşünmeden, kafaya herhangi bir şeyi takmadan saatlerce balkonda oturuyorum. Gündüz yorulduysam akşamları pek çalışmak istemiyorum, daha doğrusu çalışacak gücüm, çalışma isteğim kalmadıysa. Ben küçükten beri balkona alışığım. İsparta’da, Fevzipaşa’da demiryolu lojmanlarının geniş balkonları vardı. Sonra Adana’da bağ evlerinde oturduk, onların da geniş balkonları vardı. Adana’daki balkonlarımız iki kira evimizin girişindeydi. Hep balkonda otururduk yazları, hatta cibinliğin altına sığınıp balkonda yatarıdık. Cibinlikler sivrisinekten çok akrebe, çiyana ve benzeri yaratıklara karşıydı. Ataköy’deki evimizde de rahmetliyle ve çocuklarla yaz akşamları balkonda oturduğumuz çok olurdu. Bu kentin hatta bu ülkenin insanları gariptir: odamsı bir yer elde etmek adına balkonu kapattırıyorlar, sonra orayı depo olarak kullanıyorlar. İnsanımız eskileri atamadığından o güzelim balkonlar gereksiz şeylerle dolduruluyor. Onca şeyin arasından kafayı uzatıp hava almaya kalkanları gördüğümde gülmemi zor tutuyorum. Sanırım bizim binada balkonu kapattırmayan tek kişi benim.

Balkon benim için dinlenme yeridir: yorgunluklarımı balkonda atarım, yorgunluklarımla balkonda hesaplaşıyorum. En üst katta olduğumuz için başımın üstü de açıktır ama ışıklar yıldızları görmemi genelde çok engeller. Oysa ben gökte yıldız gözlemeyi pek severim. Büyük Ayı’yı bulurum, Küçük Ayı’yı bulurum, Küçük Ayı’da Kutup Yıldızı’nı bulurum. Oradan Kasiyope’ye, oradan Pegasus’e uzanayım derken görüntü bozulur. Bu yıldızlara dalıp gitme merakı da liseden kalmadır: astronomiden çakınca başımı göklere dikmek zorunda kalmıştım. Ama benim balkonumdan yıldızları gözlemek olası değil. Ben de o durumda uçakları gözlüyorum. Yeşilköy’e çok yakınız ya, akşam vakti ardı ardına kalkan uçaklar sağ yanımdan geçerler. Gündüz inişleri de rüzgarın durumuna göre bazen aynı yoldan yapılır. Martılar bas bas bağırırlar, kargalar telaşla geçerler... derken uykum gelir, yatarım.

Gündüz balkonda oturmak olası değil: güneş vurdu mu beynini kaynatır insanın. Çünkü bizim balkon Batı’ya bakıyor. Bazen düşünürüm, yirmi ya da yirmi beş yıl önce bıraktığım akşamcılığa yeniden

başlasaydım balkon daha da anlamlı olurdu. İkiyle başım hoş değil, açıkçası içkiyi sevmiyorum. Bu yüzden meyhaneler de son yıllarda bana “mukassi” görünmeye başladı. Kırk yılda bir de olsa arkadaşlarla buluşacaksak, meyhanede buluşacaksak beş saat öncesinden sıkıntı basar beni. Hele o bebeğe mama verir gibi mezeler getirmeleri yok mu, deli oluyorum. Çok küçük bir kahvaltı tabağının içinde on iki tane fasulye, bir başka tabakta incecik iki dilim peynir, ince bir dilim kavun. Kavunla rakı içmek öteden beri anlamadığım şeydir. Siz bana bakmayın, erbabı kavuna çok önem veriyor. Zaten dışarılarda dolaşmak, hele akşama dışarılarda geçirmek pek sıkar beni. Beni akşamları bir yere çağırmayın diyemem ama bir akşam bir yere ağırılırsam evden çıkarken ayaklarım geri geri gider. Bu yaştan sonra elbet akşamcılık yapacak değilim yeniden, ama böyle bir şey yapacak olsam balkonunsuyu mu çıktı?

şairler “balkon”u şiirlerinde çokça ele almamışlardır. En güzel balkon şiiri belki de Baudelaire’inkidir. Bu nl *Balcon*’u fransızca aslı üzerinden yüksek lisans öğrencileriyle ayırıştırmaya kalkmışım da tepki alamamışım. Görünmez birilerince düzenlenmiş tepkisizlik. Sannattan bir şey anlamayanın felsefeden ne anlayacağını bilemem. Bunlar felsefe gibi ciddi bir işle uğraşırken öyle balkonla malkonla uğraşabilirler mi? Kimlerin kimleri nasıl kullandığını bilirsiniz ama elinizde hiçbir kanıt olmadığından bir şey yapamazsınız. Ben neden kaçıyorum derse gel dediklerinde? apsız ilişkilerin içinde bir zavallı durumuna düşmemek için. Neyse. Biraz uzaklaşarak da olsa Tarancı *Balcon*’u güzel çevirmiştir. “*Mestinaz güzellik*”lerden falan szedişiyle yer yer itici de olsa çok başarılı bir çeviridir *Balcon* evirisi. Geçmişin derinliklerinde kalmış sevgi dolu günleri anmanın en güzel örneklerinden biridir *Balcon*. Korkunç olan gençlerin onu tanımamaları değil, her türlü ince duygusallığa sırt çevirmiş olmaları, yaşamın şiirinden kopmuş olmalarıdır. Birer çıkar adamı olmalarıdır.

Birazdan sırtıma hırka gibi bir şey alıp gene balkona çıkacağım. Eskiden akşam saatlerinde bizim sokak ocuk sesinden geçilmezdi. Çocuklar birkaç yıl içinde büyüdüler, sokaktan çekildiler, artık sokağı bir baştan bir başa geçerken salınarak yürüyorlar. Neyse, ne yapalım, ben de ağaçların hişirtisini dinlerim.

BAUDELAIRE'İN ACISONU

Jean-Baptiste Baronian'ın *Baudelaire*'ini aylar boyu sürükleye sürükleye yeni bitirdim. Yazar bu büyük dehanın yaşamını o kadar ayrıntılı anlatıyor ki, o ayrıntılar bir süre sonra özü kaçırma tehlikesiyle başbaşa bırakıyor sizi. Gene de özenli bir çalışma. Belli ki Baudelaire'in bütün yaşamı, özellikle son zamanları sıkıntı içinde geçmiş. *Les fleurs du mal*'deki bazı şiirlerin ahlaka aykırı olduğu gerekçesiyle mahkemelerde süründürülmek; Fransız Akademisi'nin kapısından döndürülmek; frengiyle günden güne bozulan sağlığı, kusmalar, titremeler, ikide bir yükselen ateş; annenin taş gibi anlayışsızlığı; günden güne artan borçlar; dost görünenlerin garip yüzleri; sevgilisi Jeanne'in sahtekarlıkları, özellikle kırk yıllık aşığını erkek kardeşim diye eve yerleştirmesi onu sarsar, Fransa'dan ve daha çok da Paris'den soğutur. Duygucu dönemin şairleri ve yazarları gibi dünyayı dolaşmak diye bir kaygısı da yoktur. "*Ben nerede değilsem orada iyi olacaktım gibi gelir*" der de bir yere gitmeyi düşünmez. Çok genç yaşlarında bir gemi yolculuğunu yarıda bırakmış, yandım Allah diye Paris'e dönmüştür.

Bir çöküş döneminin insanı olduğunu düşünür, zamandaşlarıyla hiçbir yakınlığı yoktur. İnsan yüzü görmek istemez. Özellikle Fransız yüzü görmek istemez. Victor Hugo'ya saygı duyar, onun için birkaç şiir bile yazmıştır. Azçok sevip saydığı kişilerle, Barbey d'Aurevilly'le, Flaubert'le, Saint Beuve'le de yakınlığı sınırlıdır. Gautier'yle resim üzerine konuşmayı sever. Yayımcılarla başı iyiden iyiye derttedir. Gidip başka bir ülkede mi yerleşse? Neden olmasın! Özellikle Belçika'yı, daha çok da Brüksel'i düşünür. Bir zaman sonra Brüksel sevdaşı onda birtakıntı olur. Üç cümle söylese birinde Brüksel vardır. Bir nisan günü trenle Brüksel'in yolunu tutar. Bu gidiş hayırlı bir gidiştir: edebiyat konularında konferanslar verecektir. Birinci konferansı Eugène Delacroix'nın sanatı ve kişiliği üzerinedir, epeyce ilgi görür. İkinci konferansında Théophile Gautier'yi anlatır. Bir yirmi kişi gelmiştir onu dinlemeye. Üçüncü konferansı 13 haziran 1864'de verir. Bu defa salonda beşi çağrılı olmak üzere on kişi vardır.

"Ben neredeysem orada kötü olurum" deseydi daha doğru söylemiş olurdu. Baudelaire bundan sonra Belçika'yı iğrenç bir yer olarak görmeye başlar. Ona göre tüm Belçikalılar kaba, hırsız ve yalan-

cıdır. Hiçbir neden yokken kahrkahrı basan garip insanlardır onlar. Yürürken deve gibi adım atarlar. Koca ayaklı, koca kollu, koca göğüslü kadınları incelik nedir bilmezler. Yemekleri ilkel, mide bulandırıcı ve özellikle çok tuzludur. Dilleri de bir acayıptır, “*pouvoir*” fiili yerine “*savoir*” fiilini kullanırlar. Bu ülkede herkes tablo satıcısıdır, hiçbir işe eli yatmayan her kişi ressamlık yapar. Bununla birlikte Baudelaire Fransa’ya dönmeyi düşünmez. Bir ara ülkesine gitse de hemen geri döner. Ancak ülkesinin sanat adamları onunla ilgilidirler, o artık sevilen ve önemsenen bir şairdir. Zamanın kalburüstü yazar ve şairleri ona ilgi gösterirler. Henüz yirmi yaşında olan ve adı pek bilinmeyen Stéphane Mallarmé ve kendisinden yirmi bir yaş küçük olan Paul Verlaine önemli dergilerde onunla ilgili övgü yazıları yazarlar. Belki de artık Victor Hugo’nun dönemi kapanmakta ve Baudelaire dönemi başlamaktadır. Bütün bunlar Baudelaire’i hiç heyecanlandırmaz. *“O özellikle yapıtlarının kitapçı dükkanlarında bulunmasını ve pekçok kişinin onları okumasını isterdi”* diyor Baronian.

Günden güne durumu kötüleşmektedir. Kısa zamanda felç olur ve yatağa yapışır. Sağ yanına inme inmiş, kıpırdıyamaz ve konuşamaz olmuştur. Bir yandan dostları ona yardım elini uzatır, öte yandan devlet ona yakınlık gösterir. Acılarla geçmiş bir yaşamın sonunda bütün bunlar ona ne verecek, ona ne söyleyecektir. Sevgilisi Jeanne mı? Onun da nerede olduğu belli değildir, bu garip ve hasta kadını bir ya da bir buçuk yıldır sanatçı çevresinden gören olmamıştır. Zaman hızla akıp geçerken Baudelaire sesi titreye titreye birkaç sözcük söyler duruma gelir, tek heceli sözcükler çıkar ağzından. Daha çok dudaklarını oynatarak ve gözlerini kırparak bir şeyler anlatmaya çalışır. Biraz toparlanınca annesi onu Paris’e götürür. Saçları ağarmıştır ve bastonuna dayana dayana çok zor yürümektedir. Başka bir erkeğe kaptırdığı, hiçbir zaman doğru dürüst anlaşılamadığı annesi son günlerinde onun yanında olur, oğlunun elini tutar bırakmaz. İyice yaşlanmıştır o da: oğluna uzak anılardan sözeder, belki de onu oyalamaya çalışır. 30 ağustos 1867 cuma günü bir papaz çağırır. Baudelaire ertesi sabah saat ona doğru ölür. Annenin durumu zordur. Baronian şöyle der: *“Ertesi sabah Baudelaire onun kollarında öldüğünde, onun gözlerini bir daha açılmamacasına elleriyle kapadığında, kırk altı yıl dört ay önce bu dünyaya edebiyatın en büyük büyücülerinden birini getirmiş olduğunu bilmiyordu o.*

SAĞLIK SORUNLARIMIZ

Diyet uzmanlarının ve hekimlerin, özellikle kalp ve damar hekimlerinin tehdidi altındayız: her gün bize gazete sayfalarında korkunç bilgiler veriyorlar. Hastalık hastası olacağız yakında. Yeni bir şey söyledikleri yok, döndürüp döndürüp aynı şeyi söylüyorlar. Onların dediği gibi yapmazsak başımıza neler gelebileceğini uzun uzun anlatırken *“Hele bizi dinleme de bak, görürsün dünyanın kaç bucak olduğunu!”* der gibi bir havaları var. Bizimse önünde sonunda ödeyeceğimiz bir can borcumuz var. Kimimiz şundan kimimiz bundan gideceğiz. Ne kadar çırpınırsak çırpınalım sonunda olacağı o. Önemli olan yataklara düşüp çeşitli sıkıntılar yaşamadan, ona buna muhtaç olmadan çekip gitmek. Gözümüz elbette mutlu ölümlerde. Olmazsa da olmaz, ne yapalım. Doğayla sözleşmemiz yok ki! Düzgün yaşamak ve düzgün ölmek her insanın amacı olmalı. Nasıl olsa bir gün öleceğiz diye yahey bir yaşam tutturmak kendini bilen insana yakışmaz. Gençlikte hiçbirimiz bu anlamda çok özenli olmadık, çok özenli olmanın çok gerekli olduğuna da inanmıyorduk. Gençliğin kendine göre güzellikleri yanında kendine göre aptallıkları vardır. Ama belli bir yaşa gelince o özensizliklerin faturasını ufak ufak ödemeye başladık. Her akşam rakı içtiğim günlerde yani bundan yirmi beş yıl kadar önce ikide bir aptalca bir söz söyledim: *“Toprağın altına sağlam bir karaciğer götürmem gerekmiyor.”* Bakın şu salağın sözlerine. Sonra sonra bu kafa-sızlığımdan kendim utandım.

Ne yesek ne yemesek? Nasıl yesek neden yesek? Ne zaman yesek kiminle yesek? Gazete sayfalarında bu sorunlar tantanalı yemek reçeteleriyle birleşince herkesi olmasa da kendini bilenleri, bu arada geniş kitleleri rahatsız ediyor. Bugün cahilliğin ve yoksulluğun alabildiğine yayıldığı toplumumuzda kimin nasıl beslenmesi gerektiğini her gün hem de gözdağı verircesine kafalara vurmak pek hoş kaçmıyor. İstakozu yiyecek olan onu nasıl yiyeceğini de elbet düşünmüştür. Her istakoz dediğimde Metin Eloğlu'nun şiirini anımsarım. Bazı şairlerin değeri abartılmış bazı şairler de görmezden gelinmiştir. Metin Eloğlu da piyasasını iyi yapamamış şairlerdendir. Onun *Düdüklü tencere*'sindeki *Köroğlu* şiirini anımsıyorsunuzdur: *“Andıkça içimsizlar / Çukurmuhallebici'de yediğimiz o sütlacı / Suratına çalarım şu sahanı / Canım benim // İstakozun üstüne maydanoz ekiyorlar / Bu öğlen Ali'yle de dalaştık / Ali çerkestavuğu yiyor ben niye*

yemeyeyim / Kaldır önümdeki şu kapuskayı // Kaldır dedim ulan / Kaldır dedim ulan / Kaldır dedim” Parasız günlerimizde kocaman bir lahana alır, ondan ardı ardına kapuska yapardım. Oğlanlar yılmışlardı. Okul dönüşü kapıdan girer girmez ne yiyeceğiz diye sorarlardı. Kapuska dediğimde “Ya baba gene mi!” derlerdi. Yıllar geçti, işsizlikten azbuçuk kurtulduk, onlar gene okul dönüşü aynı soruyu sordular. Ben gene kapuska derdim, gülüşürdük.

Bence sorun anlaşılmıştır, boşu boşuna sakızlandırıyorlar. Gerçekte hekim kardeşlerimizin ve diyet uzmanı güzel ve alımlı ablalarımızın ne demek istediği apaçık ortadadır. Onu bir özet yazı biçiminde her gün her gazetenin bir yerine koyup çıkmak ve insanların ne yapacağını bilemediği şu zamanlarda yıldız falına ağırlık vermek bence daha doğru olur. O yazı şöyle olabilir örneğin: “*Sakın sigara içmeyin, bir tane bile içmeyin, ayrıca sigara içilen ortamlarda da bulunmayın. Alkolle de içli dışlı olmak iyi değildir: onu da kırk yılda bir için ve çok az için. Mayalanmış içkilerden çok damıtık içkilere yönelin. Bununla birlikte her akşam içeceğiniz bir kadeh kırmızı şarap damarlarınıza çok iyi gelecektir. Haftada iki kereden çok et yemeyin ve kömür ateşinde pişmiş etlerden kaçınin. Haftada enaz iki kere pis denizlerden tutulmuş da olsa balık yiyin. Ancak daha çok ızgarada pişmiş balığa ağırlık verin, kızartmaların size zararlı olduğunu unutmayın. Balığı ya da başka bir şeyi kızartmak gerektiğinde yağı ikinci defa kullanmayın. Sofralarınızdan salatayı, özellikle yeşil salatayı eksik etmeyin. Bu arada dengeli beslenmeye bakın ve tek tip yiyeceklerle beslenmenin sağlığını için iyi olmadığını unutmayın: yediğiniz önünüzde yemediğiniz arkanızda olsun ve bir yediğinizi kolay kolay bir daha yemeyin. Pilavı ve makarnayı ölçülü yiyin. Yemeklerinizde zeytinyağı kullanın ama zeytinyağının da bir yağ olduğunu unutmayın. Peynir tüketimini de aza indirin, özellikle sütün ve süttten yapılmış yiyeceklerin yağsız olanlarını seçin. Bu arada bol bol meyva tüketin, özellikle ara öğünleri meyvayla geçiştirin. Meyvayı sofranızdan eksik etmeyin ama meyvanın yemekten bir saat sonra yenmesi gerektiğini de unutmayın. Açlık duygusunu bastırmak için fındıktan ve cevizden yararlanın. Akşam saat altıdan sonra bir şey yemeyin, özellikle ağır yiyecekler yemeyin. O kadar!*”

NÜFUS ARTIŞI

Bir ara birileri şöyle sözler etmişlerdi: ülkenin kültür gelişimi iktisadi ve toplumsal gelişimden hızlı oldu da o yüzden bazı kimselerin çanına ot tıkamak zorunda kalıyoruz. Aman ne güzel! Dönüp baktığınız zaman sayıları yakında yüz elliye bulacak olan üniversitelerin varlığına karşın ve dışarıdan birilerinin birilerimize verdiği büyük ödüllere karşın kültür dünyasında büyük bir gelişim görülüyor, hatta bu alanda bir çöküşten söz etmek de bence yanlış olmaz. Ne romanlar romana benziyor ne filimler filme ne şiirler şiire benziyor. Felsefeye gelince, felsefenin ruhuna çoktan fatiha okunmuş olduğuna göre onu burada anmanın hiçbir anlamı yok. Gerçek bir kültür gelişimi olsaydı kimsenin çanına ot tıkamak gereği duymazdınız ya da birileri size böyle bir iş yapmanız için kolaylık sağlamazdı. İyi biçimlenmemiş ya da bir başkadeyişle doğru dürüst toplumsallaşmamış bir toplumda kurallarla bildiğiniz gibi oynayabilirsiniz. Gel evladım, kaldır şunu şuradan, şunu da şuraya koy, sallanma, öyle aptal aptal bakma yüzüme koydum mu oturturum... Oh, ne güzel düzenlendi işte!

Gerçekten düzenlendi mi? Orası tartışma götürür. Buradan sıkıldığınız iyi oldu ama bu defa öbür yandan pırtladı. Demek ki bu yöntemle olmuyor. Düzeni düzen yapacak doğru dürüst yöntemler bulunmadıkça ne size rahat var ne bize. Sizin bu çabalarınızla taşlar yerine oturacağına yerinden oynuyor. Demek ki yanlışınız var. İş alanları açmıyorsunuz, karşılığında üniversite diye bir takım kurumlar açıyorsunuz. Dört beş yıl süren bir umutlanma dönemi. Ondan sonra gelsin kiralık cüppeler, kiralık dört köşe şapkalar... Atın havaya yavrum kepleri, nineniz görsün de sevin sin. Babanız ağlıyor mu? Bırakın ağlasın, duyulandı fakir. Yakında ananız da ağlayacak. Siz hastanın karnında makas unutmamaya, katili ve soyguncuyu bir punduna getirip üç gün sonra salmamaya, bir derste on taneden çok fıkra ya da anı anlatmamaya, işletme defterini doğru tutmaya bakın, gerisi kolay. Pekiyi, bunları yaparsak ne olur? Bir şey olmaz aslında da siz en azından böyle şeyler yapmasanız iyi olur, ama yaptınız diye de dünya yıkılmaz. Kendinize söz getirmeyin de ne yaparsanız yapın! Gizlilik önemlidir.

Bu toplum aşırı nüfus artışının ağırlığı altında ezildikçe eziliyor ama, genç anaların ve genç babaların başka eğlencesi mi kalmadı nedir habire çoğalıyoruz. Her gelen bebek topluma bir yük yüklüyor

ve daha da önemlisi toplumun ağır yüklerini yükleniyor. Bebek şu sözlerimizi anlasa ne yapardı acaba: *“Yavrum, sen şimdi beslenme konusunda epeyce sıkıntı yaşayacaksın. Babanın durumu hiç iyi değil. Geçen gün işinden atıvermişler. Ayrıca öyle bir evde doğdun ki, hiç sorma, ruhunu da besleyemeyeceksin. Şu karşında duran senin öz anneannendir, babaannene inat olsun diye hemen senin yaşamına bildiği gibi el koyacak. Babaannen nerede mi? Gelir yavrum, görürsün onu da acele etme. Bu iki ihtiyar da hiçbir şey bilmedikleri halde birer bilgin gibidirler. Şanslısın, gideceğin okul evinizin elli metre ötesinde. Zor ayakta durduğu doğrudur. Bir deprem olup da yıkılmazsa orada güzel güzel okursun yavrum. Hele biraz büyü, yazları simit satacaksın...*

Her artık nüfus toplumun sırtına yüküdür, ayrıca topluma bir türlü tam olarak eklenememenin sıkıntılarını yaşar. Dokuz kişilik bir ailenin yedi çocuğu varsa bu yedi çocuğun yedisi de toplumdışıdır. İkinci çocuk birincinin durumunu zora sokmuş, üçüncü çocuk birincinin ve ikincinin durumunu zora sokmuş, dördüncü çocuk... Derken efendim yedi çocuğun yedisi de daha dünyayı tanıyamadan dünyanın kaç bucak olduğunu öğrenmişlerdir. Kendileri bir şeyler almak durumunda olsalar da hemen bir şeyler vermek durumuna geçeceklerdir. Biri simit satarken öbürü yasal ya da yasadışı bir başka iş yapacaktır. Kullanılmamış ya da iyi kullanılmamış işgücü toplumun karşısına ahlak bozucu bir etken olarak geçer, bugün olmazsa yarın, burada olmasa az ötede geçecektir. İnsanları toplumsal varlık olarak ayakta tutan güç onların bugünlerinden belli ölçülerde de olsa hoşnut olmaları ve geleceğe belli ölçülerde de olsa umutla bakmalarıdır. Bu duygunun olmadığı yerde insan tehlikeli bir varlığa dönüşür. İçerde olmakla dışarıda olmak, burada olmakla başka yerde olmak, bununla olmakla öbürüyle olmak hemen hemen aynı anlama geldiği zaman bireyler tam anlamında yıkıcı varlıklara dönüşürler. Değerlerin bittiği ya da hiçbir anlam gelmediği yerde şiddet başlar. Nüfus azalmasının ne kadar büyük sakıncaları varsa nüfus artışının da o kadar büyük sakıncaları vardır. Nüfus azalmasıyla toplum taze güçlerini yitirir ve tam anlamında kısırlaşır. İnsan gücünün niceliksel artışla sağlandığını sananlar aldanıyorlar: niteliksiz insanlar bir araya gelerek bir toplumsal güç ortaya koyamazlar. Aşırı nüfus artışı toplumun bütün değerlerini yer bitirir.

PLATON HAKLI MI?

Platon, devleti filozoflar yönetmeli diye düşünüyordu. Filozoflar böyle bir işin meraklısı olamazlardı ama onların ne yapıp yapıp bu konuda bir özveride bulunmaları gerekirdi. Yönetim bir takım değersiz adamların eline düşse daha mı iyiydi? Filozoflar hiçbir zaman yönetici olmadılar, onlar ancak yönetimlerin kovduğu, kovaladığı, adam yerine koymadığı, gerektiğinde öldürdüğü, göz göre göre işsiz bıraktığı adamlar oldular. Çölde bitmiş tek bir çiçek gibi bir Marcus Aurelius'umuz vardır. 161'de Roma imparatoru olmuştur. Felsefesiyle Eskiçağ'ı bugünlere bağlayan bu çok değerli filozof ülkesinin sınırlarını korumak için hep savaş alanlarında geçirdi yıllarını. Barbarlarla ve hristiyanlarla savaştığı için avrupalı kaynaklar onu savaşçı ve katı biri olarak gösterirler. Bizim bildiğimiz son derece adaletli, son derece alçakgönüllü, kan dökmekten hiç hoşlanmayan biriydi o. Siz de o dönemde Roma imparatoru olsaydınız aynı şeyleri yapardınız. Tarihsel koşulların anlamını kavrayamazsak böyle yakıştırmalar yapabiliriz.

Gene de Platon'un öngörüsü bana ayakları yere basmayan bir öngörü gibi gelir. Filozof ne yapsın yöneticiliği. Yöneticilik çok zaman bilinç açısından ortalama düzeyde olanların işidir. Zeki, akıllı, bilgili yöneticilerin sayısı azdır. Buna karşılık burnunun önünü göremeyecek kadar zavallı yöneticilerin sayısı hiç de az değildir. Bunlar zaman zaman ülkelerini aptalca tasarılarıyla felakete sürüklerler. Zaten yaptıkları da geçen trene düt demekten başka bir şey değildir: her şey doğal akışını sürdürürken onlar bir şeyleri yönlendiriyor gibi görünürler. Bu arada akılları sıra onurlar kazanırlar, bir ucundan iyi kötü tarihe geçerler, az sonra tarih onları altta bir yerlere yatırıp üstlerini örtüverir. Üç yönetici doğru yanlış akılda kaldıysa beş bin yönetici unutulup gitmiştir. Aralarında torunlarına onur bıraktığını sanırken utanç bırakanlar da vardır. Sonradan onların adına anıtlar da dikseniz bu utancı silip götüremezsiniz.

Descartes'ı Louis XIII'ün tahtında düşünemiyorum. Siyasete pek meraklı Leibniz'i de Friedrich-Wilhelm'in tahtında düşünemiyorum. O kadar ayrı ya da aykırı iki durumdur ki yöneticilikle filozofluk, birini öbüründe eritebilmek için yaşamın pekçok özelliğini değiştirebilmemiz gerekir. Yönetici ayak oyunlarını iyi bilir, filozof öyle şeyleri nereden bilecek. Yönetici bir tür gösteri adamıdır, filozofsa ortalarda görünme-

mek, özellikle birilerinin gözüne batmamak için çırpınır. Siz dünyanın son bir yüzyılda *filozofun gölgesinden yaratmış olduğu* “felsefeci” esnafına bakarak beni haksız çıkarmaya kalkmayın, filozofluk başka bir şeydir “felsefeci”lik başka bir şeydir. Filozof dediğimiz o adamlar nice acılar çektiler. Ta Sokrates’e kadar gitmenize gerek yok, XIX.yüzyılda Auguste Comte bir yandan felsefesini geliştirirken ve bir yandan işçilere parasız felsefe dersleri verirken öte yanda açlıkla savaşıyordu. Fransız hükümetinden iş istemişti. Üniversitede falan gözüm yok, diyordu, hiç değilse ekmek paramı çıkarabilmem için bir ilkokul öğretmenliği verin yeter. Onu bile o koca filozofa çok gördüler. Bir başka filozofun, John-Stuart Mill’ in İngiltere’ den gönderdiği üç beş kuruş olmasa Comte açlıktan ölebilirdi.

Bir zamanların ünlü devlet adamı tipleri çoktan rüzgarla silinip gittiler. Churchill’ in sandalyesinde kim oturuyor şimdi? De Gaulle’ ün ardılları nereye kadar ona uygun tipler oldular? Atatürk’ ü durup durup özlememizin nedeni ne? Şimdi Avrupa başta olmak üzere tüm dünyada elifi görse mertek sanan zavallılar siyaset topluluklarını oluşturuyorlar. Aralarında dünyadan habersiz bir takım güzel kadınlar da var, bunlardan bazıları, ne yazık, kimden gebe kaldığını bile açıklayamayacak kadar basiretsiz. Öyle görünüyor ki dünya bilincini yitirirken uçkurunu da bir yerlerde unuttu. Büyük sermaye güçlerinin yönettiği bir dünyada ayrıca yöneticiye gerek var mı? Karnı burnunda ve mahalle kızı görünümünde bir zavallı kadın birlikleri denetliyor. Gülerim! Bunu şortla yapma rahatlığını gösterenler de olmamış mıydı? Kimse ona git pantolonunu giy demedi değil mi? Böyle zamanlarda iyi ki evime sığındım ve dünyadan koptum diyorum. Dünyanın çirkinliklerini uzaktan izlemek o kadar tedirgin edici olmuyor. Descartes’ ın diliyle söylersek, ben her zaman aklıma teşekkür eder dururum: ben bu komedide değil oyuncu, izleyici bile olmak istemedim. Yoksa bu güzel güneşli sabahın tadını çıkarabilir miydim? “*Ne yani, dünya yıkılsa umurumda değil mi demek istiyorsun?*” dediniz değil mi bana. Hayır, yıkılmasın dünya. Dünya yıkılmaz, neden yıkılsın. Çirkinlikler artar, dünya yıkılmaz. Bu çirkinliklerden rahatsız olmamayı öğrendinizse ne mutlu size! Ben öğrenemedim ve öğrenmeyeceğim. Güzel yaşadım, güzel ölmek konusunda kararlıyım.

DOĞA BOŞLUK BIRAKMAZ

Kimsenin yanına kalmıyor dostlarım, doğa önünde sonunda cezayı kesiyor. Yutturdum diye düşünüyor o sefil, bundan sonrası benim için dümdüz diyor. Küçük bir parçası olduğu doğayı tanımıyor. Kattiller de nasıl güzel kurarlar oyunlarını. Önce eve çağırırım, bir güzel içiririm, sonra banyoya giderken arkasından saplarım bıçağı. Sonra banyoda küçük parçalara ayırırım. Bir parçasını Tuzla'da denize, bir parçasını Büyükada'da çöplüğe, öbür parçalarını çöp kamyonuna... Gönül rahatlığıyla yapar bunu. Bir de bakar ki zavallım, birileri kapıya dayanmışlar. *"Ben nerede açık verdim?"* diye soracak vakti de olmaz. Bülbül gibi konuşurlar.

"Bak şu adama bir şey olmadı, onca kötülük yaptı, koca bir kurumu çökertti, oh ne güzel, yordakçılarıyla kurdu saltanatını" dedi bir tanıdığım. *"Çok haklısın, adının alçağa çıkmasını saymazsan gerçekten kazancı büyük. Öyle ki bu aşağılanma torunlarının torunlarına bile yeter."* Böyle dedim ben de. Kendini bilmez siyaset adamları da kirli işlerini her zaman çok güzel gerçekleştirirler. Kokusu çıkmaz diye düşünürler. Bir yerden kötü kokular gelmeye başlar. Doğrudur, belki kimse ona gel hesap ver demeyecek. O gene başı azçok yukarda dolaşacak. Ama insanlar onun ne olduğunu bilecekler. Torunları onun ne mal olduğunu annelerinden ve babalarından değil de ondan bundan öğrenecekler. İnanamayacaklar. Salonun başköşesindeki fotoğrafta her önüne gelene gülücükler fırlatan bu çocuk yüzlü yaratık onca pisliğin yaratıcısı olabilir mi? *"Anne, dedem bunca kirli işin sorumlusu olabilir mi? Ya da "Baba, ninem bu kadar pis işe burnunu sokmuş olabilir mi?"* Olabilir yavrum!

Platon'un düşü biraz çocukçaydı: filozoflar hiçbir kurumu yönetemezler. Bir muhallebici dükkanını yönetebilen bir filozof görsem ben küçük dilimle birlikte büyük dilimi de yutarım. *"Hiç mi beceremez?"* diyeceksiniz. Becerir becermesine de ona yazık olur. Bıraksalar becerir ama bırakmazlar. Birileri akbabalar gibi üstüne çullanırlar. *"Burası bizim çöplüğümüz, biz burayı bozuk bilincimizle ve bozuk ahlakımızla istediğimiz gibi götürürüz. Dürüstlük de neymiş! Eski köye yeni alışkanlıklar mı gelecek? Hadi bakalım amcacım, sen şöyle ağır ağır yaylan bakalım..."* Orada durabilmesi için onun da kirli ilişkilere girmesi gerekir. Yapamaz bunu. Ben her zaman söylüyorum: Bacon'dan başka ahlakı bozuk tek bir filozof yoktur, o da

filozof olmaktan çok yeni bilimsel düşüncenin yöntemini ortaya koymuş çok önemli bir düşünürdür.

Doğayı oyuna getiremezsiniz. Çünkü doğa boşluk bırakmaz. Şaşmaz bir düzen vardır doğada. Örneğin her 23 eylül güze geçiş günüdür. Bu yıl dünya ağırdan aldı, 28'inde güze geçilecek diye bir gerçek yoktur. Öyleyse neden kuşun biri bu yöne uçarken öbürü şu yöne uçar. Hayvanlar dizgesinde yukarıya doğru çıktıkça seçme gücünün oluştuğunu görürüz. Bu oluşum özgürlüğün ve ona temel olan bilinç gücünün belirtisidir. İnsan özgür seçişe ulaşmış tek hayvandır. Ancak onun özgürce seçimler yapabilmesi için özgür seçişe ulaşmış olması yetmez, bilincini yeterince geliştirmesi gerekir. Bilincini yeterince geliştirememiş insan özgür seçişi kullanamaz mı? Keşke kullanamasa, kullanır. Kullanır ama serçe gibi, eşek gibi, domuz gibi, kertenkele gibi kullanır. Tutar o güzelim doğal güçle adam öldürür, dolandırıcılık yapar, birilerinin ayağına karpuz kabuğu koyar, bir üst makama ulaşıp hırsız çetesi kurar...

Kimsenin yanına kalmıyor dostlarım. Bu bir avuntu değil. Kendileri pek güzel ödedikleri gibi, çocukları ve torunları da ödüyorlar. Özgür seçişi cahilce ve ahlaksızca kullandıkları için başlarına neler geliyor neler! *"Kendisi çeksin her yaptığıının cezasını, çocuklarına yazık değil mi?"* Öyle mi dediniz? Doğa kullanabilir mi kullanamaz mı demeden hepimize birer özgür seçiş vermiştir ama kendisi kendisini seçimlerinde özgür kılmamıştır. Doğa acımasızdır. Doğa altı yaşında bir çocuğu gözünü kırpmadan öldürebilir. Bunun dışında doğa hep kendi gereklerine uyar. Doğa için herhangi bir özgürlükten sözedebileceksek bu özgürlük kendi yasalarına göre davranma özgürlüğü olacaktır. Doğa bize ya da daha doğrusu anlayana özgürlüğün zaten böyle bir şey olması gerektiğini, onun başıbozukluktan daha başka bir şey olduğunu anlatır. Ben derslerimde hep şu örneği verirdim: bugün hava güzel, şimdi okula kim gidecek, ben en iyisi şöyle bir Boğaz'a kadar uzanayım dediğimde mi özgürüm yoksa hava çok güzel ama beni öğrencilerim bekliyor dolayısıyla hiç yolumu değiştirmeden doğruca okulun yolunu tutmalıyım dediğimde mi özgürüm?

Geçenlerde bir gazetenin üniversite ekinde üşenmedim saydım: tam yüz otuz tane üniversite var - şimdilik. Putin'in ve Pavlov'un üniversitesinde okumak istemez misiniz ilanları da cabası. Böyle böyle bilinçleneceğiz işte...

RESİM YAPMAK

Öyle görünüyor ki, hastalık falan çıkmazsa, kış bizim için dingin, uzun ve verimli olacak. Çalışmanın ve yalnızlığın tadını çıkaracağız. Çok vaktimin olması ne güzel! Hızlı ve yoğun çalışıyorum, o yüzden çabuk yoruluyorum. Eskiden bu kadar çabuk yorulmazdım. Çok vaktim var şimdi. Bazı akşamlaryorgun kafamla nasıl oyalanabileceğimi düşünüyorum. Gene resim yapsam mı? Uzanıp uzanıp geri çektim elimi: resim defterimi ve boyalarımı çıkarsam mı? Ne zamandır resim yapmıyorum. Pek hoşuma gitti: boyalarım kurumamış. Oturdum bir resim yaptım: masmavi bir gök altında köy evleri. Kendimi sorumlu duymadığım bir alanda çalışmak benim için dinlendirici oluyor. Edebiyat da felsefe de yoruyor beni, resimse dinlendiriyor. Edebiyat için ve felsefe için çaba harcıyorum. Oysa resim yapmak düş görmek gibi bir şey benim için. Resimden sorumlu duymuyorum ya kendimi. Size de öneririm, kendinizi sorumlu duymayacağınız bir alanda yazın, çizin, boyayın: pek güzel dinlendiriyor.

Adım ressama bile çıkmıştı. Israra dayanamayıp bir karma sergiye katıldığım bile oldu. Emek vermediğimiz hiçbir şey gerçekte bizim değildir. Üstümüze kalmış olabilir ama bizim değildir. O kadar boya harcamışsın, bari bu işi sorumlucu yapsaydın da bir şeye yarasaydı diyeceksiniz. O zaman resmin dinlendiriciliği nerede kalır? Hem ben resimde geçerli kuralların neler olduğu konusunda kafa yormuş da değilim. Kurala çokça inanan biri de değilim ya. Ne diyordu Auguste Renoir: *“Doğrusu şu ki tüm öbür sanatlarda olduğu gibi resimde de küçücük bile olsa formüle götürülebilecek tek bir yöntem yoktur.”* Renoir haklı. Benim için şiirde de öyküde de romanda da sarsılmaz formüller söz konusu olmadı. Kurallarım oldu elbet, sanatta kurallar olmadan olur mu? Yaşamda da kurallarım oldu. Ancak al kullan dedikleri hazır formüllere hiçbir zaman inanmadım. Ben de özgür insan olarak ve eğitici olarak hiçbir zaman hazır formüller önermedim. Hazır formüller sonunda yüz derste fransızca ya da otuz derste cinsellik gibi bir şey olmaz mı?

Bir şeyi gerçekten benimsiyorsanız kendinizi ona vereceksiniz. Resimse benimsediğiniz, yatıp kalkıp resim düşüneceksiniz. Sizden bir ömür isteyecek. Böyle bir yükümlülüğün altına girebilir misiniz? Bu elbette isteğe bağlıdır. Adı sanatçıya çıkmış pek çok insanın sanatla

ciddi bir bağı yoktur. Dans eden, şarkı söyleyen, dizilerde oynayan kardeşlerime söz dokundurduğumu sanmayın ya da sanın. Evet, onların çabalarını da hor görüyor değiliz. Ancak sanat çoğumuzun sandığımızdan zordur. Biraz göz süzdüm mü biraz surat astım mı biraz da kıvırttım mı oldu bitti anlayışı sanatta yürümez. Adam eğlendirmek için bunlar yetebilir ama sanat için yetmez. Bir şiirin, bir romanın, bir oyunun, bir filmin adam eğlendirmek için yapıldığını ve izlendiğini düşünemiyorum. O yüzden, bana kızmasınlar, örneğin kafaya göre dans eden bir kardeşimizin insanların beğenilerine hangi ölçülerde zarar verdiğini düşünmeden geçemeyiz. Sanat bir insan araştırması değilse ip cambazını da yılan oynatan adamı da sanatçı saymamız gerekir. Acele yazılmış bir öykü üzerine sen şunu yap, sen gel şunu söyle, sen de şu tabancayı adamın gözüne doğrult anlayışıyla yapılan filmlerin ya da dizilerin sanat olabileceğini düşünemeyiz. Bizim “sanatçı”mız genelde *doğuştan yetenekli* olduğuna inanır, bu yüzden sanata adanmış bir yaşamın önemini bilmez bile. Bazıları kendi konularında araştırmacı olmayı hiç ama hiç düşünmeden aralıksız sanat üretirler. Bakarsınız ressam durmadan boyuyor, romancı eline sağlık sayfalar dolduruyor, tiyatrocu çıkmış kendine göre ne güzel oynuyor, şair aferin kitap üstüne kitap patlatıyor... Yeteneğin gücüne inanılarak kotarılmış sanat yapıtları kısa zamanda sönüp giderler. Yapay yaşamlar gibi yapay sanat ürünlerinin de kalıcılığı yoktur. Ben şimdi o dizi senin bu dizi benim dolaşıp duran genç hanımlarımızın çabalarına acıyorum. Onlar bizim hiç görmediğimiz paraları kazanıyor olabilirler. Belki bu bile doğru değil. Çünkü o kadar çok dizi oyuncusu var ki, ben dizi izlemediğim için mi nedir, bunlar yüz televizyona yeter de artar gibi geliyor bana. Ancak para kazanmak için sanat yapmak ya da sanata benzer bir şey yapmak insanı ne kadar sevindirir?

Hiç de kötü olmadı yaptığım resim. Üstteki maviyle alttaki soluk renkler pek uyuşmadı. Olabilir. İlk bakışta göze çarpan pek hoş bir mavi oturttum yukarıya. Ben resim falan yapmıyorum dostlarım, dünyanın pisliklerini özellikle de ihanetleri unutmak ya da hiç görmemek için çekildiğim köşemde oyalanma temrinleri yapıyorum. Size de öneririm. Yağlı boyayla uğraşmaya değmez. Suluboya da zordur. Akrilik boya kullanın. Hemen kuruyor.

BAĞIMLANMADAN YAŞAMAK

Bazen dostlarım bana “*Neden hiçbir şeye bağlanmadan yaşadın, bir şeye bağlı olmak sana bu kadar zor mu geliyor?*” derler. Bağlanmadan yaşadığımı sanmıyorum, bağımlanmadan yaşadığım doğrudur. Felsefe ve edebiyat benim için vazgeçilmez bir güzellik oldu her zaman. Asıl bağlandığım yaşamın kendisiydi. Sevdiklerime de alabildiğine bağlandım, özellikle çocuklarıma. Bağımlanmadığım doğrudur. Bağımlanmak bana insan olmak açısından bir yetersizlik, bir küçüklük, bir zavallılık olarak görünür. Tam anlamında bir köleliktir bağımlanmak. Sizi zorla bir yere kapatabilirler, elinizi kolunuzu bağlayıp dünyayla bağınızı kesebilirler: bu bir tutsaklık durumudur. O durumda özerk değilsiniz ama kendinizi özgür duyabilirsiniz. “*İnsanların en özgürü köleyken de özgür olabilir*” der Fénelon. Bağımlanmak kendini kendi istemiyle tutsak etmektir.

İnsanoğlu bağlanmaktan çok bağımlanmaktan yanadır. Çoğumuz içimizde sefil bir köle gezdiriyoruz. Başegmek olağan bir durumdur çoğumuz için. Zorba kendi gücünü kullanmaz, sizin korkaklığınızı, köleliğe yatkınlığınızı kullanır. Yoksa zorbanın gücü ne kadardır ki! Zorbanın içinde zavallı bir köle gizlidir. “*Zorba kendini zorba kılarken köleye dönüşür*” der Pierre Leroux. O belki de kölelerin en güçsüzü en yalnızıdır. Çevresinde dönüp duranlar da birer köledir. O da herkes gibi kendini aşan bir şeylerin özlemini çeker içten içe. En çok köle olanlarımız en çok efendilik taslayanlarımızdır. Tarih birçok şeyin tarihi olduğu gibi zorbalıkların da tarihidir. Belki de öncelikle zorbalıkların tarihidir. Geçmişin tiranları halka hoş görünme konusunda çeşitli yöntemleri olan zorbalardı. Bugünün tiranları da öyledir. Bunlar çok zaman dikensiz yolları yürüyerek tepeye tırmanırlar. O güler yüzlü adam bir de bakarsınız zorba oluvermiş. Marquis de Sade pek haklı olarak şöyle der: “*Tiranlar hiçbir zaman kargaşadan doğmazlar, onların yasaların gölgesinde ya da yasalara dayanarak yükseldiğini görürsünüz.*”

Genel görünüm bize bir yüreksizler dünyasında yaşadığımızı duyuruyor. Yalnız dehalar yürekli oldular, onların da başı birçok defa belaya girdi. “*Dehayı yüreksiz düşünemiyorum*” der Henry de Montherland. Evet, yüreksiz bir deha tekerleksiz araba gibidir, yoğurtsuz ayran gibidir, kanatsız kuş gibidir. Dehalar bilinç koşulları gereği yü-

rekli olmak zorunda kaldılar. Dehanın panzehiri sansür oldu. Dehalar en büyük acıyı kendilerini yeterince anlatamamaktan çektiler. Gustave Flaubert der ki: “*Sansür, ne biçimde olursa olsun, bana canavarlık gibi görünüyor; insan öldürmekten daha kötü bir şey. Düşünceye kastetmek cana kastetmektir. Sokrates’in ölümü insanlığın üzerinde bugün bile bütün ağırlığıyla duyuluyor.*” Flaubert yerden göğe haklıdır, bir insanı susturmakla cinayet işlemek arasında büyük bir ayırım olmasa gerek. Öldürdüğümüz adamı susturmuş olmuyor muyuz? Susturduğumuz adamı öldürmüş olmuyor muyuz?

Bazı büyük adamlar dengecidir, kurulu düzenin salınmalarını çok iyi gözlemleyip kendilerine uygun gidiş yolları çizerler. Bunu yapanlar büyük olamazlar demek geçiyor içimden. Diyemiyorum. Diyebilsem ne güzel olacak! Bir örnek vermeme ister misiniz? Ben Lamartine’i severim, özellikle *Graziella* romanıyla ve daha çok da *Göl* şiiriyle severim. Büyük bir yazar mıdır? Gerçek bir deha mıdır? Pekçok şairi kıskandıracak olan o *Göl*’ü yazdığına göre öyle olmalıdır. 1848’in ünlü başbakanı Lamartine ömrünün sonlarını yokluk içinde geçirdi ve yardım önerilerini geri çevirdi. İnsanların gözlerini başkalarının ceplerine dikmekten utanmadıkları bir dünyada yardım önerilerini geri çevirebilen insan kim ne derse desin kolay bulunmaz insandır. Kimden yana olduğu pek belli olmayan bir kişiydi o. Auguste Blanqui, hani şu “*Sermaye çalınmış emektir*” diyen Auguste Blanqui onun için şöyle diyor: “*Lamartine her zaman aynıdır, onun her kesimde ve her kıyıda bir ayağı vardır, o gerçek bir Rodos yontusudur, bacaklarının arasından her zaman devlet gemisi geçer.*”

İnsan hiçbir şey adına özgürlüğünden vazgeçmemeli. İnsanlar çok zaman özgürlükleri adına özgürlüklerini elden geçiriyorlar. Ödün vererek özgür olacağımızı sanırız çoğumuz. On yıl hapiste çürüyeceğime şunların istediğini yapıp özgürlüğüme kavuşayım der adam ve tutsaklığına kavuşur bir güzel. Ödünler karşılığında elde edilen özgürlükler kölelikten başka bir şey değildir. En çirkini de “*Viran olası hanede evlad ü ıyal var*” savonusudur. Temiz evlatların alçak babalarından utanmaları aç kalmalarından daha korkunç değil mi? “*Her türlü zincir bir çılgınlıktır, her türlü bağım lanma yeryüzünde yaşadığımız fiziksel özgürlüğe karşı bir suikasttır*” der Marquis de Sade. Bağlanmak ne kadar güzelse bağım lanmak o kadar çirkindir dostlarım.

AMA ÇOK ZEKİ

Geçenlerde bir arkadaşım ile sohbet ederken bir tanıdığın bacağı nı çekiştirdik. Ben adamın olumsuz özelliklerini saydım. Bu özelliklerin tümü tembelliğin getirdiği verimsizlikle ilgiliydi. Yıllardır bir yere lök gibi çökmüş, öylece duruyor. Durdukça mayalanıyor ve değeri leniyor. Arkadaşım bu kişi için “*Ama çok zeki!*” diye bir yargıda bulundu. Ben de ona bir düşünürün şu sözünü anımsattım: “*Zeka zekadan başka bir şeyi olmayanlar için yararlı değildir.*” Bir şey diyemedi arkadaşım. Benim ölçütüm bellidir: *onları meyvalarından tanıyacak sınız.* Bu toplumun insanı cin gibidir, yüzde bilmem kaçımızın aptal olduğu doğru değildir. Her toplumun insanı kendi yaşam koşulları çerçevesinde cindir. Aptallar özürlü insanlardır. Aydın geçinenlerimizin mülahham, munkabız ve çalçene oluşunun zekayla bir ilgisi yoktur. Bu toplumun aydını ya da aydın geçineni burnunun önünü göremez, çünkü her şeyi zahmetsiz elde etmek ister. Bu toplumun aydını öncelikle düşünce tembelidir. Kurnaz olduğu için bilgiye başvurmak yerine sezgileriyle iş görür. Dolayısıyla dikkatsizdir, araştırmayı bilmez ve sevm ez, oturdu mu kırk saat konuşur, çeneleri yorulur gene susmaz, ama bu konuşmanın beş on dakikası bile diyaloga ayrılmış değildir. Bu toplumun aydını alttan alta felsefeyle alay eder, sanata arkasını dönmüş tür, bilimle hiç ilgili değildir. Okuma alışkanlığı yoktur onun. Ondan şu sözleri çok sık duyarsınız: “*Vallahi gençliğimizde okuyorduk ama şimdi hiç vaktimiz olmuyor!*” Gençliğinde okuduğu da yalandır. Karşısındakini hiç dinlemez: başkalarının görüşünü önemsemek küçülmektir. Doğruları çok iyi bildiğinden kimsenin görüşüne gereksinim duymaz.

Bu mülahham, munkabız ve çalçene insan kalıp düşünceler edinmiştir. Bu düşünceler toplu bilincin çok ucuz ürünleridir. Onlarla şuradan şuraya iki adım atamazsınız. Birinin ağzından duyduğunuz bir sözü bir başkasının ağzından da duyabilirsiniz. Moda olmuş deyimlerle konuşur o. Görünüşte biri anlatıyor öbürleri dinliyordur. Ne gezer! Dinleyen enayidir. Onun konuşurken bir kaşını hafifçe kaldırması ne kadar derin düşünen bir kişi olduğunu göstermek içindir. Bu sözde aydın toplu bilincin kaynağından gelen görüşlerini benimsemediğinizi anladığı anda canavar kesilir. İşte o zaman alaycıdır, küçültücü tavırlar alır: zaten siz ve sizin gibiler hep böylesinizdir, düşünceye saygınız yoktur.

Evet, bu kör dövüşü böyle sürer gider dostlarım. Bu yüzden bilim adamlarımız bile görünür yerde birbirlerini candan gönülden onaylamak ama görünmeyen yerde birbirleri için demediklerini koymamak gibi çok kolay bir yolun yolcusu olmuşlardır. Biraz yumuşak başlı olmanız, daha doğrusu ödün vermeyi bilmeniz başarılarınızın yolunu açacak, gücünüze güç katacaktır. Görüşlerinizde direnirseniz düşman kazanırsınız. Size “kin” adı verilen ağır bir silahla saldırırlar. “*Kin zayıf insanların öfkesidir*” der Alphonse Daudet. Elbette öyledir. Siz aptallık edip onların görüşlerine karşı çıkmıyadınız bu insanlar da sizin yaşam haklarınızı elinizden almayı hiç mi hiç düşünmeyeceklerdi. Boşuna donkişotluk ettiniz. Fincancı katırlarını ürküttünüz.

Bunlar, Goethe’nin dediği gibi, yaşamla oynayan insanlardır. Yaşamla oynayan insanlar hiçbir şeye ulaşamazlar diye düşünür bu büyük yazar. Biz yargıyı biraz daha yumuşatalım ve kalıcı hiçbir şey elde edemezler diyelim isterseniz. Bunların elde ettiği şeyler sizin benim gözümüzde hiçbir şey de olsalar genel insanın gözünde çok şeydirler. Gerçekte kurnazlıkla yürütülen yaşamlar yazık olmuş yaşamlardır. Adınızı sanatçıya çıkarırsınız, ama altında üstünde bir şey yoktur. Bu arada başkalarının sanatını önünüze gelene kötüler durursunuz. Aman tembelliğin başına kötü bir şey gelmesin, onu bari biz özenle koruyalım diyerek bilim adamlığına niyetlenirsiniz, bilimin ne olduğunu bilmeden kırk yıl bilimle uğraşırsınız, bu kırk yıl içinde en çok öğrendiğiniz şey onun bunun ayağına karpuz kabuğu koymaktır. Birileriyle ilişki kurar, gider birilerine yaltaklanır, çok pırıltılı armağanlar ya da ödüller alırsınız. Artık yakınlarınız, zaten epeyce şişmişlerdir, daha da şişerler.

Zekayı boşuna önemsiyoruz. Dünyada birçok deha sıradan bir zekayla insanlığın yüzünü ağarttı. Büyük yapıtlar veren insanların zeka düzeyini ölçmek elimizde olsaydı zekaya çok güvenenlerimiz düş kırıklığına uğrayacaklardı. Zeka bir olanaklar koşuludur, bu koşulu kullanan var kullanmayan var. Kahvede kağıt çalan, yolda gidenin cebinden cüzdanını çeken, onun bunun hakkını yiyen, yalanla dolanla olmadık işler çeviren insanların arasında zekiler yok mu? Olmaz olur mu! İstemediğimiz kadar...

GÖZÜMÜZ DOYABİLSEYDİ

Karnımız doyduğu kadar gözümüz doyabilseydi bugünkünden yüz kat daha güzel bir dünyada yaşıyor olacaktık. İnsanoğlu şu güzelim dünyayı bir doymazlar dünyası yapıp çıktı. Açgözlülük insanın temel özelliği oldu, ne yazık! İnsanlığın yarattığı gerçek değerler görünmez bir yerlerde sıkıştı kaldı. Bu yüzden sonu belirsiz bir akışın içinde yuvarlanıp gidiyoruz. Boğulmamak için çırpınanlarla biraz daha bir şeyler edinebilmek için canlarını dişlerine takanlar bir arada sürükleniyorlar. İnsan gün geçtikçe gereksinimlerini artırıyor, her gün bir başka gereksinimle başlıyor yaşama. Ne kadar elde edersen o kadar güçlüsün yalanına iyice alıştı insanoğlu. Ne patlayana kadar yiyenler ne de kuru ekmek bulamayanlar yakınıyor bundan. Genel görünüm odur ki hemen herkes yaşadığını doğal karşılıyor. Doyanlar açların sırtından geçindiklerini, onların yarattığı olanaklarla ayakta durduklarını unutmuş görünüyorlar. Açlar da bu arada aç kalma koşullarıyla pek güzel uzlaşmış görünüyorlar.

Bize bir doğa olayı gibi sunulan iktisadî bunalımların tümü bu yüz kızartıcı koşulların, bu akıl almaz denge bozukluğunun ürünüdür. Oysa konunun uzmanları sorunları bize *olur böyle şeyler* rahatlığıyla duyuruyorlar. Yapılacak şey neymiş? Biraz dişimizi sıkırmakmış. Kim dişini sıkıyor? Kim dişini sıkacak? Bu benzi soluk çocuklar mı? Batan kurumları kurtaralım, gerisi kolay, yoksa maazallah çok kötü şeyler olur. Neyle kurtaracağız? Yoksulun sağladığı olanaklarla kurtaracağız, başka çaremiz yok. Kurtaracak olan kim? Devlet elbette. Gerçekten mi? Devlet parayı nereden buluyor? Devletin cebindeki para yaşamını binbir güçlülükle sürdürmek için direnen zavallı halkın parası değil mi? Adam yıllarca vergi kaçırmış, bir eli yağda bir eli balda yaşamış, bugün batıyor, haydi bunu yok yanımızdan verdiğimiz paralarla kurtaralım da insanlığın mutlu geleceği üzerine kurmuş olduğumuz düşlere bir zarar gelmesin. O batan adamı bir süre sonra, çok kısa bir süre sonra yağlı ballı bir işin başında görüyorsunuz. Kardeş sen batmış değil miydin affedersin? Batmıştım hacı batmıştım, hiç sorma, hatta batmanın verdiği bunalımdan kurtulabilmek için bilmemne adalarında bir güzel tatil de yapmıştım. Tanrı sağduyulu halkların eksikliğini göstermesin, belimizi doğrulttuk, gene topluma ve insanlığa var gücümüzle hizmet etmek için kolları sıvadık...

Gazetelerimizden biri geçenlerde bir mutluluk haberi verir gibi şu haberi verdi: üniversite bitirmiş ve yıllardır iş bulamamış gençlerimiz madenlerde çalışmak için yeraltına inmeye başlıyorlar. Zıyanlığa bakın. Dört beş yıl bir genç adamı okutuyorsunuz, okuturken ona ve yakınlarına umut da veriyorsunuz. Onu ne kadar iyi yetiştirmiş olduğunuz konusu ayrı bir konudur, onu hiç açmayalım, açıp da sabah sabah ağzımızın tadını kaçırmayalım, ama ne olursa olsun ona bir alanın uzmanı olduğu duygusunu veriyorsunuz. Dört köşe şapkanı kiraladın mı yavrum, kara cüppeni de kiraladın mı? Şimdi biz hurra deyince sen o kafadaki dört köşe acayip şeyi havaya fırlatıver yavrum. Bunlar havada karga sürüsü gibi bir şey oluşturunca işin sonu gelmiş olacak evladım. Oh, işte böyle. Şimdi çek git buradan, gözümüze görünme, oyalanma bakalım, yolun açık olsun... Hiçbir şeye doğru dürüst akli ermeyen, okumuş etmiş ama dünyanın kaç bucak olduğunu bile bilmeyen, doğru dürüst yazı yazamadığı gibi dilinin inceliklerini bile öğrenememiş olan, doğru dürüst hiçbir işi yapabilecek gibi görünmeyen bu genç insanlar sonunda *ne iş olsa yaparım ağabey* düzeyinde iş arayan insanlar durumuna geliyorlar. Önüne gelen işi üç kuruş karşılığında kabul etmeye yatkın olan bu gençler umutsuzluğun batağında çırpınırken her türlü değer kaymalarına açık olmakla toplumsal bir tehlike de yaratıyorlar.

Tarihin bize gösterdiği şeyi yanlış okumuyorsak insanlık belki de çok yakın olmayan bir gelecekte gerçek anlamda paylaşmayı öğrenecek. İnsanlığın bunu öğrendiği nokta doymayı bildiği, açgözlülüklerinden arındığı, hırslarının hiçbir anlama gelmediğini anladığı nokta olacak. Patlayana kadar yemenin, evi gereksiz nesnelerle doldurmanın, dolapları giysilere boğmanın, evler ve arsalar biriktirmenin, hiçbir şey bilmeden ve hiçbir şey anlamadan dünyayı dolaşıp bilinçlenmiş olmak için müzeleri gezmenin bir anlama gelmediğini görecek. O zaman yoksula ve çaresize verdiği sadakaların kendisini de yoksulu ve çaresizi de küçük düşürmekten başka bir anlama gelmediğini görecek. Otomobillerle oynamanın ancak çocukları için bir anlamı olabileceğini, hız tutkusunun boş bir tutku olduğunu da görecek. Böyle böyle gerçek insan olmanın bilincine varacak. Ne zaman mı? Çok sonra. Kendini yani insanı tanıma noktasına ulaştıktan sonra. Epeyce sonra. O zaman kansız, kavgasız, korkusuz, gerilimsiz, tehlikesiz bir dünyada yaşayacağız. Yarının güzellikleri bugünün çirkinliklerinden doğacak.

SAĞDUYUNUN GETİRDİĞİ

Plutarkhos'un nicedir kitaplığında durup duran *Ünlü Romalılar*'ını okumaya başladım. Roma'nın söylencelerle renklenen kuruluş öyküsünde bana pek ilginç gelen bir bölümle karşılaştım. Romus ve Romulus Roma'yı kurduktan ve Romulus yönetimde tek kaldıktan sonra Romalılar komşuları Sabinler'in kızlarını kaçırmaya çalışıyorlar. *"İşaret verilir verilmez kılıçlarını çektiler, çılgınlık atarak kalabalığın ortasına daldılar; Sabinlerin kızlarını kaçırdılar..."* Epeyce bir zaman sonra Sabinler öç almak için kralları Tatiüs komutasında Roma'yı kuşatıp kızlarını geri almak isterler ve kente girerler. Kaçırılmış kadınlar bundan tedirgin olurlar ve gelenlere şöyle derler: *"Bugün bize sahip olan insanlarca zorla ve adaletsiz bir biçimde kaçırıldık. Böyle bir felaketten sonra kardeşlerimiz, babalarımız ve yakınlarımız bizi uzun zaman arayıp sormadılar. Korkunç bir kin duyduğumuz Romalılara zaman içinde bağlandık. Şimdi siz kadınları kocalarından, anneleri çocuklarından koparmaya gelmişsiniz!"* Eğer bu Romalılarla görülecek başka bir hesabınız varsa biz ona bir şey diyemeyiz, der kadınlar, *"ama bizim için savaşıyorsanız o durumda bizi damatlarınızla ve torunlarınızla alın gidin; babalarımızı ve yakınlarımızı bize bırakın, bizi kocalarımızdan ve evlatlarımızdan koparmayın!"*

Her toplumun tarihi de geriye doğru gidildikçe söylencelere bulaşır, daha da geriye gidersek söylenceden başka bir şey kalmaz elimizde. Başlangıçtan bu yöne doğru yürüdüğümüzde de söylencelerin yavaş yavaş gerçeklere dönüşmeye başladığını görürüz. Bu arada söylencelerin içerdiği insan gerçeğini de elbet gözden uzak tutmamak gerekir. Mitosların ne büyük insani gerçeklikler barındırdığını, mitolojilerin erken zamanda temellendirilmiş güçlü felsefi bakış açılarını içerdiğini hepimiz biliyoruz. Her kurgu bir gerçekliğin simgesi gibidir eski anlatılarda. İnsan yaşamıyla ilgili her belirti bir yaşamsal gereksinimin açık ya da örtülü anlatımıdır. Örneğin o zamanın koşulları içinde Roma insanının duvarları kutsal saydığını öğrendiğimizde hiç şaşmıyoruz. İnsanı koruyan gücün kutsal olmasından daha doğal ne olabilir?

Plutarkhos'un satırlarında benim ilgimi çeken, insanın düşmanlıklardan çok dostluklarla kendini varetmiş olduğunu duyuran bakış açısı oldu. Her zaman öyle düşünürüm: dün karnına bıçağı sağladığımız adam bir

başka koşulda bizim can dostumuz olabilirdi, buna karşılık bugün yaşamımızı anlamlandıran birinin bir başka koşulda bizim can düşmanı-mız olması işten bile değildir. Bu da beni her zaman düşmanlıkların anlamsızlığına inandırıyor. Küçük çıkarlarımız adına, boş gururumuz adına, yalan yanlış inanışlarımız adına, açgözlülüklerimiz adına en güzel olası dostluk koşullarını düşmanlığa döndürebiliyoruz. Dünyanın girdisine çıktısına, yaşamın aldatıcı pırıltılarına, birbirimize üstün gel-me duygularına bu kadar önem vermekle doğrudan doğruya mutsuz-luklarımızı yaratıyoruz. Savaşlar da bu salakça yarışların, bu gözü doy-mazlıkların, bu ne yaptığını bilmeden yaşama domuz tarlaya dalar gibi dalışların ürünü değil mi? Birileri gelişigüzel savaş karşıtlığı yaparken içimizdeki yetersizliklerin ince hesabını yapmayı düşünüyor mu? Ya da o savaş karşıtları gündelik yaşamda kendi küçük çıkarları için biri-lerinin gözünü oymaktan geri durabiliyorlar mı? Savaş istememek, sa-vaşsız bir dünyada yaşamak istemek çok güzel, ama bunu sağlayacak kafayı ve yüreği kendi kişisel yaşamımızda oluşturabildik mi?

Romain Rolland şöyle der: *“Savaşı iğrenç buluyorum, savaş-madan savaş çılgınlıkları atanı daha iğrenç buluyorum.* Bu söz beni çocukluğuma, Kore savaşı yıllarına götürüyor. Kore’ye asker gönderilecek. İnsanlarda bir telaş bir heyecan ki sormayın. Neden mi? Neden olacak, kahraman gençlerimiz uzak topraklarda savaşır-ken dünyaya ulusumuzun ne biçim bir ulus olduğunu gösterecekler. Binlerce gencimizi götürüp bizimle hiçbir sorunu olmayan o uzak top-raklara gömdüler. O günden beri savaş dendi mi kötü olurum. Yakın zamanda insanlar Irak üzerine görüşler üretmeye ve hatta tartışmaya başlamışlardı: Amerikalılar Irak’ı kaç günde ele geçirebilirler? Kimi bilmiş bilmiş üç ay diyordu, kimi üç gün. Bunları konuşurken savaş karşıtı gibi görünseler de gözleri heyecandan çakmak çakmaktı. *“İn-san için benzerlerinin hayvanlığından ve hainliğinden başka ce-hennem yoktur”* der Marquis de Sade. Irak cehennemi insanın bir yandan nereye kadar küçülebileceğini öte yandan nereye kadar yü-celebileceğini gösteren örneklerden yalnızca biridir. Bir yanda insanı yok etmek için küçülen insanı, öte yanda insan onurunu yukarılara kaldırmak için direnen insanı görüyorsunuz. Sabinler’in kadınları her zaman varolsunlar.

GURURUN GÖTÜRDÜĞÜ

Bana, biliyorum, şöyle diyeceksiniz: *“Roma’nın kuruluş dönemlerinde olanı biteni anlatırken savaş karşıtı bir söylev tutturup bizi öykünün sonundan yoksun bıraktın.”* Öykünün sonu çok ilginç değil dostlarım. Plutarkhos o dönemde neler yaşandığını kısaca özetliyor. Kadınlar kocalarını ve çocuklarını babalarıyla ve kardeşleriyle tanıştıyorlar, bu arada savaş koşullarında zor durumda kalmış olan babalarına ve kardeşlerine yiyecek içecek götürüyorlar. Yaralıları evlerine getiriyorlar, onların yaralarını sarıyorlar. Onlara tutsak yaşamı sürdürmediklerini, analar olarak evlerinin efendisi olduklarını gösteriyorlar. Kocalarının saygılı olduğunu, her kocanın karısını el üstünde tuttuğunu anlatıyorlar. Bu arada bir anlaşma yapılıyor: kocalarıyla kalmak isteyenler yün örmenin dışında herhangi bir yükümlülük almayacaklar. Böylece Romalılar ve Sabinler birlikte yaşamayı sürdürüyorlar. Ondandır yeni bir toplumsal düzenleme yapılıyor, böylece Roma’nın sağlam temelleri atılmış oluyor.

İnsanlar küçük büyük başarılarından sonra insanlıklarından çıkmazlar ne güzel olur. Çoğumuzun iyi bir şeyler yaptıktan sonra kendimizi üstün insan olarak görme eğilimimiz var. Genelde insan büyüdükçe sıradanlaşacağı yerde büyüdükçe garip havalara giriyor. Biraz bir şeyler yapmış insanların çok az bir bölümü kendi olarak kalır, öbürleri ufak ufak tanrılaşmaya başlarlar ne yazık ki. Romulus da bu yükümlülük hastalığından kurtaramıyor ruhunu. Plutarkhos bize o konuda şunları söylüyor: *“Romulus yazgının özel desteklerle çok büyük bir güç kazanmaya yönelttiği hemen tüm insanları bekleyen o bildik tehlikeyi göremedi. Başarılarıyla şişinerek, kendine gurur dolu bir güvenle yönelerek o zamana kadar koruduğu inceliğini yitirdi ve bir zorbanın tiksinti veren davranışlarını edindi.”* Romulus yurttaşlarını her şeyden önce giyimiyle tedirgin etmiş. Erguvan kırmızısı gömleklerle dolaşıyormuş. Bir gün birdenbire yokolup gitmiş. Nasıl olduğu pek iyi bilinmiyor. Bir görüşe göre senatörler tapınakta üstüne çullanmışlar, Romulus’u parça parça etmişler, her biri bir parçasını giysisinin altına saklayarak götürmüş, böylece kral ortadan silinmiş. Bir başka görüşe göre onun yitip gitmesi tapınakta olmamış, bu işten senatörler de sorumlu değillermiş.

Peki ne olmuş? Romulus bir gün kentin dışında bir bataklığın

yanında bir kurul toplamış. O sıra çok garip bir olay gerçekleşmiş: nasıl bir şey olduğu kolay kolay anlatılamayacak bir fırtına kopmuş. Plutarkhos olan biteni şöyle anlatıyor: *“Güneşin ışığı tümüyle örtüldü. Korkunç bir karanlık havayı sardı. Her yanda büyük büyük şimşekler çakıyordu. Azgın rüzgarlar şiddetle esiyordu. Korkan insanlar sağa sola kaçıştılar. Buna karşılık senatörler birbirlerine yaklaştılar. Fırtına geçip de gün ışıkları ortalığı sarınca halk toplantı yerine döndü. Halkın ilk işi kralı arayıp sormak oldu. Kral ortalarda yoktu. Ama senatörler arama tarama işini durdurdular ve halktan tanrıların yanına gitmiş olan Romulus’u kutlamasını istediler. Kral bundan böyle onların tatlı ve iyi yürekli kralları değil tanrısal bir varlık olacaktı.*

İşte dostlarım Roma’yı kuran koca Romulus’un sonu böyle olmuş. İster senatörlerce parça parça edilmiş olsun ister tanrıların yanına gitmiş olsun, öylesine pırıltılı bir yaşam böyle garip bir biçimde sonlanmamalıydı diye düşündüm. Bizim insanımız yerden göğe haklıdır: bir şeyi önüyle değil sonuyla ölçüp değerlendirmek doğru olur. Ne olursa olsun şu gurur denen illetten kurtulamıyor insanoğlu. Bizim insanımız da nicedir kötü bir biçimde “gururluyum” demeye ağzını alıştırdı. Çocuklarıma da öğrencilerime de her zaman gurudan kaçınmalarını, gururun pençesine düşen insanın kendini düşüşe bırakmaktan başka çaresi olmadığını anlatmışımdır. Kendi içinizde de kendi dışınızda da ne ölçüde yüceliyorsanız o ölçüde alçakgönüllü olun demişimdir onlara. *“Yıkımın öncesinde gurur, düşüşün öncesinde yükseklik vardır”* demişler.

İnsanların çoğu büyüklüklerinin, olan ya da olmayan büyüklüklerinin büyüüne kapılarak kendilerinden çıkıyorlar, zamanla tanınmaz oluyorlar. Her zaman kendi olabilmek, kendiyle kalabilmek önemlidir ve güzeldir. Ben ne oldum böyle dediğiniz anda hiçbir şey olmamışsınızdır ya da daha doğrusu size yazık olmuştur. Böylece dostlarım bizler gurur denen şeye kapılıyor ve kendi çabamızla yarattığımız güzellikleri kendi elimizle çöpe atıyoruz. En güzel şey başkalarının yüceliklerinde insanın güzelliklerini görebilmektir. Kendimizle değil insanla övünmeliyiz. Gerçekte hiçbir gerçek büyüklük kendini büyüklük olarak algılamaz. Romulus bir buğu gibi ortadan silinmeseydi belki de uyarılara aldırmayacak, onun bunun gözünde küçüldükçe küçülecekti.

Kurnazlık aptallığın değişik bir biçimidir. Aptallar gibi kurnazlar da kendilerine çok güvenirler. Kurnazların kendilerinde güvendikleri nedir? İnsanı oyuna getirme ustalığıdır. Kurnaz bu ustalığı günlük yaşamın sıradan ilişkileri içinde birilerine külâh giydirme temrinleri yaparak kazanır. Onun becerilerini hafife almak yanlış olur. Kurnaz kurnazlaştıkça kendine güveni artar, giderek oyunculuğunu yaşamın bütün alanlarına yaymaya başlar. Onu bir bilim yuvasında birilerini künde getirecek yükselmeye çalışırken bulabilirsiniz: bilimin dar ve dikenli yollarında yıllarca sürünüp duracağına kurnazlık biliminin inceliklerini kullanmak ve erkenden “bilim adamı” olmanın koşullarını yaratmak daha doğrudur. Onu eşsiz bir romancı, benzersiz bir şair, yetkin bir siyaset adamı tezgahında sırtırken görebilirsiniz.

Kurnazın gözünde bütün akıllılar birer aptaldır. Kurnazın mantığı bellidir: kısa ve sağlam yollar varken uzun yolları denemek eşektir. Şaşar size: kurnazlık bu kadar verimli bir işken siz neden bir başka yolu denemekte direniyorsunuz? Özellikle bazı alanlarda gerçek anlamda çaba göstermek akıl işi değildir. Bu baş derdi alanların başında felsefe gelir. İnsana kolay kolay ün de unvan da para da onur da getirmeyen bu alan “aykırı insan” damgasını yemek için birebirdir. Siz bu alanda gerçekten kendinize bir yer edinmeyi düşünüyorsanız, gerçekten bir felsefe adamı olmak gibi bir kaygınız varsa önce iyi bir doktora gidip kendinizi bir güzel inceletin bakalım, bir yerinizde bir sakatlık bulunmasın. Felsefede başarmanın da en iyi yolu kurnazlık yoludur. Dünyada felsefe kadar kurnazlık kaldıran bir alan daha yoktur.

Filozof denen adamlar ne yaparlar? Bir takım soyut kavramları kullanarak yaşamı ayrıştırmaya, yorumlamaya, tartışmaya yönelirler. Onların kullandıkları somut kavramlar da gerçekte bir takım soyut ilişkileri açıklamak için değil midir? Bir filozof “tava” ya da “tencere” diyorsa elbet mutfak yaşamından daha başka bir şeyi anlatmaya çalışıyordur. Dünyanın o güzelim ilkesi felsefenin ahlaktan siyasete kadar bütün alanlarında geçerlidir. Nedir o ilke? O ilke suya gidenin de testiği kıranın da bir olduğu ilkesidir. Dünyanın hiçbir yerinde bu alanda suya gidenle testiği kıranı birbirinden ayırmazlar. Öte yandan dünyanın her yerinde bu alanda testiği kırmının suya gitmekten daha doğru

bir iş olduğu konusunda yerleşik özel ve resmi görüşler vardır. Sizi birileri suya giderken görse ne yaparsınız? “Şüpheli şahıs” durumuna düşmek bir yana, düpedüz enayi yerine konursunuz. İnsanlar sizden bu düzenin korunması için elinizden geleni yapmanızı bekliyor. Siz kalkmış yaşamı kökten tartışmak gibi sakat bir işin peşine gidiyorsunuz. Amacınız ne? İnsanları ayaklandırmak mı istiyorsunuz? Oturun oturduğunuz yerde. Bazı safdil ya da yüreği temiz kişiler bu testi kırma durumunun yalnız bizde ya da bizimkine çok benzeyen ülkelerde geçerli olduğunu, ileri ülkelerde bütün yerleşik düzenin felsefeye ya da genel olarak düşünceye büyük prim verdiğini düşünerek kendilerini kandırırlar. Onlara öyle gelir ki falanca ülkeye gittiklerinde onları çok sağlam bir düşünce genişliği, sarsılmaz bir felsefe merakı karşılayacak.

Böylece kurnazlık kişisel bir seçim işi olmaktan çıkmış, toplumsal uzlaşmanın ana yöntemlerinden biri olmuştur. Ben çalıştığım kurumda emekli işlemlerimi yaptırmak için sağa sola koştururken orada artık istenmediğimi çok iyi biliyordum ama eğitilmelerine özene özene katkıda bulunduğum gençlerin geleceğinden kaygılıyım. “*Gözüm arkada gidiyorum, bu çocukların eğitimi ne olacak?*” dediğimde sorumlu yerlerden birinde bulunan bir memur arkadaşımız bana alaylı bir biçimde açık açık ve hiç tedirgin olmadan şunları söylemişti: “*Yanılıyorsunuz hocam, devlet başta olmak üzere kimse sizden felsefe üretmenizi beklemiyor.*” Bunun böyle olduğunu ben de biliyordum. O yüzden hiç sesimi çıkarmadım. Bana söylenen bu sözü bir suçlama gibi algılamış olsam da bir aşağılama olarak algılamadım. Hepimiz yaşadığımız gerçeklerin rengini, kokusunu, biçimini iyi biliyorduk, bu gerçeklere nereden baktığımızı da. Ne o memur bana bunları söylerken yeni bir görüş ürettiği inancı içindeydi ne de ben yepyeni bir görüşle karşılaşmış olmanın heyecanı içindeydim. İkimiz de bir gerçeğin orta yerinde duruyorduk. Aramızdaki ayrım onun bir şeyleri olağan görmesi, benimse bu şeyleri giderilmesi gereken bir zehirli etken saymamdı. Çünkü o kurnazlıkla elde edilen toplumsal kazanımların sağlıklı kazanımlar olduğuna inanıyordu, bense bu tür kazanımları öldürücü buluyordum.

TOPLUMLARIN KUTSALLARI

Her toplumun bir ya da birkaç kutsalı vardır. Bu kutsallar her zaman tam anlamında eksiksiz değerler olarak düşünülürler. Bu kutsallar birer mitoloji kahramanı değillerse birer basit insandırırlar ve her insan gibi onların da sayısız zayıflıkları vardır ya da olmuştur. Bu zayıflıklar ahlakla ilgiliyse o varlığı zaten kutsal diye belirleyemezsiniz. Dolandırıcı bir kutsal, çete kuran bir kutsal ya da kadın ticareti yapan bir kutsal zaten kutsal değildir. İnsanız ve zayıfız. Kişisel zayıflıklarımız mezara girdiğimiz anda unutulması gereken zayıflıklardır. Unutmayı bilmek de bir erdemdir. Bir insanın kutsallığı gerçekte mezara girdikten sonra başlar. Seksen yıl önce ölmüş birinin aşklarını ve buna bağlı olarak bir takım kaygınlıklarını anlatıyorsanız, bunu ne adına yapıyor olursanız olun, yaptığınız en hafif anlamında ayıptır. Bunu siz elbette gerçekçilik adına yapacaksınız. Ne var ki gerçekçilik adına yapmanız gereken bir yığın iş vardır. O kutsalın neden kutsal olduğunu tarihsel ve toplumsal çerçevede enine boyuna araştırmak bence gerçekçilik adına çok önemli bir girişim olur.

Çünkü kutsal olsun kutsal olmasın, bir kişinin özel özellikleri ancak sanatın diliyle resme, şiire, müziğe taşınıp evrensellik değeri kazandığı zaman bizi ilgilendirir. Yoksa özel özelliklerle doğrudan doğruya ilgilenmek bir ruh sefilliğinin anlatımıdır ki insanı çalçene düzeyinden bir adım öteye götüremez. Elbette bir takım insanların bilinç yapısı onların dedikoducu diye nitelenmesine elverecek durumdadır. Daha basit bir deyişle, gündelik bilinçle yaşayanlar insanla ilgilenmeye başladıkları yerde dedikodunun çemberlerine sıkışıp kalırlar. Dolmanın, köftenin ve torunlarının dışında bir yaşamı olmayan şu teyzemiz dedikodudan başka ne yapabilir? En yakınlarından başlayarak İngiltere sarayına kadar uzanan bir genişlikte her çeşit dedikodu onun düşünsel yaşamının temel besinidir. Bunun böyle olduğunu bilen bir takım tacirler teyzemiz için dedikodu üreterek paranın gözüne vurmak için ellerinden geleni yaparlar. Bir de bakarsınız gazetede ilginç bir haber kocaman sayfayı kaplıyor. Kızkardeşimiz kış üstü oturmuş, ayaklarını da bize doğru şöyle yandan uzatmış, şeytan şeytan gülümsüyor. Neymiş? Bir yerlere gitmiş, o yerlerde yelken yarışlarına girmiş, yarış için kırmızı beyazlı tekneyi seçmiş, onun ulusalcı damarları bunu gerektiriyormuş. İyi ki böyle yapmış, bu yolla sevgilisi James'i tanıma olanağı

bulmuş. Sonra iç sayfalardan birinde çok küçük bir fotoğraf ve çok küçük bir haber: bir delikanlıyı yanlışlıkla döve döve öldürmüşler.

Dedikodu üzerine eski öykücülerimizden birinin pek güzel bir öyküsü vardır. Adamı düğüne çağırmışlar. Çalgı çengi kıyamet. İçkiler içiliyor, danslar ediliyor. Bizimi hiç durmadan gelinle damadın kirli çamaşırlarını ortaya döküyor. Gelin bu adamı bulmadan önce kaç kişiyle kırıştırmış, damat neler yapmış... Sonunda herifin üstüne çullanırlar ama düğünün tadı da kaçar. Adamın gerekçesi çok ilginçtir: *“Bir hakikat kalmasın Allah’ım alemde nihan!”* Gördünüz mü gerçekçinin gözlerimizi yaşartacak ahlakını! Böylelerini ne “nush” uslandırır ne “tekdir” uslandırır hatta ne de dayak uslandırır. Belli ki bu tip adamlar kendi küçüklükleri görünmesin diye başkalarının zayıflıklarını sergilemek gibi bir formülü kullanıyorlar: siz beni hafife alıyorsunuz, aslında ben de kendimi hafife alıyorum, ama unutmayın dünyada daha pek çok hafif var.

Gerçekçilik de özgürlükçülük de kutsallara var gücünü kullanarak saldırmakla gerçekleştirilebilecek bir iş değildir. Gerçekçilik de özgürlükçülük de her şeyden önce insan saygısının önkoşul olarak bulunduğu ortamlarda bir anlam taşır. Gerçekleri ortaya dökmekse amacınız, hiç durmayın dökün, ama bunların yani bu gerçeklerin tüm toplumu hatta tüm insanlığı ilgilendirecek yapıda olmaları gerekir. Öyle olmadığı zaman sizin yaptığınız tam tamına düz bir dedikoduculuktur. Başkalarının açıkları basit insanların besin kaynağıdır. Belki açık diye yakalamaya çalıştıkları şeyler açık bile değildir, en azından gizli şeyler değildir. Siz yaşamınızı gizlemiyorsunuz ama o zavallı cin gelmiş sizi iş üstünde yakalamaya çalışıyor. Kıskanma hemşerim. Ben beceriyorsam sen beceremiyorsan kendine küseceksin. Beceriksizliklerini bir ahlakçılık örtüsü altında gizliyorsan sen düpedüz bir ahlaksızsın. Ahlakın ahlaksızlığı kadar tehlikeli bir ahlaksızlık yoktur. Bırak biraderim dünya istediği gibi dönsün. İnsansan insanlık adına uyanık ol. Gözünü dört aç ki birileri bu topluma ve bu insanlığa bir zarar vermesin. Ama o taraklarda bezin yok senin. Herhangi bir toplumsal ya da evrensel sorunda seni gerçek anlamda bir eleştirici olarak görenimiz yok. İnsan sorunları seni pek ilgilendirmiyor. Sen ille de onun bunun açığını yakalayacaksın. Bir takım deliklere çomak sokacaksın ki birileri çıkıp bak yahu adam ne kadar da doğrudan yana desinler.

ZAMAN VAR MI?

“Her şey için zaman vardır.” Fransızlar böyle derler. Çoğumuz zamansızlıktan yakınıyoruz. Ev hanımı bile zamansızlıktan yakınıyor. Dolmayı ocağa vurup şöyle iki dakika Fatma hanıma uğramış, ezanı Muhammedi okunmadan eve dönmüştür, tahtaları şöyle yalan yanlış silmiş, derken akşam olmuştur. Gidiş gelişin hızı insanların çok önemli işlere koşturduklarını düşündürür bize. Oysa önemli işlerin peşine gidenlerin sayısı az. Alışverişe geç kalanlar, kahveye ya da “café”ye geç kalanlar, ev toplantılarına geç kalanlar, Akif eniştenin ya da Nazlı teyzenin sohbetine geç kalanlar ve benzerleri koca koca kentlerde o büyük, o başdöndürücü devinimi yaratıyorlar. Cep telefonu ile konuşanlardan kulağımıza çalınan en yaygın söz şudur: “*Beş dakikaya kadar oradayım.*” En ciddi görünen insanlar bile, çok ciddi olması gereken kurumlar bile zamanı özenle öğütürler. Bir sabah benim de görev yaptığım bir eğitim kurumunun başı olan arkadaşımız odama geldi ve öfkeli bir tonda uzun uzun yakındı: öğretim elemanları kuruma gelmiyorlardı. Bunun için bir şeyler yapmak gerekirdi. Kendisine şu soruyu sordum: “*Sabah sekiz buçuktan akşam altıya kadar burada olanlar yararlı olabiliyorlar mı?*” Arkadaşım hayır diye yanıtladı. Bazıları gelmiyor, gelenler çalışmıyor. Bu işi düzeltmenin tek yolu nitelikli insan yetiştirmektir.

Başka bir kurumda çalıştığım yıllardı. Zaman zaman okula ayağı düşen arkadaşımızdan biri gene bir gün çıkageldi. Selamlaştık, hal hatır sorduk, hoşbeş ettik. Derse geldiğini söyledi. Sohbeta başkaları da katıldı. Bir ara arkadaşlardan biri bu çok değerli sanatçıya “*Hani siz derse girecektiniz?*” dedi ve şu yanıtı aldı: “*Evet, girecektim girmesine de Afşar beyin sohbetine takıldım kaldım, artık bugün de böyle olsun!*” Çok zaman arkadaşlarımız odalarında bütün bir günü laklakla geçirirler. Çaylar kahveler gazozlar içilir, fıkralar anlatılır, vakit ölür gider. Bazıları da derste söyleyecek sözleri olmadığından kaytarırlar. Hoca nerede? Toplantıda. Her gün döne döne aynı şeyi anlatmak da olmuyor. Bazıları kurnazlık eder, derste “tartışma” açarlar. Örneğin: “*Bugün sizinle özgürlüğü tartışacağız.*” Bilen de bilmeyen de konuşur. Efendi kardeşimiz sanki zamanı doğru dürüst kullanmış gibi dersten çıkarken şöyle der: “*Bu konuyu bugün yeterince*

irdeleyemedik, gelecek derste gene bu konu üzerinde duracağız!”

Eğitcinin kendini kurumuna iplerle ya da zincirlerle bağlı duymaması elbet çok önemlidir. Ona neredeydin demek onu küçültmek gibi bir şeydir. Burada değilse elbet gene eğitimle ilgili bir işin peşindedir. Devlet iyi kötü bir maaş veriyorsa bunu bütün iş zamanı için veriyor. Öğretim elemanının işi ders vermekle sınırlı değildir. O her şeyden önce bir araştırmacıdır. Yok efendim Avrupa’da eğitimciler ikiye ayrılırlarmış, birileri ders verirken öbürleri araştırma yaparmış. Her neyse, öyle olsa ne değişir ki! Eksik yapılan görev karşılığında alınan para hırsızlık parası gibi bir şeydir. *“Alın, alın, bana dokunmaz, bu devletin parası!”* der Marquis de Sade. Bu acı bir durumdur. Örtünün altını kaldırıp olan bitene baktığınızda şunu görürsünüz: her kişi bir kesimin, bir topluluğun, bir örgütün, bir partinin, bir kliğin adamıdır. Biri arkasını şuraya dayamıştır, bir başkası buraya. Çoklarının arkasında devlet desteği vardır. Devlet onlara şöyle mi demek ister: *“Sen benim güvendiğim adamsın, çalışıyorum ayağına kendini hırpalaman gerekiyor. Rahat ol ve durumu kolla. Biz senden bunu istiyoruz.”* Ben devletin bu kadar duyarsız, bu kadar ilgisiz, bu kadar sorumsuz davranabileceğine hiçbir zaman inanmadım. Ama inandığım bir şey var: devlet birilerine arka çıkarak eğitimi zora sokuyor.

Kimseler bir şeylere zaman bulamadan yaşam akıp gidiyor dostlarım. Fatma teyze de zamansızlıktan yakınıyor, Arifamca da, Minürdün bey de, muhtar Şerafettin efendi de, müdür bey de, romancı kardeşimiz ev hanımı Ayten Yazardurur da, gece bekçisi Hüseyin Uyu-roğlu da. Buna karşılık emekliler evde ya da kahvede nasıl bunaldıklarını bir edebiyat adamı inceliğiyle anlatıp duruyorlar. İnsana tam anlamında bir özgürlük sunan emeklilik yılları boşa akıp gidiyor. Hele artistlerin hiç vakti yok: onlar geceyi şurada burada geçirirken dizi yapmaya bile vakit bulamıyorlar. Korkunç bir devinim her yanda gözlerimizi karartıyor. Adamın acele işi var, size omuz vurup geçiyor. Çıtkı-rıldım bir hanım ellerinde paketlerle soluk soluğa kalmış. Yüz yirmi kiloluk bir abla oflaya puflaya koşuyor. Bir başkası acelem var ayağına otomobili insanların üzerine sürüyor. Ve Maurice Sachs şöyle diyor: *“İnsanlar bir şeyler yaptıkça bir şeyler yapmak için zaman bulurlar. İnsan az iş yaptığı ölçüde az şey elde eder. aylakların kendilerine ayıracak bir dakikaları yoktur.”*

KARMAKARIŞIK BİR YAZI

Sartre’ın *Sinekler*’inde şu satırı okuruz: “*Bir insanın yüreğinde özgürlük patlaması oldu mu tanrılar o adama hiçbir şey yapamazlar.*” Bunu durup dururken ne diye söyledim şimdi? Günlerdir Beethoven’ın piyano sonatlarını dinliyorum. Özellikle *Patetik sonat*’ı (8, op.13) ve *Ayıışığı sonatı*’nı (14, op.27) dinliyorum. Walter Gieseking’in çalışması bana daha yakın. Alfred Brendel sanki biraz daha akılcı bir anlayışla çalışıyor. Ben gerçekte Beethoven’ın en çok keman ve piyano sonatlarını severim. Ama son günler işte böyle piyano sonatlarına taktım. Adını andığım iki sonat özellikle şu son günler beni alıp götürüyor. Neden? Bu sabah buldum nedenini. İkisi de bana benim özgürlük istemimi ve elbet daha da ötede insanın özgürlük tutkusunu düşündürüyor. Bu iki sonatta da son derece ölçülü, son derece ağırbaşlı bir özgürlük savunusu var. Zaten Beethoven denince ilk aklımıza gelen tema özgürlük temasıdır.

İçinizden birilerinin şöyle dediğini duyar gibiyim: “*Toraman, sen böyle değildin, son günler iyiden iyiye ukala oldun. Bu opuslar bilmem neler sana hiç gitmiyor. Zaten bu iş senin anladığın bir iş de değil. Eskiden böyle uçmazdın ve uçanlardan da nefret ederdin. En çok tedirgin olduğun şey çokbilmişlikti. Giderayak kafayı değiştirdin belli ki. Yapma gözünü seveyim. Yetmişinden sonra azmaktır bu.*” Demek biz de, şimdilerde çok sevilen bir terimi kullanarak söyleyelim, düşünce dünyamızın “format”ını değiştirdik. (Bu “format”ı da siz bana uygun görmediniz, anlıyorum.) Yalnız şu gerçeği de hiç unutmamalıyız dostlarım: zaman sana uymazsa sen zamana uy demişler. Geçen günlerde bir filozof kardeşimizin bir toplantıda arka arkaya “opus”ları sayması düpedüz düşman çatlatmak anlamına geliyordu. Bizim var yok bir Beethoven’ımız var, o belki on tane adam adı, yirmi tanede “opus” saydı. Ben dostlarım şu son günlerde delirmemek için çok özel bir çaba gösteriyorum. Çünkü biliyorum, bu düzensizlikle bilim adamlığını bağdaştıramıyorum. Pekiyi, biz deliler ne yapalım? Herkesin son derece akıllı hatta son derece kurnaz olduğu bir ortamda bizler elbette deliliklerimizi iki paralık adamların ağzına düşürmek istemeyiz.

Artık dayanamıyorum dostlarım. Bu kadarına dayanabilmek için ya çok bilgi ya çok eşek olmak gerekir. Bu toplumda tüm insan yaşamı bir başıboşluk ve bir gevezelik ağı üzerine kurulmuş. Dün akşam

bir akıl sarsıntısı geçirmiş olmasaydım bu yazıyı yazmazdım inanın. Uzun ömürlü olsun, kızımızı doçent yapmışlar erkenden. İyi de etmişler. Hiç durmadan konuşuyor. Bu arada durmadan “erazyon” diyor. Ben sözlüğü açtım baktım, “erazyon” diye bir şey yok. “*Bu ‘erozyon’ olmasın?*” dedim Ali’ye. O da güldü, olabilir dedi. Doçent kardeşimizin karşısında bir gazeteci hanım kardeşimiz var. Allah ona çok uzun ömür versin. Yerini bulmuş, desteksiz atıyor. O da askere kıl. Bir de alaycı ki sormayın. Görüş mü bildiriyor yoksa dere boyunda çamaşır mı tokaçlıyor anlayamıyorsunuz. O kadar değil, tam beş kişiler. Daha fazla “erazyon” a uğramamak için gittim yattım dostlarım. Ve her zaman olduğu gibi tanyerleri ağarmadan kalktım, gördüğünüz gibi bu yazıya benzemez yazıyı yazıyorum.

Önemli olan şu ya da bu sorunu çözmek değil, o gül yüzünü birilerine biraz daha göstererek poz atmak. Birilerine “*Bak yahu, analar neler doğuruyor!*” dedirtmek. O televizyon dedikleri şey insanı dinden imandan ediyor. Bu beyaz cam adamın aklını fikrini alıp götürüyor. Her şey eskiden de kötüydü ama bu kadar kötü değildi. Şimdi dünya kolaya bindirildi gidiyor. Nasıl olsa beleş, bizden para sormazlar diye ölmüş eşeğin barsak gazına yelken açmaya hazır nice insan türedi. Büyük bir bölümünün zeka geriliğine uğramış olduğuna inanılan, buna kendisi de inanan benim sağduyulu halkım gidip barlarda nara atacak değil ya, geçiyor o aletin başına, alamadın veremedin ne bulursa izliyor. İzlediği önünde, izlemediği arkasında.

Bunun özgürlükle ne ilgisi var ki Beethoven’le başladın, opusla sürdürdün, şimdi de zeka falan demeye kalkıyorsun? Haklısınız. İnanın delirmek üzereyim. Bu toplumun yaşamı bana hiç bu kadar aykırı gelmemişti. Neyse, işi daha çok karıştırmadan gazetelerimizden birinin şiir köşesinde yayımlanmış bir şiirle yazımı bitiriyorum: “*Dün gece bir rüya gördüm / İyice süzülmüştün gülüm / Haline birden çok üzüldüm / Hemen söyledim bir dürüm // Ama boğazın olmuş kördüğüm / Dedin galiba midemi üşüttüm / Ah uğruna gözyaşı döktüğüm / Çöpe mi gidecek o canım dürüm // Tamam dedim ürettim bir çözüm / Her derde devadır çekirdekli üzüm / Midene iyi gelecektir sözdür sözüm / Bir şeyler yemezsen yakındır ölüm // Buldun yine bahaneneni deliye döndüm / Nasıl dersin tutmadı benim gözüm / Uyandım aniden üstümü yarım örtmüşüm / Galiba dün gece ben çok üşümüşüm*” Şiirin adı: *Üşümek*. Allah şifasını versin!

BABAMIN ÇELİŞKİSİ

Bu gece sabaha karşı uyanıp babamı düşündüm. Babam ince adamdı. Ağzından bir gün bile bir sövgü çıkmamıştır. İyice yaşlılığını saymazsanız biz onu bir gün bile pijamalı görmedik. Giyindikten ve özenle saçlarını taradıktan sonra odasından çıkardı. Ben babamın ayaklarını, bu arada başka organlarını da, onun son yıllarında, ölüme doğru yürüdüğü günlerde gördüm ancak. Çoraplarını alsın da bizim yanımızda giysin, böyle bir şey sözkonusu olamazdı. Konukların yanına terlikle çıkmadı hiç. Bizim giyimimize de davranışlarımıza da karışmazdı. Öyle sanıyorum ki eğitimin en önemli kuralını biliyordu: örnek olarak eğitmekten yanaydı. Belki size tuhaf gelecek, şöyle yap böyle yap diyen bir babam olsun istemişimdir zaman zaman. Hatta, gene size garip gelecek, bu ne biçim baba, hiç dövmüyor, yoksa bu benim babam değil mi diye düşündüğüm çok olmuştur.

Az konuşurdu, dinlemeyi severdi. Ağız dalaşına girmez, kimseyi eleştirmezdi. Görüşü sorulduğu zaman ölçülü sözler söyler, kesin tutum almaktan kaçınırdı. Dedikodu bilmezdi. Bizim derslerimizle de ilgilenmezdi. Ablam da ben de hiçbir zaman parlak öğrenciler olmadık. Ablam falanca dersi kıvıramıyorum bana öğretmen tutun dediği zaman yok yanından öğretmen tutardı. Karneyi alıp sınıfta kalmış olarak eve geldiğim zaman hiçbir ters tepkide bulunmaz, üzülmememi, bir sonraki yıl iyi çalışıp geçeceğime inandığını söyler, “*Üzülürsen üzülürüm*” derdi. Hemşerileri rusçayı ana dili gibi konuştuğunu söylerlerdi. Ben küçükük yaşlarımda Dostoyevski’nin, Tolstoy’un, Turgenyef’in tadına onunla vardım, elbette çevirilerden. Bize rusça öğretmemekte kararlıydı.

Babamla tavla oynadığımı gören arkadaşlarım bana gıpta ederlerdi. Küçük yaşlarımda çok zaman birlikte dolaşırdık. Okuldan arta kalan zamanlarımı onun bürosunda geçirirdim. Altıncı dereceden devlet memuruydu. Daktiloyu erkenden öğrendim. Babamın yazılması için yan odaya gönderdiği evrakı ben temize çekerdim. Ara sıra öbür odadaki santrale da bakardım. Görevli Hanefi ağabey tek başına bir odada oturmaktan sıkıldıkça bana güvenip dolaşmaya çıkardı. Gece bekçilerinin saatlerini açmayı, bandı denetleyip deftere yapıştırmayı da iş edinmiştim. İki bekçi vardı: İbiş ağa ve Ali ağa. İbiş ağa gece uyuyakalırdı. Onun için saati özellikle bana getirirdi. “*Ben gene bu gece*

dalmışım, gündüzden keyifsizdim, sen gene çaktırmadan bir şeyler yapıver Afşar” derdi. Ben bir sağıma bir soluma bakıp delinmemiş saatleri iğneyle deldikten sonra bandı deftere yapıştırırdım. Babamın bunu sezdiğini anlayamadım. Konuya doğrudan doğruya girmeden bana bir gün şöyle dedi: *“Herkes görevini yapmak zorunda. Görevini yapmamak suçtur. Görevini yapmayanı korumak da suçtur.”* Bir daha bandı iğneyle delmedim.

Bağırıp çağırmak, sövüp saymak, geçirmek ve gaz çıkarmak bilmeyen, elini burnuna götürmeyen, kitap okumaktan ve her sabah saat onda bir kahve içmekten başka zevki olmayan bu adam, bilirdim, benim dağınıklığım, sallapatılığım, uyumsuzluklarımdan, sövüp saymamdan tedirgin olurdu. Bir gün saçını taramadan odadan çıkmayan Abdullah bey oğlunun bir gün bile başına tarak vurmamasını, üstüne başına bakmamasını, boyasız ayakkabılarla dolaşmasını, belli ölçülerin dışına çıkmadan da olsa serserilik etmesini, özellikle zaman zaman eve sarhoş gelmesini içine sindiremiyordu. Hele oğlunun işportacılık gibi, çığırtkanlık gibi, meyhanecilik gibi işler yapmasından son derece rahatsızdı. Rahatsız olduğu bir şey de benim sol eğilimli olmamdı. İleri yaşlarında *“Benim oğlum solcu mu olacaktı!”* diye gözyaşı döktüğünü bilirim. Onun anlayışına göre insan sağcı da solcu da olmamalıydı. Oysa kendisi yanındakileri koruyan, bu yüzden zaman zaman üstleriyle tersleşen, hakka hukuka saygısı olan bir adamdı. Demokrat Parti’ye tam anlamında düşmandı. Ben 28 Nisan olaylarında kavganın en sıcak yerinde bir sabah Davutpaşa kışlasından kaçıp dayımlara gittiğimde babamı hasta yatağından kalkmış, annemle dayımlara gelmiş buldum. Bizim oturduğumuz fakir mahallelerinde telefon yok bir şey yok, kime nerede olduğunu nasıl haber vereceksin! Meraktan ölecek gibiydi. O zaman dayım bana öğüt vermek için birkaç söz söylemeye kalkınca hemen dayımın ağzını kapadı: *“Rıza bey, Rıza bey, dedi, bu çocuklar haklılar. Ben elbette merak ederim, ben babayım. Ama bu onların yaptığı işin yanlış olduğunu göstermez. Benim işim merak etmek, onların işi de bütün bu pisliklere karşı koymak.* Bu onun çelişkisiydi. Yalnız babam değil, o dönemin kendini bilen bütün sıradan aydınları böyleydi: dürüst, efendi ve kaygılı.

Bazı kişiler bilinen bir takım gerçekleri yeni görüyorlar. Gazetelerimizden birinde de *dehanın sabır işi olduğu* keşfedildi. Bunu duyanlar doğuştan yetenekli olmak diye bir şeyin olmadığını anlamış olmalılar. Özellikle sanat öğreten kurumlardaki eğitimcilerin bu gerçeği bilmelerinde yarar var. Dostlarım, dünyanın gerisinden gitmek diye buna derler. Ünlü doğa bilimcisi Buffon dehanın sabır işi olduğunu üç yüzyıl önce söylemişti. Bilgi eksikliği bazı bilinenlerin yeniden ortaya konması gibi garip bir durumla karşı karşıya bırakabiliyor insanı. “*Meğer ben kırk yıldır nesir konuşuyormuşum da haberim yokmuş*” diyen tiyatro kahramanını anmadan geçmeyelim. İyi ama sabır dediğin dile kolaydır. Kimi insan tembelliğin etkisiyle olduğu yerde sayarken bir yandan da büyük adam görünümleri almak için çırpınır. Dosta düşmana karşı bir şeyler yapmak gerekir her zaman. Büyük “mevki”lere yükselmek bir takım ilişkileri gerektirirken büyük adam imgesi yaratabilmek için az çok çaba göstermek gerekir. Bunun yolları vardır. Örneğin özel okullarımız, duyduğum kadarıyla, pek güzel uygulamalarda bulunuyorlar. Birçok ders veriyorlar: yüzme, ritm-orff, atıcılık, satranç, binicilik, eğlenceli ingilizce, junior latin dans, atletizm, çocuk yogası, drama, yaratıcı sanat, piyano, flüt, keman... Demek ki sağduyulu halkımızın değişiyse “gompile” insan yetiştiriyorlar ve Cyrano’nun değişiyse “*Her şey olayım derken hiçbir şey olamadı*”yı gerçekleştirmeye çalışıyorlar. Bu gibi durumlarda benim düpedüz “konsantre”m bozuluyor.

Genç adamlar, gözlerinizi kapayın ve öyle biriyle evlendiğinizi düşünün. Kızımız hem sırtüstü hem kelebek yüzüyor, attığını on ikiden vuruyor, atlara söz geçirmede bir jokey becerisine ulaşmış, bülbül gibi ingilizce konuşuyor, sahneye çıktı mı kırıp geçiriyor, “yaratıcı sanat” neyse o dalda da üstüne yok... O arada tavuğu temizlemeden tence-reye koyuyor, böreği yakıp dolmanın dibini tutturuyor... Piyanonun başına şöyle çalım çalım geçtiği zaman size “*Buparça Mozart’ın mı Paganini’nin mi Satie’nin mi?*” sorusunu sorduruyor olsa da en azından “duruş”u sağlam. (İnsanlar ikide bir “duruş” diye bir şeyden sözederler. Baktım son zamanlar buna benim de ağızım alışmış. Keşke “yürüyüş”ümüz sağlam olsa.) Sulak yerde büyümüş, bu arada dünyayı adam yerine koymamayı öğrenmiş bu genç insanın insan sorunları-

na ne kadar vakıf olduğunu bilemeyiz. Ama önemli olan onun “du-ruş”udur.

Erkeklerin efendiliği de kadınların inceliği de bizim geçmiş yıllarımızın sorunu. Her iki cins için kabasabalık aranılır bir nitelik oldu. Geçenlerde bir devlet kurumunda genç bir kadının davranışlarını gözlemledim. Biz bekliyorduk. Onun sırası gelmişti, ilgiliyle görüşüyordu. Ne yalan söyleyeyim gözüm kaldı. Bacım olsun. Uğrunda on beş yıl yatılabilecek kadar güzel ve alımlı bir kadın. On sekiz yıl evli kaldıktan sonra boşanmış, konuşmalarından onu anladık. Dünyadan habersiz, düşünmeden yaşayan biri olduğu belliydi. İşi bitince cebinden sekize katlanmış bir beş liralık çıkardı, görevlinin önüne fırlattı. Enişte on sekiz yıl iyi dayanmış diye düşündüm. İnsan bu kadar güzeline ancak on sekiz yıl dayanabildiğine göre çirkinine üç gün ya katlanır ya katlanamaz. Gene de bir kadının on parmağında on beceri olması güzel bir şeydir, kim ne derse desin. Amazonlar gibi ata biniyorsa, attığını vuruyorsa, deniz kızları gibi yüzüyorsa, parmaklarının ucunda kalkamasa da lök gibi tabanlarına basa basa “modern bale” yapıyorsa, ikide bir saçlarını şöyle geriye atıp kendine ben neler biliyorum neler havası veriyorsa, pahalı lokantalarda adı garip yemeklerden ısmarlıyorsa, rakı içip kadeh kırıyor. . . Onu hafife alabilir misiniz?

Göstereye boşversek ve insan için sessiz sessiz bir şeyler yapsak daha güzel olmaz mı? Öyle ama amcacığım o iş çok zor. Oh, bütün bir ömrü verirsın de daha çoğunu ister sende. Başının belaya girmesi de cabasıdır. Biz neler gördük. Adamı doğduğuna pişman ederler. Felsefe mi? Güldürme! Hele bu deha işi bize hiç gitmez, bozar bizi. Önemli olan şu: ne kadar kazanıyor, bu arada avantajı var mı? Avantajı olmayan kazanç bereketsiz olur malumunuz. Diyelim sonsuz sabır göstererek deha oldun, kaç para edersin? Çıkacak, benim karşımda keman çalacaksın. Gözlerimden belli değil mi benim şu zızzır bitse de gitsek der gibi koltukta uyukladığım? Buna verdiğin emeği iyi bir iş için harcasaydın dünya alem karşında susta dururdu gözüm çıksın. Ne biçim bir deha olduğun o zaman konuşulurdu, namın yayılırdı, parti başkanı bunu duyup seni milletvekili listesinde geçirirdi, köyün ağasını inadına ikinci sıraya indirir seni en başa koyuverirdi. Ondan sonra sırtın yere gelir miydi senin? Gelmezdi. Ondan sonra istersen git parti başkanına nanik yap, atı alan Üsküdar’ı geçti gidiyor. Fincancı katırlarını ürkütmeden yaşayacaksın, deha da neymiş!

İHTİYAR CATO

M.Ö.234-149 arasında yaşamış olan Roma'lı devlet adamı İhtiyar Cato tutumluluğuyla, kimilerine göre de cimriliğiyle ünlüdür. Lüksten ve gereksiz harcamalardan uzak duran bu toprak adamı daha on yedi yaşında orduya katılmış ve Kartacalılarla savaşmıştı. Plutarkhos onun korkusuz ve dirençli bir savaşçı olduğunu anlatır. İhtiyar Cato ordu ilerlerken yaya gider, silahlarını kendi taşımış. Gerekli eşyasını peşinden gelen kölesi götürürmüş. İhtiyar Cato kölesine hiç kötü davranmamış. Orduda iş başındayken yalnız su içermiş, ancak kendini güçsüz duyduğu zaman biraz ucuz şarap içtiği olurmuş. Yunan kültürüne karşı olmakla birlikte son yıllarında yunanca öğrenmiş. Yunanlıların yapıtların okur, böylece çok önem verdiği belagat sanatını geliştirmiş. Şöyle diyor Plutarkhos: *“Cato'nun belagati onun değerini günden güne artırıyordu: ona Roma'nın Demosthenes'i diyorlardı. Ama daha çok onun yaşam biçimi ilgi çekiyor ve övgüler alıyordu.”* Kendi toprağını elleriyle ekip biçen, sıradan yiyeceklerle yetinen bir büyük adam elbette halkın gözünde kutsal bir varlık olarak bilinecekti.

Plutarkhos onun Manius Curius'un yaşamından çokça ders aldığı yazır. Cato'nun kırsaldaki evi Manius Curius'un evine yakınmış. Manius Curius büyük zaferlerde payı olan çok değerli bir askermiş. Cato sık sık onun yanına gider, onun işlediği toprağın küçüklüğünden ve evinin basitliğinden çok etkilenirmiş. En büyük savaşların bu büyük kahraman askeri, Pyrrhus'u Roma'dan kovmuş olan, üç büyük zaferde imzası bulunan Manius Curius, Romalıların en büyüğü diye nitelenen bu değerli insan nasıl olur da böyle bir yaşam sürebilirmiş, nasıl olur da o bir karış toprağın üzerinde, o yoksul evde yaşayabilirmiş. Samnitlerin elçileri bu büyük insanı görmeye geldiklerinde onu evinde bayırturpu pişirirken bulmuşlar. Ona bir torba altın armağan etmek istemişler. Manius Curius bu öneriyi geri çevirmiş. Elçilere şöyle demiş: *“Böyle bir yemekle yetinen bir adamın altına gereksinimi yoktur.”* İhtiyar Cato bir zaman onun yaşam koşullarını gözlemleyerek kendi yaşamına çekidüzen vermiş.

Cato'yu etkileyen bir başka kişi Valerius Flaccus olmuş. Onun köleleriyle birlikte alın teri dökerek işlediği toprakları da Cato'nun kırsaldaki evine çok yakınmış. Cato onun yaşayış biçimini uzaktan göz-

lemlemiş, biraz da onu kölelerinden sorup öğrenmiş. Valerius Flaccus erken kalkar, kendisinden yardım isteyenlerin derdine derman olmak için, birilerinin hakkını korumak ve savunmak için komşu kentlere gidermiş. İşini bitirir bitirmez de tarlasına dönermiş. Valerius Flaccus'un üzerinde kış boyu basit bir ceket olurmuş. Bu garip adam yaz mevsiminde yarı çıplak dolaşmış. Toprakta köleleriyle birlikte çalışır, iş bittince onlarla sofraya oturmuş, onlarla aynı yemeği yer aynı şarabı içermiş. Böylece İhtiyar Cato bir yandan yunan metinlerinin bir yandan da eşsiz yaşam örneklerinin belirleyiciliğinde yalnız iyi bir söz ustası değil, aynı zamanda gerçek bir bilge olmuş. Bir gün Romalılar İhtiyar Cato'dan buğday dağıtmasını istemişler. O da onlara şöyle demiş: *"Yurttaşlar, kulağı olmayan bir mideye söz anlatmak zordur."* Bir gün Romalıların bol bol harcama alışkanlığından yakınırken, bir balığın bir öküzden daha pahalı satıldığı bir kenti korumanın çok güç bir iş olduğunu söylemiş. Romalıları koyuna benzetirmiş, çobanın peşinden değil de öndeki koyunların peşinden giden koyuna. Bir söylevinde kadınların aşırı yetkesinden söz ederken şöyle demiş: *"Bütün erkekler kadınları yönetiyorlar, biz erkekleri yönetiyoruz, kadınlarımız da bizi yönetiyor."*

Roma'nın görkeminden dem vuranlar hemen sözü hamamlara ve kanlı güreşlere getirirler, bu arada bir zaman sonra imparatorlukta tembelliğin büyük bir ağırlık kazandığını, iki günden birinin bayram olduğunu söylerler. Elbette yalan değildir bu. Ancak o zamanki dünyaya her anlamda ağırlığını koymuş bir uygarlık bu basit özellikleriyle anıldığında bir şeylerin eksik kalacağı kesindir. İhtiyar Cato'nun, Manius Curius'un, Valerius Flaccus'un ve belki daha başka birçok kişinin yaşamı bize bu uçsuz bucaksız imparatorlukta insanı bir bütün olarak ele alan, insan dendiğinde evrensel insanı anlayan Stoa felsefesinin nasıl yayılıp geliştiğini pek güzel anlatacaktır. Özellikle her zaman Stoa'cılıkta ilgimizi çekmiş olan *örnek olma* fikri bu örnek kişileri gördüğümüzde daha bir anlam kazanıyor. Roma hamamlarda ve kanlı güreşlerde kendini yokettiye bu insana adanmış özverili yaşamlarda da kendini varetti. Roma'da filozoflar ve filozofça yaşayanlar vardı, yöneticiler onları gözlerinin önünde istemeseler de.

SÜLEYMAN'IN MESELLERİ

Geçenlerde bir konuğumu beklerken vakit öldürmek için *Süleyman'ın meselleri*'ni okudum. Bu çok eski metinde kötülerle iyilerin ya da kötülükle iyiliğin savaşımı vardı, çok derin belirlemeler değil sıradan öğütler vardı, düzgün bir yaşamın koşulları vardı, özellikle yasal olmayan cinsel ilişkiden kaçma önerileri vardı. "*Fahişenin yüzünden insan bir parça ekmeğe muhtaç olur*" diyordu Süleyman. "*Zorba adama imrenme*" diyordu. Kötüleri geleceği karanlık insanlar olarak tanımlıyordu ve "*Felaket onlara ansızın gelecek*" diyordu. "*Yolları dolaşıktır*" dediği kötüler için kesin bir kötü son belirliyordu: ... *döneklikleri kendilerini öldürecektir*". Benim ilgimi çeken sözü şu oldu: "*Çünkü bilgiden nefret ettiler.*"

Asıl sorun işte bu diye düşündüm. Bizler çok zaman insanların cahillikte direnişlerini tembelliğin bir yansıması olarak görürüz. Bize öyle gelir ki pek çok insan sırf uyuşukluğundan ötürü bilgiden uzak durur, içindeki tembellik şeytanını bir öldürebilse bilginin peşine gidecek, bilgililiğin tadına varacaktır. Süleyman peygamber bunun her zaman böyle olmadığı konusunda uyardı beni. O zaman bilgiden nefret edenlerin iç dünyasını görür gibi oldum. Gerçekten bir çeşit insan var ki bu insan açık açık söylemese de bilginin dünyaya getireceği aydınlıktan çok kötü korkuyor. Bu korkusunda da kendi açısından yerden göğe haklıdır. Bilir ki aydınlanmış bir dünyada ona yer olmayacaktır.

Bilginin dünyayı iyiye yöneltten bir güç taşıdığını çok iyi biliyor o. Evet, iyiye giden bir dünyada kendisine yer olmadığını da çok iyi biliyor. Bilinçlerin dönüşümü gereği dünyanın her an iyiye gittiği sezgisiyle tedirgin yaşayan bu adam dünyada ya da ülkede gerçek bir bilgilenme ediminin kendisine ve benzerlerine getireceği yıkımı seziyor. Siz benim bu sözlerim üzerine gözünüzün önüne bir takım zavallı cahil insanları getirdiniz değil mi? Yanıldınız. Gerçekten yanıldınız. Cahil insanlar bilgi yoksunudurlar ama onlar hiçbir zaman bilgi düşmanı değildirler. Anadolu'da pek çok insan vardır, cahil kalmak pahasına çalışıp kardeşlerini okutan. Garip bir tablo oluşur: örneğin büyük ağabeyin dışında öbürleri hep okumuştur. Okumuş olanlar bütün güçlerini kendileri uğruna cahil kalmış olan o öngörülü adamdan almışlardır.

Nice cahil anababalar çocuklarını okutabilmek için, onları cahillikten kurtarmak için çırpınırlar. Bunda bir ölçüde iktisadi kaygılar be-

lirleyici de olsa her şeyi iktisadi kaygılarla açıklamamız olası değildir. Amaç genç insanların daha da insan olabilmesi için elden geleni yapmaktır. Bu arada on iki yaşındaki kızını yağlı birine satıp beş on kuruş kazanmaya bakan, küçük kız kardeşini koynuna almaya çalışan da vardır. Bu arada insan üzerinden para kazanmayı görenekselleştirmek için canını dişine takan, seni istemiyorum diyen kadının karnına bıçağı saplayıveren, her türlü kirli işe sırta sırta giren bayağı insanları ya da değer tanımaz insanları unutuyor değilim. Ancak *ayaktakımı* diye belirlediğimiz insanlar için, en yukarıdan en aşağıya kadar bütün sınıfların içinden iğrenç yüzlerini gösterebilen bu kaymış insanlar için söylenecek çok sözümüz yoktur.

Süleyman peygamberin andığı o bilgidен nefret eden insanları düşünürken ve bunların bugünün koşulları içinde kimler olabileceğini kendimle tartışırken şunu buldum: bugünün bilgidен nefret eden ya da bilgidен korkup kaçan insanları tabandaki okumamış insanlar olamaz. Bana sorarsanız dostlarım bilgidен nefret eden kişiler, özellikle kendi ülkem için söylüyorum, yarı aydın dediğimiz yarı cahil kişilerdir. Bunlar toplumun bilgi gerektiren bütün basamaklarını büyük bir tutkuyla ve elbirliğiyle ele geçirirken kendi varlıklarını bir gün, bugün olmasa yarın tehlikeye düşürecek bilgi birikimlerinden ya da bilgili insanlardan korkarlar ve herkesi kendileri gibi yarı cahil bırakacak koşulların sürmesi için ellerinden geleni yaparlar.

Görünüşte son derece bilgili oldukları gibi bir izlenim verirken bilgi dostu oldukları izlenimini de vermekten geri durmazlar. Hatta bile bilmeyene ne büyük bir bilgi insanı oldukları konusunda yüzleri kızarmadan söylevler bile çekerler. Buna göre şöyle düşünürsünüz: bu adamı rahmetli anasının doğurması iyi olmuş, bu adam eksik olsaydı dünya kim bilir ne biçim bir dünya olurdu! Ne var ki, insanları meyvelerinden tanıyacaksak, bunların doğru dürüst meyveleri de yoktur. Herbiri burnu yukarda ve *“kendinin bağıры yanık aşığı”* olan bu insanlar verimsizliklerini yani cahilliklerini örtbas etmek için küçük gösterilerde bulunmaktan geri durmazlar. Kitap bile yazarlar: oku okuyabilirsen, anla anlayabilirsen. Çünkü bilgidен nefret ederler. Bilgi de onlardan nefret eder.

KORKUYU VE ACIYI YENMEK

Dostoyevski'nin *Cinler* ya da *Ecinniler* romanının bir kahramanı Stoa'cı bir anlayışla korkuyu, özellikle ölüm korkusunu tartışır. Ona göre bizim ölüm ve acılar karşısındaki tedirginliklerimiz yaşamın anlamını değiştiriyor. İnsanoğlu ancak yaşamakla ölmek arasında bir ayırım görmemeyi başarabileceği zaman özgür olabilecektir. Öyleyse herkes bu olgunluğa erişmeyi amaç edinmelidir. Pekiyi, insan bu olgunluğa varmadı mı? Ne gezer! Bugünün insanı geleceğin mutlu ve onurlu insanına hiç benzemiyor. Yeni insan ya da geleceğin insanı ölümle yaşamı aynı şey saymayı bilecektir. Bunun bir anlamı da acıyı ve korkuyu yenmiş olmaktır. Bu da bir çeşit tanrı olmak anlamına gelir. O zaman insan yepyeni bir insan olacaktır, insan için her şey yepyeni olacaktır. O zaman tarihi iki ayrı evrede ele almak gerekecektir, eski insanın tarihini yeni insanın tarihinden ayırmak gerekecektir. Her şey değişecek, dünya baştan sona değişecek, düşünceler ve duygular kökten değişecektir.

Benzer duygulara Çehov'un yapıtlarında da raslarız. Biri, Dostoyevski, adı gericiye çıkmış bir yazardır; öbürü, Çehov, devrimcilikle ilişkisi olmayan bir ilericidir, kimilerine göre de gericidir. Geleceğin mutlu insanını özleyenler yalnız onlar olmadılar, birçok yazarın ya da yazar adına yaraşır tüm yazarların gelecekteki yetkin ve dolayısıyla mutlu insanı özlediğini, bu özlemi yapıtlarında ve hatta yaşamlarında açık ya da örtülü bir biçimde dile getirdiğini biliyoruz. Gelecek insana ya da daha ölçülü anlamda gelecek kuşaklara adanma fikri Kant'ın gelişim fikrini duyuran usçu felsefesinde de kendini gösterir. Çünkü filozof gelişimin bireylerin yaşamında değil de türün yaşamında belirginleştirdiğini söyler. O, insanın canavarlıklarını açık açık gerçekleştirebildiği uluslar alanına bir engel koyabilmek için bir uluslar topluluğu tasarısı geliştirdi. Biraz sonra Auguste Comte da bir "insanlık dini" çerçevesinde kendini insana adanmış özgeci insanın gelişini pek açık bir biçimde bildirdi bize. O sıra Nietzsche birçok yazarın yapıtlarında dile getirilmiş olan yetkinleşmiş insan fikrini "Üstinsan" kavramında somutlaştırdı. Bu "Üstinsan"a ulaşmak için bugünkü "üstün insan"ın olanaklarından yararlanmamız gerekiyordu.

Yeni toplumsal ve kişilikli birey ülküsünün kökü Stoa'dadır. Stoa filozofları *kendi için yaşayan ama düzgün bir yaşam süren* insan-

dan bir başka insana, *bütün bir insanlıktan sorumlu olan* insana geçiş yolunu açtılar. Fransız Devrimi'nin amaçları ve dilekleri onların çizdiği bu şimdisiyle ve geleceğiyle bütün dünyaya yönelen *adanmış insan* taslağının üzerine temellenmiştir. Bir başka deyişle, çağımızın insanı *başkaları için yaşayan birey* düşüncesinin özünü Eskiçağ'ın bu *yerine göre savaşmayı yerine göre katlanmayı bilen* bilgelerinin görüşlerinden türetmiştir. Stoa'nın insana *doğaya uygun* yaşamayı öneren usçu, heptanrıcı ve belirlenimci felsefesi bu çerçevede tam anlamında katışıklarından arınmış insanı önerirken elbet ister istemez bir "yeni dünya" tasarısı geliştirmiş oluyordu. Tam anlamında ussal bir düzen içinde bulunan evren fizik dünyanın ta kendisidir, ondan başka bir şey değildir. Fizik dünyada raslantısallığa, insan dünyasında gelişigüzelliğe yer yoktur. Usunun kaynağını doğada bulan insan doğanın buyruklarını izlediği sürece bilge olmak koşullarını gerçekleştirmiş olacaktır. Stoa'nın ünlü imparator filozofu Marcus Aurelius şöyle diyordu: "*Ey dünya, sana uygun düşen bana da uygun düşüyor.*"

Dostoyevski'nin kahramanı ilginç bir soru sorar karşısındaki kişiye. Büyük bir ev kadar bir taş başınızın üstünde asılı duruyor. Bu taş birden düşüp sizi ezse acı duyar mısınız? Ama biz o taşın altında kaldığımız sürece tedirginizdir. Acı çekme korkusu bütün ruhumuza yayılmış durumdadır. Herkes yaşar bu korkuyu. Herkes acı çekmeyeceğini bile bile acı çekmekten korkar. Marcus Aurelius şöyle diyordu: "*Dış bir nesne sana acı verdiğinde gerçekte sana acı veren o dış nesne değildir, senin onunla ilgili yargındır.*" İnsanın daha da insanlaşması ya da en yetkin biçimde insanlaşması fikri elbet bir gün gerçek olacak. Bugünün insanı yarının insanını acılarından doğuracak. Evet, daha çok acı çekeceğiz. Yetkin varlıkla biyolojik ya da içgüdüsel varlık arasında bir yerde bulunan bugünün insanı acı çekme ve acı çekirme yolunda yaşamını sürdürüp gidiyor. Yarım akılla dünyaya yerleşmiş olan bugünün insanı bol bol yiyip içmek, bol bol cinsel ilişkide bulunmak, bol bol mal mülk edinmek, ünler ve unvanlarla birlikte zenginlikler elde etmek için canını dişine takmış görünüyor. Mutsuzluğu zorunlu bir yaşam koşulu gibi sürdürecektir bireyler getiriyor dünyaya. Bu böyle sürüp gidecek, geleceğin yetkin insanına ulaşınca kadar.

DEMOKRASİ KORKUSU

İlkel insan kendinde bir insanda bulunamayacak ölçülerde güç bulur. Bilinç basitleştikçe insanın kendini güçlü görme duygusu kabarmır. Basit bilinç basit bilinçlerin can yoldaşdır. Bayağılık bayağılığı çeker: bir insan kendini gülünç ederken büyük bir güldürücü olduğuna inanabilir. Basit bilinç her koşulda kullanılmaya açık ya da hazır bilinçtir. Onu kullanabilmek için biraz pohpohlamak yeter. Felsefe bilmeden filozof olduğunu sanan, yazdığı kötü şiirlerin dünyanın eşsiz ürünleri olduğuna inanan, boş kafayla kendinde büyük bir yöneticilik yatkınlığı bulan, şarkı söylemek ayağına bas bas bağırarak onu bunu tedirgin eden birçok insan tanımışızdır. Bu insanlar çok zaman sanıldığı gibi toplumsal yaşamın görünmez bir yerinde sıkışık kalmış insanlar değildir. Bu insanları toplumun her yerinde, en yukarılarında bile bulabilirsiniz. Toplum yaşamı onların garip, gülünç ve çok zaman ahlak dışı serüvenleriyle doludur. Eksik bilinç her zaman ahlak zayıflığına eğilimlidir. İnsanlık en büyük ahlak sorunlarını bilinçlenme açısından yarı yolda kalmış olan bu insanlarla yaşar.

Basit bilinçlerin temel ve hatta sarsılmaz özelliklerinden biri demokrasiye düşman olmalarıdır. Onlara göre demokrasi kendileri gibi güçlü olma şansını şu ya da bu nedenle elde edememiş insanların hiçbir zaman gerçekleştiremeyecek olan düşüdür. Bununla birlikte onlar gerçek anlamda bir demokrasi tutkunu gibi görünmeye özen gösterirler. Çünkü hemen bütün dünyada uygar ya da çağdaş olmanın zorunlu bir koşulu olarak gösterilen demokrasi gerçekte uygulama olanağı olmayan, bu nedenle ikide bir anılması gerekmeyen bir anlayıştır. Birileri demokrasi her koşulda başkasına saygının anlatımıdır dese de ilkel bilinç hiçbir zaman başka insanların saygıdeğer olduğuna inanmaz. Çünkü başkaları onun kadar yeterli değildir. Başkası her zaman yönetilmesi hatta güdülmesi gereken varlıktır. İş demokrasiyle ilgili uygulamaya geldiğinde ilkel kafa hemen koşullar öne sürecektir. Sakın ona koşullu demokrasinin demokrasi olmadığını söylemeyin. Böyle bir şey söylerseniz o sizin cahil biri olduğunuzu öne sürer.

Onun her konuda çok ilginç ve çok önemli görüşleri vardır. İnsanlar onun bu görüşlerinden yararlanmak istemiyorlarsa enayiliklerine doymasınlar. O durumda onlara bu görüşleri zorla da olsa benimsetmek doğru olur. Öyle ya, kendini bilmez insanların sağduyuyla karar verebileceklerini ummak boştur. Güçlü kişiler güçsüz kişilerin gidi-

şinden bal gibi sorumludurlar. Bu güçsüz ya da yetersiz kişileri bildikleri gibi davranmaya bırakırsanız olmadık işler yapabilirler. Maazallah, o durumda toplum ne duruma gelir. Yetersiz olan başka insanları yöneten yeterli insan böyle bir işin içine girmiş olmakla hem kendine hem yönettiklerine yararlı olmaktadır. Kendisi üstün bir güce ulaşmış olmanın yararını görmek istemekle yanlış bir iş mi yapmaktadır? Hayır. Üstün insanlar her zaman üstün olmayan insanlardan daha çok hak sahibi olmalıdırlar. Adalet böyle bir şeydir. Yetersiz bilinç her zaman bu telden çalar.

İleri ölçülerde bilinç eksikliği yaşanan toplumlarda yetersizler doludur ortalığı. Bunlar köşe başlarını tutarlar. Siyasetin s'sinden habersiz siyaset adamları, bilimin ne olduğunu bilmeyen bilim adamları, en küçük bir estetik kavrayışa ulaşmamış sanat adamları, saçmalayıp dururken felsefe yaptığını sanan felsefe adamları istemeyeceğiniz kadar çoktur. Bu kişiler genelde son derece saldırgan ve acımasızdırlar: önlerine çıkabilecek güçlü kişileri gidermek adına sayısız oyunlar oynarlar. Kötü bir romancı iyi bir romancının beklenmedik bir anda ortalarında görünebileceği korkusuyla yaşar. Altan alta kötü romancı olduğunun sezgisine varmış olsa da olmasa da bu korkuyu doğal haklarının tehdit altında oluşunun zorunlu duygusallığı olarak değerlendirir. Bereket birileri onu romancı diye yasallaştırmışlar, ona ödül bile vermişlerdir. Bir başka kişi aynı biçimde yasallaşmak istiyorsa belli bir yetersizlikle donanmış olduğunu açık açık gösterebilmeli ve birilerinden onay alabilmelidir.

Bu durumu bir toplumun zayıflığına bağlayıp çıkmak doğru olmaz. Bu durum bugünün uygar dünyasında bütün toplumların sorunudur. Gerçekte tarihten bu yana insanlığın temel sorunuydu bu. Dönüşümden korkan insanlar, yaşam koşullarının durağanlığından çıkarı olan insanlar, olabildiğince edilgin bir dünyadan çokça yararlanmak isteyen insanlar, her şey olduğu gibi kalsın isteyen insanlar yetersizliklerin büyük veriminden çok şey beklerler. Bununla birlikte onların dönüşmezlik düşleri hiçbir zaman gerçekleşmez. Onlar dönüşümleri geciktirmek ve sakatlamak için ellerinden geleni yapsalar da sürekli gelişen insan bilinci eskiyi silip götürürken yeniye geçerli kılmanın koşullarını yaratır. Engellemeler her zaman ters teper: her engel bir kamçılayıcı güç sağlar. İnsan yaşamının değişmez yasasıdır bu: akışı kimse durduramaz.

ÇOK KONUŞMAK

Benim çocukluğumda siyaset adamları çok konuşmazlardı, gerekmedikçe konuşmazlardı. Bugünküler çok konuşuyor. İnsan zihni her an sağlıklı düşünce üretemeyeceğine göre çok konuşmak boş konuşmaktır. Eskiden çok konuşmak hafiflik diye görülürdü. Bize analarımız ve babalarımız az konuşmayı öğretmişlerdir. Bunu bugünün insanları bir baskı olarak değerlendirebilirler. Komşunun yanında, büyüğün yanında ileri geri sözler edemezdik, gelişigüzel davranamazdık. Annem yüzünü asıp kaşlarını kaldırdı mı işim bitti demektir. Birilerinin yanında suspus oturur, oturumun bitmesini beklerdik. Densizlikte direnene bir tane çarpıverirlerdi. O yüzden de aramızda “hiperaktif” yoktu, bizler ister istemez “hipoaktif” durumdaydık.

Bizler az konuşuruz. Aramızda beyin ishaline uğramış tek tük insan vardır, bunlar genelde çok rahat ailelerin çocuklarıdır. Hiç gevezelik etmez miyiz? Ederiz. Üç beş eski arkadaş bir araya geldik mi usun tıpasını açıveririz. Kırk yılda bir olur bu da. Hele benim aylarca eski arkadaşlarımı görmediğim olur. Bu bir araya gelişler hoş ve boş bir yorgunluk yükler zihnimize. İçimizi boşalttık deriz. Çoğumuz özellikle toplumsal yaşamımızda çeneyi nerede açmak nerede kapamak gerektiğini iyi öğrenmişizdir. Ben derslerimde hiç gevezelik etmediğimi biliyorum. İşinizi seviyorsanız onu söze boğmazsınız. Derslerde anılar ve fıkralar anlatan ya da ortaya bir konu atıp tartışın bakalım diyen meslektaşlarımız yetersizlikleriyle ünlü olmuş kimselerdir.

Düşünürler çok konuşmanın sakıncalarını anlattılar. Miletos’lu Thales çok konuşmanın bir zeka belirtisi olmadığını söylüyordu. Pythagoras’a göre sözler ruhun soluklarıydılar. Sparta’lı Arkhidamidas “*Konuşmayı bilen ne zaman konuşmak gerektiğini de bilir*” diyordu. Sophokles’e göre “*Çok konuşmak ve yerinde konuşmak aynı şey değildir*” Theophrastos “*Dizginsiz ata güvenmek gelişigüzel söze güvenmekten iyidir*” der. Seneca için “*Söz ruhun yüzüdür*” Voltaire’e göre kötü konuşanlar söyleyecek sözü olmayanlardır. Gustave Le Bon şöyle söyler: “*Bazı insanlarda söz düşünceden önce gelir. Onlar ancak söylediklerini işittikten sonra ne dediklerini anlarlar.*” Atalarımız eğri oturup doğru konuşmaktan, sözün gümüş susuşun altın olduğundan, ağızımızdan çıkanı kulağımızın duyması gerektiğinden söz etmişlerdir.

Bence dünya bir gevezelik çağına girdi. Estetik kavrayıştan yoksun rejisörler filmleri uzattıkça uzatıyorlar. Ömrü uzun, şunu şurada kes gitsin işte, iki saati devirdik sen hala anlatıyorsun. İlle bize işin sonunu gösterecekler. Sonunu göstermekle kalmıyorlar, sonunun sonunu gösteriyorlar. Romanlar dünyayı kurtaran aslan cinsinden birer gevezelik anıtı. Bu çok şey söyleyip hiçbir şey söylememek işini en iyi becerenler felsefe adamlarıdır. Hele bizim “felsefeci” esnafı iyiden iyiye derine kaydı, neredeyse toprak altına girdi. Oradan garip sesler gönderiyor bize. Söylediğini kendileri de anlamadıkları iyi oluyor, anlasalar ipin ucu iyiden iyiye kaçmış olacak. Şairler bu işte geri kalırlar mı? Onlar da başlıyorlar ayrı bir havadan çalmaya. Şiir üzerine dergilerdeki gevezelikler biter gibi değil. Müzik konusuna hiç girmeyelim, girip de sabah sabah ağzımızın tadını kaçırmayalım. Şarkı söylemeyi bile bilmeyen bir toplum durumuna düşmek ne acı! Şarkı söylemek buysa her mahallede bunu böyle söyleyecek enaz on altı kişi bulursunuz. Ses çıkaramayan adamdan şarkıcı mı olurmuş! Ama iş ahkam kesmeye gelince karşınıza sayısız çokbilmiş insan çıkıyor. Efendim şarkıyı türküyü bozmadan söylemeliymiş. Efendi, müzik kafayla yapılır, onu elle ayakla ağızla yapmaya kalktın mı yarı yolda kalırsın. Tiyatro en acıklı durumunu yaşıyor. Tiyatro yapmak bas bas bağırma ile eşanlamlı. Ama iş söze gelince mangalda kül bırakmayan tiyatro bilgilerinin sayısı az değil. Ülkesinin sorununu başka ülkenin sırtından anlatacak kadar korkak tiyatrocumuz. Gene de en kötü durumda olanlar siyaset adamları. Bir olay mı yaşandı, hemen ona söz yetiştirmek gerekiyor! Pekiyi, üç beş cümleyle durumu açıkladın işte, daha ne diye direniyorsun? Eskinin siyasilerin hele onların bir devlet adamı ağırlığı taşıyanları az konuşurlardı. Siz istediğiniz kadar cin gazeteci sıfatıyla ağzını arayın, açık vermezlerdi. Aralarında gazeteci döven, gazeteci kovalayan, gazeteciye veryansın eden olmazdı. Çok konuşmayı bir ustalık durumuna getirmiş olanlar da vardı. Halk onların konuşmalarını tiyatro izler gibi izlerdi. Onlar halkın siyaseti meslek edinmiş ve siyasetten çok bir şey beklemeyen meddahlarıydılar. Öbürleri öldür Allah çok konuşmazlardı. Olayın üzeri külle örtülmeden çok şey söylemezlerdi. Çok konuşanların canı yandı.

BAZI ŞEYLER ZAMAN ALACAK

Hemen olsun istiyoruz. Hemen olsun ki ölmeden biz de görelim. Ölmeden şöyle bir oh diyelim. Bir şeyler düzelmiş olsun. Kötü günler geride kalmış olsun. Devrimciliğin özünde de bu telaş var. Geldi geliyor derken dünya aynı çizgi üzerinde ağır ağır dönüşerek tıngır mıngır yuvarlanıp duruyor. Yarım yamalak birer bilinç edinmişiz, onunla öngörüler geliştirmeye kalkıyoruz, o öngörülerle de dünyayı değiştirmeye adayız. Yetersiz bilinçlerimizle dünyaya iyilik ve güzellik getirdiğimizi sanırken onu alabildiğine kirletiyoruz. Gündelik yaşam koşulları içinde kendimizi çokça geliştirmeyi düşünmeden, böyle olduğu için de her şeyi, özellikle bilmememiz gereken şeyleri de bilerek, bildiğimizi sanarak yaşayıp gidiyoruz. Sabah iyi bir kahvaltı edebildiysek, öğle saatlerinde iyi kötü bir şeyler atıştırabilirdiysek, akşam çoluk çocukla ya da dostla ahabla güzel bir yemek yiyebilirdiysek, otomobilimiz şu sıra teklemekten çalışıyorsa, kız mahallenin itine kopuğuna yüz vermeden evden okula okuldan eve gidip geliyorsa, oğlan kendini iş yerinde patronlarına sevdirdiyse daha ne isteriz!

Bu bizim iyiliklerimiz en genel anlamda üreme ve beslenme koşullarıyla ilgilidir. Üreme ve beslenme tüm canlıların kendi yaşamlarını sürdürebilmeleri için öncelikli olan varoluş koşullarıdır. Canlılara yaşama gücü veren doğa bu gücün sağlanması için bu iki işlevi, üreme ve beslenme işlevini varetmiştir. Doğa canlılara ayrıca *yaşam için savaşıma* istemi vermiştir. Canlılar varlıklarını sürdürebilmek için olumsuz koşullarla yıkışmaya girerler. Bu da bitkinin ve hayvanın bencil yapısının temelini oluşturur. Ne var ki bitkiler ve hayvanlar benzerleriyle değil de deyim yerindeyse benzemezleriyle savaşır. Ayrıkotu ayrıkotuyla değil buğdayla ve patatesle hesaplaşır. Aslan aslanı yemez, başka hayvanları yer. Doğa bitkilere ve hayvanlara vermediği bir gücü en üst düzey hayvanına yani insana vermiştir. Bu güç de insanın kendini insana adamasıyla belirgin evrensel insan olma gücüdür. İnsan çok yerde bu gücünü kullanmaz, kendisini bitkiler ve hayvanlar düzeyinde görmesini gerektirecek olan öbür gücünü, bencilliğini kullanır. Savaşları getiren, yıkımları getiren, açlıkları, kıtlıkları, iktisadi bunalımları, ahlak bozukluklarını getiren budur. Gelişmemiş insan başkasının zararına gelişmekte bir sakınca görmez. Gerçek anlamda gelişmiş insan başkasının yararı için daha da gelişmek zorunda duyar

kendini. İnsanı *adanmış varlık* durumuna getiren budur.

İnsan bencillikleriyle kirlettiği dünyayı özverileriyle temizlemeye çalışır. Gelgelelim bu iş sanıldığı kadar kolay değildir. Dünyayı kirlenlerin sayısı dünyayı arındıranların yüzlerce binlerce katıdır. Her yetersiz kişi dünyayı kirletişine kendince insani bir kılıf uydurmaya kalkar. Savaş açıyorsanız bunu insani değerler adına açmanız gerekir, örneğin demokrasi adına açmanız gerekir, insanlığın bugünkü ve gelecekteki mutluluğu adına açmanız gerekir. Şiş giresi boğazımızı daha da şenlendirmek adına bu savaşı açıyoruz demez kimse. Bu yüzden kendini bilen insan dünyanın dönüşümü konusunda acele etmez, bir şeylerin değişmesini bekler, bir şeyleri değiştirmeye çalışır. Bu ülkenin gerçek aydınları da duygusal bir taşkınlığa ve düşünsel bir yetersizliğe düşüp yarını kurmakta acele ederlerse, kültür dönüşümlerini gereksiz görüp toplumsal-siyasal dönüşümlerle her şeyi çözümleneceklerine inanırlarsa çok yanlış yaparlar. Unutmayalım, bazı şeyler zaman alacak.

Devlet bir gün uyanacak, yalan yanlış üniversite açmakla bir yere gidilemeyeceğini görecektir, üniversite yerine fabrika açmaya yönelecek. Ama buna daha vakit var. Yüz elli üniversite üç yüz üniversiteye dönüşmeden bu yanlış görmek kolay olmayacak. Toprağın ne büyük bir nimet olduğu bir gün anlaşılacak, insan yaşamını ayakta tutan bu büyük kaynak başka bir bilinçle değerlendirilecek. Bu da zaman alacak. Derme çatma üretimlere sanayi demenin doğru olmadığı görülecek, dünya ticaretine bağlı gerçek bir sanayinin temelleri atılacak. Bu da zaman alacak. Demokrasinin sanıldığı gibi bir yönetim biçimi olmadığı, her şeyden önce insana yaraşır bir anlayış, bir görüş, bir bakış biçimi olduğu anlaşılacak; onun bilinçlerde yer etmedikçe yaşam geçemeyeceği bilinecek; o zaman yalan yanlış sezgilerle ortaya konan demokrasi korkusu yerini demokrasi sevgisine bırakacak. O zaman insan paylaşmayı öğrenmiş olacak. Devlet kurumlarını kendileri için ve kurdukları topluluklar için kötüye kullananlar o zaman dışlanmış olacaklar. Kentlerin mide bulandıran çirkin görünüşleri yerlerini güzel yapılara bırakacak. Bu da insanlarda estetik duygunun gelişmesiyle olacak. Bilincinde güzeli yaşatmayan kenti nasıl güzel kılar! Bunların hepsi zaman alacak. İnsanların aşkı hafife almadıkları ve gerçekten aşık olabildikleri zamanlar gelecek. Kendimize doğru yerden bakalım!

KENDİMİZİ HAZIRLAMAK

Bir toplumun dönüşümlerine gerçek anlamda katkıda bulunabilmek için hazırlıklı mıyız demeden kolları sıvıyoruz. İnsanın bu tür dönüşümleri sağlamak adına ya da hatta devrim yapmak adına kendinde büyükçe bir güç taşıdığını sanması çok zaman ya da neredeyse her zaman bir yetersizlik, bir geri kalmışlık, bir zavallılık belirtisidir. Tarih ve toplum bilinci taşıyan insanlar, felsefe esnafı olarak değil de gerçek felsefe ilgilisi olarak insanı tanımaya yönelen insanlar bu tür serüvenlere pek yüz vermezler. Neden dersiniz toplumsal dönüşümler çok karmaşık ve çok uzun süreçlerin ürünüdür. Bir toplumsal yaşam belli bir zaman parçası içinde korkunç ölçülerde dağılmaya doğru yol almışsa, onun bunun, şu kişinin ya da şu topluluğun bir değnek vuruşuyla toparlanacak değildir. Ama yetersiz bilinç her zaman olmadık bir biçimde ve elbette tam anlamında gerekçesiz bir biçimde kendini yetkin bilinç olarak algılar.

Yetersiz bilincin tarihte gördüğü şey yalnızca olaylar ve insanlardır. Yetersiz bilinç tarih dediğimiz karmaşık yapıyı akli epeyce önde giden kişilerin öngörülerıyla gerçekleşmiş bir arena gibi görür. Ortada kimin kiminle hangi oyunu oynadığı belli olmayan bir maç vardır ve bu maçı akıllılar olmasa da kurnazlar başarıyla çıkıp toplumsal yaşamı kökten değiştirirler. Bu saçma düşünce toplumsal ve siyasal yaşamı vuruyor, kökten sarsıyor, mutsuz kitlelerin mutsuzluklarını artırıyor; orada da kalmıyor, insanlara yanlış bilinç aşlamak gibi son derece tehlikeli bir işi gerçekleştiriyor. En eskilerden birinin “*Tarih örnekle öğretilmiş felsefedir*” deyişini unutmamak gerekir. Örneklerden temel sorunlara inemezsek tarihten bir şey elde edemeyiz. Oysa insanlar tarihe baktıklarında örneklerin pırıltılarına takılır kalırlar. Falanca komutan falan savaşı açmakla aman ne güzel yapmıştır. Şu ünlü devlet adamının yürekliği olmasaydı şu toplum öldürseniz o savaşı kazanamazdı. Böylece gün gelir, en sıradan insanların birer tanrı, en zavallı insanların birer gerçek anlamda öncü olarak değerlendirildiği olur. Tarih çok zaman insanın kendini yanlış anlaması için oluşturulmuş bir bilgi alanı olarak iş görür. Bu bilgi alanının en yanlış bilgeleri de ne yazık ki genellikle tarihçilerdir.

İnsan toplumsal sorunlar karşısında eli kolu bağlı oturmalı ve yaşamın olağan akışıyla gelecek iyilikleri beklemeli demek istemiyorum.

Benim demek istediğim toplumsal dönüşümlerde etkin olmak isteyen kişilerin bu işe çok ama çok önceden kendilerini hazırlamalarıdır. Kimse bilimsel bilginin ve felsefi bilginin uzağında durup yalnızca dünyadaki akışı yani olan biteni izleyerek gerçek bir bilinç yetkinliğine ulaşabilecek güçte değildir. Bizim deha diye bildiğimiz insanlar da öyle yapmadılar. Bizim deha diye bildiğimiz insanlar, bilim ve felsefe bir yana, sanatın eşsiz veriminden de yararlandılar. Onlar her zaman kendi alanlarının konusu olmayan konulardan da yararlanmak gibi geniş çerçeveli bir anlayış içinde çaba gösterdiler.

Bakıyorsunuz beyimiz ulusallık kavrayışı çerçevesinde yaşamı irdelemek ve bundan dönüştürücü sonuçlar çıkarmak adına kolları sıvamış. İyi mi etmiş? Hadi iyi etmiş diyelim. Ama altını kurcaladığınız zaman bu kişinin ulusal değerlerden iyiden iyiye habersiz olduğunu görüyorsunuz. Ulusallık öncelikle ve hatta yalnızca kültür değerleri çerçevesinde anlam kazanır. Ama arkadaşım sen bu ulusun gelmiş geçmiş şairlerini tanımıyorsun, öbür edebiyat adamlarını tanımıyorsun, daha başka değerlerini tanımıyorsun, pekiyi bu ulusun dönüşümlerini sağlamak için nasıl oluyor da kolları sıvıyorsun? Doğru dürüst toplumbilimcisi olmayan, gerçek anlamda halkbilimcisi olmayan, yetkin tarihçileri olmayan, büyük felsefe adamları olmayan bir toplumda o keskin bakışı nasıl elde ettin de bir ulus ya da toplum uzmanı olup çıktın, yetmedi işi siyasete kadar götürdün, yetmedi devrim fikrini geliştirdin?

Kimseye toplumunuzun sorunlarıyla ilgilenmeyin, onu siyasal çerçevede dönüşümleri sağlayacak biçimde ayrıştırmak gibi bir işi yüklenmeyin demek istemiyoruz. Bunu demeye hakkımız yok, bu bir. Biz desek de kimse bizi dinlemez, bu da iki. Ama ne olur gündelik çıplak bilinçle bu tür işlere girişmeyin, öncelikle de kendi insanınızı ve genel olarak insanı tanımadan bu tür çıkışlar yapmaya kalkamayın diyoruz. Çünkü bu tür serüvencilikler size acılar yüklüyor, yakınlarınıza acılar yüklüyor, topluma da iyilikler getirecek yerde kötülükler getiriyor. Üç tane anı kitabı okuyarak yaşamı dönüştürücü gücü elde edemezsiniz. İyisi mi önce kendinizi bir güzel gözden geçirin. Ben kimim sorusunu sorun kendinize. Kendinizi yetiştirin. Sonrası kendiliğinden gelir.

ÖRNEK OLMAK

Roma M.Ö.II.yüzyılda yani çöküş döneminin eşiğinde çok uzun sürmeyen pırıltılı bir dönem yaşadı. O dönemde Romalılar tüm Akdeniz'e egemen oldular. Artık Roma zenginliklerle ve zaferlerle başı dönmüş insanların ülkesiydi. Ne var ki bu iyilik biraz da ölüm iyiliğine benziyordu. Yüzyılın ilk çeyreği büyük atılımlarla geçti. Özellikle kent düzeninde ve tarımda büyük yenilikler yapıldı. Romalının pek de uyuşmadığı, en başarılı dönemini çok geride bırakmış olduğu ticaret ruhu dirilir gibi oldu. Romalılar yeni gemilerle ticaret filolarını genişlettiler. Bu dönem yunan kültürünün Roma'yı tam anlamında etkisi altına aldığı bir dönemdir. Zengin aileler çocuklarına yunanca öğretmenleri tutular. Yunan felsefesi kafaları yeni sorunlara yöneltti. Romalı aydınlar eskiden pek ilgilenmedikleri siyaset kuramlarını tartışır oldular.

O sıra İhtiyar Cato adıyla bilinen Marcus Portius Cato adlı bir komutan Roma'da büyük güç kazandı. Utica'lı Cato diye de bilinen bu kişi cimriliğiyle ve dürüstlüğüyle ünlüydü. O bir Stoa'cı olmakla övünür, düşündüğü gibi yaşamaya ve yaşadığı gibi düşünmeye özen gösterirdi. Her Stoa'cı gibi o da örnek kişi olarak anılmak isterdi. İhtiyar Cato yunan kültürünün Roma'da hızla yayılıyor olmasından tedirgindi. Bu gidişle roma kültürü yunan kültürünün altında ezilip yokolacaktı. Her zaman böyle olmuştur: kültürler birbirlerinden alabildiğine etkilenirler ve güçlü kültürler daha az güçlü kültürleri derinden etkilerler. Ama hiçbir kültür bir başka kültürün yerine geçebilecek, onu silip atabilecek güçte değildir. Kültür dönüşümleri insanlığın kaçınılmaz bir gerçeğidir. Bunun önüne geçmek devlet adamlarının da başka birilerinin de gücünü aşar. Ancak o günün koşullarında İhtiyar Cato bunu bilemezdi, ama yaşam ona bu gerçeği öğretti. Evet, İhtiyar Cato yayılan yunancı eğilim karşısında tedirgindi ancak bu gelişim onun engelleyebileceği kadar zayıf bir gelişim değildi. Asker ruhlu İhtiyar Cato'nun asıl tedirginliği biraz da şuradan geliyordu: o, özgürlüğü zamanın elverdiği çerçevede enine boyuna tartışan helenciliği en büyük kötülüklerin kaynağı olarak görüyordu. Lüksün ve eğlence tutkunluğunun temelinde de bu anlayış olmalıydı. Ne var ki İhtiyar Cato bir zaman sonra bu akışın önüne geçemeyeceğini anladı, yaşamının son dönemlerinde yunanca öğrenmeye koyuldu.

Plutarkhos Roma'da yunan etkisinin yayılmasıyla ilgili bir olay-

dan sözeder. İhtiyar Cato'nun yaşlılık günlerinde Stoa'cı filozoflar Karneades ve Diogenes Roma'ya giderler. Özellikle Karneades güzel konuşmasıyla, inceliğiyle, derin kültürüyle Romalıları derinden etkiler, pekçok kişiyi kendine hayran bırakır. Bütün Roma kenti onun üstünlüğünü konuşmaktadır. Plutarkhos bu konuda şunları söyler: *"Eşsiz bir bilgin olan bir Yunanlının geldiği, bu kişinin tüm insanları büyülediği ve kendine bağladığı, genç insanlara büyük bir bilim aşkı aşıladığı, gençlerin tüm öbür zevkleri ve öbür uğraşları bir yana bırakıp bir tür felsefe heyecanına kapıldıkları her yerde konuşuluyordu. Tüm Romalılar bu işten çok memnundular, çocuklarının yunan edebiyatı araştırmalarına yöneldiğini ve bu eşsiz insanları tam bir açlıkla araştırmakta olduğunu görmekle mutluydular."*

Yunan kültürünün Roma'da yayılması elbette iki Yunanlının Roma'ya gitmesiyle olmamıştır. Ancak bu iki Yunanlının Roma'ya gidişi bu yayılmayı kökleştirmiş ve daha anlamlandırmış olabilir. Genelde eğitimin temel sorunlarından biri eğiticinin eğitilenlere örnek olması sorunudur. Bu örnek olma elbette yalnızca bilgi birikimiyle ya da güzel konuşmayla sağlanabilecek bir iş olamaz. Onda onlar kadar büyük belirleyicinin iyi bir kişilik yapısı olduğunu söyleyebiliriz. Besbelli Karneades tam anlamında yetkin bir kişilik olmakla Romalıları etkilemiştir. Romalılar yetkin bir kültürün insanı hangi konumlara getirebileceğinin somut örneğini görmüşlerdir. Plutarkhos'un "filozof-akademisyen" diye nitelendirdiği Karneades Roma'ya gitmeseydi de Romalılar yunan kültürünün etkisinde kalacaklardı. Ama bir kültürün bir insanı nereye kadar dönüştürebileceğini gözleriyle görmeleri elbette çok önemliydi.

Bendeniz öteden beri her köşe başında bir üniversite açılmasına sıradan bir aydın ve emekli bir öğretmen olarak inatla karşı çıkıyorsa bundandır. Bir bilim adamı yetiştirmek zeytin ağacı yetiştirmekten daha kolay bir iş değildir. Bu her şeyden önce bir bilgi sorunu, onun yanında bir kişilik sorunu ortaya koyar. Bilim adamı yetiştirecek kişilerin gerçek anlamda bilim adamı olmaları gerekir. Yoksa insanlara zarar verirsiniz, bilime zarar verdiğiniz gibi ülkeye de zarar verirsiniz. Zaman zaman gazetelerden falanca bilim adamı şunları yaptı diye bilgiler alıyorsa bu bizim külahı önümüze koyup düşünmemizi gerektirir.

BİRİNİN ADAMI OLMAK

Siyasette parti başkanının, devlet kapısında müdürün, özel girişimde patronun, sporda kulüp başkanının, hastanede başhekimin, üniversitede rektörün adamıysanız işiniz iş demektir, o durumda sırtınız yere gelmez. Yeterli misiniz değil misiniz? Hiç önemi yok. Hatta bağımlandığınız kişi olumsuz niteliklerinizi tam tamına olumlu nitelikler olarak değerlendirecektir: sizi kullanabilmesi için buna gereksinimi vardır. Bir gün size şöyle çıkışabilir: *“Ey kendini bilmez cahil, seni engin bilgine hayran olduğumdan mı tutuyorum. Yıkıl karşımdan!”* Ya da herkesin içinde şöyle bağırabilir: *“Senin ne biçim bir adam olduğunu bilmediğimi mi sanıyorsun? Seni burada tutuşum ahlakına hayran olduğumdan mı? Kendine gel, yoksa yapacağımı bilirim!”* Şöyle de diyebilir: *“Görgüsüz herif, ne oturmayı bilirsin ne kalkmayı. O boynuna taktığın şey fular mı yular mı nedir? Beyaz çoraplarınla ve fötr şapkanla tam bir soytarısın. Seni burada tutmamın bir tek nedeni var: bana körü körüne bağlı olusun.”*

Kimse sizden siyaset ya da bilgi üretmenizi, iyi bir iş düzeni sağlamanızı, verimi artırmanızı, bilimsel çalışmaları geliştirmenizi, iyi bir yönetici nitelikleri taşımanızı beklemiyor. Sizin işiniz kurulu düzene destek vermek ve o düzenin sürebilmesi için gerekeni yapmaktır. Sorunu yanlış değerlendirip bilgi üretmeye, tıkr tıkr giden ya da gitmeyen düzene verimli olmak adına çomak sokmaya, belli çerçevenin dışına çıkıp etkili olmaya kalktığınız zaman öfke uyandırırsınız. Sizin işiniz olumsuzlukları görmezden gelmek ve bazı kendini bilmezlerin de bu olumsuzluklarla ilgilenmesini engellemektir. Bu arada olumsuzlukları olumlu göstermek gibi bir yükümlülüğünüz de olabilir elbette. Örneğin: *“Gerçekte beyefendinin uzman olmamakla birlikte bu işin başına geçmiş olması doğrudur. Neden dersiniz, konumuz hukuk olduğuna göre, hukuka dışardan bakmak bana adaletin yerine getirilmesi açısından çok daha önemli görünüyor.”* Ya da: *“Nota bilmek müzikçi için çok mu önemliymiş? Gülerim! Şarkıyı notayla mı söylüyoruz? Pöh! Eski bestecilerin çoğu nota falan bilmezmiş...”*

Bu arada zaman zaman büyüğümüzü kaşımak gerekebilir: *“Ah beyefendi, sizin şu ileri görüşlülüğümüz olmasa bu kurum çöker gider gözüm çıksın. Geçen gün bizim Naciye’yle sizi ve hanıme-*

fendiye konuştuk. Naciye de ne kadar seviyor sizleri bir bilerseniz. Bana dedi ki, Şadi bey bakan olacak adam ama gel gör ki büyük insanın değerini bilen yok... ” Ya da: “Beyefendi, dün öğrendim, bu böbrek taşları için çok etkili bir bitki varmış. Bana da gösterdiler, şöyle sarı bir çiçek. Bir tanıdıktan rica ettim, sizin için dağdan toplayıp getirecek. Ne zahmeti, sizi başımızdan eksik etmesin, zahmet olur mu hiç! Bu arada sizden bir ricam olacak... ” Ya da: “Öfkemi bağışlayın hocam. Nasıl sinirlenmeyeyim! Sizinki hoca sıfatıyla geçmiş karşımıza, öğrettiklerinizin tam tersini söylüyor. Geçen gün büyüğümdür demedim bozdum adamı. Hadi biz anlıyoruz, ama genç insanlar ne bilsin doğrusunu! Şunun ayağını kaydıramadınız gitti efendim. Bizim yapabileceğimiz bir şey varsa, gerçekten varsa çekinmeyin söyleyin. Öl deyin ölmezsem şuradan şuraya iki adım atmayayım... ”

Bir takım kafadan atma görüşlerin ötesinde fikir falan üremiyor. Gündelik çarklar ancak teknisyenlerin gündelik çabasıyla dönüyor, döndüğü kadar. Her yerde teknisyenler var. Öğretim üyesi kör değneğini beller gibi bellediği şeyleri sararmış kağıtlar üzerinden yirmi beş yıldır aynı tonda anlatıyor, yirmi beş yıl önce yazmaya başladığı kitap bir türlü tamamlanamıyor. Emekliliğinden önceye yetişse bari! Hekim okuldan çıktığı gibi kalmış, gazeteden başka bir şey okumuyor, ama ülke yönetimiyle ilgili çok değerli fikirleri var. Sanatçı estetik dendi mi kaşınmaya başlıyor, burnundan soluyarak bağıyor: “O da neymiş?” Felsefe “felsefeci” diye adlandıran garip adamların elinde. Bilgi insanının muslukçudan, elektrikçiden, nalbanttan, felsefeciden, makinistten ayrıldığı bir yer olmalı. Evet, her yerde teknisyenler var. Bunlar ancak test sorularını yanıtlayabilecek düzeyde düşünebilen insanlar. Teknisyenlere kalmış bir dünya bir verimsizlikler dünyası olabilir ancak. Bugün bu toplum bir takım pırıltılı yapay görünüşlerin ötesinde tam anlamında bir kısırlıklar toplumdur. “Hayhay beyefendi, nasıl isterseniz, ben ilgilenirim efendim!” Ya da: “Kurulu düzene ve kurumumuza dil uzattıysa atın gitsin herifi. Böylelerinden hayır gelmez.

MUTLU OLMAK DEDİKLERİ

Kimileri mutlu olmak adına başkalarını mutsuz ederken kendilerini de mutsuz ediyorlar. Mutlu olmaktan anladıkları nedir? Biraz daha bir şeyler elde etmektir. Bitmeyen istekleri var. Gün oluyor, bu isteklerini karşılamak adına bütün değerleri çiğneyebiliyorlar. Mutlu olmak yolunda ilerlerken çocuklarını da dönüşsüz bir biçimde mutsuz ediyorlar. Çocuklarını daha yedi sekiz yaşlarda maddi manevi hiçbir karşılığı olmayan bir öğrenim çılgınlığına atıyorlar, onları yaşamdan koparıyorlar. Çocuklarına benimsettikleri değerler yalnızca iktisadi değerlerdir, etiketlerle ve zenginliklerle ölçülebilecek değerlerdir. Böylece mezara kadar hiç durmadan ve kafayı kaldırmadan büyük bir hırsla bir şeyler elde etme çılgınlığını gerçekleştirmeye çalışırken, boş bir akışın içinde sürüklenen ve kendileri gibi hırsla dünyaya yönelen insanlar yaratıyorlar. İnsanların bir parça kuru ekmek bulamadığı yerde sevgili çocukları lüks otomobillere binip birbirleriyle yarışırken yok yoluna ölüp gittiğinde onlara ağıtlar düzüyorlar.

Çocuklarına sayısız olanaklar sağlıyorlar, böylece onları mutsuz etmenin kolay yolunu bulmuş oluyorlar. Sayısız olanaklarla sevgisiz büyüyen çocuklar topluma bozulmuş bireyler olarak katılıyorlar: hiçbir şeye inanmıyorlar, tek inandıkları elde etme tutkusudur. Annelerini öldüren çocukların dramını içim yanarak izliyorum: insanlık için değerler üretebilecek bir insan yıllarca hapis yatacak. Bir gün çıkar diyeceksiniz. Çıkar da nasıl çıkar? Elde etme çılgınlığı içinde sevgisiz büyümüş insanların gene aynı çılgınlık içinde sevgisiz büyüyen evlatları kendilerine sunulan yaşam biçimine tepki vermeye kalktıklarında çok kötü davranabiliyorlar. Cinayetin elbet hukukta bir karşılığı olacak. Ancak adalet ya da denkserlik adına düşünün, burada gerçekten cezalandırılması gereken kimdir? Ben hukukçu olsaydım böyle bir olay karşısında bütün adalet anlayışımı yitirirdim. Asıl sorun şu: gerçek suçlu kim? Gerçek suçlu insanları insan olmak koşulundan uzaklaştıran yaşam biçimidir ve o yaşam biçimini bencillikleri adına inatla sürdüren ve savunan kimselerdir.

Evet dostlarım, mutluluk getirecek diye dört elle sarıldıkları her şey mutsuzluk getirdi. Yalnız onlara mı? Hem onlara hem de herkese. Mutluluk getirecek diye düşündükleri koşullar toplumsal düzeyde yaman bir kargaşaya neden oldu. İyi bir romancımız olsaydı bütün bun-

ları yazardı. Yazsa da kitabını bastıramazdı. Olsun. Birbirlerine ancak üç beş ay dayanabilecek kadar değer bilmez sözde aşkların öyküsünü yazardı en azından. Sevemeyenlerin öyküsünü. Evlenmek adına açık açık kurulan insan pazarlarının öyküsünü yazardı. O hiçbir şey üretmeden aralıksız tüketmeyi bir alışkanlık durumuna getirmiş insanların öyküsünü de yazardı. Bu arada bütün bu akış içinde tüm umutlarını yitirmiş insanların, birilerinin mutluluğu için çalışırken toplumun dışına atılmış insanların dramını da anlatırdı. İyi ama suya sabuna dokunana romancı derler mi? Osmanlının son dönemlerinde ortalığı her anlamda kasıp kavurmuş Kabak paşanın serüvenini anlatacaksın ki romancı sayılasın. Bu durumda her şey kirlenmiştir. En başta da nedense ağızlarından hiç düşürmedikleri “aşk” kirlenmiştir. Aşkın adı da kendi de kirlenmiştir, aşk tepeden tırnağa kirlenmiştir. Oysa insanlar kendi kirliliklerinden değil de çevre kirliliğinden yakınıyorlar.

Sabahın köründe çocukları sokağa atmakla işe başlamak gerekiyor. Gidin yavrularım, büyük adam olmanın koşullarını yaratın kendiniz için. Durmayın, dinlenmeyin, cumartesi ve pazar da bilmeyin. Oyun oynamaya boşverin, oyun da neymiş, siz oyun denen şeyi külah giydirme biçiminde yaşam boyu oynayacaksınız zaten. Gidin, çalışın, anlamsız şeyler öğrenin, gereksiz bilgiler edinin. Siz yalnız kendinize bakın, başkalarını düşünmek sizin işiniz değil. Tanrı düşünsün onları, sonra da büyüklerimiz düşünsün. Bu yarışta altta kalırsanız canınız çıkar, söylemesi bizden. Pekiyi, anneciğim babacığim, üste çıkınca da canımız çıkmayacak mı, bu arada başkalarının canını yakmış olmayacak mıyız? Başkaları sizi düşünüyor mu ki siz başkalarını düşüneceksiniz evladım? Bırakın bu çocuklukları da koşun. Koşun ki bencilliğin başına kötü bir şey gelmesin.

Bu çocuklar çok zaman kendilerini kimlerin mutsuz ettiğini de bilmeden yaşayacaklar. Doğal olan budur, başka türlü olamaz diye düşünecekler. İnsan dediğin hırslı olur, başka ne olacak. Böyle düşünecekler. İnsanlık için hiçbir şey üretmeden yiyecekler, içecekler, üreyecekler, durmadan dedikodu edecekler, yaşlanacaklar, yerlerine kendilerine benzeyen insanlar bırakarak gidecekler. Giderken doymuşluk duygusu yaşayacaklar mı? Dünyaya doyamamış olarak ve ölümün bir haksızlık olduğunu düşünerek son soluklarını verecekler.

Kimileri insan olmanın kimileri de insan olamamanın acısını çekiyor.

AMCAM KIZINI VERMEZSE

Cinselliğini adam gibi yaşayamayan insanların oluşturduğu toplumlar hastalıklı toplumlardır. Bizim toplumumuz da bu anlamda çok sıkıntılıdır. Çöp bidonlarından çıkan kollar ve bacaklar, yüzlerce kişinin gözleri önünde deşilen karınlar, evlerde kesilen kafalar bunun tanıklarıdır. Cinselliğini adam gibi yaşayamayanlar insan saygısının ne olduğunu bilemezler. Özellikle insan bedeninin insan açısından kutsal olduğunu ya da olabileceğini de düşünemezler. O zaman cinsellik tam anlamında mülkiyet duygusuyla belirgin bir garip takıntı olur. Bir kadını belediye başkanını temsilcisinden yani nikah memurundan tapulayan bir adam ya da bir adamı belediye başkanının temsilcisinden yani nikah memurundan tapulayan bir kadın artık bir insanın mülkiyetini almıştır. Belediyeden tapulu olmak da zorunlu değil. Beyefendi bozuntusu bir hanzoya yanlılıkla gönlünü kaptırmış olan bir kadın, hanımefendi bozuntusu bir şıfırtıya gönlünü kaptırmış olan bir adam artık doğal yollarla tapulanmış çıkmıştır. Biri öbürüne “sen benimsin” dedi mi bitti, artık felek değiştiremez. *“Başkalarına bakarsan gözünü oyarım. Seni kimseye yar etmem.*

Bu durumda erkekler görenekler gereği kadınlardan daha şanslı olabiliyorlar: bir kadının bir adamdan kopması bir adamın bir kadından uzaklaşmasından daha zordur. Analar ve babalar kızlarının namusunu korumaktan yoruldukları anda onu temiz süt emmiş birine kakalamanın telaşını yaşarlar. Temiz sütü nerede buldu da içti bu ipsis! İki olasılık vardır: kız ya kan kustuğu bir evden kan kustuğu bir başka eve gidecektir ya da çoluk çocuğa karışıp “çok mutlu” olacaktır. “Çok mutlu” olmak denen şey de bu gariplikler toplumunda şiş giresi boğaz koşullarında açıklanır: kızımız “yediği önünde yemediği arkasında” yaşıyorsa mutluluğun doruklarına ulaşmış demektir. Baş ağrıları, çarpıntılar, durup dururken düşecek gibi olmalar, birden hiç nedensiz ağlamalar ya da kahkaha atmalar bu sefil mutluluğun belirtileridir.

Mutsuz adam mutsuz çocuklar yapar, mutsuz kadın mutsuz çocuklar doğurur. Aşksız doğmuş bütün çocuklar nereden geldiği bilinmez bir sıkıntının ve nedensiz şiddet gösterilerinin mağduru. Yaşam hızla akar, yemekler yenir, dedikodular yapılır, rol kesme yöntemiyle kısa zamanda üretilmiş o güzelim diziler izlenir, takım tutulur ve hakeme veryansın edilir, çok zaman erken yatılır ve acele cinsel ilişki-

lerde rahatlanır ya da tedirgin olunur, çocuklar doğar, çocuklar büyür, ihtiyarlar ölür, böylece günler geçer. Olağan yaşam budur, toplumun bütün katlarında bütün kesimlerinde budur. En paralıların sık sık gece kulüplerinde boy göstermeleri, üç dört ayda bir “yeni ilişki” yaşamaları pek bir şey değiştirmez. Okumuş etmiş anababalar bile kızlarına hayırlı kismet, oğullarına renksiz ve kokusuz düzgün bir yaşam dileği ve telaşıyla yaşarlar.

Bu sıkıntılı koşullarda işe serserilikler, uyuşturucular, kirli ilişkiler karışmamışsa her şey yolunda demektir. Olağandışı sayılan durumlarda da olan bitenin üzerine örtü örtmeyi bilmek gerekir. Gizlice yapılan kirli işler temiz yönelimler gibi vaftiz edilir. Bir kirlilik ele güne açıklanmadıkça, ortaya dökülmedikçe olağan sayılır, cinsel kirlilik de içinde. Ama bir kadının bir adamı ve bir adamın bir kadını gönülden sevmeye kalkması ağır suçtur. Aşk her zaman suçtur, çünkü uyarsız koşullarda oluşur. Aralarında kaç yaş var? Ne? Otuz beş yaş mı? Yuh ahlaksız adam! Demek ki gül gibi kızı baştan çıkardı. Taze et efendim taze et! Çardakoğulları ailesine bu yakışır mı? Kızı hemen başgöz etmeli. Uzağa gitmek de gerekmez pek, amcaoğlu kardeş sayılsa da iyidir. Onlar birlikte büyüdüler, birbirlerini iyi tanırılar, mal mülk de başkasına gitmemiş olur. Kızın daha on dördünde kırdığı fındıklar ve oğlanın ipe sapa gelmez kişiliği desteklerle görünmez kılınır. Böylece “çok mutlu” olmak yolunda bir çaba gösterilmiş ve iyi kötü bir sonuç alınmış olur.

Kadına sorarlar: niçin boşandınız? Efendim, beni aldattı. Neden aldattı seni? Çünkü sen gece gündüz ısırap üretiyordun. Pişirdiğin yemekten kıl çıkmasa sinek çıkıyordu. Akşama kadar elinde tozbeziyle dolaşıyordun. Migrenim tuttu diye kafana çaputlar sarıyordun. Doktor yeğenleri Tanju belki gelmiştir diye ikide bir Necla hanımlara kaçıyordun. Çocukları dövmesen de itip kakıyordun. Çünkü ne bedenini sevdin ne de ruhunu. Bedenini sevemeyen insan ruhunu sevebilir mi? Zaten bakımsız beden gibi bakımsız ruhun da insan olmak adına bir sefillikler anıtıydı. Hiçbir yerden doyuma ulaşamayınca verdin ağırlığı yemeğe. Bir dolma daha yesem dünya batmaz ya. Bu arada sana bu feminist ayaklarını kim ezberlettiyse gözü çıksın, döşeklerde yatamaz olsun!

ŞOFÖR MAHALLİ

Şoför otomobili çalıştıracağı zaman motorun önüne geçer, o uzun demir parçasını ya da kolu altta bir yerlere yerleştirip çevirirdi. Kapıyı açıp gireceksin, dümenin karşısına kurulacaksın, anahtarı sokup motoru çalıştıracaksın, bunlar o zaman yoktu. Benim otomobile merakım sıfır düzeyindedir. Çocuktuk, arkadaşlarım hızı yüz kilometreye çıkan otomobillerden sözederlerdi, ben alık alık dinlerdim. O günlerde, bugün de öyledir, otomobil çok önemliydi. Otobüsle bir yere giderken insanların en büyük heyecanlarından biri şoförün yanına oturmaktı. Köftehor “şoför mahalli”ne kuruldu mu uzaya giden hacığa gibi mutlu olurdu. İnsanlar orta boy bir valiz büyüklüğündeki pilli radyolarla sokaklarda bangır bangır o sevimsiz “*Otomobil uçar gider / Gönüm gibi geçer gider*” şarkısını yedi mahalleye dinleterek çalımla yürüdüklerinde artık şoförler otomobili içeriden çalıştırır olmuşlardı.

Bendeniz gerçekten otomobil sürmeyi hiç sevemedim. Bir burjuva kızıyla evlenmeseydim ya da onunla evlenmekle birlikte “*Haydi oradan, otomobil de neymiş!*” diyebilseydim elim dümene hiç dokunmamış olacaktı. “*Bunun meraklısı sensin ama neden bilmem bana sürdürüyorsun?*” demek gereği de duymadan, sırf bizimki kırılmasın diye, bana her zaman sevimsiz gelmiş olan şoförlüğe ucundan kıyısından bulaştım. Benden size ağabey ya da amca öğüdü, böyle pırıltılı heyecanlarınız yoksa sakın burjuva kızı almayın. “*Halk kızı alsak daha mı iyi, onun pırıltılı heyecanları hiç olmayacak mı, hele de birçok dünya nimetinin uzağında yaşamak zorunda kalmışsa?*” derseniz ona da bir şey diyemem. Halk çocuklarının bir zaman sonra burjuvalaşmaları çok zaman onları hırs küpüne döndürüyor. Öbürü her anlamda azçok görmüş, berikini geç zamanda doyuma ulaştırmak hiç de kolay olmayacak. Olabilir, bu da bir görüş.

Erzurum’da eğleşirken otomobil işimize yarıyordu. Kış boyu zincir ya da kar lastiği takmadan kent içinde dans ede ede gider gelirdik. Kop dağlarını, Zigana dağlarını geçmek ve Trabzon’a inmek, oradan Samsun üzerinden gün yirmi dört saat özlediğimiz İstanbul’un yolunu tutmak benim için bir değişiklikti. Aylarca Palandöken dağlarını gözleye gözleye dağılan ruhum Karadeniz’in yeşilinde yıkanınca kendine gelirdi. İstanbul’a döndüğümüzde otomobil bize gerçek bir yük oldu. Ehliyeti yeni alıp çoluk çocuk mahalleliyi içeri tıkıp geziye çıkan bir

kendini bilmez kadın bizim Sarıkaçan'ı sağdan biçince otomobilden kurtuldum. Bizim hanım yıllar sonra yeniden heyecanlanıp emekli ikramiyesini otomobile yatırmısaydı ben belki de bu yazıyı yazmıyor olacaktım. Şimdi evin arkasında on iki ya da on üç yıllık bir ucuz otomobil ancak kırk bin kilometre yol almış olarak utanç içinde bekliyorsa siz benim otomobil sevgimin nasıl bir şey olduğunu varın hesaplayın.

Unumuzu elemiş eleğimizi asmışız. *“Sen ne biçim insansın be ihtiyar!”* demezler mi adama? *“Ne otomobilde gözün var, ne evde gözün var, ne unvanda ne ünde ne de buna benzer bir şeyde gözün var, ölü müsün nesen?”* Bunu söyleyen yerden göğhe haklıdır. Yaşamındaki en sevimsiz şey nedir diye sorsalar otomobildir derim. *“Evet ama, yolculuk yapmayı seviyorsun!”* diyebilirler. Bir götüren oldu mu gidiyorum. Yolculuk yapmayı da sevmiyorum gerçekte. *“Yolculuk düşgücü zayıf olanlar için gereklidir”* der Colette. Bununla birlikte, evet, götüren oldumu gidiyorum. *“Şoför mahalli”ne* şöyle bir güzel kurulup kafayı hiç çalıştırmadan ileri geri konuşarak ve sağı solu gözleyerek bir yerlere gitmek benim pek de *“keyif”* alamayacağım bir iş değil doğrusu. (Bu *“keyif”* öldürecek beni.) Belki de benim durumum kuramda çok oyalanmış bir kafanın uygulamadan kaçışı olarak da değerlendirilebilir. Ben sürmeyim ama otomobil gitsin. Öylesini de icat ederler yakında. Oh ne güzel! Onlar çalsın sen değneği sallayöntemiyle herkes orkestra yönetebilir.

Aslında benim en çok sevdiğim şeylerden biri taksidir. Yaşam koşullarım ona göre olsaydı, istediğim zaman taksiye binebilseydim ne iyi olurdu. Taksinin rahatlığına tutkunum ben. Ver paranı, arkadaş seni götürsün. Taksicilerle de aramız iyidir. Nedense beni pek konuşulası bulurlar. Ben de severim insanlarla hoşbeş etmeyi. Geçenlerde bir taksici bir avuç kuruyemiş uzattı. Aman ne yapıyorsun demeye kalmadan bir de naylon torba verdi, *“Kabuklarını buna at!”* dedi. Evet, taksileri de taksicileri de severim ve onlara burun kıvıranları hiç sevmem. Ne var ki İstanbul'un trafiği işlemez oldu. *“Otomobil uçar gider”* in yerine şu şarkıyı koyduk: *“Amanın taksi taksi / Şu bayanlar ne aksi / Tıkamışlar yolları / Geçemiyor bu taksi.”* Gene de kalabalık otobüslerde ve sıkışık dolmuşlarda yolculuk etmekten iyidir. Bir de ikram olsun diye müzik adına bir takım saçma sapan sesleri dinletmeseler.

YÜREK ESKİMEZ

Yürek olmasa us kendi başına hiçbir şeyi çözemez. İnsanı insan yapan yürektir. Salt us insanı batağa götürür. Yürek olmadı mı us saçmalar: en güzel şeylerin peşine gider gibi yapar, çamura saplanır. İnsanı gülünç eden, rezil eden, hırsların peşine düşüren şey yürekten ayrı düşmüş ustur yani kaba ustur. Filozoflar usu önemserken, usu iyi kullanmak gerektiğini bildirirken gönülden vazgeçtiler mi? Descartes bile vazgeçmedi, vazgeçti diyen yanlış biliyor. Ustan arınmış yürek nasıl boş duygusallıkların kaynağıysa, yürekten arındırılmış us da bilmiş bir doğrucudan başka bir şey değildir. Yüreksizler aşkı kepaze ettiler, sevgiyi tanınmaz ettiler, her türlü ihanetin üreticileri oldular. Shakespear'e 'in *Atina*'lı *Timon*'unda şu satırları okurken gülmekle ağlamak arasında bir yerde sıkışır kalırız: *"Çok güzel, lort hazretleri alçağın biriyymiş meğer. Şeytan insana sinsiliği belletirken ne yaptığının bilincinde değilmiş, kendine rakip yaratmış gerçekte. İnsanın bayağılığı yanında şeytan tertemiz kalırsa hiç şaşmam. Adam temiz görünmeye çalışırken tüm hainliği ortaya çıkıyor. Erdemli olmanın ilkelerini öğrenmiş, onları kötülük yolunda kullanıyor. Sofuluk kisvesi altında koskoca bir ülkeyi ateşe atmaktan çekinmeyen yobazlar gibi."*

İhanetle tanıştıysanız onun kaba ustan beslendiğini anlamışsınızdır. Hainler için yürek tehlikelidir, yanıltıcı bir kaynaktır. Hainlerin göremediği şudur: yüreğin onaylamadığı hiçbir görüş hiçbir bakış hiçbir tutum hiçbir fikir insanı düze çıkaramaz. Sonunda hainin hep aynı yakınmasıyla karşılaşsınız. Gün olur hain haksızlığa uğramış zavallı insan oyununu oynamaya başlar: onun değerini anlamamışlardır, onu en güzel şeyleri yapma yolundan acımasız bir biçimde döndürmüşlerdir, ona özgürce davranma olanağı tanınamışlardır: bu durumda kötülerin kurbanı olmuştur. Ava giderken avlandım demez hain. Pis oyunlar oynuyordum, bunu yaparken çok açık verdim, bütün bunlar başıma o yüzden geldi demez. Nice aşklar yüreksizliklerde eridi. Nice güzelliğeler yüreksizliklerde doğmadan öldü. Her şeyi çok çabuk eskiten, eskitip unutturan bir dünyada yaşıyoruz. Eskimeyen hiçbir şey yok mu? İnsanın insanca yarattığı hiçbir şey eskimez. İnsanın usunu da kullanarak gönül gözüyle yarattığı şeyler hiç eskimedi. Eskimeyen yalnız yürektir, yüreğin dünyadaki ışığıdır. Zamanın acımasız çalkantısında

anılar en başta eskir. Acılar unutulur, yalnız izleri kalır, sonunda izleri de silinir. Ölüler mezarlarda çürüdükçe belleklerde de silikleşirler. Unutulmayanlar yalnızca yüreğin dokuduğu iyiliklerdir. “Ben kirlenmiş biriyim” demek kimseyi temize çıkarmaz.

Courbet on yaşındaki duygusallığını anlatırken şunları söyler: “*O yaşıta beni en çok üzen, uykularımı kaçıran yoksul insanlardı. Guillaume Apollinaire Picasso’nun yalnızca bir ressam olmadığını, insanlığın ışık kaynağı olduğunu, insanlığı aydınlatan pırıl pırıl bir güneş olduğunu belki ilk okuyuşta size karmaşık gelecek şu sözlerle anlatır: “Picasso Michelangelo’nun tüm öbürlerini aştıkları için ve bu luların arasında güneş ışığı kadar parlak oldukları için kartallar adını uygun gördüğü kişilerdendir.”* Birileri dünyayı bile bile ya da zavallılığın kabasaba bir ussallıkla karartırken Picasso’lar dünyaya görünmez çeşmelerden aydınlıklar taşıdılar. Böyle yapmakla yoksulun, kimsesizin, çaresizin, kendini dünyada iğreti duyanın dayanağı oldular. İnsan olmak isteyene umut verdiler. Ona sakın insan olmaktan korkma dediler, insan olmak bütün güçlüklerine karşın hiçbir doğa güzelliğinin boy ölçüşemeyeceği eşsiz bir güzelliktir.

Ressam Delacroix, Michelangelo’nun temiz yüreğinden sözederken şunları anlatır bize: “*Seksen üç yaşında Michelangelo kendisine çok bağlı olan ve gerçek bir dost olarak davranmış olan hizmetçisini kaybetti. Bu adamın adı Urbain’di. Michelangelo onu 1530’daki Floransa kuşatmasından sonra yanına almıştı, onun yardımlarından ve özverisinden çok hoşnuttu, birçok defa ona para kazandırmaya çalışmıştı. Bu kişi hasta düşünce o büyük insan ona bakmak istedi, ona kendi eliyle hizmet etti, birçok gece üstünü başını çıkarmadan onun başını bekledi, ona evladı gibi baktı, ta ki onun kendi kollarında öldüğünü görene kadar.*” Oengin yürek olmasaydı Michelangelo bilgisiyle, ustalığıyla, hesaplarıyla ve öbür yetenekleriyle bir hiç olup kalırdı. İnsanı boyamacılıktan ressamlığa, gevezelikten şairliğe, olay anlatıcılığından romancılığa götüren işte bu zenginliktir. Ben Flaubert’im demekle Flaubert, ben Picasso’yum demekle Picasso, ben aslında çok büyük adamım demekle büyükadam olunabilseydi dünya üstten ve alttan basık, tadından yenmez koca bir karpuz olurdu.

CİHAR ATTIM ŞEŞ OYNADIM

Bu toplumda aşk dedikleri zaman benim aklıma, ne ilgisi varsa, “*Cihar attım şeş oynadım / Hepyek ile yendi beni*” şarkısı gelir. Belki de şundan: çeşitli nedenlerle bu toplumun kadını ve erkeği aşkı acımasız bir kumar durumuna getirmiştir. Aşkın özünde egemen olma kaygısı vardır, tamam, bu kaygı dünyanın her yerinde alttan alta işler. Ama bizdeki biraz daha değişiktir. Bizde önemli olan elde etmektir, ele geçirmektir. En uygar, en akıllı başında görünen kadın, içi dışı bir diye hayran olduğunuz kadın aşk sözkonusu olduğunda ya da daha doğrusu kadın erkek ilişkisi sözkonusu olduğunda birdenbire değişir: haspam dizi’cileri adam yerine koymayan bir oyuncudur artık. Sevildiğini anladığı anda numaralara başlar: amacı çok bellidir, kızımız bir takım tutarsız davranışlarla erkeği felç etmeye, *vur elinden ekmeğini al* konumuna getirmeye bakar. Temelde bütün sorun olan biteni yasal düzene indirgeme sorunudur: her şey nikah dairesinde bitmelidir. Böylece insanlar aşk dedikleri bir anlaşılmaz ilişkinin sonunda, daha birbirlerini tanımadan bir ömür boyu aynı yastığa baş koyma sözü vermekte sakınca görmezler. Daha sonra neler olup biteceğini burada uzun uzun anlatmak gerekmiyor: çevremizde yaptığımız gözlemler işin hangi korkunç boyutlara uzanabildiğini pek güzel gösteriyor. Ömür boyu diye düşünülmüş birlikteliklerin üç aya, bilemediniz altı aya kalmadan cılkı çıkıyor.

Bazen gerçek bir aşkın, en azından gerçek bir sevginin gerçekleştiği olur. Ne var ki aşkı öyle pervasızca yaşayamazsınız. İşin toplumsal yanını sağlama almak gerekir. Aşka düşen bir genç kızın nikah beklerken düştüğü o zavallılığı, o acıklı durumu bir düşünün. Zavallıcık kendine göre seviyor ama sevgisini annesinden başlayarak birilerine onaylatması gerekiyor. Ya kurumuş kalmış Atiye ninesi bu işte bir uygunsuzluk görürse? Çocukluğundan beri Minnoş diye sevdiği Mübeccel halası olmaz öyle şey diye başkaldırırsa? Zarife teyzeciği bunu duyup eyvah deyip yataklara düşerse, benim gül gibi yeğenim o mısır koçanına, o şair bozuntusuna mı kaldı derse? Gel önümüzdeki cumartesi büyük yengemin elini öpmeye gidip onun da onayını alalım Necabettin. Oradan da Şefkati eniştelere gideriz. Yahu senin bir de büyük enişten mi vardı? Bunların sayısı kaç tane? Şefkati de kim oluyor? Ne bitmez sülaleymiş bu.

Dolanırken dolanırken, onaylar alındıkça, iş ciddiye bindikçe haydi bakalım bu sefer ev tutmak ve eşya almak sorunu çıkar karşısına. “Kızım ben sana onun için söylüyordum, onun için olmaz bu iş diyordum. Çulsuza varmanın böyle zorlukları vardır. Hadi koltuğu kanepeyi biz ödeyelim, beyaz eşyanın altından nasıl kalkarız?” Her şeyin bitip nikahın kıyıldığı gün damadın geline ve gelinin damada dokunan elleri buz gibi soğuktur. Kendi iç güzelliğini yarata-mamış, özgürlüğünü gerçekleştirememiş, gözü hep kendi dışında bir şeylere çevrili kalmış insanların dünyasında aşk dinozorlardan bu yana benzeri görülmemiş bir yırtıcıdan başka bir şey değildir: insana iyilikler getirmek şöyle dursun, yeri geldi mi onu alır yere çarpar. Siz siz olun kendinizi uygar insanın sevinci diye algılanabilecek şeylerden, özellikle de aşk adı verilen o kepezelikten uzak tutun, uzak tutun ki ele güne rezil olmayasınız.

Aşksızlıkla gelen sıkıntıları hatta acıları herkes çeker, bu gerçeği bu toplumda zaman zaman görürüz, ama bu sıkıntıların bu acıların en çok çocukları ezdiğini çok zaman gözden kaçırırız. Aşksız doğmuş çocuklar, bir başka deyişle aşk çocuğu olmayan çocuklar son derece kuru, tepeden tırnağa asik suratlı, baştan sona katı bir ortama doğarlar: iniltili bir anne, çatacak yer arayan bir baba ve bu karanlıkta yetke olmaya çalışan öbürleri. Çocuk en güzel duygularının her seferinde bir kayaya çarptığını görerek gide gide karanlığa gömülür. Keşke çocuklar bu anlamda ve her anlamda yaralanmasalardı. Keşke insan o iç güzelliğini daha çocuk yaşlarda gönlünün derinlerinde yaratıp dünyanın eşsiz sevinçlerine ortak olabilseydi. Bu toplumda baştan beri doğru dürüst sanat, felsefe ve bilim adamı yetişmiyorsa bunun nedeni aşksızlıktır. Çocuklar iç dünyalarını erkenden renk renk güneşlerle aydınlatılselerdi her şey başka, bambaşka olacaktı. Şöyle der Diderot: “Nesnelerinizi kendi güneşinizle aydınlatın, doğanın güneşi olmayan güneşle; gökkuşağının çömezi olun ama kölesi olmayın. Ressamlarımız böyle bir şeyi düşünürler mi? Şairlerimiz böyle bir fikri kafalarından geçirirler mi?

Toplumların aşksız doğmuş aşksız büyümüş insanları bu dünyada iğretidirler ve alabildiğine mutsuzdurlar. Yaşamak bir sevinç değil bir görevdir onlar için. Ölüm korkusuna karşın, bitsin de kurtulalım dedirten bir görev. Hep bir köşeye çekilme özlemi. Bir köşeye çekilmek ve aşksızlıkla gelen sefilliği kendi başına çile çeker gibi yaşamak.

BUNALAN GENÇ ADAMLAR

Bitkinlikle, korkuyla, boğuntuyla ve benzer durumlarla belirgin ruhsal tedirginlik bugünün gençlerinde bir doğal yaşam koşulu oldu neredeyse. Durmadan ilaç alan yılgın insanlar yetiştiriyoruz. Kimse-nin kimseye söyleyecek sözü yok. Dünyaya yarını olmayan, bugünü zaten olmayan bireyler getirdiğinizde, onlara yaşamlarıyla ilgili yalan-lar söylediğinizde ve onlar için herbiri bir açmaza açılan yollar çizdiği-nizde onlar hala bunalıma düşmüyorsa ya gerçekten çok güçlüdür-ler ya da tam anlamında vurdumduymaz olmuşlardır. Ben ruhhekimi falan değilim ama nedir bu bunalım deyip biraz kitap karıştırdım. Ulaş-tığım bilgileri, özellikle Dr. Deniker'den aldığım bilgileri size aktarma-mı ister misiniz? Nasıl olsa yanınızda yörenizde, hısım akraba arasın-da ya da tanışlar arasında birkaç bunalımlı vardır, onların durumunu anlayın diye. Ruhhekimleri beni beş dakika bağışlasınlar. Kimsenin ekmeğinde gözüm yok.

Bunalım bir dizi bedensel ve ruhsal belirtiler ortaya koyar. Be-densel belirtilerin başında uykusuzluk, kabızlık, kan basıncının düşme-si, yorgunluk, baş ağrısı, iştahsızlık, ruhsal belirtilerin başında da istek-sizlik, üzüntü, aşağılık duygusu vardır. Bu gibi belirtilerin görüldüğü durumlarda çok acele “bunalım” tanısı koymak doğru olmasa da ge-nel bir alışkanlık olmuştur. Buna karşılık bunalımın pekçok çeşidi oldu-ğunu, özellikle bazı bunalımların geçici bazı bunalımların kalıcı oldu-ğunu unutmamak gerekir. Yakın zamanda bu konuyla ilgili önemli araş-tırmalar yapan Dr. Pierre Deniker bunalımlı her üç kişiden ikisinin kadın olduğunu bildiriyor, bu durumu kadının hem biyolojik açıdan hem ruhsal açıdan erkeğe göre daha kırılgan ve daha sorunlu oluşuna bağ-lıyor. Adet günlerinin güçlükleri, doğum denetim haplarının hormon dengesinde yarattığı sıkıntılar, aile yaşamının ağır sorumlulukları ve benzeri nedenler kadını erkeğe göre çok daha yaralanabilir kılmakta-dır. Ama genelde kadınıyla erkeğiyle günümüz insanları ağır yaşam koşulları yüzünden bunalıma eğilimlidirler. Bunda kişinin bilinç koşul-larındaki yetersizlikler de belirleyici olmaktadır.

“*Modern insan uyumuyor*” diyen Dr. Deniker bunalımla uy-kusuzluk arasında ilişkiler bulunduğunu söyler. Bununla birlikte her uykusuzluğun bunalımla ilintili olmadığı da kesindir. Bunalımlı kişide uykusuzluk çok zaman gecenin bitiminde erkenden uyanmalar biçi-

minde ortaya çıkar ve ona genelde büyük bir yorgunluk eşlik eder. Bunalım, buna göre, *ruhsallığın güç koşullara verdiği tepki* olarak değerlendirilebilir. Bir takım deneyler yalnız insanların değil hayvanların da bunalım geçirebildiğini göstermiştir: devingen bir yaşamı olan fareler bir yere bağlı tutulduklarında birkaç gün hatta birkaç saat içinde “baskı ülseri” diye adlandırılan mide ülserine uğramaktadırlar. Bunalım genelde yaşam koşulları iyileştirildikçe iyileşebilen ve büyük tehlikeler ortaya koymayan bir hastalıktır.

Uzun süre tedavi gören bir hasta eski ortamına döndüğünde o bildik koşulların içine düşmektedir. İşin en güç yanı belki de budur. İyileşen kişi sanki yeniden hastalanmak için evine ya da işine döner. Bunalımda en büyük tehlike intihar tehlikesidir. Bunalımlılar intihara yatkın kişilerdir, onlar en dingin göründükleri anda kendilerini öldürebilirler. Bunalımın bitmesiyle intihar fikri dağılır. Bunalım artık gelişmiş ilaçlarla çok daha kolay iyileştirilebilir duruma gelmiştir ama ortamın bunalıma itici etkenlerini giderebilmenin çaresi yoktur. Ne olursa olsun bu açıdan günümüz insanını dünkü insana göre daha şanslı saymak gerekir. Gelişmiş ilaçlar “zincirlik deli” kavramını bile geçmişin bir yerlerinde bırakmıştır. Dr. Deniker büyük müzik ustası Schumann’ı örnek verir. Babası ruhsal sıkıntılar yaşamış olan, annesi aşırı duyarlı kişiliğiyle tanınan, ablası intihar etmiş olan besteci 1854’de bir intihar girişiminde bulunmuştu, hastaneye yatırıldıktan iki yıl sonra kırk altı yaşında öldü. Dr. Deniker’e göre, bir yüzyıl sonra yaşamış olsaydı büyük bir olasılıkla iyileştirilecekti.

Doğal yani içgüdüsel itkilerle ya da hatta kazayla çocuk yapıyoruz. Sınıflarüstü ya da tüm sınıfları kapsayan bir gerçek var: çocuk hiçbir insan bireyinin kolay kolay kaldıramayacağı koşullarla sarılmış zor bir ortama doğuyor: evde, okulda ve toplumda boşluk, ilgisizlik, dağınıklık, anlayışsızlık, değerbilmezlik, yarınsızlık, zorbalık, üçkağıtçılık içiçe geçmiş bir bütün oluşturuyor. Bu ortam her anlamda, özellikle kültür açısından son derece verimsizdir. Zengin aileler elde ettikleri olanakları cahilce kullanarak, yoksul aileler enazla yetinerek yaşamlarını sürdürürken genç adamlar korkunç bir umutsuzluğun pençesine düşüyorlar. Gençlerimize yazık oluyor.

FİLM İZLEMEK

Genç yaşlarımda tam anlamında bir sinema tutkunuydum. Yaşam galesi omuzlarıma bindikçe ben sinemaya gidemez oldum. Yavgını şezlonga kurulup kahve içerek izleyecek kadar vurdumduymaz olmak zor. Gün oluyor, kaçanı kovalıyorsunuz. Cyrano gibi *“Bizim eski düşmanlar. Bin kişi mi? Ne güzel!”* diyebilmek kolay değil. Teker teker gelmelerini istiyorsunuz ama onlar üçer beşer geliyorlar. Hainlik için sıraya girmiş görünüyorlar, bununla birlikte sıralarını beklemek gibi bir incelikleri de yok. Brutus’ların sayısı istemediğiniz kadar. Shakespeare’in *Julius Caesar*’ında Cassius *“Ey Roma! Safkan soylu yetişmiyor senden artık”* der. İçinizden biri şöyle dedi az önce, duydum: *“Adam iyice kafayı bozdu, kendini Caesar sanmaya başladı. Aman efendim, ne haddimize. Bizimki öylesine bir benzetmeydi işte. Biz Caesar falan değiliz, başımıza ne geldiyse Caesar’lardan, daha doğrusu kendini Caesar sananlardan geldi. Caesar, Cassius’la ilgili olarak şöyle der: “Çok düşünüyor, bu gibiler tehlikeli olur.”* Biz de kendimize göre iyi kötü düşünüyorduk, besbelli suçumuz buydu. Brutus açısından acı olan neydi? Öldürdüğü ya da öldürülmesine katkıda bulunduğu Caesar’ı gerçek anlamda öldürememiş olmaktı. Oysa Caesar belki katillerinden daha rahattı: *“Sen de mi Brutus? O zaman öl Caesar!”*

Konuyu nereden aldık nereye getirdik. Toparlarım şimdi. Ne diyordum? Evet, genç yaşlarımda bir sinema tutkunuydum, sonra sonra yaşamın güç koşulları gelip kapıya dayanınca sinemayla bağım koptu. Son zamanlara kadar böyle oldu. Şimdi işler çok kolay. Sinemaya gitmeniz gerekmiyor, sinemayı alıp evinize getirin. Bir alışkanlığı yeniden kazanmak bazen çok kolaydır. Bunun böyle olduğunu alkol ve tütün tiryakileri iyi bilir. Bazı alışkanlıkları yeniden edinmek biraz daha zordur. Dostlarım şunu demek istiyordu: *“Emekli oldun. Yol bitti, yolculuk bitti, köprüleri attın, öyle eli kolu bağlı oturacağına sinema sevgini yeniden kazanmaya bak.”* Uzun süre bu uyarılara kulak asmadım. Özellikle sinema uzmanı denecek kadar sinemaya tutkun bir dostum Ankara’dan bana filmler getirdikçe ve ben Ankara’ya gittiğim zaman bana filmler verdikçe sinemadan eski tadı almaya başladım.

Benim televizyonla ilişkim sıfır düzeyinde değilse de ona yakın-

dır. Akşam haberlerini yarım kulak dinledikten sonra küçük oğlumla geçiyoruz ekranın başına, koyuyoruz bir film, başlıyoruz izlemeye. Her akşam mı diye sorarsanız, evet hemen hemen her akşam. Buna film mi dayanır? Dayanmaz. Dayanmıyor. Sağolsun Ankara'daki arkadaşım bize film yetiştirmeye çalışıyor. Bazen de oğlumla ben, bazen birlikte bazen ayrı, film bulmaya gidiyoruz. Eh, iyisine kötüsüne çokça aldırmazsanız film bulmak o kadar da zor değil. Bazı filmleri koyduktan on dakika sonra kaldırıyoruz, bunun dışında sıradan filmleri bile bir güzel izliyoruz, ne yapalım bizler kalender insanlarız. İkimizde iyi kötü bir ucundan sanata bulaşmış olduğumuz için ne kadar çok örnek görürsek o kadar iyi diye düşünüyoruz. Öyle olmasa bile gündüz saatlerce çalışmış iki yorgun, bir bekar ve bir dul koca akşamı nasıl geçirirler? Gerçekte işin şakasıdır bu. Vakit o kadar bol değil.

Ali'yle uzlaşma noktalarımız ayrılma noktalarımızdan kat kat çoktur. Artık baba oğul değil iki dostuz biz. O garip *yüksek sanat* filmlerini ne o seviyor ne de ben. Gittik, adlarını öğrenmişiz ya, aklımız sıra bir dolu Tarkovski ve Bergman filmi aldık. Almaz olaydık. Bize deli diyorlar ama bana sorarsanız bu adamlar deli. Belki de bizi aptal yerine koyuyorlar. Bugüne kadar Bergman'ın bir filmi, Tarkovski'nin de bir filmi hoşumuza gitti. *"Bu iki dehayı nasıl böyle yerden yere vurursun, sen kendini ne sanıyorsun?"* dersiniz ayıp etmiş olursunuz. O zaman biz *"Hop birader, ağzını topla!"* demek hakkını elde ederiz. Bizim kimseyi yerden yere vurmak gibi bir telaşımız yok. Siz büyük filmlerden büyük sanat beğenileri derlemeye zorlanırken biz koymuşuz çayımızı, alamadın veremedin basit bir serüvende yitip gitmişiz. Ben ki kovboy filmlerini bile çok severim. O eski komedi filmlerini bulabilsem keşke. Sizler beğenmeyebilirsiniz ama biz haram parayla değil Toto'nun, Fernandel'in, Jerry Lewis'in ve daha başkalarının komedileriyle beslenerek büyümüşüz. Okuldan kaçıp Şehzadebaşı sinemalarında esas oğlanı ıslıklarımızla yüreklendirmişiz, kendini sevgilisine karşılıksız vereni avuçlarımız çatlayana kadar alkışlamışız.

Siz de dostlarım bir deneyin, bizim gibi her akşam bir film izleyin. Bakın göreceksiniz, en paspal filmde bile insanlıkla ilgili bir şeyler bulunabiliyor. Ama belki de siz televizyon tutkunuzsunuzdur. Belki evinizde üç televizyon vardır: biri uzun ömürlü olun sizin için, biri yengemiz için, biri de kardeşlerim için. Bence siz siyasal olaylarla ilgilenin o durumda. Profesör amcalara kulak verin.

TÜRKÜ SÖYLEMEK

Yürürken, mutfakta iş görürken, evi süpürürken ya bir şarkı ya bir türkü tuttururum. Bir avazım yerde bir avazım gökte mi? Hayır. Komşuyu uykudan uyandırmayacak kadar, evdekileri tedirgin etmeyecek kadar yüksektir sesim. Bizim rahmetli şarkısız türküsüz bir kadındı. Bilmezdi ki söylesin. Benim söylediklerimden de kendine göre anlamlar çıkarırdı ve tepki verirdi, “*Gözleri de bir şeye benzese bari*” ya da “*Defol git sen de onun peşine, ne duruyorsun?*” gibilerden. Bazen de onu hafifçe kızdırmak için sinir bir sesle nereden dilime takıldığını bilmediğim şu garip şarkıyı söylerdim: “*Şekerim şekerim şekerim dersin / Sen herkesten çok şekersin!*” O zaman öfkelenirdi: “*Hayır, şekerim falan demiyorum, kimseden de şeker falan değilim!*” Kızdırarak sevmenin iyi bir şey olmadığını bile bile yapardım bunu. Çocukları da kızdırdığım olurdu. Şimdi unutmuşlardır. Cebimden bir çikolata çıkarıp masanın üstüne bırakırdım ve anlatmaya başlardım: “*Nedense bugün canım bir çikolata istesin, bir çikolata istesin, kendime bir çikolata aldım gördüğümüz gibi. Sonradan aklıma geldi, keşke sizlere de birer tane alsaydım.*” Her seferinde oyuna gelirlerdi. “*Hadi neyse, bunu siz yiye, ben yarın kendime daha büyük bir tane alırım*” dediğimde öfkeleri biraz yatışmış olurdu.

Annem şarkı da türkü de söylerdi. Özellikle makinede iş işlerken inceden bir türkü tuttururdu. Ben bir köşede oynarken ya da kitap okurken kulağım onda olurdu. “*Ata binesim geldi / Hay dah dah*”ı ya da “*Arabamın atları deh deh deh aman da*”yı söylemese bari diye dua ederdim. Babam ara sıra tarını alıp kendi topraklarının havalarını çalardı, bunun dışında onun şarkıyla türküyle pek ilişkisi yoktu. Bazen anneme bir iki şarkı söylettiği olurdu. Kızkardeşimin bu işlerde hiç istekli olmadığını anımsıyorum. Anneannem ciddi kadındı, ara sıra bir şeyler mırıldanırdı. Neyi mırıldandığını anlamak için iyice yanına sokulmak gerekirdi. İyice yanına sokulduğunuzda da susuverirdi. Geride bıraktığı sayısız acının tortularına susarak katlanıyordu. Gözyaşını göstermeyenlerdendi o.

Bazen dilime bir şarkı ya da bir türkü takılır, atamam onu dilimden. Takıntı dedikleri bu olmalı. “*Oğlum Afşar, unut artık bunu!*” derim kendi kendime. Ne mümkün. Kafamın yorgun olduğu zaman-

larda gelir bu benim başıma. Geçenlerde neredeyse bir ay boyunca, bilir bilmez, Leyla hanımın bir şarkısını taktım dilime: *“Eysabah-ı hüsn ü anın afitab-ı enveri / Ey zerafet bağının şen bülbülü nazik peri / Yokken asla gönlümün kalb-i latifinde yeri / Ben bu halimle ne sevdim sen gibi bir dilberi”* Bu takıntılar biraz da yaşadığımız şeylerle ilintili olmasın sakın! Olabilir. Biz artık birçok duyugumuzu yüreğimizin derinlerine gömmek zorunda olduğumuz yaşlara geldik. Elin kızı demez mi: *“Amcacım, gözünü toprak doyursun. Karnın doydu ama gözün doymadı. Sana yakışıyor mu şimdi bütün bunlar? Alacak mısın beni? Alsan ne yapacaksın? Ha? Hele o prostat ameliyatından sonra... Git de başıma bela olma ne olursun!”* Elin gül gibi kızı böyle dese ben yerin dibine girer miyim girmez miyim? Rahmetli yaşıyor olsaydı bu sorumu şöyle karşılardı: *“Yerin dibine falan girmezsin sen domuz oğlu domuz. Seni götürürlerken kapağı kaldırıp kızlara göz kırptığını görürsem hiç şaşmam.* Neden olmasın? Öldüğümde, çok iyi biliyorum, yirmi birime yeni basmış olacağım. La Rochefoucauld haklıdır bence. Ne diyordu: *“Bir aptalın kumaşı onun iyi olabilmesi için yeterli değildir, insanoğlu bilgiler tutkularından daha az olduğu zaman günah işler.”* Efendim?

Kimseyi yalanlarımla kandırmamışsam hangi günahı işlemiş olabilirim? Bu bir. İkincisi, hangi kadın sevilmenin sevincini yaşamaz? Bakmayın öfkelenmiş görünüp yüzlerini astıklarına, bu biraz da yan cebime koy telaşıdır. Ne var ki kadınlarımızın çoğu çürük tahtaya ayak basmaz. Maaş düşükse elektrik alamıyordur kızımız. Aylık geliri şöyle iki bin kaymecik olsaydı ne biçim elektrik alıyordun bu dörde katlanmış amcadan. Neyse, bu ayrı konudur. Kin nedir bilmem çok şükür ama son günler şu türküyü taktım dilime: *“Sebepe mezarında yosunlar bitsin / Yılanlar çıyanlar mekanın tutsun / Viran olsun yurdun baykuşlar ötsün / Kimsesiz ellerde kalasın sebep // Evin yıkılsın sebep / Belin bükülsün sebep / Dalında baykuş ötsün / Gülün dökülsün sebep // Yekin yekin kalkamaz ol yerinden / Ayrılasın sahibinden serinden / Ahirinde ben tutayım elinden / İki yüzün kara olasın sebep”* Kimseye kızgın değilim, birileri birilerinin pis kokan kanatları altında babalarının çiftliğinde yaşar gibi yaşasınlar, ben iyiyim. Bu türküyü de, yemin ederim, birilerini düşünerek söylüyordüğüm. *“Sebepe mezarında yosunlar bitsin...”*

ISRAR ALIŞKANLIĞI

Isrardan nefret ederim. Birileri ısrar karşısında geri adım atmadığını bilirler ama gene de ısrardan vazgeçmezler. Katı bir adam değilsem de ilkelerime uymayan bir durumu falanca kişi böyle istiyor diye omuzlamam olacak iş değildir. Bazı insan ilişkilerinde ısrardan iyi sonuç alınabilir. Tüccara kırkıktan ver dersiniz, baştan kesinlikle razı olmaz. Yapacağınız şey onu ısrarla yıldırmaktır. Al otuz beşe de git deyiverir sonunda. Ama siz bilinç koşullarınıza uymayan bir duruma nasıl evet dersiniz? O “evet” korkunç bir ahlak sorunu ortaya koyar. Siyasal yaşamda, tıpkı ticarete olduğu gibi, birilerine bir şeyleri ısrarla yaptırabilirsiniz. Eh, siyaset de bir çeşit ticaret değil midir? Beşe kaktıramadınızsa üçe kaktıracaksınız. (Söz biraz kaba kaçtı sanırım?) Şu dünyada her çeşit insanla karşılaşabilirsiniz. Bir yabancıнын kitabından bir takım bilgileri aşırarak bir bildiri metni hazırlayan bir arkadaşınız foyası ortaya çıkınca garip bir savunma yapabilir, kendisini bu yüzden kınayanları ahlaksızlıkla suçlayacak kadar garipleşebilir. Siz kendisini kınamamış, kendisine bir şey söylememişsinizdir. Aranızda sessizce konuşmuşsunuzdur. İçinizden biri, ahlak açısından hiç güvenilmez biri eleştirinizi yemeyip içmeyip adama yetiştirmiş olabilir. Her yerde böyle çirkin insanlar vardır. Yaltaklanma yoluyla ayakta kalabileceklerini sanırlar. Eh, neden olmasın, kalırlar da. Beriki size çok kötü öfkelenmiştir. İlk karşılaşmada aklı sıra canınıza okuyacaktır. Yanlışında ısrar eder. Özür dilemek diye bir şeyde zaten gözü yoktur. Şöyle savunur kendini: “*Ben sıradan bir insanım. Ben peygamber değilim. Bugün peygamber rolü oynamaya kalkarsın, yetmez, yarın Tanrı olmaya bakarsın...*” Bu gibi durumlar karşısında eskiden olsa biraz üzülür, biraz acıma duyguları duyar, yanlış hafifletecek yorumlar yapmaya kalkardım. Yaşlılık bu işte: gülüp geçiyorum şimdi. Yanlışta ısrar etmek çok büyük bir yanlıştır.

Anadolu insanı gönlü bol insandır. Yok yanından bir şeyler vermeye çalışır. Yemeyip yedirebilen işte odur. Bugün tablo biraz değişmiş de olsa kökten değişmiş olamaz. Bu yemeyip yedirme sevincini insanlar özellikle sofralarda can sıkıcı bir baskıya dönüştürürler. Annem de bir Anadolu kadını olarak öyle yapardı: konuklara zorla yedirirdi. Babam bundan tedirgin olurdu ama pek bir şey söylemezdi. Benim içime karanlıklar basardı, anne yeter diye bağırarak isterdim. “*Bak,*

ant verdim, ölümü gör pilavdan bir kaşık daha almazsan. Dur, o zaman sana şu kızarmış yanından vereyim. Yok canım daha ne yediniz ki. “Ne yediniz ne demek, patladık. “Ölümü öp yemezsen. “Dur yahu, celle şanuhu!” Biz şimdi soruna daha değişik bakıyor olabiliriz. O zamanın anlayışı içinde konuklar da ısrar bekliyor olabilirlerdi. Öyle ya kimse kendine açgözlü densin istemez. Ağır otur batman gel sözü her zaman geçerlidir. Kuşkulanabilir insan: “Israr etmediğine göre kadın bu yemekleri yememizi istemiyor olmalı. Köfteyi koyarken de düpedüz eli titriyordu haspanın. Yok canım, istemem, yeter, zaten son günler iki kilo daha almışım...” Böyle bir tehlikeye karşı en iyisi ısrar etmek olabilir. Yedirmedi demesinler, gerekirse çok yedirdi desinler.

Yemek konusunda ısrara çocukluk yıllarımda ben yalnız bizim evde değil pekçok evde rasladım. Ev sahibiyile, daha çok da ev sahibesiyle konuklar yemek sonunda bir güreş karşılaşmasından çıkmış gibi oluyorlardı. Yeneni de yenilen de karşılaşmadan iyi sonuç almış oluyordu. Zorla yiyenlerle zorla yedirenler arasında pek güzel bir uyum vardı. Konukların aralarında tartıştığı da olurdu: “Kızım Mübeccel, koydurmasana yavrum!” “Enişte ne diyebilirim, dinlemiyor beni, koyuyor.” “Sen istemesen koymaz evladım...” “Sen öyle san! Engelle bakalım engelleyebiliyorsan!” Kısacası ısrar yiyenin de yedirenin de onuruydu. Bizim çocukluğumuzu önceleyen yıllarda üstü yazılı sofrı örtüleri varmış, “buyurun, yiyin, çekinmeyin, affınızı dilerim, afiyet olsun” falan gibilerden.

Şimdi gelen gidenimiz daha az ama on beş yirmi yıl kadar önce bizim evde sık sık dostlarımızla yemek yerdik. Ben ısrar nedir bilmem, rahmetli de hiç beceremezdi. Bize gelenler de bu konuda rahatlığını bildiklerinden bizden özel bir davranış beklemezlerdi: herkes yiyeceğini uzanır alırdı. Bir akşam masaya oturan dostlara hadi buyurun dedim, herkes istediğini alıp yemeye başladı. Biri çok özel bir ikram bekliyormuş meğer, gece boyu tabağına bir şey almadı, ağzına tek lokma koymadı, rakısını da bir kere bile dudağına götürmedi. Beni tanıyanlar bilirler, çok rahat biriyimdir. Adamın tutumunu umursamadım. Biz güldük konuştuk, bizimki bir hitit yontusu gibi oturdu kaldı. Kimse de ona yesene demedi. O gece aç kalınca belki akıllanmıştır. Hiç sanmıyorum ya. Özel insanlardan da, özel tutumlardan da, özel durumlardan da nefret ederim.

NİETZSCHE’NİN TALİHSİZLİĞİ

Gençliğimizde Nietzsche’nin adını anmaya korkardık. Adını anarsak bize de faşist derler mi? Gençlik böyle garip bir dönem işte. Birileri hiçbir gerekçeye dayanmadan Nietzsche’yi Hitler’ci ulusçuluğun ve yahudi karşıtlığının öncüsü ilan ettiler. Nietzsche her türlü ulusçuluğun ve ırkçılığın düşmanıydı. Almanları *“kültürün yerine siyasal ve ulusal çılgınlığı koydular”* diye suçlar, onlar için hödükler biracılar gibi sıfatlar kullanırdı. *“Aydınlığın düşmanı”* dediği alman felsefesinin yerine fransız kültürünü benimsedi. Schopenhauer’a hayrandı, *“O da benim gibi raslantıyla alman oldu”* diyordu. Büyük dostu Wagner’den soğuması Wagner’cilerin giderek ırkçı bir çizgiye yerleşmesiydi. Nietzsche Heine’yi ve Offenbach’ı bozulmuş alman duyguculuğuna karşı oldukları için seviyor ve yüceltiyordu. Yahudi halkını İsa’yı ve Spinoza’yı insanlığa kazandırdı diye överdi. Yahudi değildi ama kendini yurtsuz bir yahudi olarak görüyordu. Hristiyan inancına karşı olduğu gibi yahudi inancına da karşıydı. Sevgilileri ve dostları yahudiydiler.

Yapıtlarındaki “savaşçı” kavramının, bazı ahmakların sandığının tersine, askerlikle bir ilgisi yoktu, onun savaş dediği şeyusun önyargılarla kavgasıydı. Ona göre Almanın en büyük yanlışı fransız kültürüne ve yahudi kültürüne karşı olmasıydı. Almanlar fransız kültürüne ve yahudi kültürüne kötü gözle bakmakla düpedüz kendilerine kötülük etmişlerdi. *Ecce homo*’da Nietzsche alman filozoflarını “pis” diye nitelendirdi. Bu elbette çok ağır bir suçlamaydı ama besbelli bir gerçeği de karşılıyordu. Alman filozofları son derece bulanık hatta içinden çıkılmaz metinler yazdılar, insanın insan olma koşullarını, ruhsal derinliklerini düşünmeden koca koca felsefe dizgeleri ya da metafizikler kurdular, Fransızların XVII.yüzyılda yaptığına benzer bir bilinç araştırması yapmadan dünyayı ve her şeyi bütünüyle açıklamaya kalktılar. Böyle bir kişinin alman ulusçuluğunu kışkırtmış ya da desteklemiş olması olası değildir. Tersine, Almanya’nın o döneminde Nietzsche gibi aydınlar çoğunlukta olsaydı hepimizin bildiğimiz felaketler ya hiç yaşanmazdı ya da bu ağırlıkta yaşanmazdı.

Kızkardeşinin ona oynadığı oyunu biliyordum, hatta kızkardeşine yazdığı o ünlü mektubu da biliyordum ama o konuda bir araştırma yapmamıştım. Geçende onunla ilgili kitapları karıştırırken André Ver-

gez'le Denis Huisman'ın *Histoire des philosophes illustrée par les textes* adlı kitabında mektubun örneğini buldum. Ayrıca Pierre Garnier'nin *Nietzsche*'sinde de konuyla ilgili bilgiler vardı. Nietzsche'nin en büyük talihsizliği kızkardeşi Elisabeth'in Forster adlı yahudi düşmanı bir ırkçıyla evlenmiş olması ve bu büyük düşünürün görüşlerini kocasının siyasal hevesleri için kullanmasıydı. Nietzsche'nin Elisabeth'e yazdığı 26 aralık 1887 tarihli mektup ilginçtir. Forster Paraguay'da bir alman kolonisi kurmuştu, Nietzsche bu nedenle kızkardeşine "lama" diyor. *"Sen benim zavallı lama'm, çok büyük aptallıklar ettin, hem kendin için hem benim için. Yahudi düşmanı bir önderle evlenmen içimi her zaman kin ve acıyla dolduran bir uzaklaşmanın benim için ne anlama geldiğini açıklıyor. Bana bir koloniciyle evlendiğini, bir yahudi düşmanıyla evlenmediğini söylüyorsun. Olabilir. Ama Forster ölümüne kadar dünyanın gözünde bir yahudi düşmanı olarak kalacak. (..) Bütün bunlar bana ne kadar acı veriyor ve ne kadar acı verdi bilemezsin. (..) Bağışla beni, bunları söylemekte haksızlık ediyorum, zavallı lama'yı bu partinin görüşlerinden ötürü sorumlu tutmak doğru değil. Ama ben her zaman 'doğrucu' olabilecek yapıda biri değilim. Malwida birinde bana iki kişiye, Wagner'e ve sana haksızlık ettiğimi yazdı. Neden? Çünkü ikiniz de benim çok sevdiğimsiniz ve beni bırakmış olmanızın bende yarattığı kini susturamıyorum...*

Elisabeth kocasına çok bağlıydı. Weimar'da bir Nietzsche arşivi kurdu. Burada Nietzsche'nin manevi varlığını yaşatacaktı. Kardeşinin yapıtlarını ve mektuplarını utanç verici ölçülerde tahrif etti. Kafasına yatmayan yerleri mektuplardan çıkardı, onlar bildiği gibi 'düzeltti'. Bunu insanlar Elisabeth'in ölümünden (1935) sonra sezdiler. Kadın Nietzsche'nin bazı kişilere gönderdiği mektupları kendisine yazılmış gibi yayımlamıştı. Birçok yapıttan birçok cümleyi çıkarmış, birçok cümleyi kendine göre değiştirmişti. Elisabeth'in kalemiyle Nietzsche faşizme yol veren sermayeci düzenin büyük savunucusu olup çıkmıştı. Pierre Garnier onun şiir dünyasını anlatırken pek haklı olarak şöyle der: *"Nietzsche'nin talihsizliği bildirisini almaya pek de hazır olmayan sıradan bir toplumun şairi olmaktı.*

HEY GİDİ GÜNLER

Bir gazete haberi beni aldı yarım yüzyıl öncesine götürdü: Montréal Üniversitesi'nden Prof. Dr. Mario Beauregard koşulsuz aşkın insanı mutlu ettiğini ortaya koyan bir araştırma yapmış. Ben böyle bir araştırma yapmadan bu gerçeği yaşam deneylerimle öğrenmişim. Demek benim doğru bildiğim bir insanlık durumu bilimsel araştırmayla doğrulandı. Büyük sevinçleri yaşayanlar almadan vermeyi bilenlerdir. Ben bunu iyi biliyordum. Evet, bu haber aldı beni eski günlere, Montréal Üniversitesi'ndeki öğrencilik yıllarıma götürdü. Ne büyük güçlükler çekmişim orada. Dil yetersizliği bir yandan, yabancı ülke tedirginliği bir yandan, yurt özlemi bir yandan canıma okumuştı. Montréal Üniversitesi dendiği zaman benim aklıma öncelikle Bilimler Felsefesi öğretmenimiz M. Mikel Ambacher gelir. Onun doğa felsefesiyle ilgili kitabı bugün bile ikide bir açıp okuduğum bir başyapıttır.

Uzun boylu, dinç, gür sesli bir kişiydi. Derste hemen hep ayaktaydı. Birçok öğretmenimizin papaz cüppesiyle derse girdiği bu katoлик üniversitesinde birkaç sivil eğitimciden biri de oydu ve tümüyle dindışı bir eğitim uygulardı. Daha sonra yıllarca uyguladığım eğitim anlayışımın oluşmasında onun payı büyük olmuştur. O da öyle yapardı: sınavda öğrettiklerinden ya da kitabından bir ezber sorusu sormak yerine işlememiz ya da tartışmamız için bir konu verirdi. Son derece ciddi bir kişiydi. Daha doğrusu bütün öğretmenlerimiz gibi o da bizlerle oldukça mesafeliydi. Sevinmeyen ama acı da çekmeyen insanın dinginliği okunurdu yüzünde. Oradaki ikinci yılımda bir sabah derse girerken yanıma geldi, "*Mösyö Timuçin, dersten sonra sizinle beş dakika görüşebilir miyiz?*" diye sordu. Başarısızların hemen atıldığı ve benim başarısızlıklarımın geçici olduğunu iyi bildiğim bir hoşgörülle karşılandığı bu ortamda M.Ambacher bana dersten sonra ne söyleyecekti? O derste M.Ambacher'i dinleyemediğimi, sıramda oturup bir idam mahkumu gibi az sonra başıma gelecekleri korkuyla beklediğimi anımsıyorum. Ders çıkışında M.Ambacher bana şunları söyledi: "*Mösyö Timuçin geçen yıl biliyorsunuz son derece başarısız olduk. Uyum güçlüğü yaşadığınızı bilerek size bir fırsat daha verdik. Bu yıl doğrusu ummadığımız ölçüde başarılısınız. Bütün arkadaşlarımız aynı görüşmeler. Profesörler Kurulu bu başarınızdan ötürü size teşekkür etme görevini bana verdi.*" Ülkemde görmeye

alışık olmadığım bir ilgiydi bu. Hemen defteri kitabı toplayıp sinemaya gittim.

Kentin doğusunda oturduğumuz günler üniversiteye gitmek çok da güç değildi. Batı'ya taşınınca biraz zor oldu. Dersler sabah sekiz buçukta başlıyor ve eksi bilmem kaç derecede kimse kaytarmıyor. Dokuza yirmi beş kala derse giren tek kişi yok. Üniversite içi kitap dolu o incecik kulesiyle kente adını veren Mont Royal tepesinin üzerinde. Bir gün üniversite çıkışında kestirmeden gitmek sevdasıyla tipiyeye tutuldum. Öyle ki önümü göremiyorum. Bir otomobil durdu. İçeriden bir adam seslendi: *"Sizi St.Cathérine'in köşesine kadar götürrebilirim."* Boğulmaktan kurtulduğumu düşündüm. Beş on dakikalık yolda sürücüyle sohbet daldık. *"Fransızcanız oldukça değişik, İtalyan olmalısınız"* dedi. Türk olduğumu söyleyince dönüp yüzüme baktı. *"Ne diye geldiniz buralara?"* dedi. *"İnsan o güzelim güneş dolu masmavi gökleri bırakıp buranın bembeyaz karanlığına gelir mi? Biz o yerleri düşlerken siz kalkıp buralara geliyorsunuz."* Gelişimin bir seçim işi olmadığını, serüvenci ruhumun bir oyunu olduğunu, daha önce burada öğrenci olmak diye bir tasarımın da olmadığını söyledim. Vizesiz çıkıp geldiğimi, buna göre "Immigration" bürosunun zorunlu kılmasıyla üniversiteye yazıldığımı, yoksa kendi ülkemde üniversiteyi bitirmek üzere olduğumu, buradan diplomayı alır almaz bu serüvenin baş etkeni olan karımla Türkiye'ye döneceğimizi anlattım. O zaman gözleri parladı. Pek güzel pek güzel demek istercesine başını salladı.

M.Ambacher o zaman elli beş altmış yaşlarındaydı. Berhayat olduğunu sanmıyorum, çoktan dinlenmeye çekilmiştir bence. Bana çok yardımcı oldu, her şeyden önce eğitmenin ne anlama geldiğini öğretti. O günler gerilimli olmakla birlikte güzel günlerdi. Belki karşılıksız sevmeyi de ben o günlerin gelgitleri içinde öğrendim. Hep karşılıksız sevdiğimi ama bir kere bile karşılıksız sevilme düşümü gerçekleştiremediğimi biliyorum. Benim dupduru aşk sularına hep dıştan kirli sular karıştı: hainlikler, korkunun getirdiği tedirginlikler, küçük hesaplar, üç vakte kadar beni almazsan ben gidiyorum gariplikleri... Ben karşılıksız sevmeyi bildim ya, gerisine aldırmadım. İsteyen geldiği yoldan dönüp gidebilirdi. İlahi Prof. Beauregard, neler getirdin aklıma!

BAYA GARİP ADAMDIR

Bay A garip adamdır. Onu uzaktan tanıyanlar giz dolu bir yaşamı var diye düşünürler. Yakından tanıdığını sananların görüşü de daha değişik değildir: bu adam derinlerinde bilinmez bir şeyleri gizliyor. Herkesin her şeyi pırt diye bildiği bir dünyada gerçek bilgi nerelerde gizleniyordur? Birileri Bay A'yı gözlerinde büyütürler, ondaki sıradanlığı bir gizler belirtisi gibi görürler. Oysa Bay A'nın çok düz bir yaşamı vardır. İnsanlar kendilerini gizlemeyi yani maskeli yaşamayı iyi bildikleri için Bay A'nın da görünmez bir yanları olması gerektiği düşünülür. Bay A yalın ve düzayak yaşamı içinde böylece birilerinin ilgisini çeker, birilerinde kuşkular yaratır. Onu deşmek ve derinindeki gizleri görebilmek için çeşitli yollar denedikleri olur. Bu yolların başında Bay A'yı kızdırmak ve böylece ağzından söz almak vardır. Oysa Bay A kolay kolay kızmaz, dinginliğiyle karışdakini deli eder ve çok zorlarsa o kızdırır.

Bay A son derece doğal ya da basit bir yaşam sürdürür. Karmaşıklaşmış bir yaşamın insana iyilik getirmeyeceğini bildiğinden zengin olması için yıllarca yapılan parlak önerileri hep geri çevirmiştir. Yoksulluk günlerinde aldığı küçük ucuz balıklardan vazgeçemez. Bir tabak tarhana çorbası ve iki kibrit kutusu kadar beyaz peynir Bay A için yeterlidir. Bu onun kalkan balığını, fener balığını, mercan balığını severek yemediği anlamına gelmez. Doğal yaşamı içinde o kendine göre bir Stoa'cıdır: kaba bir usçu değildir ama her zaman usunun gösterdiği yola gider. Ayrıca gerçek bir Epikuros'çudur: dünyanın insan değerleriyle tersleşmeyen nimetlerinden uzak durmayı hiç düşünmemiştir. Bu yüzden, başına gelecekleri önceden bilse de aşık olur. Aşkın kitabını yazmıştır. Ona göre aşk insanın yakışığıdır. Oysa bu ortamda aşk boş bir kavramdır: kadınlarımız çürük tahtaya basacak gibi değildir. "*Yüzüme bak bakalım enayi yazıyor mu?*" duruşu ikinci görüşmede olmasa bile üçüncü görüşmede apaçık ortaya konur. Bir süre öyle sürüklenirler: kız feleğin çemberinden geçmiş değilse Bay A'yı kafakola getirme umudunu kolay kolay elden bırakmaz. Bay A evlilikte kadından çok kadının soyundan sopundan korkar. Bay A kızımızın giderim ha tehditlerini anlamazdan gelmiştir. Ayrılık saati geldiğinde Bay A'da bir sevinç! Bay A'nın deli olduğu yolunda bir takım gerekçeli görüşler üretenler daha çok bu acayip ayrılık sevincini kanıt olarak gösteriyor olmalılar. "*İnsan kedisinden ayrılırken bile...*" gibi

sözler özellikle kedilerden ve köpeklerden nefret ettiği için Bay A'ya bir şey söylemez. Önemli not: bilindiği kadarıyla hiçbir sevgili ayrılık töreninin ardından Bay A'yı suçlama gereği duymamıştır.

Bay A'nın Stoa'cı ve Epikuros'çu yanını bilenler onu biraz Cyrano'ya ve biraz da Zorba'ya benzetirler. Küçük çaplı kabadayı bir yanı vardır onun ve nimete el uzatmamak gibi bir budalalığı hiçbir zaman kendine yakıştırmamıştır. Nice insanın gündelik çarklarda döne döne maymuna dönüştüğünü birçok defa görmüş olan Bay A daha çocuk yaşlarında aykırıdan yana tutum almış ve maymunluk tehlikesini gidermek adına gözünü budaktan esirgememek gerektiğini düşünerek bir serseri ruhu edinmiştir. Cyrano ağırlığıyla Zorba hafifliğinin bağdaştığı nokta bu nokta olmalıdır. Bu yüzden Bay A kendisini "*toplumsal yaşama uygun değildir*" diye değerlendirenlere hiç kızmaz, öte yandan birçok verimsiz ve burnu havada insanın kravatlarıyla ve döpiyesleriyle toplumsal yaşama aşırı uygun oluşları bir insan olarak onu üzer.

Bay A sabırlıdır. Dünyanın pekçok sorununun afra tafrayla değil sabırla yani zamanla çözüleceğini bildiği için gündelik sorunlara el atmaz: acele çözümlerin insana yarar getirmeyeceğini düşünür. Bu yönüyle kesinlikle devrimci değildir. Sabırla direnir, hiçbir şey olmamış gibi direnir, ta ki karşıdakini yıldırana kadar. Sabrın sonu vardır, nasıl olsa birazdan çözülür bu adam diye düşünenler yanıldıklarını geç zamanda anlarlar. Bu arada Bay A kendisine bir silah gibi çevrilen kabalıkları asla hoşgörmez. Kinci değildir, intikam almak diye bir telaşı yoktur ama bağışlamaz da. Birinden koptu mu onunla çok iyi olur, ama bu aldatıcı bir görünümdür. Özellikle ihanet konusunda aşırı duyarlıdır. "*Sen kendini ne sanıyorsun ki kimseyi bağışlamıyorsun?*" diye ne şu karşılığı verir: "*Ben sıradan bir insanım, ancak Tanrı bağışlayıcı olabilir.*" Hiçbir zaman, hiçbir koşulda kinci yani intikamcı değildir Bay A ama kendi çıkarı adına topluma göz göre göre zarar vere ni asla bağışlamaz. Bağışlamaz da ne yapar? Hiç. Bir kurumu kendi çıkarına kullanmak alçaklıktır.

Benim tanıdığım Bay A böyle bir adamdır, eğer doğru tanıyorum. Onun daha başka özelliklerini de sayıp dökebilirim. Ancak hiç yadsınamayacak bir gerçek var: Bay A kolay biri değildir. Bununla birlikte sıradan biridir.

BAYA GÜLER GEÇER

“Geçmiş geçmişte kalmıştır.” Bay A’nın bu özdeyişi her gün her meyhanede enaz on beş kıdemli ayyaşın söyleyebileceği sıradan bir sözdür. Olsun. Bay A kedi kuyruğuyla oynar gibi geçmişiyile oynayıp duran geri kafalı kişilerden değildir. Yaşayıp bitirdiği her şeyi, en sevinçli şeyleri bile unutur gider, daha doğrusu bilincinin görünmez bir yerine atar ve bir anımsatan olmazsa onu bir daha anımsamaz. Bilinci kişisel sorunlarla, neye yaradığı bilinmez anılarla, anlamsız yaşantı parçalarıyla dolsun istemez. Yani onun tükenmişle işi yoktur. “Önemli olsaydı bitmezdi” sözü de Bay A’nın bir başka önemsiz özdeyişidir. Bay A’nın geçmişle ilişkisi insanlığın tarihiyle ilgilidir, bir başka deyişle evrensel insan değerleri çerçevesindedir. İnsanın yarın diye bir kaygısı olmasaydı Bay A başını çevirip geçmişe bakmazdı diye düşünülür.

Bay A’nın şimdiyle ilgisi gündelik yaşam koşulları çerçevesindedir, onun dışında şimdiyle alıp veremediği yoktur. “An’ı yaşa!” sözüne deli olur. “An’ı yaşayanlar hayvanlardır” der. Öküz, şekerim, ne güzel hayvandır, otları o güzel ağzıyla yola yola canını besler, *o anda* ondan iyisi yoktur. Ot yemekten çatlayabilir. Bay A geçmişle sınırlı ölçüde ilgili olduğu gibi gelecekle de ancak belli ölçülerde ilgilidir. O kendi geleceğine aldırılmaz: gelecekte hepimizi ölüm adı verilen ne olduğu bilinmez bir ucube beklemektedir. Bununla birlikte ikide bir insanlığın geleceğini derin derin düşünür Bay A. Düşünür ama kesin bir görüş geliştiremez, sağlam bir yargıya varamaz. Bu karmakarışık dünyada elli yıl sonra şöyle şöyle olacak diyebilir misiniz? Filozofsanız dersiniz, kimseyi inandıramazsınız. Bay A her şeyin her gün biraz daha iyiye doğru gittiğini bilir elbette. Bunu tarih bize apaçık göstermektedir. Artistlikle tarihçiliği bir arada yürütmeye kalkan ve ikisini de yüzüne gözüne bulaştıran genç hanımlar bile bunu biliyor olmalılar. Birine taş mı atıyorsun? Hayır. Şu nokta çok önemlidir: geleceğin insanları için yani yüzünü bile göremeyeceğimiz torunlarımız için çaba göstermemiz gerekir. Bunun için geçmişin o sonsuz kültür hazinesini çok iyi değerlendirmek ve yeni bir anlayış içinde dönüştürerek yarına açmak gerekir.

Gündelik siyaset Bay A’ya gülünç gelir. Parti başkanlarının demeçlerini bazen bıyık altından gülerek bazen de hatta kahkahalar atarak ve elbet vakit geçirmek için izlediği olur. Özellikle günün akşama

dönen saatlerinde televizyonu açıp “*Yağma gitti dostlar, gel kardeş mala gel, ablam şunu almadan gitme!*” heyecanı ile verilen haberleri izlemek Bay A için ayrı bir zevktir. Bu haberlerin en önemli içeriklerini oluşturan çok değerli siyaset adamlarının kasılmaları da eğlenmek adına epeyce iyidir. Bay A için en büyük eğlence “meslektaşım” dediği seçkin profesörlerin ve derin araştırmacı gazetecilerin değişik kanallarda bazen canlı bazen cansız gösterime giren derin tartışmalarıdır. Onlar gerçekten bugünden yarını görmek gibi bir ustalığa ermişlerdir ve falcılardan ayrı olarak öngörülerini somut verilere dayandırır. Yardımcı doçent bazında sayıları hızla artan bu seçkin insanların gelecekte insanlığın başına neler geleceğini ayrıntılarıyla anlatmalarını dinlemek Bay A için büyük keyiftir. Bununla birlikte kendisi “keyif” sözünü duyunca kusacak gibi olur.

Okurlarımın bu sözlerimden bir takım gizli anlamlar çıkarmamalarını özellikle rica ediyorum. Şu dünyada her şey iyi niyetle anlaşıldığı ve yorumlandığı ölçüde insanlık için bir değer taşır. Profesörler toplumun en sağlam yerine yerleşmiş gönlü geniş kimselerdir. Kurulu düzenin beşiğinde bir o yana bir bu yana ışık saçan tuzu kuru güzel insanlardır onlar. Kendileri için öngörülmüş alanda siyaset yapmak ve insanlığın sorunlarıyla uğraşmak onları bilge kılmıştır. Konuşmalarından anlaşıldığına göre hemen hepsi siyasete meraklıdır ve birilerince çağırılmayı bekler dururlar. Aralarında belediye başkanına danışman olmak için istekli olanlar bile vardır. İnsanların varlıklarını yurt hizmetine adanmaları kadar güzel bir şey olabilir mi? Bay A siyasete hiç meraklı olmadığı için bu kişilerin bu yöndeki heyecanlarını anlayamasa da onların yurt hizmeti için en uygun insanlar olduğu konusunda tam anlamında inançlıdır. Bay A bir bakıma toplumsal akışın dışına çıkmış bir garip adamdır. Bilmem gökbilgisine inanır mısınız? Yıldız falında ona ikide bir “akışta kalın” işaretleri veriliyor olsa da Bay A akışta kalma konusunda kesin isteksizdir. Onun akışta kalışı akışı gözlemlemesiyle ilgilidir yalnızca. Yıllarca hırslı insanlara gıpta ederek yaşamış birinin yaşlılık gelip çatığında hırs sahibi olması söz konusu olabilir mi? “*Hırs sahibi olmak dert sahibi olmaktır*” der o. O daha çok akıştaki dostlarını gözlemlemekle vakit geçirir. Bir yerde korkunç bir komedi oynanıyorsa kendini bilen insan ben de oynayacağım diye tutturur mu?

SPINOZA'YI SEVER MİSİNİZ?

Spinoza düşünce tarihinin en ilginç filozoflarından. Amsterdam yetkililerinin aforoz ettiği bu kişi filozofa yakışır bir tutarlılıkta, tam anlamında yapayalnız yaşadı. Felsefesini geliştirme yolunda gecesini gündüzüne katarken dünyayla hemen bütün bağlarını kopardı, tam bir yoksulluk ve kimsesizlik içinde kırk dört yıllık ömrünü bir bilgeye yakışır biçimde tamamladı. Ekmeğini kazanabilmek için gözlük camı parlatma zanaatını öğrendi, ölene kadar bu işi yaptı. Bütün bir günü bir tas çorbayla geçiriyor, biraz daha parası varsa çorbanın yanına bir bardak bira ekliyordu. Bu zor koşullara karşın saray seçicisinin seni Heidelberg üniversitesinde felsefe kürsüsüne atayalım önerisini profesör olmak istemediği gerekçesiyle geri çevirdi. Gün geldi, Descartes'ın kitaplarıyla tanıştı. O kitapları yutar gibi okudu: aradığını bulmuştu. Sonraları felsefede bütün bildiklerini Descartes'dan öğrendiğini sık sık söylemiştir. Ne var ki Spinoza'nın felsefesi ustasınınki gibi apaçık değildir. Descartes düşüncesini yürürlükteki tektanrılı dinlerin şemasına bir ölçüde uydurmuşken Spinoza yahudi inancına iyice ters düşen heptanrıcı bir anlayış geliştirmişti. Oldukça zor okunan temel kitabı *Ethica* okuyucuyu alabildiğine yorar hatta deli eder. O tanımlar, konutlar, belitler, önermeler, göstermeler, gerekçeler, sonuçlar yıldırır insanı. Leibniz yerden göğe haklıdır: *"Spinoza gösterme sanatında her zaman büyük bir usta olarak görünmez. Bu yazarın zihni karışık ve dolambaçlıdır. Aydınlik ve doğal yolu izlediği olmaz pek, sarp yolları ve karışık gidişleri sever, göstermelerinin çoğu insanı aydınlatacağına şaşırtır."*

Onun felsefesinde ruh yazgıya boyun eğmiştir: özgür seçiş yoktur, özgürlük olanaksızdır, özgürlükten sözedenler *"gözü açık düş görenler"*dir. Özgür seçiş olmadan ahlak olur mu? Her belirlenimci filozof ahlak söz konusu olduğunda kuramını birazcık gevşetmek zorunda kalır. Genel fikir şudur: her şey Tanrı'da açıklamasına kavuştuğuna göre iyi de kötü de yoktur. At attır, ev evdir, katil de katildir. İnsanı mutlu kılan her şey yararlıdır, insana acı veren her şey zararlıdır. Beni büyüleyen şu deniz görünümü köre bir şey söylemez. Yaşamın özünde hazza yöneliş istemi vardır. Önemli olan tutkularına egemen olmaktır. Tek olsaydık önemli değildi, ama bir toplumda yaşıyoruz. Başkalarıyla olmak bize ya uygundur ya değildir: bize uygun geliyorsa sevinç verir

gelmiyorsa acı verir. Önce arzu ve tutku vardır, onu acı ve sevinç izler. İnsanın varlığını sürdürme istemi böylece ya olumlu ya olumsuz bir sonuca ulaşır.

Sevinç insanın daha büyük bir yetkinliğe, acıysa insanın daha eksikli bir yetkinliğe ulaştığı tutkudur. Tüm öbür tutkular sevincin ve acının değişik biçimleridir. Sevinçten ve acıdan örneğin aşka ve kine ulaşırız. Umut bir tür sevinçtir, korku bir tür acıdır. Böylece sevinç ve acı değişik biçimler alırlar. Ancak ruhun özü düşüncedir. İnsan kendini düşünceyle vareder. Usunu iyi kullanan kişi kendinde yüceye ulaşır, gerçek mutluluğa erişir, yetkinliğe ve doğru'ya varır. Yetkin yaşam ussal yaşamdır. Her insan kendi olmayı usuyla gerçekleştirir. Burada mantıkla ahlakın içiçe geçtiğini görüyoruz. Yaşamını ussal çerçevede düzenleyen her kişi korkuların ve pişmanlıkların üstüne çıkar, ölüm korkusunu geride bırakır, ölümü düşünmez, yalnızca yaşamı düşünür. O kimseden korkmayacak, kimseden bir şey beklemeyecektir. Demek ki en yüce düşüncenin yani Tanrı'nın yolunda olmak yeterlidir. Böylece Spinoza ahlakı, özünde Tanrı'ya ussal bağlılıktan başka bir anlam taşımaz.

Asıl sorun Tanrı'nın nasıl bir Tanrı olduğudur. Cezalandıran ödüllendiren bir Tanrı mı? Hayır. Böyle şeyler Tanrı fikrinin özünü zedeler. Bildiği gibi davranan Tanrı'nın bir anlamı olabilir mi? Onun aforoz edilmesine neden olan sorun burada böylece karşımıza çıkar. Spinoza'nın Tanrı'sı evrenle özdeşleşmiş bir Tanrı'dır. *Natura naturans* (Tanrı) *natura naturata*'da (Dünya) içkindir. Bu durumda Tanrı'ya bağlanmak doğrudan Doğa'ya bağlanmaktır. Tanrı Stoa'da olduğu gibi evrenin ussal özüdür. Demek ki ahlakın temelinde Doğa'nın gereklerine mutlak başeğış vardır. Zaten Tanrı da gelişigüzel davranmadığına göre kendi gereklerine başeğmekte değil midir? Bu durumda bireysel düzeyde ruhun ölümsüzlüğünden söz etmek de olası değildir. Evrensel ruh yani Tanrı ölümsüzdür yalnızca. Bir başka deyişle ruh ancak tanrısal töz olarak ölümsüzdür. *Ethica* 'nın beşinci bölümünde Spinoza bir insan öldüğünde ondan geriye ruhsallık adına pek az bir şey kaldığını söyler. Dinci filozof Malebranche Spinoza'nın felsefesini "korkunç kuruntu" diye nitelendirmiştir.

EVLENME TUTKUSU

O melek yüzlü gerçekten sevildiğini anladığı anda hiç beklemeden “kraliçe” moduna yerleşiverir. Bir tür sınavdır bu. “*Ay dur, dokunma bana. Saçıma bozuyorsun yapma!*” Süzüldükçe süzülür, birbir istîğnayla etmediğini koymaz. Ben neyim demez de haspam, ben neymişim diye kendini bir yerlere koyamaz olur. “*Bilmem ki Naci, hiç sanmıyorum gelebileceğimi. Sen de çok şeysin yani. Ay çok sinir! Zaten bu hafta sonu teyzeme gideceğim. Hem yok ben öyle gezmelerden falan hoşlanmam.*” Naci bu tutum karşısında deliye döner yavrum. Ne yaptığını bilemez, kendini unuttur, içer içer çarşılarda dolaşır. Beriki onun sabrını zorladıkça o zavallıcığımı katlanmanın yeni yöntemlerini arar. “*Yok bana sakın telefon falan etme Naci. Büro-da hiç iyi karşılanmaz. Gerekirse ben seni ararım.* Bir yandan da içi içini yer kızımızın: “*Ayten*’le sizin evin önünde ne konuşuyordunuz bakayım o gün öyle? Yok canım merak ettiğimden sormuyorum. Bana ne kiminle konuşursan konuş. Pöf!” Bu arada adamı deli etmek için ağır bir vuruş gerekir: “*Patron Selman*’la ikimizi Ankara’ya gönderiyor. Ne var bunda canım? Elbet ben de yalnız gitmek isterdim, elin çapkın adamıyla benim Ankara yollarında ne işim var? Daha kesin belli değil, gidersek bu ayın sonuna doğru onun arabasıyla gideceğiz.” Efendim?

Oğlancık bu ağır sınavı hakkıyla verip peki evlenelim sözünü aldığı anda “mutluluk” cehennemine doğru seğirtir. Önce bütün saflığıyla ya da bütün enayiliğiyle durumu arkadaşlarına açıklar: kızı kandırana kadar alnının damarı çatlamıştır. Öbürleri gıpta ederler ona. Nice deneyden sonra artık kadınların oyununa gelmez olmuş yaşlıca bir ağabey şöyle der: “*Arkanı dönüp gider gibi yapsaydın bak neler oluyordu. Hüngür hüngür ağlayarak koşacaktı arkandan.* Görmüş geçirmişler alttan almanın değil de üste çıkmanın, ilgilenmenin değil de umursamaz davranmanın, değer vermenin değil de adam yerine koymamanın bu konuda çok daha etkili olduğunu söylerler: “*Saçma saçma konuşup da kafamı bozma benim Süheyla. Nereye kiminle gidiyormuşsun? Kardeşin Sühandan*’la mı? Git nereye gidersen git. Ben seni ararım gerekirse. Aman be! Ne zaman mı ararım? Ne zaman istersem o zaman ararım. Başıma bela mısın nesin kızım sen? Sabah sabah kafamı bozma da ne yaparsan yap, yürü!”

Sen de bu deneyimli sert erkeklerden misin diye soracaksınız. Hayır, ben o deneyimli sert erkeklerden değilim. Dostlar bilir, yapımda sertlik yoktur. Birine hele bir kadına aşağılayıcı sözler etmek benim becerebileceğim ya da kendime yakıştıracığım bir iş değildir. Bilirim kadınların katlanma payının yüksek olduğunu, gene de yapamam. Ayrıca sertlikle karşıdakinin davranışlarını baskı altına aldığınızda onu tanıma olanaklarını tümüyle elden kaçırmış olursunuz. Öyle ya da böyle, güzel kızımız evlenmek niyetini tutturamadı mı zaten basıp gidecektir, sizin özel olarak bir şey yapmanız gerekmez. Eşikte yıllarca nöbet tutacak değil ya. Sevgi falan masaldır efendim, hele aşk iyice hikayedir. Kızımızın tek amacı tek düşüncesi var: evlenmek. Evlenme isteğini iyi algılayamadığınız ya da anlamazdan geldiğiniz zaman başlar oyunlarına. Ben bu tür oyunlar karşısında duyarsız biriyim. Oyunu gördüğüm anda soğurum. Büyü bozulur, benim gönlüm geçerir. Ondan sonrası hiç önemli değildir.

İki insanın uzun bir arkadaşlıktan, uzun bir dostluktan ve uzun bir sevgililikten geçmeden evlilik denen o çok sıkıcı, çok sorunlu, tam anlamında boğucu ve gerçekten büyük sorumluluk isteyen kurumun kısıkaçları arasına girmesinin bir zavallılıktan başka bir şey olmadığını düşünüyorum. Uzun bir arkadaşlık döneminden sonra dost olmanın sıcaklığına yönelebildinizse sevgili olmaya doğru giden dar ve uzun yolların çok uzağında değilsiniz demektir. Bu da cinsel uyumla birlikte kolay kolay erişilmez bir kafa ve yürek birlikteliğini gerektirir. Bunun için de gösterilerin, oyunların, gidiyorum ve gidersem kör olayım dönmem tehditlerinin, krallıkların ve kraliçeliklerin uzağında, içtenlikle bir arada olabilmenin tadına varabilmek gerekir. Evlenmeye giden yol yolların en uzununu olmalıdır. Evlilik gerçekte cinsel özgürlüğün değil cinsel tutsaklığın ortamıdır. “*Az öteye git, yataktan düşüyorum!*” Özgürlüğe dayalı bir sevgi sıcaklığı oluşturulamadığı zaman evlilik tam tamına bir cehennemdir. Evliliği çocuk yetiştirmeye elverişli bir kurum diye belirleyip çıkmak da doğru değil. İki insanın boğaz boğaza geldiği bir ortamda çocuk mu yetiştirmiş! Cinsel istekler adına, paçayı kurtarmak adına ya da yalnızlığın boğucu havasından kurtulmak adına evlenenler yanıldıklarını çok geçmeden anlıyorlar. En katı yalnızlıklar bile uydurma birlikteliklerden iyidir. En azından çenesi düşük bir kaynananız, her şeyi bilen bir kayınbabanız yoktur, içinize sindiremeyeceğiniz halalar, teyzeler, yeğenler, yengeler, eniştereler yoktur.

YAŞAM KAHRAMANLARI

Yaşamın en doğru yerine yerleşmişlerdi. Hiç ödün vermediler. Aşklerinde bile oyun oynamadılar. Aşkları her zaman bir açmazda kuruyup gitmiştir. “*Bu mu benim kendimi adayacağım varlık?*” dedilerse hiç şaşmam. “*Bu kendine en uygun olanı elde etmek için her güzelliği kötüye kullanmaya hazır varlık?*” Bununla birlikte kimseyi suçlamadılar. Yaşamın adsız kahramanlarıydı onlar. Her türlü çirkinlikle savaştılar. Rahat, dingin, hoşnut görünüyorlardı ama değildiler. Yüklendikleri acılar elbette ruhlarını ve bedenlerini alabildiğine zorluyordu. En büyük sıkıntılara en çok katlanmak zorunda kaldılar: ihanetin acısı kinin acısı gibi. Yaşadıkları baskıların gelecek zamanlara güç vereceğini, gelecekteki insanın daha da insanlaşmasını sağlayacağını, kanların, yalanların, küçülmelerin ötesine geçmiş bir insanlığa gidişte bir itici etken oluşturacağını biliyorlardı. Güçlerini hep bu duygudan aldılar. Her anlamda bir yıkışma özelliği gösteren yaşamlarında bir gün bile mutluluğun izlerini sürmediler, çünkü mutlu olmak için dünyaya gelmiş olmadıklarını biliyorlardı.

Çoklarının bir lüks olarak yaşadığı yalnızlık onların vazgeçilmez temel yaşam biçimiydi. Bütün bir insanlığa açılırken kendini yalnız duymanın bir kaçınılmazlık olması çelişkili de olsa bir gerçektir. İnsanın insanlık adına kendi bencil heyecanlarından vazgeçebilmesi diye tanımlayabileceğimiz bu özel durum kimilerinin sandığı gibi onların ruhuna *çok şeyi aşmış özel insan* duygusallığı katmaktan uzaktı. Onlar bir tür *başka türlü olamamak* ya da *başka türlü yapamamak* gerçeğini yaşıyorlardı. Bu yüzden çoklarıyla ters düştüler, çok zaman en yakınlarıyla bile çekişmek zorunda kaldılar. İzlendiler, suçlandılar, aşağılandılar. Yaşamın *alan gitti alan gitti* biçiminde yağmalandığı koşullarda onlar kendilerine bir çöp bile almadılar: elde ettikleri küçücük şeyler alın terlerinin ürünüydü. Birileri yüz üzerinden bin beş yüz kaldırırken onlar çok zaman gündelik yaşamlarını bile zor götürebildiler. Uzaktan kibirli insanlar olarak göründüler. Kesinlikle kibirli falan değildiler. Onurlu oldukları doğrudu ama gururlanmak denen şey onları küçülttü. Yüzlerindeki acılar hainliklerden, yalan yanlış aşklardan, sözde dostluklardan, ikiyüzlülüklerden, küçüklüklerden, bayağılıklardan, uydurma birlikteliklerden arta kalmış bir küskünlüğün resmini çiziyordu. Ama bu onlara hiçbir zaman özel insan duygusallığı katmadı,

Çünkü onlar ayrıcalı ya da apayrı insan olmayı değil insanlardan biri olmayı, *bir insan* olmayı istemişlerdi. Bunu elbette birilerinin kıskanıktan beslenen alaycı bakışları, burun kıvrımları, temelsiz suçlamaları karşısında bile pek güzel başardılar. Her şeyi kendinden ödemek kolay değildi: Çoğu çok genç öldü.

Olmak ve sahip olmak herkesin dünyasına renk renk yalancı güzellikler katarken onlar kendilerine sunulanı da almadılar: gönül zenginliğinin dışındaki bütün zenginliklerden korkuyorlardı. Zenginliğin yaratacağı felaketin ne biçim bir şey olduğunu biliyorlardı. O yüzden dünya nimetleri karşısında isteksiz göründüler, haklarını savunmakta yetersiz kaldılar. Zaten kimseden bir şey isteyememek gibi bir gariplikleri vardı. Kendilerinin olanı bile almakta isteksizdiler. dllere, anma toplantılarına, törenlere gülüp geçtiler. Kesindiler ama katı değil-lerdi: sert görünümlerinin altında oyunağı kırılmış bir yoksul ocuk duygusallığı yatıyordu. Her şeye karşın gülmeyi, en azından glmse-meyi biliyorlardı: ilerinde kalan çocukluğu çok iyi korumuşlar, derin-lerde bir yerlere gizlemişler, ldrmemişlerdi. Bu tutarlılık içinde kim-selere zenmediler. Kimseyle bir alıp veremedikleri yoktu. Birileri on-larla durmadan uğraştılar. O birileri şunu demek istiyorlardı: bunların varlığı bizim kklklerimizizi apaçık ortaya koyuyor, bu yüzden bu gibi insanlara yaşam hakkı vermemek gerekir.

Onları tanımalıyız. Shakespeare’ın acısını, Spinoza’nın sessiz di-renişini, Descartes’in korkularını, Kafka’nın lms çaresizliğini, Ba-udelaire’in uyumsuzluklarla gelen bunaltıcı açmazlarını, Sokrates’in lme meydan okuyuşunu, kle Epiktetos’un işkence makinesinde ba-cağı kırılırken gösterdiği alaycı dinginliği tanımalıyız. Epikuros’un iş-gal altındaki bir toplumun acılarını dindirmek açısından insanlara haz-ları nerişini anlamalıyız. Flaubert’in öfkesini, Balzac’ın sıkıntılarını, Nietzsche’nin en yakınından gördüğü eşi bulunmaz ihaneti, Chopin’in koyu koyu zleyişini, Beethoven’in mutlak kimsesizliğini, Çehov’un kklklere ve bayağılıklara hem katlanan hem meydan okuyan acılı dünyasını, Dostoyevski’nin ölümle burun buruna gelişini, Rousseau’nun korkularını, Mozart’ın savaşımını kavramadan gerçek insanın ne olup ne olmadığını kestirebilmek zordur.

İSTANBUL'UN DÖRT BİR YANI

Geçenlerde bir bilim adamımız, ömrü uzun olsun, ışığıyla gönümüzü ve usumuzu her daim aydınlatsın, fikirleri dünya durdukça dursun, televizyon kanallarından birinde garip bir söz söyledi. Ona göre Fransızların ünlü tarihçisi Jules Michelet, bizim yarattığı tipten ötürü Şarlo diye tanıdığımız Charles Chaplin için övücü sözler söylemişti. Taaccüp! Jules Michelet 1798'de doğup 1874'de bu dünyadan göçmüş olduğuna ve Charlie Chaplin de 1889'da doğmuş olduğuna göre ve birinin ölümüyle öbürünün doğumu arasında on beş yıl gibi bir zaman parçası bulunduğuna göre böyle bir sözün söylenmiş olması akla zarar değil midir? Kendine çok güvenen, her zaman eksiksiz bir bilgi havasında konuşan, uygunsuz soru soranları haşlamaktan geri durmayan bu değerli bilim adamımızın dili sürçmüş olmalı diye düşündüm. Yoksa Michelet'yi öven Charlie Chaplin'di de değerli bilim adamımız sözünü mü ters söyledi? İyi ama Charlie Chaplin'in işi yok da kendisinden bir yüzyıl kadar önce doğmuş bir tarihçiyi mi övecek? Kaldı ki bilim adamımız güldürü sanatıyla uğraşanların değerli insanlar olduğunu ve kendini bilen kişilerin bu değerli insanlara büyük değer verdiğini açıklarken bu örneği vermişti.

Burada kim ne derse desin apaçık bir sakatlık var. Çok değerli bilim adamımızın böyle bir görüşü *nasıl olsa anlamazlar* duygusallığı üzerinden bize sunmuş olduğunu düşünmek istemiyorum doğrusu. Zaman hiç uymuyor, tamam, bu arada bu iki kişinin dünyaları da uymuyor. Michelet tarihçi olmakla birlikte birçok konuda kalem oynatmış, tarihçi olmakla birlikte özellikle dünya üzerine değil de Fransa üzerine görüşler üretmiş, 1789 fırtınasından sonra 1848'in gelişiyi devrim denen şeyden umudu kesmiş bir garip kişidir. Yoksul bir matbaacının oğludur. Soğukla, açlıkla, yarınsızlıkla yıpranmış çocukluğunda da yaşam savaşıyla geçen daha sonraki yıllarında da bir şeylere gönül dolusu gülecek ve bizleri güldüren seçkin kişileri övecek durumu olmuş mudur, bilemeyiz. Profesör çocuğu olmadığı halde tarih profesörü olabilmişse, bunu onun pespaye ilişkilerine değil büyük çabasına bağlamak gerekir. Bilemiyoruz, gerçekte tersi uygulanırken bize ısıtılıp ısıtılıp sunulmuş olan *profesör çocukları profesör olamaz* gibi ahlakdışı bir ilke o günün Fransa'sında geçerli miydi?

Olay tarihçilerinin kulakları çınlasın, Michelet yalnızca bir tarihçi değildi, aynı zamanda önemli bir düşünürdü. "*İnsan kendi kendisi-*

nin Prometheus'udur” diyen bu hoş insan tek insana olan saygısını, tek insana verdiği değeri üstüne bin katarak bütün insanlığa yöneltir. *“Her insan bir insanlıktır, evrensel bir tarihtir”* diyebilmek için insanı derinden kavramış olmak gerekmiyor mu? Tarihi şu sözlerle tanımlayabilmek için insanın tarihçi olmaktan daha başka bir özelliği de olmalıdır: *“Dünyayla bir savaş başladı, dünyayla bitmesi gereken bir savaş: insanın doğayla savaşı, ruhun maddeyle savaşı, özgürlüğün yazgılılıkla savaşı. Tarih bu bitmez tükenmez kavganın öyküsünden başka bir şey değildir.”* Ne olursa olsun o bir düşünür-tarihçidir ve gözünü bütün insana, evrensel insana çevirmiştir: *“Yerel yaşamı, özel yaşamı, genel ve ortak yaşamın yararına enaza indirgemek, yıkmadan indirgemek insan toplumsallığının sorunudur. İnsan türü bu sorunun çözümüne her gün biraz daha yaklaşıyor.”* Görüldüğü gibi Jules Michelet'nin dünyası başka bir dünyadır, sineması, Şarlo'su, uçağı, füzesi olmayan bir dünyadır. Bilim düşüncesinin öne çıktığı XIX.yüzyılda yeni tarih kavrayışı gelişmiş, insanoğlu tarihselliğinin bilincine varmış, kendini geçmişe olduğu kadar geleceğe açık bir varlık durumuna getirmiştir.

Kimse aldırmamıştır Michelet'nin Charlie Chaplin'le ilgili duyarlılığına. Programı izleyen birkaç milyon insanın içinde belki Charlie Chaplin'le ilgili kulaktan dolma da olsa bir şeyler bilen birileri vardı ama Michelet'nin adını duymuş olanlar yanılmıyorsa üçü beşi geçmezdi. Bir yarışma programında adı anılacak kişilerden biri olabilir miydi Michelet? *“Aşağıdaki kişilerden hangisi tiyatro yazarıdır: a.Charles Baudelaire, b.Anton Çehov, c.Jules Michelet, d.İbrahim Müteferrika.”* Hele şu sıra insanların kitapla falan ilgisi kalmadı dostlarım. Meyhaneler semt sokaklarına taşıtı: iki sıralı masalar. O semtte üç bin, öbüründe beş bin kişi alkolden mayışmış durumda ne söylediğini bilmeden ve söylenenleri dinlemek zahmetine katlanmadan konuşup duruyor. Kimsenin elinde kitap görmüyorsunuz. Orhan Veli *“İstanbul'un orta yeri sinema”* diye bir belirlemede bulunmuştu. Zamanlar geçti, sinemalar kapandı ya da ufaldı. Bugün bu belirlemeyi *“İstanbul'un dört bir yanı meyhane”* olarak değiştirebiliriz. Yanlış anlaşılmasın, kimsenin içkisinde eğlencesinde gözüm yok. İçelim ama içerken başımıza gelen pekçok şeyin cahillikten kaynaklandığını görmezden gelmeyelim. Haydi, yarasın! Afiyet şeker olsun! Haydi, içelim güzelleşelim!

ÜSTÜNDE YAŞADIĞINIZ TOPRAK

Durmadan adam öldürüyorlar. Seven öldürüyor, öfkelenen öldürüyor, haklı olduğuna inanan öldürüyor. Toprağı sevseydiler böyle yapmazlardı. Onlar hırslarını, inatlarını, geriliklerini, boşluklarını, karanlıklarını, amaçsızlıklarını seviyorlar. Daracık bilinçlerinde içeriklerini hiç bilmedikleri kutsal kavramları birer kabuk olarak barındırıyorlar, bu kavramları anlatan terimlerle dudaklarını süslemekten geri kalmıyorlar, ancak insan olmakla ilgili hiçbir telaşları yok. Sevmeyi bilmiyorlar ya da beceremiyorlar. En yakınlarındaki insanları da kendilerini de sevmiyorlar. Sevmeyi bilseydiler önce üstünde yaşadıkları toprakları severlerdi, o topraklarda yaşayan insanları severlerdi, çıkarları adına bu toprakların altından girip üstünden çıkmazlardı. Üstünde yaşadıkları toprakları sevselerdi dünyayı da severlerdi. Sevmeyi bilseydiler o güzelim toprakları alın terleriyle sularlardı, daha da güzelleştirirlerdi. Ne gezer! Bir ağaç dikmek bile azaptı onlar için. Ağaç kesmeye gelince, o işte üstlerine yoktu.

Bir yığın bahanemiz var. İnsan kendini savunmaya, kendini haklı çıkarmaya kalktı mı neler bulmaz neler söylemez! Özellikle çok kötü eğitilmiş olduğumuz doğrudur. Daha başka şeyler de var. Evet ama, insan dediğin eğitilen olmaktan çok kendini eğiten varlıktır. Geri bırakılmışlığımız her şeyden önce geri kalmışlığımızdır, kim ne derse desin. Kimse kimseyi geri bırakamaz. Yakınmak her zaman kendi küçüklüklerini savunmaktır. Direnen insan diye bir şey yok mu şu dünyada? Avanta yaşayalım, kolayından sürdürelim yaşamımızı, ekmeden biçelim, birileri bizi pohpohlasın, birileri baksın bize. Artık bunlar Avrupalılar mı olur, ne bileyim başkaları mı olur... Sorarsanız açık yüreklilikle konuşacaklardır, şu bencillikler dünyasında kimseyi sevmediklerini söylemekten çekinmeyeceklerdir.

Aralarında birilerini ya da bir şeyleri sever görünmeyi görev bilenler vardır. Evet, birileri bir şeyleri sever görünüyorlar ama onlar da sevmeyi öğrenememişler. En küçük bir çıkar karşısında gözleri çakmak çakmak olan insan başkalarını ya da bir şeyleri sevebilir mi? Gerçekte çocuklarını bile sevmедiler. Çocuklarını sevselerdi bu çirkin düzenin faturasını çocuklarına çıkarıp onları büyük adam etmek adına aptala döndürmezlerdi. “*Haydi kızım, sabah oldu, çabuk kalk, sınavına gideceksin!*” Oysa o çocuk oynamaya gitmeliydi. Kaldı ki in-

sanın çocuğunu, karısını, kocasını, babasını, anasını, yengesini sevmesi gerçek anlamda insanları sevmesi demek değildir. Siz bütün insanı sevebiliyor musunuz, adını hiç bilmediğiniz uzak ülkelerin insanlarını kardeş bilebiliyor musunuz, ona bakın. Açlıktan bir deri bir kemik kalmış bebeklerin yazgısını kendi yazgınız gibi duyabiliyor musunuz? Son kalan lokmayı komşusuyla paylaşabilen insandan bir şeyler var mı sizde? İçinizde haksızlıklara karşı bir başkaldırının günden güne daha da dallanıp budaklandığını duyabiliyor musunuz? Yoksa siz ancak benim külahıma anlatırsınız yüceliklerinizi, insancılıklarınızı, adanmışlıklarınızı, toplumculuklarınızı, demokratiklerinizi, bilgeliklerinizi, savaşçılıklarınızı...

İnsan olmak istiyorsanız önce toprağı seveceksiniz, kendi toprağınızı seveceksiniz. Sonra onun üstünde yaşayan insanları seveceksiniz ve onun üstünde yaşayan insanlara kendinizi adayacaksınız. Öldürmeyeceksiniz, bir insan öldürmenin kendini yüz kere bin kere öldürmekten başka bir şey olmadığını bileceksiniz. Her insan öldüren kişi önce kendini öldürmüştür. İnsan öldüren insanın insanlığı kalmaz. Sevgilini öldürecekisin, kutuya sığmadı diye bir de kafasını kesecekisin, öyle mi? Ne adına olursa olsun öldürmeyi ya da öldüreni savunduğumuzda küçüldükçe küçülürüz, önce kendi içimizde sonra kendi dışımızda. Ölümün gücü yokluk kadardır. Yaşama emek vermezsek bu topraklar bize hiçbir şey vermez. Her çıkışımızdan gözyaşları toplayarak döneriz. İğrenç çıkarları için arkamızda durur görünenler de bir gün bizi olduğumuz yerde bırakıverirler. Sevmeyi bilemediğimiz sürece yapayalnız kalırız, yalnızlığın en acısını, en boğucusunu, en bereketsizini çekeriz.

Yaşamınız acılar içinde geçecek, çünkü insanları sevmiyorsunuz, üstünde yaşadığınız güzelim toprakları sevmiyorsunuz. Hırslarınızı şöyle bir aralayıp kendinizi görebilseniz gelecekte sizi bekleyen açmazları da bugünden sezebilirsiniz. Yaşam kolaya kaçıp kendi sırtından geçinmek isteyenleri önünde sonunda tutup yere çalmıştır. Yaşamla oyun oyunların en tehlikelisidir. Kendini bilen insan yaşamla oyun oynamaz. Siz siz olun, size zor da gelse kendinizi ve başkalarını biraz olsun sevmeye çalışın. O zaman dünyalar sizin olacak.

DİL DEĞİŞİYOR

İtalyan dilinde bir söz vardır: *traduttore traditore*. “Çevirmen haindir” anlamına gelen bu söz gerçekte çevirinin zorunlu olarak aslından uzak düştüğü gerçeğini anlatmak ister. Toplumsal yaşamlar apayrı özellikler gösterirken diller arasında uçurumlar vardır. Gerçekten çeviri zor iştir. Benim açımdan da son derece sevimsiz bir iştir. Birkaç kitap çevirmiş olmakla birlikte hiçbir zaman kendimi çevirmen olarak görmedim ve en sıkışık zamanlarımda bile çeviriden para kazanmayı düşünmedim. Belki yabancı dile “bihakkın vakıf” olsaydım, yabancı dili dilime yakın ölçülerde bilebilseydim böyle düşünmeyebilirdim. O zaman çeviri bir zevk olabilirdi. Her neyse, yeryüzünün bütün çevirmenlerine dünyanın en zor işlerinden birini yapmakta olduklarını düşünerek buradan şapka çıkarıyorum.

Şu sırada Shakespeare okuyorum. Artık yazarlığı enaza indirdim, okurluğu öne çıkardım. Size öneririm, ben onu yıllar önce okudum demeden yeni baştan okuyun Shakespeare’i. Bir daha bir daha okuyun. İngilizce bilmediğim için yazık ki daha çok çevirilerle yetinmek zorundayım. Fransız dilinde bütün kitaplarına ulaşamadım Shakespeare’in. Elimde *Antonius ile Kleopatra*’nın dört çevirisi var. Dört çeviri de bence son derece başarılı. Ama bu konuda yargıda bulunabilecek kişi ben değilim. Ben burada çeviri eleştirmeciliği yapacak değilim. Elimdeki dört ayrı çeviri dilin ne büyük bir hızla değişmekte olduğunu gösterdi bana. Çevirilerden birincisi Seniha Sami’nindir. 1946’da Hilmi Kitabevi’nce yayımlanmış. Neredeyse yetmiş yıl öncenin dil özelliklerini taşıyor. İkincisi Sabahattin Eyuboğlu’nun. 1967’de Remzi Kitabevi’nde çıkmış. O da bir elli yılı düşündürüyor bize. Üçüncü çeviri Saffet Korkut’un, 1997’de Milli Eğitim Bakanlığı yayınları arasında çıkmış. Dördüncü de Remzi Kitabevi’nden. Bende üçüncü baskısı var. İlk baskısı 2002’de yapılmış. Çok yeni. Bu da Bülent Bozkurt’un çevirisidir. Çevirmenler çevirilerini yaparken aynı kaynaktan mı yola çıktılar sorusunu hiç önemsemeden ben her birinden küçük örnekler vereceğim. Dedim ya, çeviri eleştirisi yapmıyorum, dilin ne büyük bir hızla değişmekte olduğunu birlikte görelim istiyorum. Bunun için dört çevirinin de en başından küçük örnekler alacağım.

“FİLO – Yok, lâkin generalimizin bu düşkünlüğü haddi aştı. Harb safları, tahşidatı üzerinde zırhlı Mars gibi parlayan o âmirâne gözleri.

şimdi esmer bir alına meyil ve teveccüh ederek onun hizmetinde esir. Büyük mücadelelerin kargaşalığında göğsündeki tokaları parlatan o komandan yüreği, şimdi her türlü itidali terk etmiş, bir kıbtînin şehvetini serinleten körük ve yelpaze mesabesindedir.” (Seniha Sami çevirisi)

“PHİLO – Yoo, ama artık fazla ileri gitti / Bizim komutanın bu kadına düşkünlüğü. / Savaşta dizi dizi lejyonlara çevrilince / Mars Tanrının zırhları gibi ışıldayan / O yiğit bakışları Antonius’un / Şimdi, tanrılar önünde eğilir gibi, / Bir esmer yüzden başka şey görmez oldular. / O kahraman yürek ki, savaşta hızlı atınca / Şişip gevşetirdi göğsündeki zırhları / Şimdi, vazgeçip yiğitlikten, / Bir yelpaze oldu Mısırlı bir kadının elinde / Ateşli sevgisini soğutmak için.” (Sabahattin Eyuboğlu çevirisi)

“PHİLO. – Yoo!.. Komutanımızın bu kadına düşkünlüğü haddini aştı artık. Saf saf sıralanmış cenk erlerini seyrederken zırhlar giymiş Mars gibi ışıldayan o mert gözleri şimdi artık bütün vazifelerini, bütün bağılıklarını, dönüp kapkara bir çehreyi seyre dalmakta buluyor. Bir zamanlar, büyük savaş kargaşalığında göğsünden zırh halkalarını söküp atan o yüce yüreği şimdi yine hiçbir baskı tanımıyor, ama bu sefer sade şehvetli bir Kıptiye serinletecek bir körük, bir yelpaze olsun diye.” (Saffet Korkut çevirisi)

“PHİLO – Bence bizim sevdalı komutan / İyice ölçüyü taşırdı artık. / Eskiden, o yaman bakışlarıyla, / Savaş zırhını kuşanmış Mars gibi / Birliklerini denetlerken, aynı gözler şimdi, / Esmer bir yüze takılı; başka şey göremiyor. / Bağrındaki komutan yüreği, bir zamanlar, / Büyük cenklerde dövüşlerde, / Göğsündeki zırhın bağlarını koparmışken, / Şimdi çığırından çıkmış, / Mısırlı bir yosmayı kızıştırıp soğutmak için / Körük ve yelpaze işi görüyor.” (Bülent Bozkurt çevirisi)

Her şey değişiyor dostlarım, dil de değişiyor. Değiştikçe saydamlaşıyor, arılaşıyor, durulaşıyor, anlatım gücünü artırıyor, kolay kolay dile gelmez diye düşünülen anlamları bile belli bir rahatlıkla dışlaştıracak özellikler kazanıyor. Bunda mürekkep yalamışların öngörüsünden çok halkın duyarlıkları belirleyici oluyor. Dönüşen yaşam önce halkın bilincinde biçimleniyor. Dilimiz bir zaman sonra durulacak. Gene değişecek ama bu hızda değil.

BASİTLİK BAYAĞILIK

Basitleştikçe bayağlaşırsınız, bayağlaştıkça özgürleştigimizi ve hatta özgünleştigimizi sanırsınız. Pervasız davranışlarımızda bir çöküşün değil de bir ruh yüceliğinin izleri var gibidir. İnsani çöküşün temel göstergesi bayağılıktır. Basitlik değersiz ya da yüzeysel insan sorunlarıyla içli dışlı olmanın anlatımıdır. Basit insanın en büyük uğraşı dedikoduculuktur, anahtar deliği merakıdır. Basit insan sorunlarının uzağında yaşar. Bayağılık bu yetersizliğin getirdiği çirkinlikle ilgilidir ya da onun dışavurumudur. Basitlik bayağılığa kaynaklık ederken bayağılık basitliğin ölçütü olur. Bayağlaşan insan, insana yakışmayan davranışlarda bulunur ve bunu da çok zaman insan olmak adına yapar. Her bayağılıkta bir aldırılmazlık, bir vurdumduymazlık, bir kabalık, bir küçüklük, bir yıllışıklık, bir görgüsüzlük, bir kendini bilmezlik vardır. Basitlik bilinç yetmezliğiyle, bayağılık bu yetmezliğin kişilikteki görünümüyle ilgilidir. İnsan basitleştikçe ve ona göre giderek bayağlaştıkça birileriyle yerli yersiz boy ölçüşmeye kalkar. Bu onun kendi kendine girdiği aptalca bir yarıştır. Özellikle kışkırdığı birini gözüne kestirir, onunla uğraşmaya başlar. Bu yarıştan yüzü gözü bereli çıkacağı kesindir. Kıramayacağı cevizi kırmaya kalkmış, elini kırmıştır. Ancak gene de onu durduramazsınız. Birilerine, ona olmazsa öbürüne saldıracaktır.

Durmadan üstünlük gösterilerinde bulunmasında anlaşılma bir yan yoktur. Küçüklük öncelikle büyüklüğün biçimine girmeye çalışır. Hele dünya malına şu ya da bu yolla ulaşmış bir çevreden geliyorsa, bir şeylerin tadını almışsa, hele kötü zamanların ünlerle ve unvanlarla donattığı kişilerle göbek bağı varsa onu tutmayın. Dünyanın en paspal kemancısı da olsa, dünyanın en zurna yazarı da olsa, dünyanın en sefil oyuncusu da olsa, dünyanın en ahmak siyasetçisi de olsa, bir hainin torunu, bir vurguncunun yeğeni, bir hırsızın amcaoğlu da olsa onun büyüklüğü tartışma götürmez. Fasulyeden bir beyefendi ya da hanımefendi olarak dudaklarını büze büze konuşması, sizi şöyle alttan yukarı süzmesi, cahilce görüşlerini gerçek bir bilge havasında yutturmaya kalkması ben diyeyim acıdır siz deyin gülünçtür. Her şeyi o ve benzerleri bilir, o ve benzerleri en değerli şeylere layıktırlar, onlar bakın ne kadar mutlu bir topluluk oluşturmaktadırlar. Hele o evlatların gücü! Hele o torunların dehası! Bu ne bir toplumsal sınıf sorunudur ne de doğuştan gelen bir özyapı sorunudur. Basitliğin temelinde kötü eği-

tilmişlik vardır. Basit insanların çoğu aileden bozuk çıkan insanlardır. Aileden bozuk çıkan topluma bozuk katılır. Aile eğitemediyse toplum eğitisin demek dile kolaydır. O toplum da benzer ailelerin ürünleriyle doludur. Aileden bozuk çıkan, bozuk toplum koşullarında daha da bozular. Okul eğitimi önemlidir, ancak insan olma sorununun yeterince çözülmediği toplumlarda okul eğitimi ayrıca bozucu olabilir.

Bu insanlar mutluluğa meraklıdırlar ve mutluluğun peşine giden mutsuzluğun çamurunda debelenirler. Mutluluğun peşine yalın kılıç gittiniz mi varacağınız durak mutsuzluk durağıdır. Mutluluk amaç olamaz. Mutluluk yüce amaçları olan insanın zaman zaman duyduğu sevinçtir. Kurtuluşun koşulları insana adanma noktasında kendini gösterir. İnsan gibi yaşamak yalnızca insan için yaşamaktır. Basitliğinden ötürü kendi için yaşayan kişi küçük işler yapar. Hekimse bıçak parası alır. Yargıda görevliyse haklıyı haksız ve haksızı haklı göstermekte sakınca görmez. Öğretmense yağcı öğrenciyi ödüllendirir. Memursa çalışanı cezalandırıp tembeli ödüllendirebilir. Sebzeciye araya çürük domatesi sokuşturur. Avukatsa sizden beş alırken beş de öbürlerinden alır. Ne diyordu Brutus kendisini Julius Caesar’a karşı komplonun içine sokan Cassius’a: *“Dünyanın en büyük adamını, / Soygunculara arka çıktı diye öldüren bizlere / Yakışır mı böyle davranmak, / Rüşvet gibi adiliklere bulaşmak? /(..) Bence böyle bir Romalı olmaktansa, / Aya karşı uluyan köpek olmak daha iyi.”* (Shakespeare, *Julius Caesar*, Bülent Bozkurt çevirisi). Brutus dürüştür, ağır adamdır, yazık ki Cassius gibilerinin sözlerine kanıp o kanlı işe karışmıştır. Kendisini tehdit etmeye kalkan Cassius’a şöyle der: *“Tehditlerin bana vız gelir Cassius. / Öyle bir dürüstlük zırhı var ki üstümde, / Sözlerin yalnızca bir esinti benim için.”* (Aynı yapıt).

Evet, bayağı insanlar yetkin insanlarla kıyasıya uğraşırlar, gün olur onları kullanmak isterler, kullanamadıkları zaman da öfkelenirler. Omuzlarında taşıdıkları en ağır yük kendi hafiflikleridir. İsterler ki dünyanın bütün insanları çirkin olsun ve çirkinlik bir küçüklük olarak değil bir doğallık olarak yaşansın.

BOĞULURKEN ÇIRPINMAK

Düşünmeden yaşamak kolaylığı dünyanın en keyifli işidir. (“Bu “keyif” mide bulandırmaya başladı.”) Birileri dünyayı zorlaştırıyorlar, diye düşünür adam, oysa her şey çok kolay. İş olurluna bırakın ve önünüze çıkan yollardan birine düşünmeden girin. Olmazsa onu bırakır başka bir yola girersiniz. Yüzyıllar boyu insanların bir bölümü insan sorunlarıyla uğraşmışlar. Yazık! Özellikle filozoflara ne gerek vardı? Yaşam böyle de pek güzel yaşanabiliyor. Düşünmeden yaşamak kolaylığının getirdiği açmazlar bir zaman sonra karşımıza dikilirse? O zaman da gene bir başka kolay yol buluruz. Bu arada yapılacak tek şey: boyundan büyük işe kalkanların çanına ot tıkamak. Bu ot tıkama işini hakkıyla gerçekleştirdiniz mi korkmayın. Böylece, dostlarım, bencilliğin koruyup kolladığı uyuşukluk batağında insan yavaş yavaş dibe çekilir. Boğulmakta olduğunu anladığında da iş işten geçmiştir. Belki de tek yapacağı şey çırpınmak ve bir iki saniye su yüzünde kalıp anı kurtarmaktır ve yeniden batmaktır. Çırpındıkça batar insan. Diyebilirsiniz ki boğulan adam çırpınmasın mı? Çırpınsın. Çırpınmasın da kendini öylece sulara mı bıraksın? Çırpınmakta yarar görüyorsa çırpınsın. Çırpınsa da çırpınmasa da batacaktır. Ama belki de kurtulmanın çırpınmaktan daha etkili yolları vardır.

“*Seksen yılda seksen milyon genç yarattık her yaştan*” diye bir şarkı tutturmak da olasıdır. Bu seksen yıl boş güvenlerle, aldırmaçlıklarla, küçük hesaplarla geçtiyse ya? Bunun bir başka adı sayısız bencil insan yani yetersiz insan üretimidir. Eski benciller yeni bencilleri şaşkın şaşkın izlerler. Çünkü bencillik giderek yoğunlaşır ve keskinleşir, salgın görünümü alır. Bakıyorsunuz, adam o kadar bencil ki kendini bile düşünmüyor, yalnız çıkarlarını düşünüyor. Yaşamda gevşekliklerin faturası hemen gelmez, hatta biraz geç gelir. Tam siz birçok şeyi beleşten elde etmiş olmanın sevinciyle göbek atmaya hazırlanırken birileri kapınızı usulca çalır. Uyuşturucu kaçakçısı kirli adam çocuğunu altın vuruşta yitirince anlar bazı şeyleri. Bu toplum çocuklarını böyle zedeledi ve böyle perişan etti.

Anadolu’ya gittiğimde küçük burjuva insanların ağızlarını yokluyorum. Onlara diyorum ki: “*Dünyanın güngörmüş ülkelerinde egemen sınıfın insanları bencilliklerini sınıfsal bir aptallığa kadar ileri götürmezler, tersine sınıfsal bir temele oturturlar. Adamın düşündüğü şey kendi çıkarıdır, ama çıkarını tek başına ger-*

çıkartıremeyeceğini bilir ve konuyu sınıfının sorumluluğuna bırakır. Sınıfının insanları, gelin iyilikleri birlikte elde edelim ve paylaşalım demek ister. Kim ne derse desin sınıf bilinci, en azından egemen sınıf bilinci böyle bir tutumu gerekli kılar. Ama siz bu ülkenin aydınları (yarı aydınları demek istiyorum) böyle bir gerekliliğin farkında değilsiniz. Bu yüzden çocuklarınızı zedeliyorsunuz. Adam olmaları için yarıştırmak yolunda onları cahilliğe mahkum ettiniz ve böylece daha da bencil olmaya ittiniz. Bir “kazanmak” sözü tutturdunuz gidiyor. Size sunulan her şeye hiç tartışmadan evet diyorsunuz. Çocuklarınız çocuk olmaktan çıkıp acayip yaratıklara dönüştü. Cahillikleri giderek daha da derinleşiyor. Ne tatil biliyorlar ne oyun ne dinlenme. Bu iş, siz de biliyorsunuz ki, öğrenmeyle değil yalnızca yarışmayla yani birilerini geride bırakmayla yani bencilliğini gerçekleştirmekle ilgili. Çocuklarınız her gün biraz daha boğuluyor cahillik denizinde. Neden böyle yapıyorsunuz? Hani bu çocuklar küçücük gelecekler için çalışıyor olmasalar anlayacağım. Bu çocuklar en çok birer doktor, mühendis ya da avukat olacaklar. Bir deha yetiştirmek istiyorsanız onun koşulları daha başkadır. Deha olmanın çok özel koşulları vardır. Ne deha olması, sizin çocuklarınız en basit ölçülerde şu kavanoz dipli dünyayı doğru olarak kavrayabilecek zihin gücüne bile ulaşamıyorlar.”

Bunu kime söylediysem çok ters tepkiler aldım. Bozguncu gibi gördüler beni. Dostlardan biri bana garip bir savunma telaşı içinde şöyle bir şeyler söyledi: “Haklısınız, bazı ülkelerde yapılan araştırmalar anasız babasız ya da kimsesiz ve bakımsız çocukların hatta piçlerin daha mutlu olduğunu ortaya koymuş.” Benimle alay ediyordu belli ki. Şimdi su iyice yukarı çıkınca ve boğulma koşulları tartışılmaz olunca dizlerini dövmeye başladılar. Dizlerini dövmeye başladılar da ne oldu? Az sonra kurtuluşun başka kolay yollarını bulacaklar. Zor yollar bize gitmez dostlarım. Sağduyulu halkımız burada da bir çıkış yolu bulacak nasıl olsa, daha doğrusu kendisine sunulan bir başka çıkış yoluna gönülden evet diyecek nasıl olsa. Siz büyük romancılarınızı ve büyük sinemacılarınızı ancak uluslararası sermaye güçlerine yutturabilirsiniz. Onlar yutmazlar da bıyık altından gülerek yutmuş görünmeyi iyi bilirler. İşlerine öyle gelir. Roman da sinema da neymiş! Sömürü düzeni sürsün yeter ki.

ÜRETME DEN OLMUYOR

Zenginin işleriyle çenesini yoran züğürtlerden değilim. Ancak insanın gözlerini şöyle dünyaya çevirip bir şeyleri görmesinde yarar var. Sermayeci düzenin yılmaz bir savunucusuysanız toplumunuzu gerçek anlamda bir sermaye toplumuna dönüştürmekle yükümlüsünüz. Kalanını vurgunculuktur. Kendinizi “özgürlükçü” ilan edip yan gelip yatarak, gerektiğinde şuna buna saldırarak hiçbir şey elde edemezsiniz. İnsanlığın Aristoteles’den beri sürdürmüş olduğu ve değiştire değiştire ancak XVIII. yüzyılın sonlarına kadar getirdiği, bugün olumlu hukuk karşısında hiçbir geçerliliği kalmamış olan “doğal hukuk” kavramına dayanacak kadar çocuklaşabiliyorsanız sizden ne özgürlükçü olur ne de sermayeci düzen savunucusu. Dikkatini zenginin bir eli yağda bir eli balda yaşamına yöneltmiş kişilerden olmasak da, bakışımızı dünyaya çevirip ortalığı şöyle kabaca da olsa gözlemlediğimizde, bizim yapmayı düşünmediğimiz işleri eloğlunun çoktan yapıp çıkmış olduğunu görürüz.

İster sermayecilikten yana olun isterseniz toplumcu savlara yakın durun, öncelikle yapılması gereken tek şey gerçeklikle içli dışlı olmaktır. Sermayecimiz dünyadaki sermaye gelişimlerinin tarihini az-buçuk biliyor olsa belki de her şeyi daha başka bağlamlarda değerlendirecektir. Zenginin malıyla çenemizi yormak değil ama, zenginin nasıl olup da zengin olduğunu görmek yani örneklerle bakmak elbette önemlidir. François Perroux, *Sermayecilik* adlı kitabının bir yerinde şöyle der: “XIX. yüzyılda Japonya feodal geleneklerine ve daha çok tarıma dayanan iktisadi düzenine son verdi. 1874’den 1890’a kadar japon merkantilizmi bu topraklar üzerinde sanayiye yarattı.” Kahve köşelerinde ya da ev toplantılarında bilir bilmez japon mucizesini ballandıra ballandıran anlatmak yerine o zamanın Japonya’sında neyin nasıl gerçekleştirildiğini enine boyuna incelemek gerekmez mi? Demek ki feodal bile denmeyecek toprak kalıntılarını gidermeden hiçbir şey yapamayacaksınız.

Ben sermayeci düzenin bütün dünyayı saran egemenliğine karşın bir gün bile sermayeci düzene yakın olmadım. Ülkemde bu yönde bir çaba olsaydı, gerçek anlamda sermayeci uygulamalarla kalkınma istemi olsaydı belki daha ılımlı düşünürdüm. Bu toprakların (coğrafyanın değil) insanı gelişigüzelikte kendini varetmeyi daha uygun bulu-

yor. Sermayecilikten yana çıkanlarımız gerçek anlamda sermayeci bir düzen kurmakta ne ölçüde isteksiz oldularsa, doğru yanlış bir takım etkenlere bağlı olarak toplumcu savlardan yana olanlar ya da görünenler de toplumcu bir düzeni etkin kılma konusunda o ölçüde isteksiz oldular. Gelin, birilerine sağcılar öbürlerine solcular diyelim, sağcılarımızla solcularımız arasında yaşamın gerçeklerini kavramak ve onlarla hesaplaşarak etkin bir düzen kurmak açısından hiçbir ayrılık yoktur.

Söz gerçekliklerin üzerine oldukça kalın bir örtü örtüyor. Biri yaradana sığınp “doğal hukuk” diye saçmaladığı zaman kimse ona “*Hop bilader, sen kafayı mı yedin, doğal hukuk nerede kaldı allasen! XIX. yüzyılın başlarında bitti o iş*” deme gereği duymuyor. Bu arada “*Ben doğal hukuktan yanayım*” diyen hukukçularla karşılaşsanız hiç şaşmayın. Toplumsallaşmanın bu noktasında gel sen insanın olumlu hukuka dayalı çabalarını adam yerine koyma da doğadan getirdiğimiz adalet duygusuna ve mülkiyet hakkına inan. Yüzyıllarca filozofların böyle bir konuyu ortaya atıp araştırmaları insanı yakından tanımak içindi. Sen gel, yasaları temel alan hukuku, yazılı yasalara geçirilmiş hukuku, bir başka deyişle yasakoyucunun toplumsal koşulları göz önünde tutarak oluşturduğu hukuku ciddiye alma, insanların doğasından geldiği düşünülen, her türlü sözleşmeden ya da yasalaşmadan bağıımız olan hukuku, doğanın gerekleri üzerine kurulan ve yasakoyucuya bağlı olmayan hukuku benimse.

Yaşamı etkin biçimde ve bütün boyutlarıyla üretmediğiniz zaman doğru düşünceleri de üretemiyorsunuz. Doğru düşünceleri üretmediğiniz sürece de yaşamı üretme şansınız yok. İki noktadan korkup iki nokta yerine noktalı virgül koyacak kadar gülünç olduysanız, dildeki inceliği a’nın üstüne şapka koyup koymama konusuna indirgediyseniz işiniz çok zor. Yazdığınız romanları kendini bilen kimse okumuyorsa, şiiri saçma sapan buluşlar düzeyinde görüyorsanız işiniz çok zor. Dış ticaret açığı büyüdükçe büyüyorsa, devlet dolaylı vergilerle ayakta kalmaya çalışıyorsa, tüm kurumlar işlevlerini yitirmeye doğru gidiyorsa işiniz çok zor. Delikanlı öldürdüğü kızın kafasını kesmek için testereyi önceden tedarik etmeyi aklına getirmiyorsa, evlilik paçayı ve belden aşağıyı kurtarma kurumuna dönüştüyse işiniz çok zor. Sermayeciden yana olsanız da.

ESKİÇAĞ AHLAKLARI

Eskiçağ ahlakları diye bir kitaba başlamıştım. Epeyce de yazdım. Aşağı yukarı iki yıldır öylece duruyor. Araya daha başka işler girdi. Görev kitaplarının arasına eğlence kitapları giriyor. Eğlence kitabı da neymiş? Şunun bilinmesi iyi olur diye yapılan kitaplarla benim canım böyle bir kitap yazmak istiyor diye yapılan kitapları ayrı ele almak gerekir. Birinde emek ve istek var, görev var, öbüründe görev yok, emeğin ve isteğin yanında bir de yaratma heyecanı var. Düşünün, romanınızı yazıyorsunuz ya da şiirlerinizi derliyorsunuz. Bu iş *Eskiçağ ahlakları* yazmaya benzer mi? Son zamanlarda görev duygusunun yerini dinlenme duygusu aldı bende. Gene de başladığım birkaç çalışma var ki onları ömrüm olursa bitirmeliyim. Bu yazdıklarım size şu duyguyu vermesin: bu adam felsefe kitaplarını görev duygusuyla acı ilaç içer gibi yazıyor, edebiyata geldi mi günlük güneşlik. Olur mu öyle şey! İstemedi yapılıyor iş midir bu? İnsanın gönlünü dinleye dinleye yazmasıyla sürekli araştırarak yazması aynı şey değil. Bir kere düştük bu kuyuya duygusallığıyla indeksli dergilere makale yetiştirmeye çalışanlardan değiliz. Sevinçle yapılmayan işten hayır gelmez. Görev diye kitap yazmak berbat bir iştir.

Bu sabah erkenden garip bir duyguyla uyandım. Hep erken kalkarım, bazen iyice erken kalkarım. Kalkıp diri kafayla çalışmaya koyulurum. Gecedten kalktığım da olur. Şimdi gece çalışmalarını daha seyrek yapıyorum. Onun da bir başka tadı var. Gece boyu çalışıp gün ışıırken yatmak pek hoş oluyor. Erken kalkışımın bir nedeni de Çoban Yıldızı' nı gözlemek. Hava açıksa Doğu' da pırıl pırıl parlar güzel yıldız. Eskiden otobüsle gece yolculuğu yaparken bir uyur bir uyanır, bir anda dalar gider, o güzelim yıldızı bir görür bir kaçırdım. Bir de bakardım ki gitmiş. Nereye gitti bu? Birdenbire nasıl gider? Sonra anladım: Güneş' in önünden kaçıyor. Güneş ışıkları yükseldikçe o da yükseliyor ve bir süre sonra gün ışığı onun ışığını boğuyor. O Güneş' den kaçıyor, Güneş onu kovalıyor. O zaman bu güzel yıldızın akşamları da aynı parlaklıkta bize Batı' dan göz kırpışının nedenini anlamış oldum. Evet, bu sabah çok erken kalktım: içimde kötü bir duygu. Çoktandır hiç mi hiç ilgilenmediğim *Eskiçağ ahlakları* bilgisayardan silinmiş olmasın? Baktım, hayır, silinmemiş. Epeyce de yazmışım. Şimdiden kocaman bir kitap olmuş.

Platon’a gelince duraklamıştım. O birbirini izleyen iki bilgi denizine, Platon’a ve Aristoteles’e yeniden dalmak gözümü korkutmuş olmalı ki oracıkta kalıvermişim. Platon için çok çok okumak gerekiyordu, Aristoteles bu konuda biraz daha kolaylık sağlıyor: *Nikomakhos ahlakı*’nı okudunuz mu sorunu çözersiniz. Ondan sonra zaten geriye dişe dokunur bir Epikouros ahlakı bir de Stoa ahlakı kalıyor. Eskiçağ bitiverir böylece, kitap da bitmiş olur. Bir ara kolayla kaçmayı düşünmediğimi söylersem yalan söylemiş olurum: *Sokrates’e kadar ahlak* adı altında işi kolayından bitirip çıkmak. Ama gönlüm razı olmadı buna. Daha doğrusu kendime yakıştıramadım. Olmaz. Yaşamı kolaylıklara göre düzenleyenlerden yakınıyoruz, sonra biz da aynı şeyi yapacağız, olur mu hiç? Kolaycılar canına okudu bu dünyanın. Kolaycılar yazık ki başboşluklarıyla, uyuşukluklarıyla şu güzelim dünyayı yaşanmaz ettiler. Ruhlarını kirlettiler, kurumların altından girip üstünden çıktılar. Biz de kolayla kaçarsak çelebi var anla dünyanın nereye doğru gittiğini.

Edan okundu. Birazdan Çoban Yıldızı parıldamaya başlayacak. Onunla uzun uzun konuştuktan sonra biraz uzanmak iyi olur. Her şey bir yana, kendimi dipsiz bir kuyuya düşmüş gibi duyuyorum bazen: yapılması gereken o kadar çok iş var ki. Tasarılar hiç bitmiyor, biri bitip öbürü başlıyor. Artık tamam diyorum, bundan sonra okumakla yetineceğim diyorum, az sonra aklıma bir başka tasarı geliveriyor. Hiç ölmeyecek gibi yaşamamız gerekiyor demek ki. Belki de varolmanın, insan olarak varolmanın yasası bu. Olsun, ne yapalım. Hele ölümden korkunuz yoksa hiç aldırmayın. Çoban Yıldızı pırıl pırıl çıkmış. Servinin bir karış yukarısında çocuk gibi gülümsüyor. Koskoca Venüs’ün çok uzakta kaldığı için bu kadar güzel görünmesi garip değil mi? Kocaman bir şey olsaydı karşımızda yadırgardık. Ay bile Venüs ve Mars kadar büyüleyici görünmez bana. Yatağıma uzanıp perdeyi hafifçe araladım mı Çoban Yıldızı’yla sohbete başlarım. Onun bana anlattıklarını bir bilerseniz! Ay’la Çoban Yıldızı garip oyunlar oynarlar. Bazen Ay Çoban Yıldızı’na arkasını döner küsmüş gibi. Bazen de tersine onu kucaklayacakmış gibi durur. O zaman ikisi de birbirlerine gülümserler. Bana inanmadığınızı biliyorum. Bir sabah erken kalkıp Doğu’ya bakın. Orada size dünyada olmanın, kendini insana adamanın, hiçbir şeyden korkmamanın güzelliklerini anlatan Çoban Yıldızı’nı göreceksiniz.

MUTLULUK YA DA DİNGİNLİK

Mutluluk denen şeye inanmasam da, bırakın bu da bizim çelişkimiz olsun, şu sıra yaşamımın en mutlu dönemini yaşamakta olduğumu söyleyebilirim. Yaşamımın en dingin dönemini de diyebilirdim. Bir insanın mutlu ya da dingin bir yaşam için yetmiş yaşını beklemiş olması size biraz garip görünmüyor mu? Yaşamın bütün yıkıcı etkileri geride kaldı. Artık her yaptığımı eleştiren ve durmadan beni suçlayan birileri yok. Kendi siyasal doğrularını bana benimsetmeye çalışan birileri yok. Durmadan olay çıkaran, bencil yapısı içinde durmadan bir şeylerle kavga eden birileri yok. Alabildiğine şımartılmış bir kişiliğin etkileriyle beni ne zaman üzeceği belli olmayan birileri yok. Durmadan işlerime burnunu sokmak isteyenler, küçücük akıllarına güvenerek benim yaşamıma yön vermeye çalışanlar yok. Sessiz sessiz kuyumu kazan, gösterdiğim her yakınlığı yakası açılmadık ihanetlerle ödemeye kalan, sonra da hiçbir şey olmamış gibi yüzüme bakabilen kimseler yok. Cehaletin doruklarında dolaşarak hileyle bir şeyler elde edip toplumun bağına zararlı otlar gibi kök salan ve her an bana ve herkese kötülük etmeye hazır duran kimseler yok. Dışiliğin her türlü itici ya da sevimsiz güçlerini kullanarak beni parmağında oynatmaya çalışan ve ne yapıp yapıp benimle evlenmek isteyen kimseler yok. Kimileri öldü gitti, kimilerini de ben yaşamımdan çıkardım.

Şöyle diyorsunuz: *“Sen yaşamı toptan tüketmişsin Toraman, bak sen bitmişsin anladın mı? Yahu mutluluk ya da dinginlik dediğin buyusa! Sen artık ölmüşsün de ağlayanın yok, bir başına kalakalmışsın dar-ı dünyada!”* Uzaktan bakınca benim gerçekten yoksunluklarla örülmüş çekilmez bir yaşamım var. Bu yüzden bir şeylere kızıp inat etmekte olduğumu, bir gün yalnızlıktan bunalarak gene paşa paşa eski çoğul günlere döneceğimi düşünenler olabilir. Bir tavır içinde olduğuma, bir tür intikam duygusuyla kendi köşeme çekildiğime, ama bunun sonuna kadar götürülebilir bir şey olmadığına, bir gün pes edip toplu yaşama döneceğime inananlar olabilir. Birileri hatta çizmeden yukarı çıkarak benim bu saçmalıkları bırakıp yeniden eğitimdeki yerimi almam gerektiğini anımsatıyor olabilirler bana. Hatta böylesine sorumsuz bir yaşamı sonuna kadar sürdürmeye hakkım olmadığına açık açık bildirenler bile olabilir.

Bense deyim yerindeyse tıklım tıklım doluyum. Bir yandan ede-

biyata yakın d rmaya çabalıyorum bir yandan felsefe çalışıyorum. Edebiyat da felsefe de uçsuz bucaksız ve dipsiz iki denizdir. Hele şu son günlerde yeterince felsefe bilmediğimi anladım. Okumadığım ve   renmediğim ne çok şey var daha. Gençler için felsefenin serüveni ni yazmak istiyorum. Felsefenin Eskiçağ' daki gelişimlerinden başlayıp Ortaçağ'a doğru gitmek, "*philosophia ancilla theologiae*" arayışlarından geçerek Yeniçağ'a gelmek istiyorum. Sen bunu yapmıştın, *Düşünce tarihi* zaten böyle bir şey değil mi diyeceksiniz. Hayır, *Düşünce tarihi* daha başka bir kitaptır. O öncelikle bir tarih kitabıdır, üstelik felsefede de sınırlanmıyor. İnsanın düşünsel etkinliğinin geniş bir tablosu çizilir onda. Bu düşündüğüm daha değişik bir çalışma olacak, öncelikle felsefenin dışında herhangi bir alana girmeyecek. Yapabilirsem iyi olur. şimdiden söz vermeyeyim.

Neden böyle bir kitap yazmayı düşündüm? Birileri durmadan ve pek haklı olarak lise felsefe kitaplarından yakınıyor. Yakınacağınıza yazın demek dile kolay. Kim uğraşır! Yakınmak en güzeli! Bu toplumun insanı pek güzel yakınır. Neyse, onu bir yana bırakalım. İstiyorum ki genç bir adam, gerçekten felsefe bilmek istiyorsa elinde bir anahtar kitap bulundursun, onu aldatmayan bir kitap. Bizim alanımız tehlikelidir, birileri felsefe yazıyorum diye birilerini kendi inanç çizgilerinde yönlendirmenin yollarını ararlar. Bir de bakarsınız M. . IV. yüzyılın Aristoteles' i hristiyanlığın ilk filozofu olup çıkmış. Bizim alanımızda dürüst kalemler de var ama insanları kendi yönüne çekmek için bin takla atanlar da az değil. Sünger kafalı "felsefeci", gözüne kestirdiği insanları yönlendirip birilerine yaltaklanmış olacak. Bizde doğru dürüst felsefe üretimi olmadığı için bu pek görünmüyor. Ama Batı'da istemediğiniz kadar.

Dostlarım benim için  z lmesinler, gördüğünüz gibi ben çok iyiyim. Mutluluk ya da dinginlik, her neyse, çalışmanın ötesinde bir anlam taşımıyor benim için. Havalar iyi gidince, çok sıcak ve çok soğuk olmayınca değmeyin keyfime. Öte yandan sorumluluklarımı da pek güzel yerine getiriyorum. Öbür türlüsünü ben de isterdim ama k   kl kler bizi bize bırakmadı. Adamın dediği gibi: "*Mutsuz bir Sokrates olmak mutlu bir domuz olmaktan iyidir.*"

Bize marş ve şarkı öğretiyor öğretmenlerimiz. Bizleri biraz daha uygar ya da yontulmuş kılmak için özen gösteriyorlar. Sınıfın camları kırık, soğuktan tir tir titriyoruz. Şarkı da türkü de umurumuzda değil, hatta tarih de matematik de. Biz memur çocukları daha iyi durumdayız. Köylerden gelenlerin durumu içler acısı. Onlara kalsa gelmeyecekler ama jandarma dayağından korkuyorlar. Vay sen misin çocuğunu okula göndermeyen, babayı çekiverirler falakaya. İnsanları zorla adam etmek dedikleri bu olmalı. Ama çok kötü üşüyoruz. Evden üç beş odun alıp gitmediyse tam bir rezillik! Şoba çatır çatır yansa da kırık camlardan yılan gibi kıvrıla kıvrıla zehir giriyor. Biraz adam olalım, biraz yontulalım diye öğretmenlerimiz bize marşlar ve şarkılar öğretmek istiyorlar. Önemli günlerde törenlere katılacağız, bucak müdürünün karşısına geçip bir cumhuriyet çocuğu nasıl olurmuş onu göstereceğiz. Efendim?

Karda kışta yalın ayak geliyorlar. “Cüz kesesi” dedikleri torbalarda yalan yanlış bir iki kitap ve bir sarı defter. Bazen o torbadan çıkarılan bir kara ekmek parçası. Beş kilometre uzaktaki köyden iniyor çocuk, çıplak ayaklarıyla karları çiğneye çiğneye. Aç acına bir gün geçirip karanlık bastırmadan dönüşe geçecek. Susuyorlar, sözleşmiş gibi susuyorlar, hiçbir şey istemiyorlar, hiçbir şeyden yakınmıyorlar. Özel günlerde davul zurnayla halay çekiyoruz bucak müdürünün karşısına gitmeden önce, onlar da katılıyorlar. Bucakta yaşayanların çocukları biraz daha kentleşmiş gibiler, onlar en azından daha rahat gülüp daha rahat söylüyorlar. Köylüler iyice suskun ve isteksiz. Halay çekerken de bir görevi yerine getirir gibi davranıyorlar. Bir şeyleri kıskanmadıkları izlenimini veriyorlar. Bir şeylerden yakınmadıkları için neler duyup neler düşündüklerini de bilemiyoruz. Ellisine gelmiş insanın ihtiyar sayıldığı ve bastonla dolaştığı bir ortamda onlar sabırla ömürlerini bitirmeye çalışıyor gibiler. Öğretmenler zaman zaman makası alıp saçlarımıza saldırdığında biz biraz huysuzlanır gibi yapıyoruz ama onlar son derece uysal davranıyorlar. Kırkılmış kafalarıyla ve çıplak ayaklarıyla akşam vakti karları çiğneye çiğneye köyün yolunu tutuyorlar.

Öğretmenlerimiz bize marş ve şarkı öğretiyorlar. Öğrenemiyoruz ya da çok kötü öğreniyoruz. Öğretmen ne yapsın, o da üç kuruş maaşa böylesine bir yükü kaldırmaya çalışıyor. “Evladım, Allah be-

lanızı versin, yavrucuğum, kaç kere söyledim, aptal, kosallayarak diye bir şey yok, kol sallayarak yürüyelim diyeceksiniz, tamam mı yavrum?” Tamam ama hiçbir şey değişmiyor. O zaman kabalara şaplaklar inmeye başlıyor: *“Kosallaşarak yürüyelim...”* Önemli olan kısa kesmek ve bitirip gitmek. Bize burjuva çocuklarının ağzına yakışan şeyler öğretmek istiyor öğretmenlerimiz. Umurumuzda değil. *“Kuş sesleri ovalara yayılır...”* Güzel, bunu kıvıracaklar belli ki. İş o kırılgan noktaya gelip dayandı mı yeniden kıyamet kopuyor. *“Oğlum, boynunuz altınızda kalsın emi! Tövbe tövbe sabah sabah söyletiyorlar beni. Kaç kere söyledim ulan size ‘ambar’ değil ‘amber’ diye!”* Aslında bizim için fark etmez, ambar da olabilir. Üşüyoruz çünkü. Ambar mis kokmaz mı? Amber de neymiş? Durmadan bir şeyler icat ediyorlar. Hadi baştan alıyoruz. *“Kuş sesleri ovalara yayılır Ambar gibi mis kokuyor topraklar”* Önce bir sessizlik arkadan bir bağırıtı: *“Ulan siz beni öldürmek mi istiyorsunuz? Kaç kere söyledim ambar değil diye. Aralarında konuşuyorlar: “Vaz mı geçsek yoksa, söyletmesek mi?” “Olur mu canım öyle şey, eşek gibi öğrenecekler.” “Baksana dokuz saattir aynı şeyi yapıyorlar...”*

Eşek gibi çok şey öğrendik o zaman. Kimse bu duyguyu kolay kolay anlayamaz. Kestane diye meşe palamudu toplayan çocuklardık biz. Bembeyaz kışlarda çok üşüyorduk. Bu yüzden şarkılarımız biraz acılı ve büyük ölçüde yanlış oldu. Bugün birileri yazdıklarımıza takılırken bizim altmış ya da altmış beş yıl önce neler yaşadığımızı bilebilirler mi? Karamsar deyip çıkmak kolay şiirlerimize. Romanlarımız korkutucu görünebilir. Bizim onların öngördükleri şiirleri ve romanları yazmamız olacak iş değil. Yazmayız, inatlaşırız, kalemimizi kırarız daha iyi. Meyvesiz, sebzesiz, proteinsiz geçmiş bir çocukluktan, sıtmanın ve trahomun tehdidi altında yaşanmış bir çocukluktan geriye kalan budur işte. İster istemez şarkılarımız acılı, türkülerimiz buruk, şiirlerimiz karamsar ve korku dolu, romanlarımız öfkeli olacak. Haklarımızı savunamamış olmamız, itilip kakılırken katlanmayı pek güzel becerebilmiş olmamız, toplumsallıktan çok yalnızlığa eğilimli olmamız, törenlerden ve benzeri şeylerden hiç mi hiç hoşlanmıyor olmamız bedenimizden ve ruhumuzdan o korkunç soğukların ve yoksunlukların anılarını silememiş olmamızdandır. Bu yüzden bizim sesimiz her zaman acıyla yaşanmış bir şeylerin, içini çeke çeke ağlamak gibi bir şeylerin izlerini taşıyacak.

ÖNCE DÜŞÜNMEYİ ÖĞRENMEK

Kimse bana gücenmesin, bu toplumun insanı düşünmeyi sevmiyor ve bilmiyor. Düşünmeyi sevmediğini bilse de düşünmeyi bilmediğini bilmiyor. Bu yüzden kötü koşullarda yaşıyor. Verimli toprakların üzerinde yarı aç yarı tok züğürt yaşamı sürdürmekten de yakınmıyor. Güçlükleri hep birlikte göğüsleyeceğiz diyenlere kanıyor. Pekiyi, siz şu haberden ne anlıyorsunuz: “*İktisadi bunalımla birlikte lüks otomobil satışları patladı.*” Bencillik doğadan getirdiğimiz ve aşmaya çalıştığımız bir özelliğimizdir, epeyce de aşmışızdır. Ancak gün oluyor, toplumsal yaşam tümüyle bencilliklerin at koşturduğu bir alana dönüşüyor. İnsanlık düşünmeyi öğrendiği ölçüde bencilliklerinden sıyrılması gerektiğini de öğrendi, bencilliklerinden tam sıyrılmasa da. Hiç değilse bugün birileri için üzülebilen insanlar var, bunlar sağda solda tepkilerini ortaya koyabiliyorlar. Ama gerçek anlamda insan olabilmek için daha çok yol almamız gerekiyor. Bu yalnız bizim sorunumuz mu? Bütün dünya iyi düşünememenin sıkıntısını yaşıyor. Bunu aşmak için biraz daha insan olmanın koşullarını yaratmamız gerekiyor. O da her şeyden önce iyi düşünebilen insanlar yani bilinçli insanlar olmamızla gerçekleşecek.

O kadar kötü eğitiliyoruz ki o kadar olur. Bizi hiç eğitimciler belki daha iyi olurdu. Bunca bilinç bozukluğu için, bunca ahlak bozukluğu için eğitim şart mıydı? Öyle ya, eğitilerek buraya geldik, eğitilmeseydik daha kötü bir duruma mı düşecektik? Kötü ya da yanlış eğitmek hiç eğitilmemekten daha verimli değildir. Felsefenin tümüyle hiçe indirildiği bir toplumda, insanların yaşamla ilgili temel kavramlardan habersiz oldukları bir toplumda doğru düşünebilmek olası mıdır? Henüz tarih bilincinin oluşmadığı bir toplumda, kısacası hemen hemen herkesin gündelik bilinçle yani dolma yapma, otomobil sürme, yemek yeme, cinsel ilişkiye girme, para kazanma, devrilip yatma, onun bunun cebine göz dikme bilinciyle yaşadığı bir toplumda düşüncenin iyi durumda olduğunu düşünebilir misiniz? Siz evet deseniz de dostlarım ben diyemiyorum.

Geçenlerde çok değerli bir bilim adamı, çok değerli bir arkadaşım bana felsefenin bizdeki sefil durumunun neden ya da nelerden kaynaklandığını sordu. Felsefi yaşamımızdaki sefaletin kökeninde uzun yüzyıllar boyu düşünmeyi hiç sevmemiş, becerememiş, ciddiye alma-

miş ve hatta zararlı görmüş bir toplumun çocukları olmamız yatıyor. Felsefeyi ciddiye almadığımız gibi tehlikeli de saydık. Kurulu düzenler onun gerçek yüzünden hiç hoşlanmadılar. Böylece gerçek felsefeyle değil de *felsefe gibi görünen felsefeyle* yetinmenin getirdiği boşlukları ve gariplikleri yaşadık. Gölgesinden ürken aydınımız, çalışmayla da arası pek iyi olmayan aydınımız dünyanın en çok emek isteyen bir bilgi alanında uğraşmanın üç günlük ömre zarar olduğunu düşündü. İnsanlığın geleceği adına kendini tehlikeye atan insanların başına neler geldiğini de çok iyi biliyordu. Deha diye belirlediğimiz insanlar bütün zamanlarını iyilikler, doğruluklar ve güzellikler için harcamışlardı, bundan bir şey kazanamadıkları gibi yalnız kendi yaşamlarını değil çocukluğun yaşamlarını da zehir etmişlerdi.

Yetersiz bilinç ahlak bozukluğunun birinci koşuludur. İnsan doğruyu, iyiyi, güzeli bütün boyutlarıyla yaşayamadığı zaman her türlü kötülüğe eğilimli duruma girer. Böyle bir birey için kötülük dediğimiz şey kurnaz insanlara özgü bir yaşam koşuludur. Kötülük yalnızca adam öldürmekle, adam dolandırmakla, yalan söyleyerek çıkar elde etmekle, ırza geçmekle ilgili bir durum değildir. Kötülüğe benzemeyen kötülükler vardır, sorumsuzluk bunların başında gelir. Değerlerini tümüyle yitirmiş bir sefil adam insanların gözü önünde birini ha bire bıçaklarken o insanlardan biri bile kılını kıpırdatmıyorsa buna iyilik diyebilir misiniz? İnsanlar çöplüklerden yiyecek toplarken her türlü ilgisizliği, her türlü umursamazlığı özgürlük diye tanımlamanın kötülükten başka bir şey olduğunu düşünebilir misiniz? Yıllarını hiç kitap okumadan öylesine yaşamış, zamanı gündelik görevlerin dışında avareliklerle geçirmiş bir insanın dünyasını iyilikle mi kötülükle mi bağdaştırırsınız?

Ne yapıp yapıp felsefeye dönmek gerekiyor. Felsefenin yaratacağı insanı önce kendi varlığımızda gerçekleştirmemiz sonra da örnek insan olarak topluma katılmamız gerekiyor. Epiktetos öğrencilerinin okulda çok uzun zaman takılıp kalmalarını hoşgörmez, onların örnek insanlar olarak halkın arasına karışmalarını, felsefenin yarattığı insanı başkalarına göstermelerini istemiş. Dostoyevski'nin Staretz Zosima'sı da ölmeden az önce Alyoşa'ya benzer bir öneride bulunur: manastırdan çık ve olgun kişiliğinle halkın arasına karış.

ÇENELER DÜŞTÜ

Bazı kişileri sırf düşük çeneli oldukları için uzağımda tutmuşumdur. Bunu bencillğim sayın isterseniz. Dinlememeyi pek güzel becersem de düşük çeneliyle baş edemem. Bakarım adam kafamı sıkılmış limona döndürmüş, karşımda dört saattir konuşuyor. Ya bir de dediklerini can kulağıyla dinleseydim? Eskiden bazı inceliklere önem verirdim. Örneğin evime gelmiş biri densiz de olsa el üstünde tutulması gereken biriydi. Şimdi eskisi kadar sabırlı değilim. Kendini bilmez birilerine “*Arkadaş, sen yavaş yavaş toplan git bakalım, benim işim var!*” dediğim olmuştur şu son yıllarda. Babamın ve annemin asla yapmadığı, dünya yıkılsa yapamayacağı şey! Toplum kabalaştıkça siz de bir ölçüde kaba davranmaya itiliyorsunuz. Ben gün boyu çok az konuşurum. Kimi görüyorum ki kiminle konuşayım. Bazen bütün gün yirmi otuz sözcükle yetindiğim olur. Ali odasında ben salonda bir çalışmaya koyulduk mu akşamı buluveririz. Sabah kahvaltısında ve akşam yemeğinde ne söylediysek birbirimize hepsi o. Öğretmenlik yaparken çok konuştuğum olurdu ama gevezelik için değil: genç insanlar biraz bir şey öğrensinler diye. Dersten çıktım mı gene suspus olurdum. O sıra yanıma gelen bir densizin boş boş konuşmaya hazırlandığını görürsem onu oradan uzaklaştırmanın bir yolunu buluverirdim.

Kafası boş insanlar çok konuşurlar. Çok çabuk bilgi ürettikleri için ya da çok çabuk bilgi ürettiklerini sandıkları için bir fırsat çıktı mı ya da birini tenhada sıkıştırdılar mı başlarlar atıp tutmaya. Söyleyecek sözünüz yoksa ya şakacılık adına sululuk edeceksiniz ya da o zahmete bile katlanmadan dedikodu yapacaksınız. Dedikodu tutkusunun anahatar deliği merakına kadar indirgendiği bir toplumda konuşmak için konu mu bulunmaz! Gazetelerimiz bile ya bismillah daha ilk sayfalarında, karga erzak teminine çıkmadan dedikoduyla başlıyorlar. Falanca oyuncu Bodrum’da eski sevgilisini görünce ne yapmış? İki yıllık “ilişki”sini bitiren “çok yetenekli” at suratlı güzel kadın kaç kilo zayıflamış ve “aşk”ını unutmak için düzenlediği partiye kimleri çağıracaktı? Falanca güzele “uzatmalı” sevgilisi neden herkesin içinde yaradana sığınıp okkalı bir tokat çakmış? Dünyanın her yerinde gazetelerin ikinci sayfaları değerlidir: orada ciddi yorumlar, uzman görüşleri, önemli konular üzerine geniş çerçeveli bilgiler yer alır. Bizde öyle olmuyor. Bakıyorsunuz, bir “bayan” yazar kocaman bir makale yazmış: belden

aşağıyla ilgili çok esprili ve çok derinlikli imalarda bulunuyor. Sabahın köründe mideniz bulanmaz mı? Rüyanda mı gördün be bayan? ("Kadın" lığı bir türlü kendilerine yakıştıramıyorlar, ben de ağzımı artık "bayan"a alıştırıyorum, "şarz"a alıştırdığım gibi.) Her sayfada ayaklarını burnunuza uzatmış çok güzel ve çok anlamsız bir ya da birkaç bayanla karşılaşabilirsiniz. İnsanların bilinç düzeyi hızla düşerken gazeteler zorla da olsa düzeylerini korusalar kötü mü olur?

Gevezelikten doğru düşünmeye vakit kalıyor mu? Gevezelik gerçek bilinç etkinliklerini kalın bir toz tabakasıyla örtüyor. Ağzından bal akıtıyor dediğimiz insanların gerçekte bir yerden bir şey akıttığı yok. Sonra, canım benim, bir de bakıyorsunuz bizim geveze dostumuz dilin bozulmakta olduğundan yakınmaya başlamış. Dil nedir diye sorsanız söyleyecek tek sözü yok. Bu koşullarda çok garip şeyler oluyor ve elbet bilinç bozulunca dil de bozuluyor. Felsefenin asıl sahipleri bir zaman önce "öteki" diye bir terim kullanmaya başladılar. Bunu çok önce kullanmalıydılar ama öyle değil. Bunlar derin felsefe bilgisinin değil gevezeliklerin ardından yalan yanlış bilgi üretmenin utanılası sonucudur. "Öteki"yi ne için kullanıyorlar? Latincedeki "*alter*" yerine, fransızcadaki "*autrui*" yerine kullanıyorlar. Dilimizi başka dillere benzeterek geliştirecek değiliz ama dilin mantığı diye bir şey vardır. "*Alter*" ya da "*autrui*" düpedüz "başkası" demektir, yani ben olmayan özne demektir. "Öteki"den neyi anlarsınız? Ben olmayan bir başka özneyi değil ben'in dışında bulunan birden çok nesneyi anlarsınız. Diyelim sizin dışınızda yani öznenin dışında iki nesneden birini anlarsınız. Dükkana girdiğinizde ayakkabıcı sorar: "*Vitrinde beğendiğiniz ayakkabı bu mu?*" Yanıtlarsınız: "*Hayır, öteki, şu bağıcıklı olanı!*"

Şairin dileği yıllar sonra karşılığını buldu dostlarım. Ne diyordu: "*Düşünmemek düşünmekten iyidir / Düşünmeden yaşayalım Mara / Günü ve saatleri ne yapacaksın...*" Eskiden çok konuşmak ayıptı, sözü biraz uzattık mı annelerimiz kaşlarını kaldırırırlerdi. Şimdi çocuklar özgür yetişiyorlar. Oh, sefam olsun! Eskiden siyaset adamları, biri dışında, az konuşmaya özen gösterirlerdi. Şimdi uzat mikrofону, eniştem ya da ablam seni saatlerce bir güzel tıraşlasın. Profesörse daha iyi ya! Seçkinlerin sayıları gün geçtikçe artıyor. Nicelik arttıkça nitelik düşüyor mu? Bilmem, bana öyle geliyor.

MEMNUN MUSUN ŞİMDİ?

Yıllar önce radyoda bir amerikalı kadın şairin bir şiirini okumuşlardı. Şiir pek etkilemişti beni. Şiirin nakaratı şöyleydi: “*Nasıl, memnun musun şimdi?*” Kadın şair, kendisinden ayrılıp bir fahişeyle evlenen kocasına hatırlar gibi sitem ediyordu: her sabah uyanır uyanmaz yanında beni değil yıllarca her önüne gelen erkeğin yatağına girmiş bir kadını buluyorsun, nasıl memnun musun şimdi? Adam bu soruyu kendine sormuş mudur, sormuşsa kendi içinde nasıl yanıtlamıştır? Kim bilir, belki de çok memnunum demiştir. İnsanın ne yapacağını kimse bilemez. Bu şiir aklıma geldikçe şunu düşünürüm: bizler sonunu düşünmeden nice işler yapıyoruz ve başımıza belalar getiriyoruz. Üstelik *bana benden olur her ne olursa* gerçeğini göremediğimiz için gün oluyor dünyaya küsüyoruz, gün oluyor bin türlü sıkıntının altından kalkabilmek için çırpınıp duruyoruz. Başımıza gelen belaların bir bölümü yaptığımız şeylerden, bir bölümü de yapmadıklarımızdan geliyor. Üç kere yanlış yayıp beş kere de savsakladık mı önümüze çok büyük faturalar geliveriyor.

İnsanı iyi tanımadığımız için onun dünyasındaki duygusal ve düşünsel etkenleri de göremiyoruz. O yüzden, en güvendiğimiz yöntem baskı ve şiddet yöntemidir. Bu yöntemle kısa zamanda bir ülkeyi güllük gülistanlık etmeye kalkanlar zaman geliyor tarihin sayfalarına kötü yazılıyorlar. Amaçları elbette düz kötülük değildi, ne var ki insanı tanımıyorlardı, insanın hôt denince oturup kalacak bir varlık olduğunu düşünüyorlardı. Asmaların ve kesmelerin bir işe yaramadığını, üstelik yaraları derinleştirdiğini gördüklerinde artık çok geç olmuştur. Çocuklarımızı yetiştirirken bile kolaya kaçıyoruz, şöyle yaparsak evladımızı çok iyi eğitiriz diye düşünüyoruz, bir de bakıyoruz ki evlatçık bir süre sonra dur otur bilmeyen bir yaratık olup çıkıvermiş, öyle ki kendi düz çıkarlarının ötesinde bir şey tanımıyor, ne dayı tanıyor ne kardeş tanıyor. Çok zaman başımıza gelenlerin aptallığımızdan değil de dış nedenlerden, belki de bir tür yazgıdan geldiğini düşünüyoruz. Şema basit: ben yavruma her şeyi verdim, bu durumda onun böylesine bencil ve nankör olmaması gerekirdi. Bu tür gerekçeler gülünçtür. Eğitimin temel ilkesi iyi örnek oluşturabilmektir. İkinci ilkesi de her kişiyi kendi eğilimleri çerçevesinde eylemde bulunmaya bırakmaktır. Birilerinin hakkını yiyeceksiniz, birilerine oyun oynayacaksınız, sonra çocuğunuzun

doğru dürüst insan olmasını bekleyeceksiniz. Çocuğunuzu sen bilmezsin diye bildiğiniz gibi yönlendireceksiniz, sonra onun istemli, ne yaptığını bilen, tutarlı biri olmasını isteyeceksiniz. Olacak şey mi?

Bugün toplumca çektiğimiz acılar aptallıklarımızın, basiretsizliklerimizin, tutarsızlıklarımızın, gevşekliklerimizin, yanlış değerlendirmelerimizin, bilmeden bildiğimizi sanmalarımızın ürünüdür. Size öyle geldi, kolayından bir şeylerin düzeltilebileceğini düşündünüz. Araştırmadan etmeden cahilce öngörüler ya da daha doğrusu önyargılar geliştirdiniz. Örneğin birilerinin geleceğini karartmanın topluma büyük iyilikler getireceğini düşündünüz. Akıllı sıra devrim yapmaya kalkan bir iki heyecanlı genci yok etmenin insanlığa iyilikler getireceğini düşündünüz. *Bizdense iyidir değilse kötüdür* anlayışıyla küçük çıkar toplulukları oluşturmanın ulusal güvenliğin temel koşulu olduğunu düşündünüz. Son derece geri ve güvenilmez insanların, elifi görse mertek sanan bozuk birilerinin güzellikler yaratacağını düşündünüz. Onlara hatta felsefe gibi, bilim gibi, sanat gibi çok önemli alanları emanet ettiniz. Böylece hepimizin hiçbir iç çelişkisi olmayan güllük gülistanlık bir düzende esenlik içinde aslanlar kaplanlar gibi yaşayabileceğimizi düşündünüz. Bunları düşünmediyseniz bile bütün bu olanlar karşısında sessiz kaldınız. Ne kötü! Bizden atlasın da nerede patlarsa patlasın diye düşündünüz. Patlayanın bir gün de sizin başınızın üstünde patlayacağını düşünmediniz. Cahilce ya da aptalca yaratılan canavarların öncelikle yaratıcılarını yiyeceğini düşünseydiniz bu kadar rahat olmazdınız.

Gene de ne olursa olsun alttan alta memnundunuz. Dünya yıkılsa sizin yeriniz sağlamdı, öyle sandınız. Dünya yıkılsa yavrularınız en iyi olanaklardan yararlanacaklardı, sizin de onlardan başka bir kaygınız yoktu zaten. Evet, tek amacınız bu kıyamette çok sevgili çocuklarınızın aradan sıyrılarak bir şeyler elde edebilmesiydi. Kendinizi olmayan niteliklerinizle ayrıcalı görüyordunuz. Yani bir burjuva sınıfı bilincine bile ulaşmamıştınız. Bülbüller gibi şakıyordunuz bilmediğiniz konularda. Nasıl, memnun musunuz şimdi? Ya da türküde söylendiği gibi: *“Alçaklara kar yağıyor üşümedin mi? / Sen bu işin sonunu hiç düşünmedin mi?”*

Söylemesi ayıp, gece kalkıp çalıştığım zaman canım pastalar, kurabiyeler, kazandibiler istiyor. Kahveyle birlikte ne güzel olur! Pasta yok, kazandibi de yok ama kurabiye iki adım ötemde. Kadıköy'e geçmişsem kurabiyeleri oradan alıyorum, yoksa bizim Ataköy beşinci kısmından. Gerçekte tatlıyla pek aram yoktur. Gün boyu tatlı aramam. Benimki meyve tutkunluğudur. Gençliğimde şeker hastası olmaktan pek korkardım. İnsanın bir tatlıcıya girip üst üste iki porsiyon tatlı yememesi ne kötü! Yıllar önce çok dersim vardı, beni ezdiler de ezdiler. Akşam vakti okuldan titreyerek çıkardım. Doğru tatlıcıya. Önce şöyle bir cevizli baklava yedim yani önce ağırbaşlı takılırdım. Sonra artık vişneli kaymaklı ekmek kadayıfı mı olur, dilberdudağı mı olur, hanımgöbeği mi... Bir zaman geldi ben de o şeker hastalığı denen illete tutuldum. Benim suçum. Ne yediğim belli ne yemediğim, kahvaltı yok, bir simit al ve koştur, çok zaman öğle yemeği hak getire. Akşamları doldur mideyi. Göbek oldu bu kadar.

Benim şekerim öyle büyük boyutlarda değil. Ben kendimi pek güzel denetlerim. Bir şey yasaksa ona elimi sürmem. Yıllardır içkim yok sigaram yok. O yüzden şekerim hem var hem yok gibi. Gene de yediğime dikkat etmek zorundayım. Şimdi tam vaktidir. İki buçuktan beri çalışıyorum. Şimdi dördü on geçiyor. Sabah ezanı az sonra okunacak. Kötü mü olurdu bu yazıya birazcık ara versem, bir kahve yap-sam, yanına da bir tatlı uygulasam? Kadıköy'den aldığım halkalar ne-yime yetmiyor. Ayıptır söylemesi, o katır kutur tuzlu halkaları şekerpare niyetine, peynirtatlısı niyetine, kuru baklava niyetine kemiriyorum. Haklılar, bu kadar incesine bakma, ara sıra kaçamak yap diyorlar. Doğrusu bu benim içime sinmiyor, öyle yaparsam suç işleyecekmişim gibi bir duyguya düşüyorum. İnsanın boğazına söz geçirememesi ne kadar ayıp! Geçenlerde birini anlattılar. Adam yüksek şekerden hastaneye kaldırılıyor. Hastanede şekerini düşürüyorlar. Tam iyileşti çıkaralım bunu derken şeker yeniden yükseliyor. Meğer akıllım şeker nasıl olsa düşürüldü diye kimseye çaktırmadan çarşıya kaçır, tatlıları yer dönermiş. Ben böyle pisboğazlığa iyi bakamıyorum.

O yapay şekerlerden kullansana diyorlar. Aman, benden uzak olsun. Sıvı olanı iyi değildir, ağza acılık verir, toz olanından al dediler. Ondan aldım ve onunla bir güzel helva yaptım. Bakın siz de deneyin.

Annelerimiz gibi kalıplı bakmayın dünyaya. Hep yeni şeyler denemekte sayısız yarar var. Neyi mi deneyeceksiniz? Siz öyle görmüşsünüzdür, ya un helvası yaparsınız ya irmik helvası, değil mi? Öyle yapmayın, unla irmiği yarı yarıya karıştırın, hatta unun yarısı da mısır unu olursa daha iyi olur. Özene bezene yaptığım helvayı çöpe attım. Yenir gibi değil. Bir lokma alıyorsunuz, oh ne güzel, ama lokmayı yuttuğunuz anda ağzınızda kötü bir acılık. Ben gene galetalarımı kemiririm dedim, bu yalancı şekerle uğraşacağıma.

Kendime kızıyor muyum? Biraz da kızıyorum. Genç yaşlarımda ve hele orta yaşlarımda yapıp ettiğime yiyip içtiğime dikkat etseydim şimdi tatlı da yiyordum, ekşi de tuzlu da. (Dayanamayıp az şekerlisinden bir tane kurabiye aldım şimdi, kahvemi de koydum.) Yemek içmek benim için o kadar önemli değil. Sözü yiyip içmekten açtığım için beni sakın obur biri sanmayın. Yemek içmek konusunu abartanlardan hep tedirgin olmuşumdur. Hele bir de kendilerine gürme'lik yakıştırıp ekranda durmadan tıkınan adamlardan iyice uzağım. Etler cızır cızır pişiyor, köfteler bir yanda pirzolalar bir yanda. Bu arada bilmeyene bildirmeler: sakın ha eti pişirirken şöyle şöyle yapmayın. İnsanların eti düşünde görebildiği bir toplumda önce yedi köfte, sonra sekiz pirzola götürüp ardından of öldüm diyerek ve mideyi okşayarak kocaman bir tabak tatlı yemek bana pek doğru bir iş gibi görünmüyor.

Yemek programları zengin mi zengin! Bir yanda kıymalı mantarlı börek kızarıyor, öbür yanda etler terbiye ediliyor, daha öbür yanda kaymaklı kabak tatlısı yapılırken ayrıca bir tepsiye de kadayıf seriliyor. Acımasızlık değil mi bu? *Sen de kazan sen de yap sen de ye* rahatlığında olamadık biz. Çok ciddi dostlarım beni zaman zaman eleştirmişlerdir: sokakta bir şeyler yiye yiye yürümek, hele hele çatır çutur elma yemek doğru mu? Ben sizler gibi oturaklı insan olmayı düşünmedim ki hiç. Ben sokakta ya simit yerim ya elma yerim, ama elimde insanların isteyip de ulaşamayacağı bir şeyi yiye yiye gitmek bir yana, onu açıkta götürmem bile. Zaten insanların ulaşamayacağı şeyleri evime kırk yılda bir getiririm. Ona ne kendimi alıştırırım ne de çocuklarımı. Yedi sekiz yılda bir, bir kaçamak yapılmaz mı? Koca bir kefal tütsüsünü koltuğunuzun altına kıstırmış gidiyorsunuz. Doğrusu bunu da hak görüyorum kendime. Boğazından beş kuruş haram para geçmemiş biri olarak. (Bir kurabiye daha?)

KİM KİMİN KURBANİ?

Doğrulardan korkan, düşünmeyi sevmeyen, her konudan anlayan, akıllı olduğuna inanan, gemisini kurtarma kurnazı, saplantılarıyla ve önyargılarıyla mutlu olan, kültür düzeyi sıfırın altında duran, paradan başka değer tanımayan, gündelik yaşayan insanların çoğunlukta olduğu bu toplumda kimin canı kimin kurban olduğunu kestirebilmek güç iş dostlarım. Bir şeyler kayıp gidiyor ama gören kim! Kimilerine göre her şey yolundadır, gidişten tedirgin olanlar kötü niyetlilerdir. Kolay yollardan yaşamı sürdürme düzenbazlığı bu toplumun değerlerini kemiriyor. Gençler değer tanımayan ortamlarda yetişiyorlar, kurumlaşmamış ailelerde, korkunç okullarda tam bir bilinç bulanıklığı içinde yetişiyorlar. Bilgiden nefret eden insanların ortamında örneğin yılda kaç gencin uyuşturucuya kurban gittiğini bilmiyoruz. Televizyonlar ancak adı bilinen birilerinin çocukları uyuşturucudan ölünce kolları sıvıyorlar. (Fonda acı ezgiler!) Gazeteler de öyle. Bu arada ruhtan iyi anlayan hekimler göz kamaştıran yorumlar yapıyorlar. Uyuşturucudan ölen genç onların gözünde doğrudan *arkadaş kurbanı*'dır. Bu arada bu değerli insanlar bütün iyilikçi yanlarıyla bizi uyarma görevini de yüklenmiş olarak şu bilinen öğüdü yineliyorlar: "*Çocuğun yaşamına dikkat edin. Omun kiminle ya da kimlerle arkadaş olduğunu iyi bilin. Olağanüstü bir durum var gibi gelirse size, geç kalmadan uyuşturucu kullanıp kullanmadığını araştırın.*" Ne yani, şöyle mi yöneleceksiniz çocuğunuzu: "*Yavrum Orçuncan, bana kızma, senin arkadaşlarından bazılarını hiç beğenmiyorum. Senin durumunu da rezalet! Gel gidip saç kılı araştırması yaptıralım benim güzel yavrum...*" O zaman çocuğunuzla ilişkiniz ne duruma gelir?

Çağdaş toplumda ilişkilerin ancak güven duygusuyla yürüyebileceğine inanmak gerekiyor. Yapacağınız şey çocuğunuza güvenmektir. Gençleri uyuşturucuya iten arkadaş ilişkileri değildir: iyi yetişmiş insanlar başkalarının etkisiyle yaşamlarını uçuruma atmazlar. Uyuşturucu diye bir sorun varsa insan ilişkilerinde aksayan bir şeyler var demektir. Hiçbir değer tanımadan, insan saygısı nedir bilmeden yalnızca para için ya da dünya zevkleri için büyütülüp ortalığa salınmış çocuklar kesinlikle arkadaş kurbanı falan değil, onları kurban edenler öncelikle anneleri ve babalarıdır, hatta öbür yakınlarıdır. Burjuva

aileleri genellikle bütün gerilikleri içinde çocukları eşsiz varlıklar olarak görmek ve göstermek gibi bir aptallığı eksiksiz yaşarlar. Aman ne kadar zekidir Fişfiş hanımın torunu. Cahilliklerinden gelen bir güçle zeki olmayı önemli bir şey sanırlar. Oysa ortalık ipini koparmış zekilerle doludur, hatta bunların bir bölümü Zeki adını taşır. Sorun sevgisiz büyümüşlük sorunudur, değer diye bir şey bilmeden büyümüşlük sorunudur.

Daha önce anlatmışımdır, konservatuarda öğretmenlik yaptığım yıllarda bir gün bir öğrencimizin annesi benimle görüşmek istedi. Kızından yakındı: *“Ne yapsak memnun olmuyor. Babası da ben de etrafında pervaneyiz. Var mı yok mu bilmeden onu bunu istiyor. Hemen isteğini yerine getiriyoruz. Odasındaki eşyaları değiştirmemizi istedi. Değiştirdik. Sevineceğini sandık. Yanılmışız. Ne desek tersliyor bizi.”* Ben de dedim ki: *“Sevginizi yetersiz buluyor olmasın? Siz ona sevginizi belki de yeterince gösteremiyorsunuz. Onunla yürüyüşe çıktığınız oluyor mu? Bir akşam karşılıklı birer kadeh şarap içtiğiniz oluyor mu? Beklemediği bir anda saçını okşuyor musunuz, sarılıp öpüyor musunuz onu? Ara sıra önemli bir konuda görüşünü aldığınız oluyor mu? Bakışlarınızdan anlıyor mu sevildiğini?”* “Bayan” benim bu sözlerimi iştir iştirmez şöyle bir sallandı, kaçıp gitti. Ben onu daha sabırlı dinleseydim belki kızının arkadaşlarından da yakınacaktı. Evlenip üç günde çocuk yapıyoruz, sonra o çocuklara bakmıyoruz. Saçınızı süpürge etmeniz gerekmez, sevmeyi bilin yeter.

Bir olay ya da bir mucize: Bizim arkada yatıp duran külüstür otomobil kendi kendine ne yapmış biliyor musunuz? Bize çaktırmadan 7 eylül 2006 günü çıkıp gitmiş, Ankara yoluna girmiş, saat 11.56’da Çamlıca gişelerinden *para vermeden* geçmiş. Şimdi bizden yetmiş lira gibi bir para istiyorlar. Tepem attı, çıkıştım ona: *“Sen böyle bana ya da Ali ağabeyine sormadan kendi başına nasıl çekip gidebiliyorsun? Bunu yaparken hiç utanmadın mı? Burası dağ başı mı?”* Boyunu büktü, önüne baktı, acıdım. Şöyle dedi: *“Sahip, yılda bir on beş gün ya geziyoruz ya gezmiyoruz. Arkada yatıp duruyorum. Koca bir güz, koca bir kış, koca bir ilkyaz geçiyor, ben kimildamadan duruyorum. Sorduğun soruya gelince, evet burası dağ başı!”*

SEVMEK HAKKIMIZI KULLANALIM

Ne yazık toplumumuz giderek bir cinsel sakatlıklar toplumu durumuna geliyor. Her gün gazeteler bize yeni bir tecavüz olayını heyecanla duyuruyor. Bakıyorsunuz, aslan gibi bir delikanlı kendi halinde zavallı bir kadına, seksen yaşında bir teyzeye saldırıvermiş. Saldırılan dan çok saldıranın utancını düşünün. Ömür boyu çekeceği acıyı düşünün, eğer içinde birazcık insanlık ışığı varsa. Tecavüzcü karşı konulmaz cinsel itkilerin baskısı altında gerçek bir tutsak mıdır yoksa değerlerini yitirmiş bir zavallı mıdır? Ya da biraz o biraz bu mudur? Ne olursa olsun ortada bir çirkinlik var: biri nesneye indirgenmiş olmanın acısını çekerken öbürü insanı nesne gibi görmüş olmanın utancını yaşıyor (ne kadar yırtık olsa da). Oysa insan bir değerler varlığıdır. Üst düzey bir hayvan bile eşini bulup ona yakınlaşmak adına bazı doğal koşulları biraz zahmet çekerek de olsa uygularken bir insanın bir insanı yallah deyip yere yatırması ya da en azından kandırması tam anlamında gerçek bir çirkinliktir.

İnsanla hayvanın birbirinden ayrıldığı nokta, hayvan kalmış insanla insan olarak incelmış insanın birbirinden ayrıldığı nokta burasıdır. Erkek hayvan dişisinin üzerine doğal bir itkiyle çöker: doğa ona neyi nasıl yapması gerektiğini bildirmiştir. Zorunlu olarak orada hayvanca bir tutum vardır. İnsanın hayvan kalmışı da aynı şeyi yapar gerçekte. Onun uyduğu toplumsal ya da insani bir koşul yoktur. Tecavüzcü herhangi bir kadının üzerine çökmüş bir hayvandır, onda hayvanın dünyasını azçok renklendiren eş seçme yatkınlığı bile yoktur. Değerlerden arınık kafa elbette cinselliğin bilincinde değildir. O her zaman karşı cinsten bedenlerin birbirine sürtünmesini temel olarak cinsel edimi kısa yoldan gerçekleştirmeye kalkar. Bu yüzden birçok yasal cinsel edim özünde tecavüz niteliği taşır. Geri kalmış insan heyecanlarını bir bedende dindirmenin telaşındadır. O yüzden on tane görünür tecavüzcü varsa bin beş yüz yetmiş beş tane görünmez tecavüzcü vardır. Alışılmış ilişkilerde kadın tecavüze uğramayı erkek de tecavüz etmeyi bir doğallık olarak yaşar.

Gerçek cinsel yaşam aşk düzeyinde, ruhların alışverişinde çıkar ortaya. İnsanın cinsellikte değerlerle ilişkisi bu anlamdadır. Her birey apayrı bir dünyadır, bilincinin bütün renkleriyle, duygusallığının bütün çizgileriyle, doğallıklarının ya da yapaylıklarının bütün özellikleriyle içi-

ne girilmesi, uzun süre kalınması, keşfedilmesi gereken bir dünyadır. Aşk bu dünyanın sonuna kadar açınlandığı tek alandır. O dünyada kendi bilincimizin gelişim koşullarını buluruz ya da bir bakıma yaratırız. Bu yüzden aşkı her zaman en içtenlikli kültür alışverişi olarak görmeliyiz. Aptallıklarımızı bir yana bırakarak çocuklarımızın bu büyük kaynaktan alabildiğine su içmelerini sağlamalıyız. Bir başka deyişle, onların cinsellik düzeyinde geniş çerçeveli bir kültür alışverişi deneyimini yaşamasına yardımcı olmalıyız. Bunun için de her şeyden önce onların öncelikli olarak belden aşağılarını düşünmeyen, bir insanın dünyasında milyarlarca insanın özlemlerini, sevinçlerini, bakış acılarını, başarılarını ve başarısızlıklarını bulup çıkarmaya çalışan gerçek insanlar olarak yetişmelerini sağlamalıyız.

Oysa biz ne yapıyoruz? Genç insanların kafasına son derece tehlikeli bir fikri, erkenden uygun birini bulup onunla “yuva kurma” fikrini sokuyoruz. Ne yuva ama! Bu arada elbette cinselliği bir *kendini yaratma* ortamı olarak göremediğimiz için, zaten insanın kendini her adımda bir kere daha yeniden yaratması diye bir şey de bilmediğimiz için kızlarımızı birer hizmetçi ve kuluçka makinesi, erkeklerimizi de her şeye egemen olduğunu sanan birer aptal olarak yetiştirmeye bakıyoruz. Genç insan dünyayı öğrenmeden, cinselliğin de ne olduğunu öğrenmeden yahey dalıveriyor evlilik cehenneminin içine.

Her şeyi paylaşmaya açık iki bilincin ortak dünyası sözkonusu olmadığı zaman aşk diye yaşanacak olan şey tek yanlı savlarla örülmüş bir kavga gürültü ortamıdır, bir sıkıntı ortamıdır. Cinsel arzular birkaç ay içinde iyiden iyiye doyurulup karşıdaki kişi yalnızca herhangi bir beden olarak algılandığında artık her şey bitmiş, yaşam bir cehenneme dönmüş demektir. Saatlerce bir şeyleri konuşup tartışabilen, en paylaşılmaz gibi görünen şeyleri büyük bir sevinçle paylaşabilen, yılmışadan, numara yapmadan, çıkar hesaplarına dalmadan ortak bir yaşam üretebilen insanlar olmanın dışında *insan olma* koşulu yoktur dostlarım. Çocuklarımıza sevmeyi öğretebilseydik, oğullarımızı *dünyanın bütün kızları kurban olsun yavruma* diye değil, kızlarımızı *aman yavrum kimseyle adın çıkmasın* diye değil, gerçek anlamda insan olma koşullarında yetiştirebilseydik yaşamımız bu kadar bayağı, bu kadar hantal, bu kadar kanlı, bu kadar yavan, bu kadar salakça olmazdı. Ama biz her şeyi çok bildiğimiz için bu konuda da dünyayı yaşanmaz ettik.

Dildeki dönüşümleri toplumdaki değişimlerin ruhsal çerçevede bir yansıması olarak değil de, toplumsal olguların bilinçsel düzeyde bir açınımı olarak değil de dilin ırkçı bir anlayışla yabancı öğelerinden ya da katışıklıklarından arındırılması olarak görenler oldu. Bu kişiler kanı temiz olmayan sözcüklerin yerine yenilerini koymak gereğini duydular ve bu yolda son derece anlamsız öneriler yanında yaşayan dile geçebilen ya da geçebilecek olan olumlu önerilerde de bulundular. Bu yol da epeyce yenilik yapıldı. Yeniliklerden bazıları pek hoşuma gider, bazılarını da çokça yadırgarım. Öneriler tümüyle tutmuş olsaydı benden şu cümlelerle başlayan bir yazı bekleyebilirdiniz: *“Ellerinde betiklerinden başka bir nen bulunmayan dörüterleri yırlarını okumak için geldiler.”* Olabilirdi. Dil bir sözleşmeler ya da uzlaşmalar ortamıdır. Nitekim çocukluğumuzda ortaya atılmış olan bazı sözcükler tutsaydı bugün daha da basit bir dil kullanıyor olacaktık. “Üniversite” yerine “bilgitay”, “millet meclisi” yerine “kamutay”, milletvekili yerine “saylav” deseydik kötü mü olurdu?

Çocukluğumda yılda bir kere trenle ailece yolculuk yapardık. Savaşın ardından gelen yılların bütün sıkıntılarını yaşadığımız zamanlardı. Trenler tıklım tıklımdı. Vagona girip daracık da olsa bir yere sığışabilenler mutlu insanlardı. Vagonların koridorları insan yığınıydı. Tuvalete gitmek için yol isteyeneye *“Üstüme bas geç”* derlerdi. Kompartımanlardan biri boş tutulurdu. Kapısı sıkı sıkı kilitliydi. Oranın neden boş olduğunu üstüne yapıştırılmış olan kağıttan anlardınız: *“Saylav kompartımanı”* Babam demiryolcu olduğu için dört köşeli anahtarıyla saylav kompartımanının kapısını açar, bizi içeriye sokardı. O sırada bizimle birlikte sekiz on kişi de koridorun öldürücü havasından kurtulmuş olurdu. O kadar yolculuk yaptık, ben o vagonlarda hiç saylav görmedim. Saylavın o boğuntulu trende ne işi olabilirdi! Bizim bütün çocukluğumuz dildeki dönüşümleri gözlemlemekle geçti. Gençlik yıllarımda dildeki değişimden yana oldum ama bu işin kan temizlemekten daha başka bir anlamı olabileceğini ya da olması gerektiğini de düşündüm. Daha sonra yazılarımda yapay bir dil kullanmak gibi bir katılığa hiç düşmedim. Bu katılığa düşmedim ama dilin dönüşerek güzelleşmekte olduğunu da, dolayısıyla bu dönüşüme katkıda bulunmak gerektiğini de biliyordum. Öte yandan dili kolay yoldan arındırmak

adına “cümle”ye “tümce”, “organ”a “örge” deme kurnazlığı iyiden iyiye sinirime dokunuyordu. Sinirime dokunan bir şey de dili arındırmak adına köylü gibi konuşmak tutkusuydu. Bugün bile öldürseler “sabaha dek” ya da “sabaha değin” demem. Dil her şeyden önce bir tattır, bir lezzettir. Dilin kanını temizlemek adına bu tattan, bu lezzetten vazgeçemem doğrusu.

Bazı sözcükler önerildi. Bunlar tutsaydı bence güzel olurdu. Elbet zordu tutmaları. Belki de tutabilirdi çoğu, ama olmadı. Buzdolabı bu topraklara bir markanın adıyla girdi, “frijider” diye girdi. O zaman peyniri buzdolabına değil frijidere koyarlardı. Sağduyulu halkımız onu sonunda buzdolabı yaptı, ağzına sağlık. Çünkü frijiderin buzdolabı olması milletvekilinin saylav olmasından daha zordu. Neden dersenez, uluslararası sanayi bir ülkeye mallarını sokarken o malların adını ulusal dile uydurmak diye bir kaygı gütmüyor. Aynı şey “bilgisayar” için de geçerli oldu. “Kompüter” deme salaklığından kurtulmuş olduk. Bu alet bilgi sayıyor mu saymıyor mu, o başka iş. Önemli olan uygun bir ad koymaktır. Bütün Zeki’ler zeki mi? O zamanki önerilerden tutmayanlar arasında benim gözüm “otomobil” yerine kullanılmak istenen “kendigider”de ve “asansör” yerine kullanılmak istenen “inerçikar”da kalmıştır. “Kendigider” demek “otomobil” demekten daha kolay bizim için, “kendigider” çok daha uygun dilimize. Ne yaparsınız, tutmayınca tutmuyor.

“Kendigider”i ad olarak kullanamadık ama sıfat olarak kullanabilirdik belki. Neden olmasın? Bence olurdu. Tembelliklerimizle, solumsuzluklarımızla, çıkarıcılıklarımızla, aldırmaçlıklarımızla kurduğumuz bu düzen için “kendigider” terimini bal gibi kullanabilirdik. Dere yataklarına ev yapabilen bir topluma; fay çizgisi üzerine derme çatma yerleşim alanları kurabilen, en verimli toprakların bağrına kümes gibi yazlık evler kondurabilen, bu uğurda bağları bahçeleri yok edebilen bir topluma; isteyeninin istediği kadar vergi ödediği, eğitimin tam bir plansızlık içinde olağan akışına bırakıldığı ve isteyeninin ilkökul isteyeninin lise isteyeninin üniversite kurabildiği bir topluma kendigider sıfatını yakıştırmak bana olmaz bir iş gibi görünmüyor dostlarım. Konuyu oradan alıp buraya getirmemiz domuzluğumuzdan değil üzüntümüzdenidir.

KURGU MU DENEYİM Mİ?

Anna Karenina'ya, Werther'e, Graziella'ya ve Kamelyalı Kadın diye bilinen Marguerite Gautier'ye ağladığım günler çok gerilerde kaldı. Yeni yetme zamanlarımızın duygu seli içinde varlığımıza sindire sindire okuduğumuz romanlardır onlar. Madam Bovary'yi unuttun diyeceksiniz. Madam Bovary'le tanıştığım günlerde yaşıam ileriydi, artık ağlamıyordum. Tantanalı ama kısacık bir yaşam sürmüş olan Marguerite'in dramı belleğimde bozulmadan durur. Ama onun serüvenini yalnız bir kere okudum nedense. Oysa Madam Bovary'yi neredeyse ezberlemişimdir. Geçenlerde bir sahafta *La dame aux camélias*'yı (Kamelyalı Kadın) buldum. Eli yüzü düzgün, ciltli, üzerinde herhangi bir tarih olmayan eski basım bir kitaptı. On ya da on iki yaşlarımın duygularını verecek miydi bana? Marguerite Gautier tıpkı Madame Bovary gibi gerçek bir kişiliktir. İkisinin ortak yanı çok acı çekmiş ve erken ölmüş olmalarıdır. Ölümleri birbirine benzemez: biri bilindiği gibi intihar ederek ölmüştür, öbürü veremden ölmüştür. Madame Bovary'nin gerçek adı Eugene Delamarre'dır, Marguerite Gautier'ninki Marie Duplessis'dir.

Kamelyalı kadın'a önsöz olarak Jules Janin'in *Mademoiselle Marie Duplessis* adlı yazısı konmuş. Jules Janin bu duygu dolu yazısında Kamelyalı Kadın'ı nasıl tanıdığını ve hatta onunla tanışırken Lizst'le birlikte olduklarını, Lizst'in kadına hayran olduğunu anlatıyor: "Yalnız büyük bir sanatçı değil aynı zamanda güzel konuşan bir adamdı. Tıpkı kadınlar gibi bir fikirden bir fikre geçerek ve fikirlerin en çelişkililerini seçerek konuşmayı biliyordu." Bir tiyatrodanda raslantıyla karşılaşmışlar bu güzel kadınla. "Lizst ve ben şaşıtk kaldık" diyor Jules Janin, "bizim oturduğumuz banka geldi teklifsizce oturdu" Jules Janin bu güzel kadını güzel gözleriyle her şeyi aydınlatan bir kadın olarak anlatıyor. Alexandre Dumas Fils'in *La dame aux camélias* romanına gelince, onda neyin ne kadar gerçek olduğunu kestirebilmek doğal olarak çok zor.

Benim en çok ilgimi çeken, romancının bir sahneyi gerçekten yaşamış gibi ayrıntılı anlatması oldu. Bazı şeyler vardır ki hep gözümüzün önünde oldukları için onları gözlemlemek çok zor değildir. Ama burada tüyler ürpertici bir olayın gözlemi sözkonusudur. Nasıl mı? Marguerite'e sırlı sıklam aşık olan Armand Duval sevdiği kadının son demlerinde yanında olamamıştır. Onu son bir kere görmek ister: ölüsünü

görürse onun öldüğüne inanabilecektir. Tantanalı bir yaşam sürmüş olan alt sınıftan bu kadının, bu eşsiz fahişenin beş yıllık geçici mezar-
dan kalıcı mezara taşınması için girişimde bulunur. Mezar açıldığında romancı da oradadır. Şöyle anlatıyor olan biteni: *“Tabut meşedendi, adamlar örtü işini gören üstteki taşı kaldırmaya giriştiler. Toprağın nemi vidaları paslandırmıştı, bu yüzden tabutu açmak kolay olmadı. Tabutun içine kokulu otlar serpilmiş olmasına karşın ortalığa berbat bir koku yayıldı. (..) Mezarcular bile geriye sıçradılar. Beyaz bir kefen cesedi örtüyordu, bu arada bedeninin bazı kıvrımlarını ortaya koyuyordu. Kefen bir ucundan hemen tümüyle yenmişti, ölünün bir ayağını açıkta bırakıyordu. (..)Görülmesi korkunç olduğu kadar anlatması da korkunç. Gözler iki delikten başka bir şey değildi, dudaklar yokolmuştu, beyaz dişler sıkı sıkıya birbirine kenetlenmişti. Uzun kara ve kuru saçlar şakaklara yapışmışlardı ve yanakların yeşil çukurlarını örtüyorlardı. Bununla birlikte bu yüzde vaktiyle sık sık gördüğüm o beyaz, pembe, sevinç dolu yüzü görüyordum.*

Benim kafama takılan şu oldu: Alexandre Dumas Fils bu korkunç sahneyi imgelemine gücüne dayanarak tümüyle kurgusal bir çerçevede mi kaleme almıştı, yoksa bu bir gözlemin mi sonucuydu? İlle Marguerite’in cesedini görmüş olması gerekmezdi, ama onun mezar-
dan çıkarılmış bir ölüyü sanki görmüş olması gerekirdi. İşte bu noktada bizim izleyici olarak gözlemlene gücümüz sanatçının görü’sü karşısında durup kalıyor. Kurgulamada gerçekçilik adına gerçek anlamda bir tehlike vardır: insan somut bir yaşam gerçeğini yanlış anlatabilir. Bu gibi anlatımlarda kurgudan çok deneye gereksinim duyulur. O kadar canlı bir görünüm çiziyor ki romancı, bunun basit bir kurgulama olduğunu söyleyemiyoruz. Öte yandan böyle bir deneyimin kolay kolay da yaşanmayacağı kesin. Sanatçının imgelemi gelir bir noktada kalıverir. Böyle bir konu oldu mu hemen Flaubert aklıma gelir: Madame Bovary’nin ölümünü en gerçekçi biçimde anlatabilmek için elinden gelse aynı zehirden içecektir. Ama şu da söylenebilir: gerçekçilik olayları ve nesneleri gerçeğe en uygun biçimde çizmekle mi yoksa insan gerçeğini herhangi bir biçimde doğru olarak sunmakla mı gerçekleşir? Ben bunlardan birinden vazgeçebileceğimi sanmıyorum. Romancı “Mezarı açtılar ve Armand da çok kötü oldu” diye işi geçiştirse daha mı iyi olurdu?

CAHİLLİĞİN GÜZELLİĞİ

Cahillığın güzelliği kendine inanma kolaylığındadır. Bizler cahili bilgisiz biri gibi düşünürüz. Bu bir yanılsamadır: cahil gerçekte bir bilgi insanıdır, bilgi küpüdür, her şeyi bilir. Değme bilinçli bireylerin belleklerinde yeri olmayan bilgiler cahilin belleğinde istemediğiniz kadar çoktur. Sizin bilincinizde karşılığı olmayan pekçok sorun onun bilincinde hem de çözülmüş olarak vardır. Siz üç fıkra bilerseniz cahil yedi yüz fıkra bilir. Biri size bir gün muhabbet olsun diye karnıyarığın mı imambayıldının mı daha yararlı olduğunu, hanım göbeğinin mi vezirparmağının mı daha besleyici olduğunu sorsa durup kalmaz mısınız? Cahilin bu noktada söyleyecek çok sözü vardır. Hanım göbeğini hiç bilmiyor ve vezirparmağını hiç görmemiş de olsa, çocukluğundan beri çok şeyi yanlış bildiği gibi karnıyarığı imambayıldı ve imambayıldıyı karnıyarık diye biliyor da olsa başlar ikisini karşılaştırmaya.

Tarihçi olduğuna kesin gözüyle bakılan üst kesimden bir kardeşimizin tarihi bir öyküler toplamı olarak gördüğünü öğrendiğinizde şaşmazsınız. Çoklarının tarih bilmeden tarihe tutkun oluşları anlaşılmaz bir iş değildir. Septimus Severimus'u kısaca ve elbette fransızca üzerinden Septim Severim diye terimlendirerek Roma tarihi denen o korkunç denize balıklama dalmış olan yaşını başını almış bir bilge kişiyi dinlerken küçük dilinizi yutar gibi olursunuz. Ağzından bal akıtır. Ama hazrete şöyle bir soru sormayagörün: Roma'nın çöküşünde bir tarım imparatorluğu olarak çokça büyümenin ve bu arada ticaret toplumuna dönüşmemenin etkisi olmuş mudur? Bu olmadı işte. Siz kendinizi ne sanıyorsunuz? Tarihin böyle saçma sorularla ne ilgisi olabilir? Ya da toplum sorunları üzerine ilerici açıdan çok güzel yazıcıklar yazan bir gazete yazarının bir gün çok önemli bir sorunu tartışmaya açtığını görürsünüz. Nedir o sorun? Mahmutpaşa'da manifaturacı Haymana'lı Kutbettin'in yanında çalışan Necmi mi daha özgürdür, Adliye'de getir götür işlerine bakan Zara'lı Selami mi daha özgürdür? Üstada bu sorunu yanlış koyduğunu, özelde olsun devlette olsun özgürlüklerin ve ona bağlı olarak güvencelerin ancak belli koşullarda sözkonusu olabileceğini anlatmak istediğinizde başınıza neler geleceğini bilemezsiniz. Adam öyle bir öfkelenir ki Zeus'un gazabı sıfır kalır onunkinin yanında. Anında terbiyesizleşir. Gülmekle ağlamak arasında bir yerde durup kalırsınız.

İnsanlar bu ülkede her şeyi bilirler ama bilgilerini gevezeliklerden öteye pek geçiremezler. Adamı bir konuda eleştirmeye kalkın da bakın ne yapıyor sizi. Cahilliğimiz tembelliğimizin garantisi altındadır. Cahillik bir tür yerleşik körlüktür. “*Cahil görmez, gözünün önündekini bile*” diyen atasözüne hak vermemek elde mi? Cahil önündekini görmez ama göremeyeceği şeyleri pek güzel görür. En büyük dileğimiz ya da güvencemiz cahilliğin yuvasında kalması, kafesinden çık-mamasıdır. Bu da olacak şey değildir. Çünkü cahil kendine alabildiği-ne güvenir ve dehasının ışığında biriktirdiği ya da depoladığı yalan yanlış düşünceleri ortalığa saçmaya can atar. Bu kadar değerli fikirler elbet-te çürüyüp kalmamalıdır. Goethe büyüğümüz “*Eyleme geçmiş cahil-likten daha korkunç bir şey yoktur*” derken ne kadar haklıdır. İngilizler cahilliği kartal kanatlı ve yarasa gözlü garip bir kuş olarak tanım-lamışlardır. Çinliler yalnızca şu sözü söyledikleri için gözümde büyü-düler de büyüdüler: “*Cahillik ruhun gecesidir, o gecede ne ay var-dır ne yıldızlar.*” Bu iş bir bakıma güzel iştir: hiçbir şey bilmeyen, doğru dürüst hiçbir şey düşünmeyen insanlar hiçbir şeyden kuşkuya düşmezler, özellikle de kendi bilgilerinden.

Belli bir bilinç çizgisinin altında takılıp kalmış olmakla birlikte ken-dine hayran olan nice insan tanıdım. Bunlar kendilerinden hoşnuttular. Kafalarındaki bilgi kalıplarıyla pek güzel yaşayıp gidiyorlardı. Çok za-man başkalarıyla ortaklaştıkları bu kalıplar onlara gerçek anlamda bir toplumsallaşmışlık duygusu da veriyordu. Onlar en doğru yerde dur-manın, buna göre bütün temel insan sorunlarını çözmüş olmanın “gu-rur”unu yaşıyorlardı. Hele cahilliklerini bir de ünle ya da unvanla süs-lediklerinde değme ağaların keyfine. Neler biliyorlardı neler! Yüz bü-yüğümüzün adını, aynı ilkokul çocukları gibi şıp diye sayıyorlar, bu yüzlük liste üzerinde uyuşamayınca takaza çıkarıyorlardı. Olsun, bu da yaşamın tadı tuzudur artık. Bunu söylemek toplumsal yaşam ger-çeğinde hiç de kolay değildir biliyorum ama siz siz olun cahil insandan uzak durun dostlarım. Özellikle de kafesini kırıp çıkmış saldırgan cahil insandan. Benim gibi yapın, okumamış etmemiş sıradan insanlarla şöyle ayaküstü de olsa muhabbet edin ama cahili yaşamınıza sokmayın.

BEN BİR YABANCI MIYIM?

Ülkemizde son otuz kırk yıldır gelişen yaşam koşullarına alışamıyorum. Arkadaşlarımın çoğu görüyorum pek güzel alıştılar. Yeni yaşam koşullarının oluşumunda az ya da çok katkıları olanlar daha çabuk alıştılar. Yeni yaşam koşullarının oluşumunu tam bir dinginlikle ya da eksiksiz bir umursamazlıkla izleyenler daha da çabuk alıştılar. Ben ne yapsam alışamıyorum ve alışamadığım için de zorunlu olarak bir münzevi yaşamı sürdürüyorum. Siz bunu isterseniz bir kaçaklık, bir sorumsuzluk sayın. İsterseniz daha başka şeyler de yakıştırın. Alışabileceğimi hiç sanmıyorum ve alışmak için bir çaba göstermeyi de düşünmüyorum. Bundan sonrası benim için bir insansız kentte yaşarcasına kendiyle başbaşa kalmaktır. Dış dünyayla ilişkimi çok basite indirgedim. Okumak, zaman zaman da yazmak bana yetiyor. Çünkü kendimi korumam da gerekiyor. Kimseden iyi bir şey, bir yaratıcılık, bir sağlam tutum ya da bir karşı koyuş beklemediğiniz zaman öfkele-riniz de çok aza indirgeniyor. Ya öyle mi olmuş? Vah vah!

Bu sabah Ali'yle çarşıya indiğimizde birden esin geldi, akşama istavrit kızartalım diye düşündük. Bende hiç bitmeyen bir istavrit tutkusu vardır. Her zaman balık aldığım balıkçıya gittik. Balıkların fiyatını gösteren etiketler yerlerine konmuş ama istavritin üstünde etiket yok. Belli ki o gün istavrit gelmemiş, adamlar istavriti tutturabildiklerine satacaklar. Zaten ucuz balık satarken tedirgin oluyorlar. *"İstavriti ne yapacaksın, lüferler çok taze!"* gibi akıl öğretmeler... Bugün de çinakopu önerdiler. Pekiyi istavrit kaç? Birbirlerinin yüzlerine baktılar. En yetkilileri fiyatı bildirdi: sekiz lira. Yürü, dedim Ali'ye, aptal yerine konmadan buradan uzaklaşalım. Döndüm gittim ama içim acıdı. Böyle mi olacaktı bu toplum? İnsan bu kadar küçülecek miydi?

Balıkçının, bakkalın, manavın bu tür davranışlarını aslında daha az yadırgıyorum. Daha büyük tedirginliklerimiz var. Ne yaparsınız ki herkes kendi dünyasına göre tutum alacak, herkes kendine yakışanı yapacaktır, bu gerçeğin ötesine dünya yıkılsa geçemeyiz. Balıkçı ortamında bulamadığınız soylu insan davranışını kasım kasım kasılan okumuş etmiş adamda bulabiliyor musunuz? Bir toplum tepetaklak giderken toptan gidiyor, kimse bu gidişten kendini kurtaramıyor. Bize bir şey olmaz saflığı insanı bugün olmazsa yarın gülünç ediveriyor. Ve

öyle oluyor böyle oluyor, biz bu yabancılık duygusunu içimizden söküp atamıyoruz.

Dostça yaklaşışından esaslı bir asılma anlamı çıkaran kadının içler acısı zavallılığını yadırgıyorum: onun yüzünde çaput gibi duran külyutmaz görmüş geçirmiş insan gülümsemesinden iğreniyorum. İki satırı yanyana getirememekle birlikte binbir güzel ilişkiyle bilim adamı kimliği kazanmış adamın küçük dağları yaratmış gibi dolaşmasını ve “gerektiğinde” bir güzel terbiyesizleşmesini yadırgıyorum: hiç değilse bilimden payını kendi durumunu anlayacak kadar alabilmeliydi. Önümüze çay tabağından az kabaca bir tabakla meze getiren meyhaneciyi yadırgıyorum: iyi ki diyorum meyhane alışkanlığım yok, iyi ki o kötü kokulu ve gürültülü yerlere ikide bir gitmek durumunda değilim. Aldatılmalarla ve yakalanmalarla ilgili haberler üretmekten daha büyük kaygısı, daha başka telaşı olmayan gazeteleri, patırtı gürültüyü sanat diye sunan televizyon kanallarını yadırgıyorum. İnsana *böylesine kötü bir şiiri yazabilmek için ölümü öp söyle özel olarak ne yaptın* duygusunu veren sözde ürünlerle dolu edebiyat dergilerini, estetik biliminin uzağından geçmemiş sanat filmlerini, arzuhalci diliyle yazılmış romanları yadırgıyorum.

Bana تنها yolda omuz vurup geçen insanı, kadın olsun erkek olsun alabildiğine yadırgıyorum. Sevdiğini söylediği insana apaçık tuzak kuran ve yakalandığında ben bütün bunları vallahi billahi iki gözüm önüme aksın onun iyiliği için yaptım diyen sözde dostu yadırgıyorum. Açılış gününde öğrencisini salona alırken üstünü başını aramaya kalkan üniversite yönetimini yadırgıyorum. Tüccar siyaset adamını, zengin sendikacıyı, hiçbir siyasal deneyimi yokken siyasetin göbeğine toplum kurtarıcısı diye kurulmuş ev kadını yadırgıyorum. Kendine kadın diyemeyecek kadar korkak, sorulduğunda “bayan” olduğunu söyleyecek kadar kadınlığıyla tersleşen ama kadıncılık savlarından da hiçbir zaman vazgeçmeyen kadını yadırgıyorum. Atatürkçülük diye diye insanları Atatürk’den soğutan *ilericiliği kendinden menkul* insanları yadırgıyorum. Ben de rahmetli babam gibi çok yetenekli doğmuşum, daha üç yaşında burnumla keman çalmaya kalkarmışım diyen şarkıcıyı bu durumda hiç yadırgamıyorum.

SPOR EFENDİLİKTİR

Spor bir kültür değildir. Öyle olsaydı yoğun biçimde bilinç gelişimini sağlardı. Öyleyse spor nedir? Spor bir beceridir, düşünsellikten çok tekniktir. Bununla birlikte bilinç gelişimine katkıda bulunur. Neyle katkıda bulunur? Gerekli kıldığı özenin ve dikkatin yardımıyla. Teknik çaba düşünsel çabanın iyice uzağında değildir. Kafayı ne kadar az çalıştırırsak o kadar iyi teknisyen oluruz diye bir doğru yoktur. Tersine, iyi bir teknisyen işini düşünerek yapan kişidir. Bir ülkede eğitimin düzeyi sporun gelişim koşullarını da belirler, düzeyli bir eğitim sporun gelişimine kolaylıklar sağlar. Ama hiçbir spor dalı sporcudan filozofluklar beklemez. Hemen her ülkede özellikle görenekler çerçevesinde etkin olan sporlarda son derece başarılı sonuçlar alınmaktadır, birçok yerde futbol gibi atletizm gibi sporlar üst bir düzeye ulaşmıştır ve uluslararası ortamda iyiden iyiye ses getirmektedir. Bizde de bir zaman sporun hemen her alanında bir gelişmemişlik varken güreşin parmak ısırtacak düzeyde olduğunu özellikle biz yaşlılar bir gerçeklik olarak yaşamışızdır.

Sporun en önemli yanı bireye yetkin ölçülerde bir görüş sağlama-sı, bu arada ortaklaşma bilincini geliştirmesidir. Sporun kültüre çok benzeyişi de bu noktada kendini gösterir. Bireysel sporlar da toplu sporlar da akli başında kişinin böyle bir yetkinlik kazanmasında kolaylıklar sağlarlar. Özellikle toplu sporlar uygun koşullarda yapıldıkları zaman hep birlikte bir sonuca varma yatkınlığını geliştiren sporlardır. Uygun koşullar ne demektir? Sporcular yeterli bir toplumsallık bilincine ulaşamadıkları zaman sporu salt bir yarışma alanı olarak görme sınırını aşamazlar. O zaman spora yıkışma'dan savaşıma'ya kadar varan değişik anlamlar yüklerler. Sporun bilincine ulaşamamış bir sporcucu için "maçı kazanmak" bir onur sorunu ortaya koyar. Uydurma bilim adamı nasıl eleştiri kaldıramazsa yeterli bilince ulaşamamış sporcucu da yenilgi kaldıramaz. Oysa sporda yenilgi diye bir şey yoktur. Sporda insan kendine yenilmediği sürece kimseye yenilmez. Bir kişinin bir kişiden ya da bir topluluğun bir topluluktan daha az başarılı olması gerçekte onun yenik düşmesi anlamına gelmez. Doksan dakika bir alanda savaşım vermiş olan bir futbol takımı başarılıysa yense de yenilse de başarılıdır. *Yalnız şampiyonlar başarılıdır* görüşü silme yanlışır.

İşî onur sorununa indirgeyenler spordan bir haz duymazlar. Bunlar bir savaş heyecanı içindedirler. Savaş heyecanı sporda verimi düşürür. Sporun hırsla değil beceriye, görü'ye gereksinimi vardır. Savaşan futbolcu topu hırsla sürer ve gidebildiği kadar gider. Futbolu spor olarak düşünen futbolcu gerçek anlamda bir ortaklaşma bilinci içinde o an nerede durması gerektiğini düşünür: sürekli bir olasılıklar hesabı içindedir. Oyunun her an değişen koşullarında durumunu her an yeniden gözden geçirmek zorundadır. İleriye gideceği düşünüldüğü yerde akıllıca geriye kaçan bir futbolcu bir anda arkadaşlarından birinin gol atmasını sağlayabilir. Öbür türlü futbol *alan gitti alan gitti* oyunu olur. O koşulda sporcu kitlelerin eğitimine sağlayabileceği katkıyı da sağlayamamış olur. İzleyici kitleleri çok zaman iyi bir spor bilincine ulaşmış olmadıklarından hemen bir savaş havasına girmeye eğilimlidirler. Onlar alandaki insanlarda da bu eğilimi gördükleri zaman iyiden iyiye çığıından çıkmış topluluklar durumuna gelebilirler.

Bizim toplumumuzun insanları yetkin bir spor bilincine ulaşamadılar. Sporcu da izleyici de her an savaşa gitmeye hazır. Bu yüzden spor ne yazık ki bizde gerçek anlamda bir insani etkinlik olmaktan uzak kalıyor. Atletler koşu için sıraya dizildiklerinde aralarında bizden birini görürsek aman ne iyi diye heyecanlanıyoruz. Dışarıdan adam getirmekle kapanacak bir gedik de değil bu. Kayakçılar arasında kayakçılarımız yok. Yüzücüler arasında yüzücülerimiz yok. Birileri renk renk ışıklar altında kuğular gibi buzda kayarken biz uzaktan bakıyoruz. Bir futbolumuz var, o da her ülkede olduğu gibi sokakların ürünü. Her yerde futbol sokakların ürünüdür ama öyle bırakılmaz, ona insani yetkinlikler katmak, böylece onu güzelleştirmek gerekir. Biraz futbol biraz basketbol, onlar da bıçak sırtında. Çünkü uyar dünyada bunların ne gibi etkenler altında işlenip geliştirilmesi gerektiğini bilmiyoruz. Bütün futbol takımları galatasaraylılık ve fenerbahçelilik heyecanını ayakta tutabilmek için dekor olarak var sanki. İkinci olan savaşı yitirmiş oluyor: önemli olan şampiyon olmak. İşin kötüsü en akli başında görünen insanlar da bu yanlış bilinci kaşımak gereğini duyuyorlar. Spor toplumsal ve kişisel yaşamlarında doyunluğa ulaşamamış kitlelerin kaba heyecanlarını karşılıyor şimdilik.

CİNSEL SAPIKLIK

Samsun’da seksen bir yaşındaki Selim amca derman aramak için gittiği hastanede iki genç kızımıza, Dilber’le Sibel’e sarkmış. Amca ayakta duramıyor. “Allah’ınızı seviyorsanız söyleyin, bende taciz yapacak hal kalmış mı?” diyor. Kalmıştır Selim amca kalmıştır, adının yumuşaklığına sığınma. Yengesinin ayağını gördüğünde başı dönen insanların hiç de az sayıda olmadığı bu ülkede Selim amcanın durumu gülünç de olsa şaşkınlık yaratmıyor. Ben Dilber’le Sibel’e kızdım. Siz hangi dünyada yaşıyorsunuz kızlar? Kendinizi Selim amcadan da koruyamadıysanız işiniz çok zor sizin. Hadi Dilber neyse, sen otuz yaşındasın Sibel kızım. Allah muhafaza iri yarı gözü dönmüş acımasız birine raslasanız ne yapacaksınız? Koltuk değneğiyle zor güç ayakta duran adam sizin için tehlikeliyse öbürleri oooooh işin altından girer üstünden çıkarlar.

Özgürlüğün olmadığı yerde cinsel özgürlük de yoktur. Cinsel özgürlüğün olmadığı yerde her türlü cinsel sapıklık olağandır. Her gün gazetelerimiz bu tür sapıklıkların yakası açılmadık haberleriyle çıkıyor. Gene de her seferinde şaşmış gibi yapıyoruz. Yapma yahu? Vay namussuz! Demek öyle? Aptal rolü oynayıp bunu olağanüstü bir durum gibi görmek bizim insanımızın boş büyüklük duygusuyla ilgili olabilir. Bizim toplumumuz da cinsel sapığı bol bir toplumdur. Bununla birlikte her yeni olayla biz sözde şaşkına dönüyoruz. Cinsel sapıklık açısından her gün biraz daha zenginleşiyoruz oysa. Dayı yeğenine sulanıyor, olmaz deyince kızcağızı öldürüyor. Yirmi yaşında delikanlı seksenlik nineye tecavüz ediyor. Adamın biri kıskançlık nedeniyle sevgilisini doğruyor. Bir başkası kızına yan baktın diye yeğenine kurşun atıyor. Anlaşılır iş mi? Garip bir akıl yetmezliği var. Yüz kırk üniversitenin varlığı da bu akıl yetmezliğini gidermeye yetmiyor. Sayı üç yüzü bulursa belki iyi bir sonuç alınabilir.

Bu sabah bir haber oldukça ilgimi çekti. Adam düğün ertesi balayına gidiyor, aşırı hızdan kaza yapıp oracıkta kadını doğaya bırakıp çıkıyor. Sorumluluğunu alıp yola götürdüğü kadın otuz yıllık karın da olsa, otuz yılın dalgalı yaşamı içinde ona diş biliyor duruma gelmiş de olsan bunu yapamazsın. Erkeksi bir havaya girip sığır götürür gibi insan götürmek bu toplum insanına özgüdür. Ehliyet? Ruhsat? Muayene? Kimse şunu sormuyor: kafa? On yedi kişilik minibüse kırk bir kişi

alıp kaza yapan şoföre kızıyor musunuz? Ya o kırk bir kişiyle ilgili düşünceleriniz nedir? Özgürce binmişler minibüse diyebilir misiniz? Sınırlı kafalar özgür olabilir mi? İnsan kendinde kendini özgür kılacak bilinci yaratamadığı zaman bütün bunlar olur ve çok doğal karşılanır.

Biz cinsel özgürlük dediğimizde birileri çok daha başka bir şeyi anlıyor. Birilerinin tutuculuk damarları kabarmaya hazır bekliyor. En önem verdiğimiz şey namustur, o da çekilmiş çekilmiş gelmiş uçkurun düğümüne sıkışmış. Sanıyorlar ki biz herkes canı karşı cinsten birini çektiğinde hemen birini bulup onunla halvet olsun diyoruz. Cinsel özgürlük evvel emirde biriyle yatağa girme özgürlüğü değil iki cinsten insanın yan yana yaşama özgürlüğüdür. Bu toplumun insanı çok şeyi yanlış anladığı gibi bu işi de yanlış anlama eğiliminde. Demokrasiyi nasıl çoğunluk diktatörlüğü olarak anladıkça, tarihi nasıl ulusçuluk savlarını yayma aracı olarak anladıkça, sanatı nasıl estetikle hiç ilgisi olmayan bir göz boyama çabası olarak anladıkça, inancı nasıl toplumsal düzeyde baskı gücü oluşturma aracı olarak anladıkça cinsel özgürlüğü de çok beklemeden soyunup yatağa girme kolaylığı olarak anladık. Böyle anladığımız için de dayı bey küçücük yeğenini öpüp okşamaya kalkıyor, kız karşı koyulduğu zaman bıçağını çalıştırmaya başlıyor. Böyle olduğu için de cinselliği özel olarak nikah kurumunun da belirleyiciliğinde mülkiyet sorunu durumuna getiriyoruz: demek ki bu kadın bir ömür boyu benden başkasını sevmeye hakkını bir türlü elde edemeyecek. Eski karısını başkasıyla ilişkisi var diye öldürenlerin son on yılda ki sayısını biliyor muyuz?

Cinsel özgürlük erkeğin kadından ve kadının erkekten kaçmama, erkeğin kadını ve kadının erkeği tanıma özgürlüğüdür. Erkeğin kadına sokulamadığı, kadının erkekle birlikte rahat olamadığı koşulda sapıklık başlar. Geçenlerde bir yerde aşk üzerine konuşma yapmamı istemişlerdi gençler. Aşağı yukarı yirmi kişilik topluluğun yarıyla yakını kadındı. Okumuş etmiş insanlardı hepsi. Erkekler konuştular kadınlar sustular. Erkekler kadınları konuşmaya zorlayınca bir iki kadın çekine çekine bir şeyler söyledi. Belli ki konudan çokça tedirgindiler. Cinsellik adına kadıncılıkla ilgili bir şeyler geveleyip bıraktılar. Bu koşullarda hastalıklar biriktiriyoruz. Evlilik yıllarımız bile, ayıp olur korkusuyla, sağlıklı bir cinsel birlikteliğin uzağında bir karabasan gibi geçiyor.

EVLENMEK VAADIİLE TECAVÜZ

“Evlenmek vaadiyle kandırıp tecavüz etti” sözü beni güldürür. Evlenmek vaadiyle kandırılmış bir kadın tecavüze falan uğramamış, düpedüz seninle evlenmek istiyorum diyen adamın yatağına girmiştir. Adam kadının elini kolunu mu bağlamış, boğazını mı sıkmış, burnuna bıçak mı dayamış? Hayır. Gel seninle evlenelim demiş, evlenmeden önce de şöyle gönlümüze göre bir alem yapalım. Madem bugün yarın evleneceğiz, daha ne bekliyoruz, öyle değil mi? A be kızcağızım, madem bu kadar düşkünsün bakireliğine, elin adamıyla alıcengiz oyunu oynamaya ne diye kalkarsın? Hele yalan söylemenin hiç de ayıp sayılmadığı bir toplumda sen insanların sözüne güvenip nasıl böyle bir iş yaparsın? Kadınsı dalavereciliğin güzel bir biçimidir evlenmek vaadiyle kandırılıp tecavüze uğramak. Adamı evlenmek zorunda bırakmanın da pek güzel bir yoludur: “*Bu durumda beni almak zorundasın Haşim, namusumu temizlemezsen senin başına ne işler açarım bilemezsin.*” Haşim seni alsa namusun temizlenecek mi? Bu kadar kirli bir oyunun içine girmiş birinin namus neresinde kalmıştır? Evlenmek vaadiyle beni kandırıp tecavüz etti diyene söylenecek tek bir söz vardır: “*Hadi yavrum, git işine, bizi oyalama, zaten işimiz başımızdan aşkın. Sen işin kolayını bulmuşsun, koca bulmanın en rahat biçimini keşfetmişsin, planın tutmayınca da edepsizlik ediyorsun.*”

İktisadi yaşam koşulları kötüledikçe kadınlarımızın çoğu bu yolu kurtuluş umudu olarak seçmek durumunda kalıyor. Bu koşulda evlilik anlamını yitiriyor ticaret kurumuna dönüşüyor. Bu koşulun benimsenmesiyle asıl namus kirlenmesi gerçekleşiyor. Derme çatma etkenlerin belirleyiciliğinde kurulmuş bir evlilik genelde çok kısa bir sürede ya da çok kısa olmayan bir sürede bitiveriyor. Bakıyorsunuz kadın bu defa tam bir çaresizlik tablosu çiziyor: biri kucağında, biri eteğine yapışmış olarak yanında iki çocukla *ben yanmışım* işaretleri veriyor. Bu durumda ne yapılabilir? Televizyon programlarına çıkıp kendini acındırmak ve bir yeni koca aramak en uygun yoldur belki de. Televizyoncularımız televizyonculuk diye bildiğimiz işlerin ötesinde çok önemli işler beceriyorlar: adalet dağıtmak, suçluyu bulmak, evlendirmek gibi işler televizyon kanallarımızın “insan olmak adına” yaptıkları iyiliklerdir.

Kaç yaşındasın? Yirmi iki. Daha önce evlendin mi? Üç kere.

Yuh! Kaç çocuğun var? Üç çocuğum var. Zorun neydi? Kandırıldım, adam beni evlenmek vaadiyle kandırdı. Evlendi mi? Üç yıl resmi nikah yapacağım diye oyaladı beni, meğer alçağın nikahlı karısı varmış. Vay köpek! Ondan iki çocuğum oldu, bir oğlan bir kız. Vay alçak! İkinci? İkinciye çaresizlikten kabul ettim, benden otuz iki yaş büyüktü. Yuh! Çocuklarına bakarım dedi, evim var dedi, emekli maaşım var dedi, kandırdı beni. Pekiyi? Onunla da üç yıl oturdum. Nikah yaptı mı? Yaptı, yapmaz olaydı, boşanana kadar canım çıktı. Her gün dövüyordu beni. Üçüncü? Onu hiç sorma! (Hıçkırık). Pekiyi şimdi ne istiyorsun? *Adam gibi bir adamla evlenmek* istiyorum. Boyu bir yetmişten uzun olmasın, yaşı otuz beşle kırk beş arasında olsun, evini bilsin, yalan söylemesin, bizi geçindirecek kadar geliri olsun, kendi evi varsa daha iyi olur, sonra çocuklarıma babalık etsin, bu arada felçli annemi de bağrına bassın... İnsanların bu yolla koca ya da karı bulmalarına yardım etmek toplumda geçerli ahlak değerlerini korumakla mı yoksa bu değerleri zedelemekle mi ilgilidir? Yıldızlı görünümler altında sunmaya çalışsalar da böyle bir girişimin adı bizim sözlüğümüzde insan ticaretidir. Ismarlama eş bir kolaya kaçma yolu değilse nedir?

Çocukluğumda bazı gazeteler evlenme ilanları yayımlarlardı. Bu ilanların zaman içinde belli kalıpları oluşmuştu. Örneğin: “*Yirmi sekiz yaşında, kumral, minyon, lise ikiden ayrılma, sanatı ve eğlenmeyi seven, şefkatli ve güler yüzlü bir kızım. Arkadaşlarım güzel olduğumu söylerler. Yaşıma uygun bir beyle acele evlenmek istiyorum. Doktor, mühendis ve avukatlar tercihimdir. Teklifim ciddidir. Lütfen ciddi olmayanlar aramasınlar. Rumuz: MUTLULUĞU ARIYORUM.*” Gazetede evlenme sayfasının altında şu açıklama her zaman olurdu. “*Aşağıdaki rumuzlara cevap mektupları gelmiştir, sahiplerinin gazetemizden almaları rica olunur: MEHTAP, SERT ERKEK, ÇOK ÇEKTİM, MASAL PRENSİM, ŞULE, ŞAİR, KÜSKÜN AVUKAT.*” Bu gazete çöpçatanlığı rahatsız etmezdi bizi. Güler geçerdik. Bunu da bir ülke gerçeği olarak görür aldırmazdık. Ama televizyonlarda saatlerce süren programlarla evlilik ilişkileri kurulması bana pek hoş gelmiyor. Bu iş tehlikeli iştir. Hem ne demiş atalarımız: “*Ateşle oynama elini yakar, kadınla oynama ömrünü yıkar.*”

MUTLULUK VERMEK

Şu şarkıyı ne zaman duysam içim burk olur: “*Neden saçların beyazlanmış arkadaş / Sana da benim gibi çektiren mi var? / Görüyorum ki her gün meyhanedesin / Seni de benim gibi içtiren mi var?*” Sokrates’den başkasını pek tanımayan bilgisayarım “içtirmek” fiilini hiç yadırgamadığına göre dilimizde böyle bir fiilin olması gerekiyor. Ne yazsam altını çizmeye kalkan bu şapşal bilgisayar, çok eskidiğinden olacak, emekli olmadan önce İzmit’den almıştım, geri kalmış bir kafayla her yeniliğe karşı koyuyor ama bazen böyle üzerinize afiyet “içtirmek” gibi sözcüklere de pek güzel geçer not veriyor. Dilecilerimizin mantığını nasıl anlamıyorsa, ne yalan söyleyeyim, bilgisayarımın mantığını da anlamıyorum. “Hapisane” diyorum altını kırmızıyla çiziyor, “pastane” diyorum hiç oralı değil. Durun, bir de postane yazayım, bakın onun da altını çizmedi. Hapisane’ye ne dersin diyecek oldum, hapisane eski bir solcu gibi kıpkırmızı.

Neyse, bütün bunları anlamak gerekmiyor. Kaldı ki ben sağduyulu halkımın beğenilerine ve önerilerine çok değer veririm. Bu arada yeniliklere pek açık biri olmadığım da tartışma götürmez. Cep telefonu almama konusunda uzun süre direnmiş olanlardan biri de benim. Allah sizi inandırсын, bu alet beni mahcup etmekten başka bir işe yaramıyor pek. Emekli olmuşsun, bir güzel eve kapanmışsın, cep telefonu senin neyine. Her neyse, aldık bir kere! Uzun süre onu “şarj” a koydum, baktım halkım üzülüyor, artık “şarz” a koymaya başladım. Diyeceğim, önemli olan iletişimdir, gerisi boştur. Herkes “şarz” derken benim çokbilmiş bir edayla “şarj” demem ne anlama gelebilir? Biri çıkıp

Amca sen ne yapmak istiyorsun, seçkin adam pozu mu atıyorsun yani bize?” dese söyleyecek söz bulabilir miyim? Tövbe bulamam. Zaman sana uymazsa sen zamana uy demişler. Hafif söylemişler. Şöyle deseler daha doğru olurdu: zaman sana zaten uymaz, sen zamana uyacaksın eşek gibi. İyi de, zamana uymak “şarz” la kalsa öpüp başımıza koyalım. Zamana uyuyorum diye insan kendini maa-zallah mafyanın falan içinde bulabilir. “*Kötü mü olur?*” diyorsanız doğrusu ona da bir şey diyemem. Siz bilirsiniz. Mafya var mafyacık var. Bizi her türlüşünden korusun. Beceremeyiz, yüzümüze gözümüze bulaştırıp çıkarız.

Benim konum o değildi aslında, konuya yanlış yerden girdiğimi az önce anladım. Muhabbetli bir köşe yazısı yazayım, artık ben de kendi-

mi bir köşe yazarı olarak görmek istiyorum derken işin canını çıkardım. Acemi ördek kuyruktan dalar derler, bizimki de öyle oldu. “*O bana dert ben ona mutluluk verdim*” var ya, benim kafam günlerdir ona takılı. Bu şarkının bu dizesini ne zaman işitsem insanın kendine gözü kapalı güvenmesinin ne kadar güzel bir şey olduğunu düşünürüm. Bu bir insan gerçeğidir, hafife almamız yanlış olur. Bu gerçeği yaşamın her alanında pek güzel gözlemleyebilirsiniz. Adamın biri size haksızlık eder, onu ele aleme öyle bir güzel anlatır ki şaşar kalırsınız. Ben bunu çok yaşadım. Muhabbetli bir köşe yazarı olmaya heveslenme yolunda size bu konuda başımdan geçen olaylardan birini sabrınızı çokça zorlamamaya çalışarak anlatayım. Dedim ama boşverin, aldırmayın. Hangi birini anlatacağsın birader? Adam gözünüzü oymuş, gözüm oyuldu diye gözünü tutuyor. Eski günlerde yani gençlik günlerimizde olsa gözünün üstüne bir yumruk kondururduk. Öyle bir yaşa geldik ki lanet olsun, kötü söz söylemek bile yakışmıyor.

Basmıştır sopayı kadına. Ne için? Mutluluk vermek için. Sevsinler. Kadınsa ağlayıp zırlayarak ona dert veriyor. Bu bir erkeğe yapılacak en kötü haksızlık. Gerçi kadınlarımızın pardon bayanlarımızın zaman zaman insanın tepesini attırmakta pek usta oldukları da tartışma götürmez. O zaman insan olan insana ya da bugünün adam evlendirme edebiyatında geçerli biçimiyle adam gibi adama şiddet yakışmaz. Evet, gerçekten yakışmaz. Bu toplumun insanı bazı hasletlerini elden geçiriyor. Rahmetli anam hiç yoktan huysuzlandıkça rahmetli babam öyle bir sabır gösterirdi ki çocuk yaşlarımda sırf bu yüzden babama düşman olmak sınırına gelmiştim. Tamam, ille suratına iki tokat çarpman gerekmiyor, iki çift söz de sen söyle be adam. Ondan gördük, biz de yapamadık. Bizim yapabileceğimiz tek şey olsa olsa arkamızı dönüp uyumak olabilir. Bu sırtını dönüp uyumak iyi bir alışkanlık mı diyeceksiniz. Bilemem. Biz hiçbir zaman kadına şiddet uygulayan insanlar olmadık. Çünkü onları kendimizden ayrı görmedik. Hatta, ne yalan söyleyeyim, onları biraz da oldukları gibi değil de olmalarını istediğimiz gibi görmek yanlışına da düştük. Düştük, bugün de düşeriz. O takma zarifliklerin altındaki meşe odununu ortaya çıkarmak için küçücük bir takılma bile yeterli olabiliyor. Damarına basın da bakın, o güzel meleğin nasıl cadıya dönüştüğünü görmeniz için üç saniye yeter de artar bile. Bayan’larımız duymasın gene de.

Pierre Miquel *Eskiçağ* adlı kitabında çok eski zamanlarla ilgili bir olayı anlatır. Persler Lydia'ya yürümüşler, Sardes'i (Salihli yakınları) ele geçirmişler, zenginliğiyle ünlü kral Kroisos'u (Krezüs ya da Doğu'da bilindiği biçimiyle Karun) on dört Lydia'lıyla birlikte yakmak için odunların üzerine çıkarmışlardı. Pers kralı Kyros yakılma sahnesini izlemek için hazırды. O sırada Karun durmadan "*Ah Solon ah!*" deyip dövünüyordu. Kyros, Karun'un ne demek istediğini merak etti. Pierre Miquel'e göre Karun, Yedi Bilgeler'den Atina'lı ünlü devlet adamı Solon'un "*Kimse mutlu değildir*" sözünü anımsayarak böyle yakındığını yazar. Bu bilgide bir sakatlık olmalıdır. Çünkü Solon'dan bize kalmış olan özdeyişler arasında böyle bir özdeyiş yoktur. Karun "*Ah Solon ah!*" diye değil, "*Ah Khilon ah!*" diye söyleniyor olmalıdır. Belli ki Karun Yedi Bilgeler'den Sparta'lı Khilon'un şu sözünü anımsamıştır: "*Bir insana mutlu diyebilmek için onun ölümünü bekle!*"

Kyros, Karun'u "*Kimse mutlu değildir*" gerçeği üzerinden bağışlamış olamaz. Kimse mutlu değilse Kyros'un Karun'u yakmasında bir engel yoktur. Mutsuz Kyros mutsuz Karun'u yakacak, yarın bir başka mutsuz kral da çıkıp Kyros'u bir güzel yakabilir. İşin inceliği atalarımızın "*Ne oldum deme ne olacağım de!*" gerçeğinde yatıyor. Azçok dingin geçmiş bir ömrün sonunda insan öyle bir felaketle çarpılabilir ki, yaşanmış bütün sevinçler uçup gidiverir. Kyros belli ki o gün egemen olmanın tüm rahatlığını yaşarken bir gün kötü bir duruma düşebileceğini Karun'un ağzından öğrenmiştir. Rüzgarlar öylesine ters eser ki bir gün, Kyros da kendini odunların üzerinde buluverir. İnsanlar genelde bir yandan ölümden korkarlar bir yandan da ölmeyecekmiş gibi yaşarlar. Ölmeyecekmiş gibi yaşayanlar ölümü her anımsadıklarında bir kere ölmüş gibi olurlar. Hiç ölmeyecekmiş gibi çalışmak ve az sonra ölecekmiş gibi rahat olmak bilgeliğin belirtisidir. Eskiçağ'ın bilgeleri bize hiçbir şeyden korkmamamız gerektiğini, yalnız korkmaktan korkmamız gerektiğini öğütlediler mi? Geçenlerde bir bilim adamı arkadaşım belki de benim yazılarımdan edindiği izlenimle bana bu "korkmaktan korkmak" denen şeyin nasıl bir şey olduğunu sordu. Ben de aklım yettiği kadar anlatmaya çalıştım. "Korkmaktan korkmak" elbette bir kabadayı gözüpekliğiyle ilgili olamazdı. Bu söz bize yaşamın

getirdiklerini tüm olumlu ve olumsuz yanlarıyla, tüm güzellikleriyle ve kötülükleriyle tam bir ağırbaşlılık içinde karşılamamız gerektiğini duyurur.

Yaşamı üretmekle yaşamı tüketmek arasındaki ayrımı unutmamalıyız. Yaşamı üretmekten büyük sevinç duyanlar, ölümün de başka şeylerin de korkulması olmadığını bilirler. Doğallığın buyurduğu yazgılılığa başeğmek zorunda olan bizler bütün bir yaşama sonuna kadar egemen olamayacağımızı da biliriz. Kaldı ki çok zaman bir kötülük gibi gördüğümüz, kurukafalarla simgeleştirmeye çalıştığımız ölüm bir yaşam gerçeğinden başka bir şey değildir. Bilgelik öncelikle katlanmayı bilmekle belirgindir. Çokları doğanın getirdiği zorunluluklara kızmak ya da küsmek gibi bir garipliğin içine düşerler. İnsanlar korkularıyla kirlenirler. Siz kirlendiniz, bari çocuklarınızı kirletmeyin, onların kirlenmelerini engelleyin deriz ama yapmazlar. Çok acıdır. Bir kısırdöngüdür bu. Kirlenmişlikte bir kurtuluş ararlar. Artık ne kadar çirkinleştiklerini bile göremeyecek durumdadırlar. Doğal yazgı ya da doğanın buyruğu bizim hiçbir koşulda başa çıkamayacağımız bir zorunluluktur. Önemli olan insanın kendisine armağan olarak verilmiş ömür içinde kendi yazgisına egemen olmayı bilmesidir.

Çoğumuz kendimizi bir akışa bırakmış gidiyoruz. Dünyamız küçük çabalarla bir şeyler elde etmenin ustası olan ya da olduğunu sanan insanlarla dolu. Hemen herkes bu ufakçılığın güzelliğine kapılınca dünya bir küçük ilişkiler dünyası olup çıkıyor. Çirkin hazların peşinde koşturup duranların mutluluk diye arayıp bulduğu şey yalnızlıktan başka bir şey olabilir mi? Anasıyla, babasıyla, çocuğuyla, sevgilisiyle ve en kötüsü de kendisiyle yalnız insanların dünyasında yaşıyoruz. Yaşamın tadını çıkarmak adına hiçbir şeyden tat alamamak gibi bir sıkıntı çoğumuzun dünyasını kara bulutlar gibi sarmıştır. Kurulu düzen vaktiyle beni zengin etmek isterken benim zengin olmamak için direnişimi ideolojik bir katılığın insana yaptırdığı yanlışlardan biri olarak görmeye çalışanlar oldu. Oysa ben yaşamımı zehir etmemek için böyle bir tutumu benimsemiştim. Karşılık olarak haklarımın üstüne yatmaları da gerekmiyordu. Dürüst bir yaşam dingin bir ölüm: başka bir şey isteyen her türlü sıkıntıyı göze almış demektir. Düşünelim: Karun gerçekten zengin miydi?

AHLAK YOK NAMUS VERELİM

Delikanlı on beş yıl önce bir adamla yaşamaya başlayan halasını namus için öldürüyor. Hala adama kaçtığında bizimki üç yaşındaymış. Oh, maşallah, büyümüş, koskoca adam olmuş, gelmiş on sekiz yaşına, eli bıçak tutmuş, adam öldürmeleri öğrenmiş. Yavrum benim! “*Namus için öldürdüm, pişman değilim*” diyor. Pişman olsaydı şaşardım. Belli ki bu zavallı genç on sekiz yılını boşa geçirmiş. Bu on sekiz yıl içinde hiç değilse insan yaşamının ne anlama geldiğini, namusun nasıl bir şey olduğunu, birilerinin “etik” diye eşek boyasına boyamaya çalıştıkları ahlak’ın ne olduğunu öğrenebilirdi. Kim öğretecekti ona bunları dersenez benim size söyleyecek sözüm olmaz. İnsana neyin ne olduğunu önce yaşam öğretir. Ama toplumda gelişmiş bir yaşam düzeni yoksa insan doğruların uzağında kalacaktır. Gelişmiş ya da verimli bir üretim düzeninde yaşamayanlar küçücük akıllarında gezdirdikleri saplantıları dünyanın doğrularından sayarlar.

İnsanı insan yapacak yeterli koşullar yoksa yetişmekte olan gençler yaşamın temel taşları olan değerleri nasıl elde edecekler? Kim öğretecek onlara insana yaraşır olanı? Gerçek insan olmanın büyüklüğünü kim sezdirecek onlara? Bazıları tüm olumsuz yaşam koşullarına karşın kendilerini insan olarak yetiştirmeyi becerirler. Bu bir sağduyu sorunudur. Herkesten bunu bekleyebilir miyiz? Olmadık yoksunluklardan pırıl pırıl aydınlıklar türeten nice insan tanımışızdır. Olumlu koşulları kendilerini yok etmekte kullanan insanları da gördük. Evet ama toplumların yaşamı raslantılara bırakılabilir mi? Dünyadan habersiz anaların ve babaların, bu arada çok zaman alt kültür düzeyinde yarım yamalak bilinçlenmiş öğretmenlerin sağlayacağı iyilik ve bu iyiliğin getireceği ilerilik ne kadar olabilir ki! Yetersiz ortamlar bol bol yetersiz insan üretirler. Bu yetersizlerin çoğu küçücük kafalarıyla büyük sorumluluklar almaya hazırdırlar. Alırlar da. Böylece kurumların altından girer üstünden çıkarlar. Küçük insan olarak aşağılık duyguları içinde yetişen kişiler bazen de az adam olmadıklarını göstermek için bir takım yüce değerlerin adını anarak ufacık kafalarına göre sözde ahlaki edimlerde bulunurlar. Bu edimlerin başında da namus temizlemek gelir: yoldan çıktığını düşündükleri kardeşlerinin, yengelerinin, teyzelerinin, halalarının namuslarını temizlerler. Canım benim!

Bu on sekiz yaşındaki çocuğa çok kızırıyorsunuz değil mi? Kızma-

ydın. Bu on sekiz yaşındaki çocuk çöp tenekesinde dönmüş bir toplumsal belleğin sağladığı berbat bilinç koşullarında kendini hiçe indirgemekten başka bir şey yapmıyor ki. Yeteri kadar bilinçlenmemiş insanlar önce kendi kendilerinin düşmanındırlar. Elbette bunlar bir ömür boyu birilerine büyük zararlar vereceklerdir ama çocuk yaşlarından başlayarak en büyük zararı kendilerine verirler. Bunlar için adam öldürmek kendini kanıtlamaktır. Ah, diyecektir birileri, ne kadar yüce duygular içinde olmalı ki bu çocuk, on beş yıldan sonra kinini unutmadı ve yoldan çıkmış olan halasını çekti vurdu. Aferin!

İnsanlara verilmesi gereken ilk bilgi her kişinin bir kişilik yaşam hakkı olduğu bilgisidir. İnsanın kendi yaşamından ve buna bağlı olarak toplumun yaşamından sorumlu olması gerektiği bilgisidir, kimsenin kimseyi yönetmeye ve hatta yönlendirmeye hakkı olmadığı bilgisidir. Bu bilinç azçok mürekkep yalamış, yalan yanlış bir şeyler edinmiş insanlarda bile yokken, tüm çocukluğunu ve gençliğini boşluklar içinde tüketmiş bir delikanlıda nasıl olsun? Onun yetiştigi çevreyi gözümün önüne getiriyorum. O çevreler benim doğup büyüdüğüm çevrelerden uzak değildir. O çevrelerdeki yaşam koşullarını düşündüğümde, okulları, öğretmenleri, çarşıları, insan ilişkilerini düşündüğümde beni ateşler basıyor. Orada bir çocuğun yaman bir namus bekçisi olmaması için hiçbir neden yoktur. Bir insanın namus nedir bilmeden gönüllü namus bekçisi olması hem acı hem gülünçtür.

En büyük namussuzluk başkalarının yaşamına sinsice ya da zorla yön verme küçüklüğüdür. Namussuzluk dolandırıcılıktır, hırsızlıktır, rüşvetçiliktir, yalancılıktır, tembelliktir, uyuşukluktur. Bana diyeceksiniz ki, öbürlerini anladık da yalancılık, tembellik, uyuşukluk nasıl namussuzluk oluyormuş? Onlar elbette kendileri olarak böyle bir şey değildirler, ama önünde sonunda oraya açılırlar. Yalancılığın, tembelliğin, uyuşukluğun, benzeri kötülüklerin hangi koşullarda insan değerlerini ezip geçtiğini görmüyor muyuz? En temel kavramların bile ne kadar kirlendiğini bir düşünün. Toplumsal yaşamın en güvenilir olması gereken dayanakları nasıl birer birer yıkıldı, çatır çatır çöktü bir düşünün. Bu çocuk halasını öldürürken kendini de öldürdü. Ama bu onun suçu değil. Bunun kimin suçu olduğunu üniversite sayısını yüz kırk birden iki yüze çıkarmak istiyoruz diyen ilgiliye bir sorun bakalım, ne diycek.

EL ELİN EŞEĞİNİ

Gençlik yıllarımda çok kısa bir süre yaşayıp bitirdiğim siyasal yaşamımda beni öfkeliendiren şeylerden biri de bir eli yağda bir eli balda yaşamış, doğru dürüst bir gelecek kaygısı duymamış, günlerini tam bir rahatlıkla hiçbir şey üretmeden geçirmiş insanların kendilerini halka adanmışlardı. Birilerinin acılı kitlelere arka çıkar gibi yaparak kendilerine toplumda saygın bir yer açmaya çalışmaları, bir tür siyaset ağalığı yapmaları beni siyasetten buz gibi soğuttu. Acılı kitlelerin dünyasını minyatürlerdeki sevimli insancıkları gözler gibi gözleyenlerin yanında kalamazdım. Onlar da beni istemediler. Beni öfkeliendiren bir şey de halk insanların bu adamlara inanmaları hatta onlara özenmeleri oldu. Bu görünüşte büyük özünde küçük insanlar kutsal insan görünümünde ufak hesap insanlarıydılar. Şu gerçeği o zaman öğrendim: denizde büyük balıklar küçük balıkları yerken toplumda küçük balıklar büyük balıkları yiyordu. Bu adamlar pabuç pahalı gelince halkseverlikten sessizce vazgeçiyorlardı, bugün söylediklerinin tersini yarın sıklıktan söyleyebiliyorlardı, gözümüzün içine baka baka *“Dün ne kadar yanlış düşünüyordumşum birader, ben de şaştım”* deyip çıkabiliyorlardı. Ya da *“Sen yanlış anlıyorsun dostum, çünkü düşünce ve davranışlarımla bugünküler arasında bir ayrım yok, ayrım gibi görünen şey zamanın getirdiği değişik yaşam koşullarıdır”* diyebiliyorlardı.

Bir eli yağda bir eli balda olanlara özenenler bir eli yağda bir eli balda olanlardan daha tehlikeli oldular. Bir eli yağda bir eli balda olanlar yerlerini ya da durumlarını babadan kalma olanaklarla nasıl olsa korurlar. Öbürleri geldikleri yere dönme tehlikesiyle başbaşadırlar. Bu yüzden öbürlerinin oyunları çok daha büyük olur: yaşamlarının sıkı sıkıya kaymak tabakanın istemine bağlı olduğunu bildikleri için her an ödün vermeye, kullanılmaya ve kullanmaya hazır dırlar. Bu ülkede halka dönük siyasetlerin yıllardır olduğu yerde sayması bundandır. Bir yanda başkasının kayıp eşeğini türkü çağıra çağıra arayanlar, öte yanda bu eşek arayıcılara zaman zaman inanarak zaman zaman inanmayarak ve elden ne gelir ki deyip hizmet ederek eşek sahibi olmaya çalışanlar. İsterseniz kızın bana isterseniz gücenin, sözde halksever kesimlerin halka verdiği zararı gerçek halk düşmanları bile vermemiştir. Haçlı koltuğunda halk dostları, bir tür gizli din taşıyan bu insanlar

amaçları saptırma ve bilinçleri çarpıtma konusunda çok usta olduklarından oyunlarını her zaman çok kolay oynadılar.

Pekçok genç insan bunların peşine gittiği için acılar çekmiş hatta canından olmuştur. Bir eli yağda bir eli balda yaşayanlar her sarsıntıda dört ayak üstüne düştüler. Onları yöneten hırslarıdır ve toplum yaşamı onların hırslarını yaşama geçirebilmeleri yönünden olağanüstü elverişlidir. Her şey o kadar da kolay değildir, elbet başarı biraz çaba ister: toplumda pekçok yer erkenden ele geçirilmiştir, parsellenmiş ve paylaşılmıştır. Gene de orada burada bakir alanlar vardır, yok deyip çıkmak olmaz, ayrıca böyle bir alanı açmak da ayrı bir ustalıktır. Amaç yoksullukla ve yoksunlukla boğuşan halk kitlelerini güzelce tava getirmekse bunu belli koşullarda yapabilirsiniz. Örneğin siyasi partiler bu iş için pek elverişlidir. Önemli olan oralara girebilmektir. Bir eli yağda bir eli balda olanların işi her zaman tıkırındadır. Halkseverlik özellikle yararlıdır: onların siyasetle uğraşmayanları bile halksever görünmeye özen gösterirler, “*Aslında ben de bir halk adamıyım*” derken bıyık altından gülüverirler. Önemli olan zamanın koşullarına uyarak gerekeni yapmaktır.

Gençliğimde siyasette geçirdiğim birkaç yılma acıyor muyum? Hayır, acımiyorum. Bunun bir yitirilmiş zaman olduğunu düşünmüyorum dersem yalan olur. Ancak, bu yitirilmiş zamanın bana kattığı görüşün önemli olduğuna inanıyorum. Ben o koşullarda insanların girdisini çıktısını öğrendim. Usta işi romanlarda görüp tanıdığımız insanlar somut olarak vardılar, gözlerimin önündeydiler. Siyasette gördüklerimin benzerlerini meslek yaşamımda da gördüm. Siyasetten deneyimli olduğum için hiç şaşmadım. O insanlara alışabildim mi? Hayır. O insanlara alışmak da onları hoşgörmek de elbette insan olmak adına en büyük suçtur. Onlara alışmak onlar gibi olmaya yatkın olmaktır, onlar gibi küçülebilmeye, onlar gibi büyük adam oyunu oynamaya eğilimli olmaktır. Bizler halkın içinde büyümüş ve halka hainlik etmemiş insanlarız. Zeytinyağlı fasulyeyi çatal bıçakla yemeyi beceremeyen, uzun makarnaları kaşık yardımıyla çatala sardırmayı bilemeyen ve gerekirse onları çatalla eze eze yiyen, kuru fasulyeye ekmek batıran, buna karşılık karşımızdaki insanın gözünün içine baka baka konuşmak rahatlığında olan insanlarız. Ne oyun biliriz ne hokkabazlıktan anlarız. Biz bu yaşamın suçsuz suçlularıyız.

YAŞLANMAK GÜZELDİR

Geçenlerde bir genç adam bana şöyle dedi: “Sizi yıllar önce Mersin’de görmüştüm. Bir konuşma yapmaya gelmiştiniz. Kapkara gür saçlarınız vardı. Şimdi hiç saçınız kalmamış, kalanlar da bembeyaz olmuş.” Gülümsedim. “Haklısınız, şimdi hiç saçım kalmadı, tepem iyice açıldı, kalan saçları da kökten kestiriyorum. Bezmiştim gür saçlarımdan. Böylesi daha rahat oldu.” Genç adam sanırım inanmadı içtenliğime. Kel kafayı saçlı kafaya yeğ tutan bir deli değilsem oyun oynayan biri olmalıydım. Kara ve gür saçlı yıllarımda öyle güçlüklerle karşılaştım ki, öyle iğrençliklerle yüzyüze geldim ki, öyle şeyler yaşadım ki hala insandan umudu kesmemiş olarak ayakta durabiliyor olmam bir mucizedir. Zaman üstümden tank gibi geçti. Engeller, sıkıntılar, olumsuzluklar insanı çökertiyor. Hastalıklar, ölümler, parasızlıklar, anlayışsızlıklar bir yandan, öbür yandan ikiyüzlülükler, alçaklıklar, köpeklikler belimizi elbette çok kötü bük müştür ama sırtımızı yere getirememiştir. Uzun konuşsaydık genç adama şunu diyecektim: “Dış görünüşümüzden çok iç görünüşümüz önemlidir. İçten bakıldığında kötü görünmüyorsa ne iyi! İçten bakıldığında kötü görünenler özenle dışlarını güzelleştirmek isterler. En zor günlerimde bile başıma gelenlere sessizce katlanmayı bildim. Katlanmayı bilmiyorsan savaşamazsın. Şimdi artık dingin bir yaşamım var benim. İnsanın yetmiş yaşına kadar kimseye zarar vermeden yaşayabilmiş olması az şey mi?”

Ben tıraş olurken bile doğru dürüst aynaya bakmam. Ömür boyu saçını taramamış adamın aynayla ne alışverişi olabilir ki! Geçen gün bu alışkanlığımı bile bile bozdum. Aynada yüzüme üç beş saniye baktım. Yüzümde gençlikten en küçük bir iz kalmamıştı. Hiç tedirgin olmadım. Eskiden de göz kamaştıran biri değildim. Kadınların ilgisini bir saniyede çekenlerden biri olsaydım belki biten gençliğim için yanardım bugün. Ben yalnızca hiç kirlenmeden çok güzel şeyler yapmak gibi bir arzunun peşindeydim. Çocukluk işte: bir gün bu ülkenin en büyük yazarı ben olacaktım. Şimdi kahkahalarla gülüyorum buna. Genç yaşlarımda da Paul Newman’a ya da Marlon Brando’ya benzer bir yanımdı yoktu. Ancak dönüp dolaşıp bir gün Tellis Savalas’a bu kadar çok benzeyebileceğimi düşünmemiştim. Umurumda değil. Gözlerimde çakmak çakmak hırs arayanlar boşuna uğraşırlar. Hırslarınız yok-

sa bütün hırslılardan öç alır gibi yaşarsınız. Uzun zaman yakın dostlarım bile benim hırslı bir adam olmadığımı inanmak istemediler. Sinsi sinsi bir şeylere hazırlandığımı düşündüklerini iyi biliyorum. Onlar sandılar ki ben hırslarının üstünü özenle örtmeyi bilen ancak günü gelince bu örtüyü öfkeyle kaldıracak olan biriyim. Yıllar geçti, yaşımız ilerledi, beklenen hırslar gene ortaya çıkmadı. Belki şimdi hırslarımın olmadığına inanmışlardır, belki de gene geç bir zamanda da olsa hırslarımı çalıştıracığımı düşünüyorlardır.

Hırslarınız yoksa, ayrıca insanlık için hiçbir karşılık beklemeden iyi işler yaptığınızı düşünüyorsanız güzel yaşlanırsınız: her yaşta içinizin temizliği dışınıza vuracaktır. Nice insan o genç yaşlarının ışığını geç zamanlarında da korumayı bilmiştir. Sarılıp öpmek istediğiniz yaşlılarla size iğrenç gelen yaşlılar gerçekte aynı türün bireyleridir. Ancak birilerinde insan olmanın sıcaklığı öbürlerinde insan olamamanın karanlığı vardır. Bakışlarında çocuk güzelliği yakaladığınız insanlar hırslarının ötesine geçmiş insanlardır. İşte bu yüzden dostlarım geriye baktığınızda size eyvah dedirtecek boşluklar görmüyorsanız sizden iyisi yoktur. İlle büyük işler yapmak zorunda değilsiniz. Kendi bahçenizi sularken komşunun çiçeklerine de hortumu tutmak isteği duyuyorsanız ne mutlu size. Kendi torunlarınızla mutlu oluyorken komşuların torunlarına da içiniz titreyerek bakabiliyorsanız ne güzel.

Sanatçı olmak zorunda değilsiniz, bilim adamı olmak zorunda değilsiniz, filozof olmak zorunda değilsiniz. Ama o yolda istekleriniz var da bir türlü işe girişemiyorsanız ya da yeterince çaba gösteremiyorsanız işiniz çok zor. İşte o zaman düpedüz yandınız demektir. Yazmadığınız romanlar bir zaman sonra somut varlıklar gibi karşınıza dikilecek ve sizden hesap soracaktır. Geç kalmadan kalemi alın elinize. Gene de tam beceremeyecekseniz bu romancı olma işini, hiç davranmayın. Yazmadığınız romanlar nasıl bir gün mezar taşları gibi karşınıza dikilirse yazıp da bir şeye benzetemediğiniz romanlar da gün gelip yolunuzu kesecektir, hiç kuşkunuz olmasın. Çirkin yollardan ya da yetersiz koşullarda elde ettiğiniz ünler ve unvanlar ummadığınız bir anda varlığınıza yara gibi yapışacaktır. O zaman geçmişe yanmanın insani bir anlamı olabilir ama gene de size bir şey kazandırmaz. Ben de böyle biriyim işte deyip geçin bence.

ONLAR HEP BÖYLE

Yıl 1950. Poturlu adamlar büyük bir çalımla yürüyorlar. Bunlar yörenin ağaları. Davullar zurnalar çalınıyor. Kırılıyor ortalık. Düzen değişiyor. Besbelli ülke kurtuluşun eşiğine gelmiş. Vay canına! Artık kimse kimseyi sömüremeyecek. Ne iyi! Savaş zamanının karaborsacıları da geride kaldı. Demek ki ingiliz kumaşından ceketler giyen bu poturlu adamlar kurtaracak bizi. Eh, kurtarsın da kim kurtarırsa kurtarsın. Artık halkın egemenliği başlıyor. Bu adamların bizi ya da birilerini kurtarabileceğini ya da kurtarmak isteyebileceğini düşünebilmek için elde sağlam kanıt var mı? Bütün bunlar olup biterken birileri tek göz odalarında yaşam savaşı veriyorlar. Pis, karanlık, böcekli, nemli ortamlarda yaşamaya çalışıyorlar, doğru dürüst bir masaları, bir teldolapları bile yok. Kış bastırıyor, titriyorlar. Bu arada çoğalıyorlar. Kim el uzatacak onlara? Hele düzen bir değişsin, onlara da sıra gelecek.

Yıllar geçiyor. Yağ yok, gazyağı yok, şeker yok. Bakkalların önü anababa günü. Kuyruk mu? Ne kuyruğu! Bileği güçlü olan öne geçiyor. Ayakaltında ezilen çocukların ağlamaklı sesleri: “*Amca bir kilo şeker de bana ver!*” Bakkal duymuyor bile. Çocuk ev denemeyecek eve eli boş ve gözü yaşlı dönüyor. Kurtuluş gene ertelendi, birileri kurtulmuş olabilirler ama onlar kurtulamadı. Onların durumu hiç değişmiyor. Daha doğrusu kötüye doğru değişiyor olabilir ama iyiye doğru kesinlikle değişmiyor. Onlar bir göz odada titreşiyorlar. Doğru dürüst mutfakları yok, tuvaletleri yok, banyoları yok. Ekmek bulamıyorlar, çünkü paraları yok. En kötüsü umutları yok. Umut bazen ekmekten daha değerlidir. Her anlamda yok’u yaşıyor onlar.

Birden kıyamet kopuyor. Halkı sefillikten sefilliğe atan bir dönem sonra eriyor. Yeni bir dönem başlıyor. Özellikle genç insanlar, dünün çocukları on yıl boyunca biriktirdikleri kını sokaklarda, alanlarda, her yerde bağıyorlar. İşte şimdi oldu diyorlar. Bundan sonrası dümdüz! Kurtulmak böyle bir şey olmalı. Bir yandan apartmanların göğe yükseldiği öte yandan gecekondulaşmanın hızla yayıldığı zamanlar sona mı eriyor? Kısacık bir umutlanma dönemi işte. Az sonra kurtulmadığımız anlaşılıyor. Onların durumunda hiçbir değişiklik yok. Ev diye sığındıkları fareli böcekli oda berbat mı berbat. Yiyecek ekmekleri yok. Soğuk canlarına okuyor. Sobayı bulmak yetmiyor, odunu da bulacaksınız. Burada olmak hapiste olmaktan daha iyi olabilir mi?

Sol geliyor, bu bir umut olabilir. Ancak işin başında Şişli'nin, Bebek'in, Levent'in bir eli yağda bir eli balda solcuları var. Eh, solcu oldun mu hangi sınıfın adamı olduğun önemli değil. Gerçekten önemli değil mi? Değil. Bunlar kendilerini insanın özgürlüğüne ve eşitliğine adanmış insanlar canım. Gene bir kurtuluş kapısı yüzümüze çok kötü kapanıyor. O arada bir şeyler değişiyor. Bu adam sizin yeni kurtarıcınız, onu sevin ve ona güvenin diyorlar. İyi. Yeni bir köylü dalgası mı geliyor, gene ağalar mı geliyor? Gerçekten bunlar bu defa sanki tam anlamında halk adamları. Bir şeylerin altından girip üstünden çıkıyorlar. Artık poturlu ya da şalvarlı degiller, köstekli saatleriyle, bozuk türkçeleriyle, asık yüzleriyle tam anlamında kurtarıcı görünümündeler. Siz kendinizi nasıl kurtaracaksınız, olmaz öyle şey, sizi biz kurtaracağız, diyorlar. Bir kere daha kurtuluyoruz ya da bir kere daha kurtulma düşlerimiz suya düşüyor. Çok kötü. Onlar gene bir odanın içindeler. Durmadan çocuk yapıyorlar. Çok ama çok üşüyorlar. İş bulma umutları yok. Geçici işler bulabildikleri zaman bayram ediyorlar. Bu biraz da kendi suçları: bir gecekondu yapmayı bile beceremediler. Birileri hiçbir köklü değişiklik olmadan birazcık kurtulur gibi olsa bile onlar hiç kurtulamıyorlar: durumları hep aynı. Çocukları yarım pabuçlarıyla dolaşırken onlar ne yapacaklarını kara kara düşünüyorlar.

Başka sahipler, başka önderler, başka kurtarıcılar geliyor. Bir kurtarıcıyı bir başka kurtarıcı izliyor. Kurtarıcınız Abuzer Taşkesener saygılarını sunar! Başka kurtarıcılarınız da var şimdi, siz şimdi onların usta ellerinde çabucak kurtulacaksınız. Usta eller başka işe çalışıyor. Ölmek var dönmek yok, diyorlar, güvenin bize. Kurtuluşlar kurtuluşları izliyor. Bunlar halkı kurtaracak yerde zaten çoktan kurtarılmış olan kendilerini yeniden kurtarmaya girişmiş olmasınlar? Olabilir. Öbürlerinin durumu çok kötü! Ev diye sığındıkları yer ıslak, soğuk, kötü kokan bir izbe. Kadın yeniden çocuğa kalmış. Altı çocuğun üçü okula gidiyor. Adam ne iş bulursa onu yapıyor. Kaç gündür tencere kaynamıyor. Kış bu yıl da ağır geçecek. Hapishanedeki amca harçlık bekliyor. Çocukların ayakları büyüdü, artık aynı ayakkabıyı giyemiyorlar.

TOPLUMLARINA AÇMAZLARI I

Toplumların açmazlarından yalnız o toplumları yönetenler sorumludur görüşü pek yaygındır. Bu görüşte olanların tümü gündelik yaşamın çarklarında dönüp duran ve kendilerini yönetilmeye bırakmış kimselerdir. Bu anlamda kuramlar bile geliştirildiği olur, tarihten örnekler verilir: falanca kral şöyle yapmasaydı her şey çok değişik olacaktı diye düşünülür. Kralı bir güç olarak var sayarken uyrukları yani koca toplumu yok sayarlar. Bu yönde görüşler üretene nereden biliyorsun dediğinizde yüzünüze bir garip bakacaktır: bunu bilmeyecek ne var? Oysa toplumların açmazlarından yönetenlerden önce yaptıklarıyla ve yapmadıklarıyla yönetilenler sorumludur: her toplum kendinin suçlusudur. Burada falancanın filancadan, kralın kaçakçıdan ya da bıçakçıdan daha az ya da daha çok sorumlu olduğunu düşünemeyiz. Bir toplumun bireyleri, tek tek bilinç düzeyleri ne olursa olsun, birlikte ortak bir bilinç oluştururlar. Toplumun her kesiminde etkin olan ortak bilinç daha çok ortalama bilinçlerin ürünüdür. Ortak bilinç ya da toplumsal bilinç tek tek bilinçlerin toplamı değildir, bu bilinçlerin önde gelenlerinin toplamı hiç değildir. Ortak bilinç bir toplumun düşünce düzeyini ortaya koyar, özellikle onun bugünle ilgili algısıyla, dünle ilgili görüşleriyle ve yarınla ilgili öngörülerıyla ilgilidir.

“Ortak bilinç” yerine “toplumsal bilinç” deyimini kullanmak daha doğru olacaktır: ortak bilinç evrensel bilinci anımsatan bir genişlikte düşünülebilir çünkü. “Evrensel bilinç” anlamında ortak bilinçten söz etmek olasıdır. Ortak bilinç de toplumsal bilinç de evrensel bilinç de gerçekte bir tasarımdır. Somut olarak varolan, elle tutulur gözle görülür olan yalnızca bireysel bilinçtir. Bunu tekil ve çoğul ilişkisine benzebiliriz ya da hatta onunla açıklayabiliriz. Antisthenes gibi düşünerssek: “Pamuk” vardır ama “Kedi” yoktur, “Kedi” bir fikirdir. Bununla birlikte “Kedi” vardır, hatta “Pamuk”dan daha zengin içerikli olarak, daha kalıcı olarak vardır, bilincin bir üretimi olarak vardır. “Pamuk” bir gün ölecek, “Kedi” varlığını, görünmeyen varlığını sürdürecektir. Toplumsal bilinç bizim gözlerimizle gördüğümüz bir şey değildir ama vardır. Nesnelerin gerçekliği olduğu gibi kavramların da gerçekliği vardır. Bu gerçeklik verilmiş bir gerçeklik değil etkin anlık çerçevesinde edinilmiş bir gerçekliktir.

Toplumsal bilinç toplumun bütün davranışlarında olduğu gibi bi-

reylerin çeşitli davranışlarında dışlaşır. Bireysel bilincin toplumsal bilinç üzerindeki etkisi sınırlıyken toplumsal bilincin bireylerin bilinci üzerindeki etkisi geniş ve derindir. Toplumsal bilinç bireylerin bilincini öncelikle görenekler ve alışkıllar çerçevesinde etkiler. Bir toplumda insanların davranışları benzeşirler: onda birbirine düşman ya da uzak insanların bile davranış açısından benzeştiğini görebiliriz. Bu elbette öncelikle bilinçlerin benzeşmesidir. Ayırksı durumlar her zaman vardır: hırsızlığa yatkın bir toplumda dürüst insanlar hiç yoktur diyemeyiz. İspanya iç savaşında faşist generallerden biri, düşmanın yani cumhuriyetçilerin de aynı soylu ulusun insanları olmakla kendilerine çok büyük güçlükler çıkardığını garip bir övünme havasında söylüyordu. Gene de toplumsal bilinçten ırkçı bir anlam çıkarmamaya özen göstermeliyiz: toplumsal bilincin oluşum koşulları kanla değil somut yaşam koşullarıyla ilgilidir, yerin ve zamanın iktisadi, toplumsal, iklimsel koşullarıyla ilgilidir. Toplum yaşamının değişimlerine göre toplumsal bilinçte dönüşümler olur, inişler çıkışlar olur. Toplum her zaman akışkan bir yapı gösterir.

Bu yüzden toplumsal bilinci değişmez bir değer, bir kere oluştu mu hiç değişmeyecek ve hep aynı kalacak bir kazanım olarak görmemek doğru olur. Tarihe baktığımızda toplumsal bilinçlerin özellikle iktisadi nedenlerle, daha çok da nüfus artması ya da eksilmesi gibi, savaşlar ve kıtlıklar gibi nedenlerle köklü dönüşümlere uğradığını görüyoruz. Bir toplumun bilinç dönüşümlerini en açık biçimde geleneklerde yani kökü geçmiş zamanlarda olan kültür yaşamında gözlemlemek olasıdır: örneğin bir toplum belli bir dönemde hatta çeşitli süreçlerle belirgin uzunca bir dönemde büyük dehalar yetiştirirken yavaş yavaş kısırlaşma belirtileri gösterebilir, bunun tersi de olabilir. Hatta bir toplumun uzun yüzyıllar boyu büyük dönüşümler göstermeden yaşamını sürdürdüğü de olur: bu durum özellikle tarım toplumlarıyla ilgili bir durumdur. Bireyler nasıl kişiliklerini birdenbire değiştiremezlerse, kişilik dönüşümleri yani bireysel bilinç dönüşümleri nasıl çok yavaş hatta görülemeyecek kadar yavaş olursa, toplumların kişilik dönüşümleri de yani toplumsal bilinç dönüşümleri de o ölçüde yavaş olur, çok uzun zaman dilimlerine yayılır. Bireylerin kişiliğinde görülen hızlı değişimler sağlıksızlık belirtisidir. Toplumlarda bu tür hızlı değişimleri her zaman göremeyiz. (Benden ayrılmayın. Kısa bir aradan sonra...)

TOPLUMLARINA AÇMAZLARI 2

Toplumların yaşamlarında zaman zaman görülen çok hızlı dönüşümler hatta patlamalar biçiminde görülen dönüşümler gerçekte uzun süreçler boyunca alttan alta sessizce oluşmuştur. Ayrıştırıcı ve aynı zamanda bileştirici bir gözle bakamadığımız zaman bu gibi durumları birer devrim gibi hatta birer mucize gibi algılarız. İnsanların kısa ömürlerinde güzel günler adına evrimden çok devrimi kendilerine yakın bulmaları anlamlıdır: her şeyin çok uzun beklemler sözkonusu olmadan değişmesi hepimizin dileğimizdir. Bunun en basit anlamı şudur: ölmekten biz de güzel günler görelim. Oysa bireylerin yaşamında olduğu gibi toplumların yaşamında da köklü dönüşümleri duyurmayan dural ya da durağan dönemler iniş ve çıkış dönemlerinden daha az değildir. Çünkü toplumlar da bireyler gibidirler: birbirini izleyen yeni durumların sarsıntılarını çok uzun süre yaşayamazlar. Bir etkinliği bir dinginlik izler. Öyle zamanlar olur ki bireyler de toplumlar da uzun süren başdöndürücü bir akışın getireceği iyiliklere durallığın verimsizliğini yeğ tutabilirler.

Gerçekte dönüşüm kaçınılmaz koşuldur: en tembel bilinç bile değişkendir. Zamanın akıp geçmesi demek bilincin kendini dağıtıp yeniden kurması demektir. Bilinç sürekli olarak kendini dağıtır ve yeniden kurar. Öğrenme süreçleri de bu dağılma ve yeniden kurulma olgusuyla gerçekleşir. Önemli olan görebilmektir hatta öngörebilmektir. Görmek yetmez, eğitim koşullarında sağlanmış görme yeteneğinin belirleyiciliğinde öngörebilmek gerekir. Bilinç açısından yetersiz kişiler gibi bilinç açısından yetersiz toplumlar da görmekte ve dolayısıyla öngörmekte yetersiz kalırlar. Bu yetersizlik onları kendilerine değil de kendi esenliklerini sağlamak adına başkalarına inanmak durumunda bırakır. Bu işin en basit mantığı şudur: biz yapamıyorsak bilen birinin bunu yapması gerekir. Gelişmemiş insan kendi yazgısını başkasına devretmeye hazırdır.

Oysa ben yetersizsem benzerlerim de üç aşağı beş yukarı benim kadar yetersiz olacaktır. Bir toplumda yoksul ve zengin, uzun boylu ve kısa boylu, köylü ve kentli, dingin ve sinirli, yürekli ve korkak ayrımının olması o toplumda birilerinin bilinç açısından çok yetkin öbürlerinin bilinç açısından tümünden yetersiz olduğu anlamına gelmez. Burada belirgin bir biryapılılık vardır. Toplumun bu biryapılı görünümü toplumsal-

siyasal çerçevede dağılır gider: yetersiz bilinçle yetinen birileri kendilerini çok zaman başkalarını yönetecek güçte görmekten geri kalmazlar ve bunun için öne çıkarlar. Onlar toplumda her zaman bir “vasi” rolü oynamaya hazırdırlar. *Bilinçsiz kitlelerin ateşli yarı bilinçli önderleri* tablosu böyle oluşur. Bu iş iyi iştir: hem kazanç hem uydurmadan da olsa bir saygınlık getirir. Bu kazancı ve bu saygınlığı elde etmenin bazı kolay görünen ve yüzde yüz karanlık yolları vardır.

Her birey kendi bilinç yapısı içinde toplumsal bilincin özel bir yorumunu ya da özel bir örneğini kendinde taşır. Birileri toplum içinde ayrıcalı insan oyunu oynayabilirler, bunun için onların kendilerine göre çok özel nedenleri ya da gene kendilerine göre çok üstün nitelikleri de olabilir. Önemli olan nedenler ya da nitelikler değildir, önemli olan yalnızca ve yalnızca uyum yeteneğidir. Akanla akabilmek, duranla durabilmek, yağınla yağabilmek, esenle esebilmek önemlidir. Her zaman bir takım tantanalı görünümüler vardır. Bu çok bir şey anlatmaz. Her tantananın altında basitlikle belirgin bir bayağılık rengi yakalayabilirsiniz. Görünüşün pırıltılarını kazıdığınız zaman alttan pırlı pırlı bir *bu toplumun insanı* tablosu çıkacaktır. Toplumda kendini özenle çok ayrı ya da ayrıcalı bir yere koyan kişinin çok büyük boyutlarda toplumun öbür insanlarına benzediğini görürsünüz.

Bu karmaşık düzende gerçek insan tablosu toplumun kıyısında hatta oldukça dışında bir yere asılmıştır. Toplum gerçekte bağrına basması gereken bu yok denecek kadar az sayıda insanı kendinden ayıklamıştır. Yoksunluklarla dolu da olsa dingin bir yaşamımız olsun diyenler bu tablonun karşısında oldukça tedirgindirler, bu tedirginliklerini giderebilmek için yapay bir gerçek insan tablosu oluştururlar. Toplumun üvey kesiminde tutulurken gene de tarihe ağırlığını koyabilmiş insanların uydurma kopyalarıdır bunlar. Uydurma düşünürler ve uydurma sanat adamları tarihin acımasız ayıklayıcılığını bile bile şanslarını denirler. Toplumların açmazları kitlelerin gevşekliği kadar bu yapay kültür insanların varlığından kaynaklanır. Hiçbir toplum yetkin bir bilinç etkinliğinin ışığında kesintisiz sürececek olan alabildiğine bir gelişimin yükünü kaldıramaz. Bir toplumda yorulmadan dinlenenlerin sayısı az değildir.

İNSANA SAYGI

İnsana saygı kendine saygıyla başlar. Kendine saygısı olmayan kişinin kendi türüne saygılı olabileceğini düşünemeyiz. Kendine saygısı olmayan dolayısıyla da insana saygısı olmayan kişi garip bir yaratıktır. Ona “kişi” demenin de doğru olacağını sanmıyorum. Kişi olmak kişilikli olmaktır. Birey dersiniz olur, hiç de ters kaçmaz. Bizim aydınımız “birey olmak” sözünü diline dolamıştır. Bu da kendine ve başkalarına saygılı olmamanın bir anlatımı değil midir? Her insan teki bir bireydir. Her kedi teki de her kuş teki de. Birey olmak demek türün tek örneği olmak demektir. İnsan anasının karnından birey olarak çıkar da kişi olarak çıkamaz. Çünkü insan kişiliğini ya da bir başka deyişle ben’ini sonradan dünya deneyleri içinde kazanır.

Aynı anda doğan iki çocuk aynı ölçüde *kişi olma* yatkınlığında. Zaman geçer, birini insanlığı daha da insanlaştıracak büyük bir çabanın içinde görürsünüz, öbürünü bir köşe başında çok sevgili öğrenci kardeşlerine gizlice esrar satarken bulursunuz. Kendi çıkarı için yurdunu satan kişiyle yurdunun gelişimi için insanlık örneği veren kişi gerçekte aynı kumaştan biçilmiştir. İkisinin de birey olduğunu söyleyebiliriz ama ikincisinin kişi olduğunu söyleyemeyiz. Kişi olmak kişilik kazanmış ve kazanmakta olmak demektir. Bunu adam olmak ya da adam olmamak sözleriyle belirleyebiliriz. İnsan bireyi adam olmaz da anasından çıktığı gibi mi kalır? Ah keşke öyle kalsaydı. Öyle kalmaz, kalır mı hiç! Olur olmaz biri olacağına keşke anasından çıktığı gibi kalsaydı. O zaman insanlığı daha da insanlaştıracak biri olarak görmezdik onu ama hiç değilse onun insanlık için bir tehlike olduğunu da düşünmezdik.

Oysa o adam olacak yerde “herif” ya da kadın olacak yerde “karı” olmuştur. İnsan olmakla ilgili en küçük bir sıcaklık yoktur içinde. İnsanlar onun için yararlanılması yani kullanılması gereken bireyciklerdir. İşte bu yüzden dostlarım insanın kötüsü tehlikelidir. İnsanın kötüsü derken neyi söylemek istiyoruz? Her insanın kumaşı iyi olduğuna göre? İnsanın kötüsü derken kötü biçimde kişileşmiş bireyi anlıyoruz. Kendi için yaşayan, gündelik bilinçle gündelik amaçları için çaba gösteren. Her adımda şöyle iyi yerinden bir şeyler elde etmek isteyen. Bu arada önüne çıkan engelleri neyle olursa olsun ve ne pahasına olursa olsun devirip geçen. Aman, bizden uzak olsun dediğinizi du-

yar gibiyim. Evet ama bunlar parmakla gösterilecek kadar az sayıda olsalardı her şey çok kolay olacaktı. Bunlar istemediğiniz kadar çoktur. Hepsi de efendi adam kılığında dolaşırlar ve her an size uygarlık dersi vermeye hazırdırlar. Öyle bir yukardan bakarlar ki şaşarsınız. Ve yeri gelince öyle bir yırtıklaşırlar ki aklınız tavana vurur.

Bu gibi insanları, bu gibi sözde insanları toplumun her kesiminde bol bol görürsünüz. Bunlar yalnız bir köşe başında sevgili öğrenci kardeşlerine ucuz ucuz uyuşturucu satan insanlarla sınırlı değildir. Bunların en tehlikelileri esrar ya da eroin pazarlayanlar arasından çıkmaz. Bunların en tehlikelileri toplumun üst basamaklarına tırmanmış işini bilir kimselerdir. Sen de işini bil sen de öyle ol. Bunlar bir takım açık kapıları maymuncukla açmayı bilen, boşlukları çok iyi gören, birinin külahını öbürüne giydirmekte usta olmuş, gerektiğinde gözünü budaktan esirgemeyen insanlardır. Gerektiğinde çakı gibi bir yurtsever, gerektiğinde kendini bilime adanmış bir aydın, gerektiğinde insanlık için canını vermeye hazır bir kültür adamı görünümündedirler

Bunları zaman zaman televizyon kanallarında bir alanda palavra keserken görürsünüz. Bir konuda kendini yetkili sayan bu insanlar kendilerini dinleyen insanlara ipe ipe sapa gelmez şeyler söylerler. Gerçekte gazete bilgisinin dışında hiçbir şey bilmeyen ama her konuda yetkiyle konuştuğunu sanan ya da o izlenimi vermeye çalışan bu kimseler cahil insanlara parmak ısırtırlar. Ay bu her şeyi bilen kadın gene mi ekranda? Yahu bunun bir iyisini bulamıyorlar mı? Bulsalar da bu kadar iyisini bulamazlar. İnançlı da köftehor! Siyaset dendi mi kartal gibi dalışa geçiyor, birileri de onu hayran hayran izliyorlar. Halkı bilinçli kılmak adına bilinçleri donduruyor, bu arada sessiz sessiz tehditler savuruyor. Demek istiyor ki birileri ayaklarını denk alsınlar, burası insanın öyle el kol sallayarak ve ıslık çalarak dolaşacağı yer değil.

Çokbilmiş insanları sevmiyorum, iyi niyetli olsalar bile. Ben her şeyi bilen insanı değil bildiğini efendice bilen ve bilgisini ona buna gösteri yapmak için kullanmayan insanı severim. Aman, iki paralık bilgisini insanları ezmekte kullanan üstün insanlar benden uzak olsunlar. Helikopter de ille ben konuşacağım diye birbirlerinin sözünü kesip ortalığı yıkıyorlar mı, deli oluyorum. İki cümle daha söyledikleri zaman bir kenara daha aydınlanacakmışız gibi.

BÖYLE OLMASAYDI

Dürüst ve çalışkan olabilseydik bugün hepimizin sıcacık bir evimiz, kaynayan bir tenceremiz, o tencerenin buğusunda gönül rahatlığıyla ders çalışan çocuklarımız, saymakla bitmez umutlarımız, insana yaraşır sevinçlerimiz olurdu. Dürüst ve çalışkan olabilseydik yüz kırk tane değil de on tane doğru dürüst üniversitemiz olurdu, bu on üniversite diplomalı işsiz üretmek yerine gerçekten yetkin meslek adamları yetiştirirdi, ayrıca hem üst düzeyde düşünce insanları için hem de halk için bilim, felsefe ve sanat üretirdi. O durumda bilim adamı dendiği zaman insanlar önlerini iliklemek gereği duyarlardı. Dürüst ve çalışkan olabilseydik ne güzel olurdu: ülkenin batısı doğusuna ve doğusu batısına yan bakmazdı. Dürüst ve çalışkan olabilseydik ülkeyi palavradan değil de gerçekten demir ağlarla örmüş olurduk, öte yandan karayollarımız acınası durumda olmazdı. Dürüst ve çalışkan olabilseydik ülkenin dört bir yanı fabrikalarla donanmış olurdu, bu fabrikalarda insan olmanın anlamını derinden kavramış, emeğe gerçekten saygılı milyonlarca işçimiz bir toplumun mutlu geleceğini şarkılar söyleyerek üretiyor olurdu. O zaman sendikalarımız birer maaş artırma örgütü olmaktan çok gerçek kültür yuvaları olurlardı.

Sokaklar adı konduktan sonra sokağa salınmış salkım salkım çocuklarla dolu olmazdı o zaman. O zaman yol kavşaklarında “*Hemen şu ağacın altında yapiveririz ağabey*” diye kendini pazarlayan zavallı kadınlar bekleşmezdi. O zaman insanlar rüşvet almayı en büyük düşüklük olarak görürlerdi, biri çıkıp size hiç sıkılmadan “*Bu iş on binden aşağı olmaz kardeşim*” deme utancını yaşamazdı ve çocuklarına ve torunlarına bu utancı miras bırakmazdı. O zaman çaresiz bir aile babası aç çocuklarını doyurmak telaşıyla beceriksizce eller yukarı deyip hapishaneyi boylamazdı. O zaman gazeteler tonlarca boyalı kadın etinin görüntüleriyle değil dünya haberleriyle dolu çıkarlardı. O zaman tiyatrolar ebem eşti tavuk geçti konulu oyunlar oynamayı düşünmezler, eli kalem tutanlara “*Haydi bakalım, hiç korkmadan insan gibi bir şeyler yazın da oynayalım*” baskısını uygularlardı. O zaman insani içeriklerinden tümüyle boşaltılmış filmler, insan yaşamının ayrıntılarına ya da derinliklerine girer gibi yapıp boş sözlerde oyalanan filmler hiç çevrilmemiş olurdu, o filmlerde ağzı sakızlı yoksul figüran kızlar sosyete dilberi rolü oynamaya kalkıp “*Bentatilimi Lond-*

ra'da geçirmek istiyorum babuşçuk” gibi sözlerle kendilerini gülünç etmezlerdi. O zaman onurkırıcı sadaka kültürü hiç olmazdı, onun yerine insanlar sevdikleri ya da hatta hiç tanımadıkları insanlarla çok şeylerini paylaşmaya hazır olurlardı.

Dürüst ve çalışkan olabilseydik yazarını kazıklayan ve ondan çaldığını gönül rahatlığıyla yiyen yayımcı, emeklinin parasını bir filozof olgunluğuyla çarpan satıcı, kızını göreneksel değerler çerçevesinde gönül rahatlığıyla pazara çıkaran baba, yeğenine tasallut edebilmek için fırsat kollayan dayı diye bir şey bilmezdik. Dürüst ve çalışkan olabilseydik zavallı hastasının acılarını kötüye kullanıp ondan bıçak parası diye alın teri çarpan hekim, müvekkilini tava getirirken karşı tarafı da gözden kaçırmak istemeyen avukat, başkanına bağısız koşulsuz bağlanıp *“Siz ne buyurursanız yaparım beyefendi”* düzeyine inmiş siyaset adamı ancak karabasanlarımızda görebileceğimiz insanlar olurlardı. Dürüst ve çalışkan olabilseydik büyük kentlerimizde akşam saat sekizden sonra her köşe başında bela dilenen tüm değerlerini yitirmiş ya da zaten değerleri olmamış gözü dönmüşler bizi bekliyor olmazdı. Dürüst ve çalışkan olabilseydik dupduru aşklarımız olurdu, aşkın bir kirlenme nedeni değil de bir arınma ortamı olduğunu bilirdik, kendini bir insana adamanın eşsiz güzelliğini ömrümüzde enaz bir defa bütün boyutlarıyla ve bütün güzellikleriyle yaşamış olurduk. Dürüst ve çalışkan olabilseydik gelecek zamanlara aktardığımız yapıtlar yalnız torunlarımızın torunlarına değil bütün bir insanlığın gelecekteki üyelerine ulaşır, onların biraz daha insan olabilmelerine katkıda bulunurdu.

Ne yapalım, olmadı, yapamadık. Beceremedik. Bunda ne bir topluluğu ne bir kesimi ne bir sınıfı ne bir kişiyi suçlayabiliriz. Bunun suçlusu biziz. Hepimiz bunun apaçık suçlularıyız. Kısa yolların da uzun yollar kadar verimli olacağına inandık. Ahlak bozukluğunun temiz bir kazanç kapısı olduğunu düşündük. Hiç utanmadık çocuklarımıza başkalarının alın terinden çaldıklarımızı yedirirken. İyisi de kötüsü de aynı kapıya çıkar diye düşündük. Kolaya kaçtık dostlarımız, pek kötü kolaya kaçtık. Şimdi de bunun suçlusunu arıyoruz utanmadan, suçlu biz değiliz gibi. Bu işin sorumluluğunu birilerinin üstüne yıkıp oh tertemiz görünmek istiyoruz. Yüzsüzlüğün bu kadarına da pes doğrusu!

Kenar mahallede yarım saat bile geçirmemiş bilginler oralarla ilgili kuramlar geliştiriyorlar. Kenar mahallelerde yaşamadıysanız ora insanların öyküleri size kafadan atma gibi gelir. Bizim öykülerimizi de palavraymış gibi okursunuz. Kentin göbeğinde özenle büyütülmüş bir çocuğun dünyasıyla kenar mahallede doğaya ve yoksunluğa emanet büyümüş bir çocuğun dünyası hiç benzeşmez. Örneğin kentin kaymak kesiminde büyümüş bir çocuk hiç sığa görmemiştir. O sığayı düşünde ya da bir filmde görebilir. Sıpanın huyunu suyunu bilmek gibi bir olanağı da yoktur. Buna karşılık kenar mahalleden bir çocuk, bir sabah erkenden uyanıp incecik margarin sürülmüş ekmeğini babasının *"Zift ye inşallah aptal herif, haylaz it!"* gibi bir anlamla dolu bakışlarının altında yiyiverir. Onun o an ne yapacağını kendisinden başka kimse bilemez. Çocuk ekmeğini bitirdikten sonra *"Nereye gidiyorusun ulan eşek herif?"* sorusunu *"Dün okula gitmemiştim ya, öğretmen ne ödev verdi onu öğrenmeye Erol'a gidiyorum babacığım"* yalanını kıvrıp güle oynaya at pazarına gidebilir. Kim bilir kaç kere at pazarına gitmiş, atları ve eşekleri ya da daha çok tayları ve sıpaları elleriyle gözleriyle okşamış, onların iri kara gözlerine dalıp gitmiş ve atlar çok pahalı olduğundan bir sığa sahibi olmanın düşlerini kurmuştur.

Kenar mahallelerde yaramazlığıyla ünlenmiş çocuklar vardır. Bunların bir bölümü her türlü pisliğe bulaşmaya yatkın kötü adamlardır. Bir bölümü de tersine kimseye zarar vermeyecek ilginç yaramazlıklar yaparlar ve bu yaramazlıklarıyla ünlenirler. Bunlar bir bakıma hem dünyayla hem kendileriyle alay eden şakacılarıdır. Bununla birlikte anneyi ve babayı, bu arada hısımlı akrabayı ve zaman zaman da komşuları çileden çıkarmakta ustadırlar. O da mahallemizin en yaramaz çocuğuydu. Annesi onun yaramazlıklarıyla başa çıkamaz olunca babamdan yardım istedi: *"Ne olur Abdullah bey, gerçekten size çok büyük saygısı var. Bunu yaramazlıklarından ancak siz vazgeçirebilirsiniz. Biliyorum inanmazsınız böyle şeylere, zaten ben de inanmam, şuna yalandan bir muska yazsanız da kendini toplasa."* Ne desin zavallı babacığım, pekiyi dedi. Bir kağıda uydurmadan bir şeyler çiziktirdi, birkaç defa üçe katlayıp anneme verdi. Annem de onu bir güzel bir bez parçasıyla sarıp sıkı sıkı dikti. Muska böyle olur işte, başka ne olacak. Bizim yaramaz arkadaş muskadan yararlandı mı? Kendisi de

kendi yaramazlıklarından bıkmış olmalı ki muskadan yarar sağlayıp sağlamadığı konusundaki sorularımıza umutlu yanıtlar veriyordu: “*Yok, şimdi daha iyiyim, daha az yaramazlık yapıyorum, bayağı iyi geldi bu bana...*”

Sabahın seher vaktinde kalkıyor, şeytan dürtmüş besbelli, erkenden at pazarına gidiyor. Daha önce bana bundan sözetmiş, at pazarında çok ucuz sıpalar satıldığını söylemişti: taylar da atlar da akıl almaz ölçülerde pahalıydı ama eşekler ve hele sıpalar çok ucuzdu. Yirmi beş kuruşa bir sıpa alıp getiriyor eve. Zavallı annesi evi zor çeviriyor, bir de sıpayı nasıl doyuracak! Bizimkinin gerekçesi çok sağlam: “*O kadar ucuzdu ki almadan edemedim.*” Sıpa başlarına dert oldu. Hızla büyüyor çapkın. Her gün biraz daha çok yiyor. Eşeği onlar da birine verip çıksalardı diyeceksiniz. Kim ne yapsın kentin bir ucunda eşeği. Zaten oralarda kullanılan bir şey olsa yirmi beş kuruşa satmazlar. Köylük yerde belki birisine verirsin. Kentin yoksul bir köşesinde eşek neye yarar? Gün geldi, sıpa sıpalıktan çıkıp sıırım gibi bir eşek oldu. Büyüdükçe elden çıkarmak zorlaşıyordu. Sonra biz İstanbul’a göçtük. Eşeği ne yaptılar, bilemiyorum.

İşin uygulamayla ilgili yanında elbette benim de bir bölümünü şimdi size anlattığım sayısız güçlükler var. Ama gene de bir çocuğun sabah erkenden at pazarına gidip yirmi beş kuruşa eşek alıp gelmesindeki güzelliği gözden kaçırmamalısınız dostlarım. Bu tür sevinçleri yaşayamayan çocuklar anlaşılmaz bir ciddilik içinde dünyayı kurtaracak gibi duran asık suratlı herifler oluyorlar. Babaanne gelirken torununa bacası tüten bir vapur getiriyor. Anneanne onun altında kalır mı? O da bir geldiğinde vuvuzela gibi öten bir lokomotif getiriyor. Enişte oğlanın doğum gününde ne alsın? Oyuncak alacak ister istemez. Baba bir gün olduğu yerde sallanıp duran bir at bozuntusuyla geliyor eve. Anne yılbaşının eşiğinde oyuncakçı dükkanına fırtına gibi dalıyor, üç oyuncakğı birden alıyor. Üç oyuncakğı birden alıyor ama gerçek bir eğitici “bayan” kafasıyla üçünü birden vermiyor, on gün aralıklarla veriyor. Bunun böyle olması gerektiğini ruhbilimci halakızından öğrenmiş. Girin bakın, odası oyuncak dolu Oytun’un. Ama nedense hiçbirleriyle oynamıyor oğlancık. Baba kızıyor: “*Oğlum, o sopayı at diye koşturacağına sana ne güzel at aldım ona binsene!*” Çocuk enayi mi o sahte uyuz ata binip olduğu yerde aptal gibi çalkalanıp dursun. Atına atladığı gibi dağları aşacak, ormanları geçecek, deniz kıyılarına ulaşacak...

ÖZÜ ELDEN KAÇIRMAK

Özü elden kaçıranlar biçimle uğraşırlar. Biçimcilik hastalığı dünyanın en eski hastalıklarındandır. Aklı başında olan kadının düzenliliğiyle aklı başında olmayan kadının gülünç süslülüğü hatta rüküşlüğü bize özcülükle biçimciliğin o yaman karıştılığını duyurur. Kumaşlara bürünmüş, orasına burasına renk renk çaputlar bağlamış bir kadın güzel olduğunu ya da en azından güzel görüldüğünü sanır. Göz süzmek, derin düşünür gibi durmak, anlamlı anlamlı gülmek insanı gülünç etmekten başka bir işe yaramaz. Gelgelelim zaman o zamandır, insanın kendini satabilmesi için sağlam tezgahlar kurması gerekir. Yalınlık da neymiş! Renk renk çaputlara bürünmüş bir kadın hele bir de yüksek perdeden konuşmayı bilirse değme ağanın keyfine. Özellikle cebi dolu ve kafası boş erkekler için biçilmiş kaftandır böyleleri. Kadın derya be enişte! Bir konuşuyor...

Kadınları bir yana bırakalım. Onlar süslendikçe süslensinler. Hele lal olsun onlara bu süsler. Bir giydiklerini bir daha giymesinler. Biz şimdi bilimsel yaşam kesiminden haber verelim. Bilim dünyasına da zaman içinde bir biçimcilik hastalığı yerleşmeye başladı. Demek ki biz eskiler bilimden falan haberi olmayan insanlarıymışız. Eşek geldik eşek gidiyoruz. Kongreler o zaman koşullara bağlı değildi. Geliyor musun, geliyorsan ne anlatacaksın? Hepsi bu! Sen paşa paşa yazarsın bildirini, gider orada okursun bir güzel. Okumazsın da konuşursun daha doğrusu. Sonunda şu metni bize ver de basalım derler, verirsin. Bazen de kimse oralı olmaz, çünkü düzenleyicilerin böyle bir olanağı yoktur.

Şimdi iş değişti. Tantana! Bir çağrı alıyorsunuz. Ama bazı koşullar var uymanız gereken. Falanca tarihe kadar bildirinizin bir özetini göndereceksiniz beylere. O da yetmeyebilir, falanca tarihe kadar bildirinin tümünü isteyebilirler. Nedenmiş o? Efendim, katılacaklara bildirileri verelim ki tartışma güzel olsun. Sorun tartışmanın güzel olması değildir, sorun bir tür sansür uygulamakla ilgilidir. Onu benim külahıma anlatsınlar. Bu arada kongre boyunca her türlü gereksiniminiz tarafımızdan karşılanacaktır: sizi biz yatıracğız, biz yedireceğiz, sonunda biz gezdireceğiz. Ama falanca bankanın falanca hesap numarasına çok değil bir yüzlük göndermeniz gerekiyor. Tamam mı? Bir şeyi unuttuk: anahtar sözcükler. O nedir? Bildirinizin anlamını açıklayacak

üç beş sözcük. Hepsi bir yana, anahtar sözcükler dediler mi tepem atıveriyor.

Boş bilimsellik böylece renk renk kılıflara bürünmüş oluyor. Bildirinin kendisi? O çok zaman boş sözlerle örülmüş bir bilgisizlik bildirisi. Arkadaşlar bildiri diye genellikle bir kitabın özetini sunarlar. Bazen o kitabın adını anarlar, bazen de buna hiç gerek görmeden birilerinin görüşlerini kendi görüşleriymiş gibi anlatırlar. Bari okuma da konuş be adam! Ne gezer! Bilgiyi özümlemiş olmadıkları için bu çok garip bildirilerini arkalarından atlı geliyormuş gibi hızlı hızlı okurlar. Kendilerine ayrılan zaman yazık ki onların bilimsel değerini ortaya koymaya yetmeyecektir. *“Zamanı çok aştığımı biliyorum, ama ne yaparsınız ki bu öyle yirmi dakikada ya da yarım saatte açıklanabilecek bir konu değil.”* Vah yavrum! Her şey vardır, anahtar sözcükler bile vardır, olmayan tek şey bilgidir.

Hocam sizi bekliyoruz diyorlar. Beni beklemeyin diyorum. Neden? Ben anlamam öyle anahtar sözcükten falan. Bildiriyi önceden göndermek de işime gelmez benim. Ne söyleyeceksem insanların önünde söylerim. Bari bir özet gönderin. Sansürcülük iğrendiğim şeydir. Benim gözümde sansürcüden daha kötü kimseler varsa da çok değildir. O zaman şöyle diyorlar: *“Sayın hocam, bu kurallar sizin için değildir, siz bildirinizi alıp geleceksiniz, o kadar. Sizden kim şunu bunu isteyebilir!”* Kardeşler, beni köşemde bırakın. Bu toplantılar beni hiç açmıyor. Üstelik hasta ediyor. Biri inip biri çıkıyor, siz bir uykudan bir başka uykuya geçiyorsunuz. Ne anlatıyor bu adam? Hiç. Doçent olmak için puana gereksinimi var demek ki. Atıyor kafadan. Bir kurum, bir çalım!

Beni köşemde rahat bırakın dostlarım, olabilirse kalan ömrümü şu hiç alışmadığım bilim ve felsefe dünyasının uzağında bitirivereyim. Anahtar sözcüklerin ve her şeyin ötesinde bir güzel dünya var: kuşların, çiçeklerin, günün, gecenin, rüzgarın, denizin dünyası. İnsanlar günden güne özü yitiriyorlar, özü yitirdikçe de biçime saldırıyorlar. Görünüş her şeyin önüne geçti. Kimse kimsenin bildirisini dinlemiyor. Çünkü bildiri yok ortada. Kimse bildirimi dinleyen var mı diye düşünmüyor. Önemli olan çarkın hiç durmadan dönmesi! İşinizi yoluna koyup dümenin başına geçtiniz mi gerisini düşünmeyin. Nasıl olsa suya giden de testiye kıran da bir. Bu yazının anahtar sözcükleri: su, testi, biçim, öz, bildiri, sansür, aptallık.

YETERSİZLİK VE BOŞLUK

Üniversitedeki görevimi kızakta da olsa sürdürdüğüm yıllarda beni üzen şeylerin başında yetersiz kişilerin kendilerini bilimin, sanatın ya da felsefenin vazgeçilmez değerleri gibi göstermeye çalışmaları geliyordu. Adam işini yoluna koymuş ve birinin kuyruğuna takılmayı başarmış ya, değme ağanın keyfine. Bir kurum, bir çalım, bir tavır ki sormayın. O ne duruş öyle, o ne bakışlar, o ne göz süzmeler, o ne birilerini adam yerine koymamalar. Üniversitede kendine yer bulmuş kişilerin arasında yıllarca elini soğuk sudan sıcak suya sokmamış insanlar vardır. Diyelim adam on beş yıldır üniversite çatısının altındadır, bu on beş yılda denk getirip iyi bir bir paye ya da unvan almış da olabilir almamış da olabilir. Sempozyumlarda zaman zaman kestiği bol dökümlü palavraların dışında doğru dürüst ne ciddi bir kitabı vardır ne de dişe dokunur bir makalesi. Bu adamın yaşamını yoksul halkın sırtından nasıl sürdürdüğünü siz bir düşünün.

Üniversitelerin sayısı arttıkça bu tür insanların da sayısı artıyor. Hiç mi hiç anlamadığı, bir gün bile araştırmak gereği duymadığı konularda gerile gerile tam bir yetkiyle ders verebilenler bilinç bulandırmak ya da bilinç bozmak gibi bir işlevi bihakkın yerine getiriyorlar. Bazı mutlu durumlar da olmuyor değil: bunların bir bölümü bir yolunu bulup ders verme işinden bir güzel kaytarıveriyor. Evet, üniversitelerin sayısı arttıkça bu tür insanların da sayısı artıyor. Nedeni çok basit: eğiticiye gereksinim var. İnsanların çalışmayı ve düşünmeyi sevmediği bir ülkede bu kadar üniversite açmak bilim, sanat ve felsefe kaygılarının dışında bir takım başka kaygılarla tasarlanıyor olmalı. Genelde şöyle bir görüş geçerlidir: efendim, yeni açılan bir kurumda elbette bir takım yetersizlikler olacaktır, bunları abartmamak ve zamanla pek güzel giderilebilecek sakıncalar olarak görmek gerekir. Dostlarım, koskocaman bir yalandır bu: kötü kurulmuş bir kurum zamanla iyiye gitmez kötüye gider. Çünkü hepimiz biliyoruz ki şu kavanoz dipli dünyada iyi iyiyi çekerken kötü de kötüyü çeker. Bir süre sonra o kurum iyileşmez hastalıklarla sarılmış bir yapının acıklı görünümlerini ortaya koymaya başlar. Sizler bana kötü kurulmakla birlikte zamanla iyileşmiş tek bir kurum gösterebilir misiniz?

Bütün suçun üniversite kurmakta aşırı istekli ve aceleci davranan ilgili kimselerde olduğunu söylersek bal gibi yanlışla düşmüş oluruz. Onların da yanlışlığı büyüktür ama asıl yanlışın kaynağı belki de

aydın geçinen insanın uyuşukluğu ve bu uyuşuklukla gelen yetersizliğidir. Bu toplumda bireylerin çoğı yaptığı işi sevine ya da heyecanla değıl de angarya olarak yapar. Orkestra elemanı kendisini yarım saat daha çalıştırmak isteyen şefin önerisine tepki gösterir. Okullarda ocuklar ders zili çalar almaz hemen saygısızca toplanıp çıkmaya davranırlar. Denetçi denetlemek diye bir alışkanlık edinmeyi küçüklük sayar. Postacı beş kat çıkmayı elbette düşünmez ve mektup kutusuna *gel mektubunu al* diye bir pusula bırakır. Motor ustası karbüratörü onarmanın sorumluluğunu on üç yaşındaki çırağına bırakıp kağıt oynamaya gider. İstasyon şefi tirenin on dakika daha gecikeceğini sıkıntıyla peronda bekleyen yolculara duyurmayı düşünmez. Simitçi yere düşen simidi üfleyip tezgaha koyar.

Bu tür gevşekliklerin eğıtim kurumlarındaki izdüşümleri çok daha acı ve çok daha çirkindir. On bin yirmi bin kişilik eğıtim yuvalarında öğrencilerin ya kitaplıkta çalışmak diye bir alışkanlığı yoktur ya da zaten kitaplık diye bir şey yoktur. Derse zaten hazırlanmadan gelen “hoca” karlı ve yağmurlu günlerde, akşamdan kalma olduğı günlerde, “iş” olduğı günlerde, yengeyle kavga ettiğı günlerde derse gitmeyi tövbe düşünmez, zaten çok zaman da derse epeyce geç girer. Derste gençlere yaşamı öğretmek adına anı ve fıkra anlatan ve bu arada kendisinin ne büyük adam olduğunu satır aralarında duyurmaya çalışan eğıticilerin sayısı az değıldir. Gün boyu çaylar gider kahveler gelir, dürüstçe eleştirmek adına bol bol dedikodu yapılır. Bu durumda doğıru dürüst görev yapanlar mimlenirler ve durumları yukarıdakine bildirilir: *“Efendim, sakın yanlış anlamayın, ben aslında kendisini çok severim, ama ülkemi daha çok severim. Bu arkadaş yazık ki öğren-cilerimize uygunsuz şeyler öğretiyor.”*

Toplumsal bilinç düzeyinin bilimsel, sanatsal ve felsefi etkinliklerle ne ölçüde uygun olduğunu çok iyi hesaplamadan hesapsızca üniversite açmak bu ülkenin kültürüne çok zarar verdi ve daha da verecek. Bu ülkenin kültürü zaten nüfus artışıyla ve içgöle büyük kaymalara uğradı. Zaten bu kültür daha baştan özenle korunması gereken çok nazik bir kültürdü. *“Efendim, her ülkede böyledir, her ülkede birkaç sağlam üniversite vardır, öbürleri pek de o kadar önemli değıldir, bununla birlikte onlara da gereksinim vardır”* görüşü hiç de sağlıklı bir görüş değıldir. Cahil yetiştirmek eğıtim kurumlarının işi olmamalı...

SÜHEYLA KARPUZU KES

Ona “salt us” da diyebilirsiniz, “kaba us” da diyebilirsiniz, “kuru us” da diyebilirsiniz. İsterseniz “ham us” deyin *olgunlaşmamış* anlamında. Ad koymak zor değildir. “İlkel us” ya da “ilksel us” adı da yakışır. Ussal etkinliğin doğal temelidir o. O size devenin karıncadan büyük olduğunu, bir kapının aynı anda hem açık hem kapalı olamayacağını, üşümüş insanın ancak ateş karşısında ya da sıcak ortamda ısınabileceğini, gecedен sonra gündüzün geldiğini anlamanızda yüzde yüz kolaylıklar sağlar. Ama o bu ilk durumuyla size insanın tarihsel bir varlık olduğunu, doğrulara ancak araştırmayla varılabileceğini, bilincin sürekli bir evrim içinde olduğunu, bilmediğiniz bir konuda yargılar verdiğiniz zaman yanlışla düşebileceğinizi anlatmaz. Kuşkulanmaya başladığınız anda bu ilksellik durumundan kurtulup yetkinleşmeye doğru yol aldığınızı sezersiniz. Doğruların verilmiş şeyler olmadıklarını, onların araya araya bulunacak şeyler olduklarını anlamanız yetkin usun kapısından girdiğinizin göstergesidir.

Usunu geliştirme kaygısı duymayanlar doğruların kendilerine doğal ya da tanrısal yollardan sunulmuş olduğuna inanırlar. Onlardaki baskın görüş *bunu bilmeyecek ne var* görüşüdür. Öyle ya, “*Gökte yıldız sayılmaz, çiğ yumurta soyulmaz.*” Onlar başkalarının olmasa da kendilerinin özel bir görme gücüyle donatılmış olduklarına inanabilirler. İşin en tehlikeli noktasıdır bu. Düşünün, başkasına verilmemiş bir güç bir üstünlük etkeni olarak nedense yalnız size sunulmuşlardır. Onlar hatta ermiş olduklarına da inanabilirler. Kendilerinde buldukları ya da bulduklarını sandıkları bir takım sezgileri gaipden haber alma gibi değerlendirebilirler. “*Sen ne dersen de Süheyla, ben ermiş biriyim. Kimseye söylemedim ama geçen gün bak ne oldu. Evde sabah kapıya doğru gidiyorum. O sıra dedim ki yahu sıcak bir simit olsa da onunla bir güzel kahvaltı etsek. Derken zil çaldı. Açtım kapıyı. Simitçi karşımda durmuyor mu?*”

Güzel kafalarını hiç yormadıkları için böyle bir düş dünyasında yaşayıp giderler. Bu özellikleri onları bu arada fal tutkunu yapmıştır. Onlar yazgılarımızı gün be gün yöneten bir yıldızlar düzeninin var olduğuna da inanırlar. Bir takım ilginç raslantıların tümünü bir takım gizli güçlerin oyununa bağlayıp çıkanların sayısı körcahillerin sayısına eşittir. “*Süheyla, görürsün bak yarın annen o salak karıyı alıp bize gelecek. Neden dersen, hep böyle oluyor. Ne zaman şu kırılmaz*

bardağı dalıp elimden düşürsem böyle oluyor. Bak görürsün, kapı birazdan çalınacak ve annen nur yüzüyle, yanında o tükürükler saçan kuyu anası karıyla karşımızda bitiverecek. Dediği der- sin.” Ya anne ve o kadın o gün gelmezse? Çok önemli bir şeymiş gibi konunun üstünde durmak gerekmez, değil mi efendim? Kocakarı bu- gün gelmediyse yarın çıkıp geliverir. Gözü çıkası!

Usu iyi kullanmak gerekir diye düşünüyordu Descartes. Hiçbir filozofun ağzından şu sözleri duyamazsınız: *“Kardeşim, us senin usun, bildiğin gibi kullan. Sen zeki adamsın, ayrıca it gibi kurnazsın, sana kurşun işlemez!”* O it gibi kurnaz adam gün olur öyle çukurla- rın üstünden atlamak zorunda kalır ki, öyle yaman engellerle yüzyüze gelir ki, burnunu öyle bir sürter ki şaşar kalırsınız. Oysa şaşacak bir şey yoktur. Salt usa ya da kaba usa güvenip yola çıkanların elbette burnu pislikten kurtulmayacaktır. Bereket bu insanlar sayıca pek çok- turlar ve bugün böyle yarın öyle derken birbirlerine çarpa çarpa ve birbirlerine yaslanı yaslanı yaşamlarını sürdürürler. Salt usla ya da kaba usla iş gördükleri için hem kendilerini hem yakınlarını hem baş- kalarını mutsuz ederler. Bu yüzden hepimizin usumuzu iyi kullanma- mız bir yana, onu çok iyi donatmamız da gerekir. Verilmiş ustan yet- kinleştirilmiş usa gitmek gerekir. Bunun için de öncelikle kuşkuya baş- vurmaliyiz. Kuşkulanmayan us tehlikelidir.

Ne diyordu Descartes: *“Büyük insan olmadan önce çocuk olduk. Usumuzu tam olarak kullanamadığımız bu dönemde du- yularımıza kendilerini sunan şeylerle ilgili olarak bazen iyi ba- zen kötü yargılar verdik. Böylece oluşan pekçok yargı doğru- nun bilgisine ulaşmamızı engelliyor ve bize şunu gösteriyor: en küçük bir kesinliksizlik izi bulacağımız şeylerden yaşamımızda bir defa kuşkuya düşmedikçe bu şeylerden kurtulabileceğimizi gösteren tek bir belirti yoktur.”* Böyle dedik ve Nami beyi kızdırdık galiba. *“Sen şu kuşkuyu muşkuyu bırak da Süheyla dün pazar- dan aldığım o güzelim karpuzu kes, buz gibi bir güzel yiyelim. Dünyanın hay u huyu bitmez kızım. Kuşku muşku bunlar boş şeyler. Zühtü bey maazallah böyle şeyleri düşüne düşüne delirdi. Biz işimize bakalım güzelim. Gel bir öp bakayım beni. Nene ge- rek senin bütün bunlar!”*

Süheyla’nım Nami beyi öper ve karpuzu kesmek için mutfığa gider.

GEÇMİŞİN DÖNÜLMEZLİĞİ

Sağlıklı bir belleğe, buna göre tutarlı ve sağlam bir bilince sahip olmayan kimseler gözlerini geçmişten ayıramazlar, geçmişle yatar geçmişle kalkarlar. Belleklerinin tutuculuğuna şaşarsınız: en küçük bir ayrıntıyı bile unutmazlar ya da ziyan etmezler. “*Hani sen bundan yirmi yıl önce sizin bahçede bana demiştin ki...* ” İyi bir bellek kendini boş bir geçmişe göre kurmaz, insanlığın ortak geçmişine olduğu kadar insanlığın ortak geleceğine göre kurar. O zaman bilinç yaratıcı bir güç olarak etkin olur. Sağlıklı bir insanın gözünde geçmiş ancak geleceğe güç verdiği, geleceğe kolaylıklar sağladığı, geleceği açıkladığı ölçüde önemlidir. İyi bir tarihçi bile geçmişle olan bağını geleceği kurmak adına sürdürür. André Gide okumakla eskitemediğimiz o güzelim yapıtında, *Dünya nimetleri*’nde şöyle der: “*Geçmişin sularını yeniden tatmayı hiçbir zaman isteme Nathanaël. Nathanaël, gelecekte geçmişi bulmayı hiç düşünme!*”

Rüzgarın peşinden koşar gibi yırtık pırtık bir geçmişin peşinden koşan insanların durumu gülünçtür: geçmişe hayrandırlar, o yüzden ne olduğunu bilmedikleri bitmiş bir şeylere doğru sürekli hamle yaparlar. İnsanın bilmediği bir geçmişle içli dışlı olmaya çalışması gerçekten gariptir. Düşsel bir geçmişin üzerine çeşitli biçimlerde ulusçu savlar geliştirenler çoktur. Karacaoğlan’ın tadını alamamış, Fuzuli’den habersiz, Necati’nin kim olduğunu iki satırla olsun bilmeyenlerin kendi uluslarına hayran olmaları size de garip geliyordur. Birinin kendini aşan bir şeylere gereksinim duymasını anlamamak olacak şey değil. Ama insan hiç değilse zahmet edip şu benim bilmeden hayran olduğum geçmiş nasıl bir şey acaba gibilerden bir telaşa düşmez mi?

Ne zaman bir yerde bir konuşma yapsam biri çıkıp şu soruyu ne yapıp yapıp sorar: “*Efendim, vaktiyle köy enstitüleri kapatılmamış olsaydı bu duruma düşmezdik değil mi?*” İyi niyetle sorulan bir soruya öfkeyle karşı çıkmak olmaz. Anlatmaya çalışırsınız ki köprülerin altından nice sular geçmiştir. Dünyanın her yerinde köyler yavaş yavaş tükenmekte, toprakta çalışanlar bile artık birçok yerde kentte oturmaktadır: onlar sabah erkenden otobüslerine binip çiftliklere giderler, toprağı işleyip akşam gene otobüsle evlerine dönerler. Amaç iyi eğitimse bunu ancak iyi bir eğitim planlamasıyla gerçekleştirebilirsiniz. Gelgelelim kimsenin bu yönde köklü ve yapıcı bir çaba içinde olmadığı bellidir. Köylü aydını yetiştirerek ülkeyi kaldırmak düşü boş bir düşür.

Kafayı gelişigüzel kullanmayı alışkanlık edinmiş ve ömründe doğru dürüst bir düşünme çabası içine girmemiş insanlar bilir bilmez konuşmakta son derece ustadırlar. Zaman zaman bunun pek ilginç ve pek eğlendirici örnekleriyle karşılaşıyorum. Geçenlerde Assos'da iki günlük felsefe toplantısında ilk gün bir konuşmacıyı dinleyip bir başka konuşmacıyı dinlemeye hazırlanırken arkamda oturan gencin yanındaki kişiye toplantıyla ilgili açıklamalarda bulunması dikkatimi çekti. Bir ara arkadaşına şöyle dedi delikanlı: *“Yarın son konuşmayı Afşar Timuçin diye biri yapacak. Bu adam cahildir, hiçbir şey bilmez. Dolayısıyla onu dinlemeye değmez. Bilinen bir tek kitabı var Aşkın metafiziği adında. Onda da adam baştan sona karısını nasıl aldattığını anlatıyor.”*

Benimle ilgili söylediklerine aldırman. Biz yaşam sahnesinde bir gün bile önemli adam oyunu oynamadık. Cahilliğim tamam da kitapla ilgili bilgi yanlış. Sözüünü ettiği *Aşkın metafiziği* Schopenhauer'ın kitabıdır. Bendenizin böyle bir kitapla hiçbir ilgim yoktur. Benim kitabımın adı *Aşkın diyalektiği*'dir ve onda karımla ya da herhangi bir kişiyle benim ilişkimi açıklayan herhangi bir bilgi kesinlikle yoktur. Bunu arkadaşlara güle güle anlattığımda *“Yahu keşke adama dönüp kendini tanıtsaydın ve yanlışını anlatsaydın”* dediler. Ben de şöyle dedim onlara: *“Olur mu öyle şey! İyiden iyiye yırtık biri değilse yerin dibine geçer zavallı. Varsın Schopenhauer'ın kitabını benim bilsin. Ben bu yanlışını düzeltince o bu kafayla bütün yanlışlarından arınmış ve son kalan yanlışını da benim yardımım ile düzeltmiş mi olacak?”* Yalnız, iki gün güldüm.

Kalkıp İstanbul'dan ya da Ankara'dan kış kıyamet Assos'a geliyor. Amacı zihnini biraz daha aydınlık kılmak... Bizler adamın zihnini aydınlık kılma çabasına ne ölçüde katkıda bulunuyoruz, onu bilemem. Ama onun birazcık neyin ne olduğunu bilmeye çalışması gerekmez mi? O kadar zahmete önyargılarını gelip önyargılarını dönmek için mi katlandın arkadaş? Ben daha çok geçmişe bakıyorlar diyorum ama o da tam değil. Ne geçmişle ne gelecekle işi var aydınımızın. Önyargılarını gezdiriyor oradan oraya. *“Darbe mi değil mi”* sorusuna takılıp kalmış bir garip insan işte. Önyargılar böyledir, kapıdan atarsınız bacadan girerler. Sonra da acılı bir yaşam: *“Amca testereniz var mı?” “Ne yapacaksın yavrum?” “Oğlunuzu öldürdüm de onu parçalayacaktım.”*

YAŞAMADAN YAŞAMAK

Okumadan bilmek, araştırmadan çözmek, bir şeyi ne olduğuna bakmadan benimsemek ya da dışlamak, bu arada kendinde insanüstü sezgiler, kolay kolay bulunmayan tanrı vergisi olağanüstülükler bulmak yarı cahil insanın temel özelliğidir. Hemen sözünüzü keser: “*O öyle değil, bak ben onu sana bir güzel anlatıvereyim şekerim...*” Dinlemediğinizi anlarsa çok kötü bozulur. Öyle ya, dünyayı parmağında döndüren biri çok önemli bir takım görüşler öne sürerken herifin biri düpedüz dalga geçiyor. Olur mu bu! Yararlansana söylediklerimden. Evet dostlarım, boşluğun denizlerinde yüze yüze bu toplum birçok iyi yanını rüzgara verdi. Dinleyen insanlar dinlemeyen insanlara, anlayan insanlar anlamayan insanlara, susmayı bilen insanlar çenesi düşük insanlara dönüştüler. Muhbirler saygınlaştıkça insan ilişkileri güvensizlik üzerine kurulmaya başladı: kimin kime nerede ve ne zaman ve hangi koşullarda kazık atacağı belli değil. Bacak kadar bir yaratık sizin ağzınızı yokluyor ya da birileri adına sizi akli sıra gırgıra alıyor. Aman ne güzel! Büyümüş de ağız yoklamaları öğrenmiş. Siz siz olun, neme gerek, sırtınızı duvara vererek durun, arkanıza baka baka yürüyün. Ummadığınız bir anda ve ummadığınız birilerinden size ömür boyu yetecek bir kötülük gelebilir. Evet ama bu duyguyla da yaşanmaz ki!

Bütün bu kargaşada insanlar bilinçleri aşağıya çekildikçe ve ben-cilleştikçe sevgiyi elden kaçırdıkları gibi saygıyı da elden geçiriyorlar. Ara sıra İstanbul’a gelir, doktora çalışmam gereği hocam Macit beye uğradım. Beni sevgiyle karşıladı. Odasındaki o geniş maroken koltuğu gösterirdi bana, rahat oturun derdi, ben gene de yayılıp oturmazdım. Ben biçimsel saygıya pek aldırmam ama zaman içinde genç meslektaşlarımızdan bazılarının daha iki satırı yan yana getirmeyi öğrenemedi bilgiçlik taslamayı öğrendiklerini, buna uygun olarak saygısızlık etmeyi bir üstünlük gösterisi saydıklarını ve zaman zaman karşımda yılıştıklarını yazık ki görüyorum. Ben Kant’ın yapıtındaki güçlüklerden söz ediyorum. Kant neden böyle yaptı ki, diyorum, anlattığı şeyler beş yüz sayfada karmakarışık anlatılacak şeyler değil ki. Ben olsam... Sözümü kesiyor: “*Hocam siz olsanız on beş sayfada anlatırdınız değil mi?*” Basıyor kahkahayı. Güler misin ağlar mısın? Ne ölçüde bilim adamı olduğunu çok iyi bilmesem...

Bu durumda şu önemli özelliğinizi, insan olmanın en belirleyici özelliği diyebileceğimiz *başkaları için üzülmek* özelliğinizi toptan bırakmanız gerekiyor. Yoksa bunca çirkinliğe nasıl katlanacaksınız? Adam her türlü yetersizliğini ve onun sonucu olan aşağılıkduygularını size ödetmeye kalkıyor. Yoksa siz alkolik misiniz? Eşcinselsiniz belki de. Deli olduğunuz da söyleniyor. Eliniz de uzun galiba? Geçenlerde seni falanca dükkanda bekliyordum ya, siz geldikten sonra bir çakmak çalınmış dükkandan. Hayır canım, yanlış anlama, sen aldın demiyorum. Yok, bak, öyle düşünürsen vallahi çok gücenirim. Senin Semra'yı Adil beyin oğlu Oytun'la görmüşler. Sözlendi mi onlar? Oytun çok iyi çocuktur. Ah canım, biz onu çok severiz. Esrar içtiğini söylüyorlar ama ben inanır mıyım hiç! Pekiyi, Amerika'ya birlikte mi gidecekler? Hep aynı salakça dedikodular...

Bilinç düzeyi düştükçe sorunlar basitleşir, ilişkiler bayağlaşıp: insanlar utanmayı bırakıp yalanlar söylemeye, bu arada kıskançlıklarını açık etmeye başlarlar. Yetersiz birey tek kişilik dünyasında kendini kral ilan eder: sıradan insanlardan iğrenilir, oğlana keman kıza piyano dersi aldırılır, toplumsal düzeyde güçlü görünen ya da güçlü olan kişilerle içtenlikli gibi duran içtenliksiz bağlar kurulur. Öyle ya, gün gelir bu adam bal gibi işimize yarayabilir. Avrupa'lara gidilir, Amerika'lara hatta Afrika'lara gidilir, toplum sorunları konusunda aptal aptal görüşler üretilir, bu arada siyasete bile girilir. Ama ne dersiniz deyin bu yaşam boş bir yaşamdır. Altmışa doğru doğanın o hiçbir şeyi geciktirmeyen çanları çalmaya başlayınca bazı şeyler alttan alta sezilecektir. Gene de insanoğlu yaşamına *boşa geçmiş yaşam* dememek için gerekçeler ya da dayanaklar aramaya yönelir. Örneğin onun torunları dünyanın en zeki, en anlayışlı, en öngörülü insanlarıdır. Onun yazlığı herkesinkinden çok daha büyük ve çok daha güzeldir, üstelik denize de çok yakındır. Rahmi beyin yazlığıyla alay edilir: "*Yahu şu bizim Rahmi ömür adam vallahi. Gitti yazlık diye koca koca evlerin arasına sıkışmış o garip şeyi aldı. Alma değmez dedim ama dinlemedi köftehor. Geçenlerde bir de ne dese beğenirsiniz: 'Benim yazlığım denizi yukarıdan görüyor.'* Tutamadım kendimi, kahkahalarla güldüm.

Boşa geçmiş ne çok yaşam var. Biz onları allanıp pullandıkları için dolu dolu yaşamış yaşamlar gibi algılıyoruz.

YALAN DÜNYA GERÇEĞİ

Ankara'dan İstanbul'a doğru ilerliyoruz. Cep telefonları art arda çalıyor. Kimi daha ağırbaşlı, kimi biraz oynak çalıyor... Arkamdaki adam durmadan telefonla konuşuyor. Belli ki "iş" adamı... Bir ara bağıra bağıra "*Kendi arabamla İstanbul'a doğru gidiyorum*" dedi. Onun adına ben yerin dibine geçtim. Bir zaman önce dolmuşla Taksim'den Bakırköy'e dönerken yarı yolda benzer bir şey olmuştu: "*Şimdi dükkânı kapadım ağabey, Bakırköy dolmuşuna doğru gidiyorum.*" Yalan kurtarıcıdır, nice ayıbı örter gibi yapar. Oysa yalanın kendisi ayıptır. İnsanın adı yalancıya çıkmasın, adı yalancıya çıkan adam doğru söylediğinde de yalan söylüyor diye alınır. Adı yalancıya çıkan kişi gün gelir bir doğruyu benimsetebilmek için bin türlü dil dökmek zorunda kalır. Bu yüzden Vauvenargues "*Yalancı aldatmayı bilmeyen insandır*" diyordu. Ne olursa olsun yalancılık sarsılmaz bir dünya gerçeğidir ve elbet dünya durdukça duracaktır. "*Yalan yaşanmaz*" deyişi Euripides'in bundandır.

Terentius "*Bir yalan bir başka yalanı getirir*" diyordu. Evet, yalan gerçek anlamda doğurgandır. Hele yalancılık bir alışkanlık olup çıktığında insanın belleği doğruları yadırgar duruma gelir. O zaman yalanlar doğru gibi ve doğrular yalan gibi iş görür. Doğurgandır yalan ama verimli midir? Bir rus atasözü şöyle der: "*Yalan gölünde yalnız ölü balıklar yüzer.*" Ödün gibi yalan da bir öncekine bağlı olarak gelişir. İkinci ödününüz birinci ödününüzün, üçüncü ödününüz ikinci ödününüzün, dördüncü ödününüz üçüncü ödününüzün çocuğudur. Yalanın da ödünün de götürdüğü getirdiğinden çoktur. Bu yüzden İspanyollar "*Yalan çiçek verir ama meyve vermez*" demişlerdir.

Kişilik yetmezlikleri insanı kolayca yalanın yoluna itiverir. Kişiliğiniz sağlamsa yalandan yardım ummazsınız. Yalan bir yana, kişilikli insanlar her zaman her durumda apaçık davranırlar. Kırgınlıklarını, kızgınlıklarını, öfkelerini çekinmeden, olduğu gibi ortaya koyarlar. Kişilik yetmezliğinde insanlar apaçık olamadıkları için hoşnutsuzluklarını garip tepkilerle ortaya koyarlar. Bir şeye kırılmıştır oğlumuz ya da kızımız, yüzünüze bakmaz havalardadır. Gelip açık açık kavga etse daha güzel olmaz mı? Olur elbette ama o yapamaz bunu, yüreksizdir. Onun dünyasında açık açık anlatmaktan daha kolaydır terbiyesizce tepkiler göstermek. Bu da bir tür yalancılıktır işte. Sonra bir gün yaptıklarından utanacak, özür dilemenin bir erdem olduğuna inanmadığını-

dan, özür dilemek yerine yalana sığınacaktır: *“İnan ki ben öyle yapmak istemedim, sen beni yanlış anladın. Hayır efendim, olur mu öyle şey. O sıra bir şeyler canımı sıkıyordu, onun etkisiyle sana yanlış izlenim vermiş olabilirim.*

İşin temelinde bana sorarsanız “yalan dünya” kavrayışı yatmaktadır. Varlığın kaynağına böylece “yalan”ı yerleştirdiğinizde her türlü yalan ve her türlü yalancılık yasallaşmış olur. Yalan olmayan bir dünyada yaşıyor olabilmek için gerçek anlamda yetkin bir bilince ulaşmış olmak gerekir. Beyimiz dünyayı “yalan” ilan edip çıkmıştır. *“Dünyayla ilgili ne biliyorsun?”* deseniz söyleyecek çok şeyi yoktur ama köftehor dünyanın “yalan dünya” olduğunu eliyle koymuş gibi bilir. Dünya yalansa saldır komşunun küçük kızına. Eve çağır onu, gel sana mandolin öğreteyim de, sonra orasına burasına dokunmakla başla işe. Yüz vermiyorsa oracıkta boğ onu. Dünya yalan çünkü. Babanın cebinden para aşır, adam anlarsa soyulduğunu edepsizliğe vur, bağır çağır. Ne uğraşacaksın ödev yapacağım diye, indir bilgisayardan, on dakikada çözümle bu ödev işini.

Yapmadıklarımızdan ve yapamadıklarımızdan yalan dünya sorumludur. İnsan böyle böyle dünyanın dışına düşer, böyle soğur kendinden, dünyadan ve her şeyden. Dünya böylece biraz daha yalan dünya olur. Doğru dünya, insanın kendini yalansız dolansız, gösteri yapmadan, terbiyesizleşmeden apaçık ortaya koyabildiği dünyadır. Kirazını yerken, rüzgarını ciğerlerine çekerken, sularında yıkanırken, denizinde yüzerken yalan diye algılamadığın dünya insanca tutum alman gerektiğinde yalan olup çıkıyor. Dünya yalan olunca her şey yalan olur, o durumda yalancılık da bir yalan dünya gerçeği olarak iş görür.

Yazımı Süleyman Vardar’ın *Ağlayanım yok benim* adlı şiiriyle bitirmek istiyorum: *“Zamansız gelmişim yalan dünyaya / Beni bu dünyaya bağlayanım yok / Sevda yollarında kalmışım yaya / Ben ölmüşüm Tanrı’m, ağlayanım yok // Yalnızlık kâbusu tıklatır cama / Acılar misafir olur odama / Geceler hep nöbet yazar adıma / Ben ölmüşüm Tanrım, ağlayanım yok // Dostlarım zalim, vefasız çıktılar / Ben ağlarken, hep uzaktan baktılar / Yağmur olup gözlerimden aktılar / Ben ölmüşüm Tanrı’m ağlayanım yok // Bu mudur kuluna verdiği kıymet / Günahkâr olup da etmem ihanet / Bedenim, ruhumla sana emanet / Ben ölmüşüm Tanrım, ağlayanım yok”*

ESTETİKTE DURAKLAMA

Bugün estetik biliminin yeniden bir bulanıklığa ya da dağınıklığa düşmüş olduğunu söylemek sanırım yanlış olmaz. Uzun yüzyıllar boyu Platon'un estetik kuramının belirleyiciliğinde kalındı. XVIII. yüzyılın sonlarında alman yazarları çağdaş estetiğin temellerini attılar. Bu alanda Baumgarten'in ve özellikle Lessing'in çabalarını unutmamak gerekir. Lessing bize çağdaş estetiğin temel iki kavramını, "uzam"ı ve "zaman"ı armağan etti. Böylece Platon'un "Güzel" İdea'sı tahtından indirildi, onların yerine bu iki kavram oturtuldu. Estetikte büyük atılımları yakın zamanlarda fransız estetikçileri gerçekleştirdiler. Raymond Bayer, Mikel Dufrenne, Charles Lalo bu çabanın üç büyük adıdır. Elbet bu arada daha başka adlar da sayılabilir. Ne var ki zamanla işler ileriye doğru gideceğine bilinmez bir yere doğru gitmeye başladı. Son zamanlarda elime geçen bazı yeni çalışmalar -ki bunlar özellikle üniversite profesörlerinin ürünleridir- bana havanda su dövmekten başka bir şey gibi görünmüyor. Estetiği sanat felsefesinden ayırmayı bile düşünmeyen bu kişiler yapıtlarında benim az önce adlarını andığım büyük estetikçilerin sözünü bile etmiyorlar.

Fransa'da estetikle az çok ilgili ilk ilginç çalışma yanılmıyorsa Descartes'in *Compendium musicae*'siydi. Ama bu küçük çalışmanın bugün için önemli bir araştırma olduğunu söyleyebilmek kolay değildir. Daha sonra estetikle ilgili pek çok görüş ortaya konmuş da olsa çağdaş estetiğin az önce adını andığım kişileri gelene kadar bu alanda büyük bir gelişme olmadı. *Compendium musicae* ne getiriyordu? Descartes ilk yapıtı diyebileceğimiz *Compendium musicae* 'yi 1618'de Hollanda'da tanıştığı Isaac Beeckman için yazmıştı. Yaşam boyu estetikle ve ahlakla çokça ilgilenmemiş olan filozofun Père Mersenne'e yazdığı bir mektupta *Compendium musicae* 'de ortaya koyduğu görüşlere benzer görüşler yer alır. Descartes'in bir mektubu bu küçük yapıtıdan daha önemli görünür bize. Père Mersenne'in sorduğu bir soru üzerine Descartes estetikle ilgili görüşlerini açıklamaktadır.

Soru şudur: "Niçin bir ses bir başka sestten daha hoştur?" Descartes'in bu soruya verdiği yanıt bugün bize pek de açıklayıcı gelmez: "Ama genellikle ne güzel ne de hoş bizim nesne konusunda yargımızla ilgili bir ilişkiden başka bir şeyi ortaya koyabilirler ve insanların yargıları başka başka olduğu için güzel'in de

hoş'un da herhangi belli bir ölçütü olduğu söylenemez. Daha önce Müzik'imde yaptığım açıklamadan daha iyi bir açıklama yapamayacağım, burada aynı sözcükleri yazacağım, çünkü zaten kitap da elimin altında." Descartes böyle der ve kitaptan bir bölümü mektuba aktarır. Latince metnin çevirisi şöyle olabilir: *"Bir duyunun nesneleri arasında ruha en hoş gelen şey duyuyla en kolay algılanan değildir, en zor algılanan da değildir. Duyuları nesnelere yönelten doğal eğilimi saplayacak biçimde algısı en kolay olan değildir bu, algısı duyuları yoracak kadar zor olan da değildir."* Descartes bu arada ilginç bir iş yapar, Pavlov'un öncüsü gibi, "koşullu tepkime"yi açıklayan şu cümleyi yazar: *"Kesin olan, bir köpeği keman sesi eşliğinde beş ya da altı defa kamçılادılar mı köpek daha sonra bu müziği duyduğu anda bağırmaya ve kaçmaya başlayacaktır."*

Descartes'ın *Compendium musicae*'siyle başlayan serüven oldukça geç bir zamanda büyük çalışmalarla kendini ortaya koyduktan sonra neden sönmeye yüz tuttu, bunu anlamak zor diye düşünüyorum. Gerçekte Lalo değil ama Bayer ve Dufrenne bize anlaşılması oldukça güç çok önemli kitaplar bırakmışlardı. Onların başlattığı güçlü atılım sürdürülmüş olsaydı bugün elimizde estetikle ilgili çok önemli ve çok geniş kaynaklar bulunacaktı. Estetik çalışmalarının daha başka ülkelerde, örneğin İngiltere'de ya da çağdaş estetik güneşinin doğduğu Almanya'da ne durumda olduğunu bilmiyorum. Benim konumum hiçbir zaman bu kaynaklara ulaşmak için yeterli olmadı. Ancak oralarda da çok büyük çok ilginç atılımlar olsaydı haberimiz olurdu diye düşünüyorum.

Yoksa bugün dünyanın her yerinde her alanda yaşadığımız, özellikle bilimleri ve felsefeyi tutan kültür çöküntüsü estetiği de üniversite profesörlerinin elinde tanınmaz etti de bizim mi haberimiz yok? Belki de ülkemizde estetiğe gösterilen özel ilgisizlik dünyanın her yerinde yaygınlaşıyor. Mimar Sinan Üniversitesi'nde ders yaptığım günlerde bir kız öğrenci yüzüme aşağılayıcı bir bakışla bakmış, bir *çocuk*tan al haberi görünümü çizerek *"Sizin estetiğiniz hiç gerekmiyor bize, biz atölyede estetiği zaten yapa yapa öğreniyoruz"* demişti. Dünya sessizce bu yapa yapa öğrenme sürecine girmiş olmasın?

ZORUNLU GEZGİNLİK

İlle geleceksin diye çağırmasalar kalkıp bir yere gideceğim yok. Evimi ve yalnızlığımı seviyorum. Yollar yoruyor artık beni. Hele hava- alanları! Herbiri bir kargaşa ortamı. Nasıl bir kabalıkla karşılaşacağı- nızı bilemiyorsunuz. Oteller son derece itici. Otel odaları soğuk, her anlamda soğuk... Otelde çalışanların inceliği son derece yapay, kınıl- mak için bahaneye bakıyor... Bizim kesimin insanların da yapay bir efendilik, dağılmak için zaman kolluyor. Ne edebiyat ne felsefe ne başka bir şey inceltebildi bizi. Herkes birbirinin üstüne sıçramak için fırsat kolluyor. Beni unuttun diyorum eşe dosta ama dinletemiyorum. Hemen her yolculuktan hasta dönüyorum. Benimse dünyadan bekle- diğim bir şey yok: birileri huzurumu kaçırmamasın yeter. Ne bir kıyı ken- tinde üç gün dinlenmek istiyorum, ne dağ havası almak için şuraya buraya gitmek istiyorum.

Doğa verirken esirgememiş: uçsuz bucaksız bir kıyı. Bu kıyıya birkaç hödük bir kulübe kurmuş, birkaç sandalye atmış. Pislikten orta- lıkta çok ufak bir takım böcekler uçuşuyor. Bir tost istiyorsunuz, adam parayı çarpmak için o ufakık tost, o sözde peynirli tost kocaman bir tabakta bayat domates ve salatalık dilimleriyle süsleyip getiriyor. “Çay daha olmadı efendim, hazırlıyoruz çayı” diyor. Saat neredeyse on olmuş. Yanımdaki masada adamın biri sonunda bağırdı: “*Kardeşim sen benimle dalga mı geçiyorsun, bu saatte çay olmaz mı?*” De- mek ki çay bizim bıçkının işine gelmiyor. Yoksa çay yapmak dediğin ne ki! O arada sefil eline kirli bir bez ve bir küçük şişe su almış, sözde masaları temizliyor. Bir iki damla su döküyor masaya, bezle üstünden şöyle bir geçiveriyor. Oldu işte.

Sabah sabah o salak adamların yanında ne işin var senin diye- ceksizin değil mi? Sekiz buçukta otelin yemek salonuna indim kahvaltı için. Bir kalabalık ki sormayın. Çayın önünde kuyruk, peynirin salamın önünde kuyruk... Masalarda yer yok. Bir yere konuşlanacak oldum, genç ve şişman bir “bayan”ın çok öfkeli bakışlarıyla karşılaştım: ora- ya ben oturacaktım demek istiyor. Kalktım gittim. Zaten açık büfe dedikleri şey çok özenle hazırlanmamışsa insanın gözünü boyamaktan öte bir anlam taşıyor. Aynı salamı dört ayrı tabağa değişik biçimler- de sermişler: siz sanıyorsunuz ki dört çeşit salam var. Her neyse, ben zaten öyle tantanalı kahvaltıları pek sevmem. Bir dilim de suböreği al,

şu macun gibi şeyden de biraz al derken insan yoldan çıkıveriyor. O yüzden kalktım gittim kıyıya. Keşke çantamda taşıdığım galetalarla yetinseydim.

Aslında görüyorsunuz benim anlattıklarım pek de dert edilecek şeyler değil. İşin ucunda benim isteksizliğim var. Evimde rahatım, ayrıca sürekli olarak eleştirilen şu İstanbul kentinde rahatım. Hastalık olmasın, devlet dairesinde bir işim olmasın, devletin bir kurumu yalandan *fanca tarihte köprüden para ödemededen geçmişsiniz* diye çok çirkin isteklerde bulunmasın, bilgisayarım bozulmasın, aman o hiç bozulmasın, gerisi benim umurumda değil. Dünyada en çok peynir ekmeği seven bir adamın yaşamı her anlamda kolaydır. Eş dost bırakır mı? Araya sevdiğim insanlar girmese ipe un sermeyi biliyorum. “*Ah o tarihte başka bir toplantıda olacağım yazık ki*” gibilerden yalanlar da söylüyorum. Ama kıramayacağım biri girdi mi araya, benim işim bitmiş demektir.

Bazen bu duygularımı da eleştiriyorum ne yalan söyleyeyim. Birilerinin seni bir yerlere çağırması bir incelikken sen nasıl böyle bir inceliği görmezden gelirsin diye kendimi eleştirdiğim çok oldu. Giderrek belki bir yaşlı adam huysuzluğu ediniyorsun kendi kendine diyorum. İş biraz da iyi yanından almam gerektiğini, birileri zorlamasa bir yerlere kalkıp gitmek istemeyeceğimi, bu gidiş gelişlerin de bir tür yenilenme olarak düşünülebileceğini, uzaklarda bir yerlerde dostlar edinmenin çok güzel bir şey olduğunu anlatmaya çalışıyorum kendime. İçimdeki o katılaşmış adam bu sözleri dinlemiyor. Biraz daha söylesem bana tepki gösterebilir. Ama dostlarım galiba ben kendim çok ince adam olmasam da kabalıklara dayanmak yatkınlığını göstermiyorum. Gittikçe özensiz görünümüler ortaya koyan bir dünyada ya da daha doğrusu toplumda benim için yaşanacak tek yer evimdir. Ben evimi emekli olduktan sonra bir kere daha sevdim.

Bu dağınık ve önemsiz yazımı konuya uygunluğu yönünden Nurgül Akbulut’un *Marmaris* Adlı şiiriyle bitirmek istiyorum: “*Avrupa’da tanınan, Ege’nin incisi sayılan / Haritada bilinen, gel de gör Marmaris’i / Sahilleri, kumsalı, mavi bayraklı denizi / Mest ediyor insanı, otelleri, parkları // Eğlence mekanları, çokta güzel yakışıyor / Günnücek ormanları, gel de gör Marmaris’i / Koskocaman limanı, marinası / Kucak açmış bekliyor, kotraları, yatları.*

ELEŞTİRİ SEVMEYEN TOPLUM

“Demokrasi” hepimizin ağzında bir yaban çiçeğidir. O, daha çok parti başkanlarımızın ağzına yakışıyor. Hele içindeki “a”yı şöyle helalinden helva çeker gibi sündüre sündüre söylediniz mi bir güzel oluyor ki kafir. Parti başkanımız milletvekili listesini düşünün düşünün ve bazen yanındaki yöresindeki birkaç kişiye danışa danışa yaptığı zaman daha da bir serpiliyor, daha da bir çekicilik kazanıyor “demokrasi” Yurduna ulusuna adanmışları görünce gözleriniz yaşarmaz mı, elbette yaşarır. Bu abla kimmiş, nerden çıkmış böyle, bülbüller gibi siyaset konuşuyor? Belli ki yakında televizyon kanallarındaki siyaset programlarının en çok aranan kişilerinden biri olacak. Her akşam bir o kanalda bir bu kanalda çıkacak, ülke ve dünya siyaseti adına maşallah her şeyi bildiği için başkalarının sözünü kese kese doğruları söyleyecek. Başkaları da onun sözünü kesecekler. Bu “münevver” ablalar ve “münevver” ağabeyler oldukça gözüm çıksın “demokrasi”nin sırtı yere gelmez.

Muhalliflerin de gerçek anlamda muvafık (münafık değil) olduğu bir toplumda gerçek anlamda bir demokrasi sorunu yaşanmaz. Şunun şurasında hep bir arada yuvarlanıp gidiyoruz. Neyimiz eksik ki? Çok şükür her şeyimiz var. Bir de kavga etmesek. Yetinmeyi bilmeli insan. İlle herkesin milletvekili olması, ille herkesin bizler gibi bir “köşe” kapmış olması, ille bütün profesör çocuklarının profesör olması gerekmiyor. Soyluluk diye bir şey yok mu canım? Soylu davranmalıyız. Soylu olmak için insanın Francis Bacon gibi “Verulam baronu” olması gerekmiyor. Bizim de nice adsız soylularımız vardır. Bunlardan bir bölümünün yaşamı benim gibi soylu olmayan kişileri alaya almakla geçti. Kemancıdır diyelim, iki notayı yanyana getirmemekle birlikte ayrıcalıdır. Öbürü de filozoftur, o da soyludur.

Son günler şöyle bir kanı oluştu bende, isterseniz beni yerden yere vurun: bu toplum eleştirilmeyi göze alan insanlar toplumu olmadığı için hiçbir zaman demokrasiye gerçek anlamda yakın duramayacak. Gerçekten demokrat bir adam eleştirilmekten korkmaz ve tartışmadan kaçmaz. Bizler, içimize demokrasiyi sindirememiş insanlarız. Çünkü kendimize o kadar çok güveniyoruz ki bir yerde bir yanlış yapabileceğimizi bile düşünmüyoruz. Birileri üstümüze geldi mi hemen yırtıklaşıveririz, içimizdeki terbiyesizlik kalıplarını ortaya döküveririz. Şairin folkloru uyguladığı bir formülü biz de haddimiz olmayarak siya-

sete uygulayalım: “*Yırtıklık demokrasiye düşman.*” Televizyonu haber dinlemek amacıyla açtığınızda karşınıza çıkan üslup uygar bir insanı bir çırpıda canından bezdirecek bir üsluptur. Haklı olmak hiçbir zaman terbiyesizleşmeyi yasal kılmaz. Tersine, haklıysanız her şeyi tam bir dinginlikle rahat rahat ortaya koyabilirsiniz. Kendine güvenen insan onun bunun üzerine saldırır mı hiç? Kaldı ki bu toplumda bugünün koşullarında aralarında derin uçurumlar var gibi görünenler gerçekte aynı kesimlerin aynı amaçlarla yaşayan bir eli yağda bir eli balda insanlarıdır. Sorun bana kalırsa yalnızca ve yalnızca kimin hangi kesimin insanını ele geçirip ondan nasıl gelir sağlayacağı sorunudur.

Demokrat olmak bugünkü anlamda uygar insan olmanın, çağdaş insan olmanın birinci koşuludur. Demokrat olmak çok da büyük bir şey değildir. Demokrat olmak çok yönlü düşünüyor olmaktır, insandan korkmuyor olmaktır, toplumsal yaşamın koşullarına uyma eğiliminde olmaktır, öncelikle de başkalarına saygılı olmaktır. Demokrat olmak yaşamın tüm sorunları karşısında rahat olmaktır, onların ancak elbirliğiyle çözülebileceğine inanıyor olmaktır. Demokrat olmak insandan korkmuyor olmaktır, hayır demeyi bilmektir, olan bitene gülebilmektir ama hiçbir zaman kavuk sallamamaktır. Demokratsanız sizde olan bir takım yeteneklerin başkalarında da olduğuna ve başkalarının yeteneklerinden yararlanmanın zorunlu bir yaşam koşulu olduğuna inanırsınız.

Biz demokrasiyi rahmetli romancımızın deyişiyle kolay kolay *dudaktan kalbe* indiremeyeceğiz besbelli. Dünyamızda güzel bir çiçek gibi yaşayıp gidecek demokrasi. Toplumcu olacağız, insan haklarından yana olacağız, evrensel değerler adına mangalda kül bırakmayacağız, ama örneğin erkeksek bir kadın arkadaşımızla kadınsak bir erkek arkadaşımızla yürüyüşe çıkamayacağız, o *ne derler* korkusundan kendimizi kurtaramayacağız. Her sorunumuzu nikah dairelerinde çözümleneceğiz: cici babalar, cici analar, cici baldızlar, cici yeğenler arasında *mesut-bahtiyar* yaşayıp gideceğiz. Yaşamın bizim için düzenlenmiş çarklarında dönüp durmanın kolaylığını her zaman bir gerçeğin peşine düşmenin, bir doğruyu aramanın güzelliğine yeğ tutacağız.

Geçende Ali birisi için “*Adam düpedüz megaloman*” dedi. “*Yanılıyorsun, adam düpedüz hıyaroman*” dedim. *Büyüklik duygusuna tutulmuş adam* anlamında “megaloman” kendinde olanı kendi içinde beşle ya da elliyle çarpıp kendi için aşırı güçlülük heyecanları yaratan adamdır. Megalomanlığı yetkinliklerini abartmaya dayanan çılgınlık diye görmek yanlış olmaz. Nitekim ben de *Felsefe sözlüğü*’nde bu kavramı benzer bir biçimde tanımlamıştım. Kişi kendi içinde güçlülük duyguları geliştirerek başarısızlıklarını ya da kendini yeterli görme-yişini yapay bir biçimde dengelemeye çalışır. Elbette kimse bu tür duygularını bir hiç üzerine kuramaz, bunun bir temeli olmalıdır. Sıradan bir kasaba hekiminin kendini Pierre Curie düzeyinde görmesi, bir dernekte yönetim kurulu yedek üyesi olan bir meslek sahibinin büyük siyaset adamı görünüşleri alması, bir laboratuvar görevlisinin kimya bilgini pozunda dolaşması elbette büyüklik duygularıyla ilgilidir. Bir hevesliler dergisinde üç şiir yayımlamış bir delikanlının Baudelaire den-diğinde “*O da kimmiş*” der gibi bakması, bir apartman görevlisinin kendisini devlet güvenliğinin vazgeçilmezleri arasında sayması, bir türk-çe öğretmeninin bir dil bilgini gibi dolaşması, bir felsefe öğretmenin Marx’ı, Comte’u, Kant’ı burnuna koymaması da öyle.

Büyüklik duygusunun toplumsal ve fiziksel biçimleri olduğu gibi cinsel biçimleri de vardır. Bir gecede on kadını sevindirip şafak söker-ken daha yok mu diye huysuzlandığını ballandıra ballandıra anlatan kişiler özellikle belden aşağısıyla oldukça sorunlu insanların bol bol bulunduğu toplumumuzda hiç de az sayıda değildir. Dünyanın hiçbir yerinde cinsel organıyla bu kadar uğraşan insan yoktur sanırım. Aptal-ım cinselliği ruhtan tümüyle silip bedenın yalnızca küçük bir yerine indirgediği için akıllı hep oradadır. Şöyle bir çevrenize bakın, kendini cinsel açıdan olağanüstü yetkinlikte gören sayısız erkek bulacaksınız. Bu erkeklerin çok büyük bir bölümü kadına acı ya da sıkıntı vermek-ten başka bir iş yapmazlar. İnsanoğlu böyledir, boşluklarını, eksiklikle-rini, ezilmişliklerini, yetersizliklerini pırıltılı örtüler altında saklar. Ne olursa olsun büyüklik duygusuna kapılan kişi ya da genele uyarak konuşalım bizim toplumumuzda megaloman diye bilinen kişi genelde yok olanı var göstermekten çok var olanı abartmaktadır.

Bendenizin *hıyaroman* diye adlandırdığım insana gelince, bu in-

sanı megalomanla karıştırmak hele insanı iyi tanımayan kişiler için işten bile değildir. Hıyaroman bir konunun değil her konunun büyüğüdür. Siyasetin ne biçim bir şey olduğunu ondan öğrenebilirsiniz. Onun size tarih konusunda da vereceği çok dersler vardır. Hele felsefedeki hıyaromanlar! Hiç istemediğim halde şu sözü bana zaman zaman söyletmişlerdir: *“Benim mesleğimi sen bana mı öğreteceksin?”* Adamın bu söz üzerine utandığını, çizgiyi aştığının sezgisine vararak benden özür dilediğini mi düşünüyorsunuz? Hayır. Tam tersine, işte saldırganlaşmanın tam zamanıdır. Anlatır da anlatır, öğretir de öğretir... Bunlar doğru dürüst bir düzende elbette hıyarlaşma olanağı bulamayacaklardı, ama bu düzen onlar için biçilmiş kaftandır. Bu tür insanın sağlam bir piyasası vardır. Önemli olan, kurulu düzenin ayakta durabilmesi için elden geleni yapmaktır.

Megaloman bir tür kendini savunma telaşı içindedir. Onun en büyük korkusu küçük görülme korkusudur. Megalomanların bu korkularını biraz olsun yenebilmek için toplumda insanı egemen kılan bir takım meslekleri seçmeleri de anlaşılmasa da iş değildir. Egemenliğini geçerli kılabilirdiği yerde insanın boşluklarını yok göstermesi işten bile değildir. Hekim ne güzel çıkışır zavallı hastasına: *“Sana kaldırı bacağını diyorum teyze, anlamıyor musun, geri zekalı mısın sen? Ha şöyle tut işte bacağını. Bak gene ne yapıyor! Kadın sen beni deli mi edeceksin?”* Memur karşısında susta duran adama demediğini bırakmaz: *“Git ne yaparsan yap be adam, ben ne bilirim senin öyle mi yapacağını böyle mi yapacağını! Kaç kere dedim git şunu yukarıdaki müdür yardımcısına imzalat diye. Çekil git, engel olma başkalarına!”* Öğretmen kasılır: *“Eh, bu konuda birçok meslektaşımızı suya götürür susuz getiririz, kendimizi övmek gibi olmasın. Ben aslında çok iyi de latince bilirim ha! Geçenlerde baktım bizim arkadaşlardan biri ortalığı boş bulmuş atıyor. Dedim atma...”*

Megolomanlığı hıyaromanlığa karşı savunduğumu sanmayın, böyle bir duyguya kapılırsanız çok üzülürüm. Kendini tanrısalılaştıran adamla her şeyi bilen adam arasında büyük bir ayrım yok aslında. Gene de bana sorsanız, megaloman mı olmak istersin yoksa hıyaroman mı olmak istersin deseniz ben doğrusu megalomanlığı yeğlerim. Hıyaromanlığın özellikle bu toplumda insana çok ün ve çok para getirdiğini bile bile.

ORTAÇAĞ ŞARKILARI

Yüreği yanık adam şarkısında şöyle diyor: “Çok zor şey ölmek onu gördükten sonra.” Karşılıksız aşkların katlanmayı bilen kahramanlarına kucak dolusu selam. Bu arada *aşk da neymiş* diyen çok-bilmişlere, duygusuzlara ve uyuşuklara merhaba! “Çokları soruyor bana neden / Acımak bilmeyen bir kadını sevdim ben. Bu bir tutsaklık değil mi? Elbette öyle. “Aşk beni tümüyle zindanına kapattı. Bir truver o güzelim şarkısında böyle yakınıyor aşktan. Bir başkası bir şarkısında şöyle sızlanıyor: “Korkarım tüm yaşamımda ben ne ona / Yaraşır olacağım ne de onun aşkına.” Aşk bir çılgınlık diye tanımlayabilir miyiz? “Çılgınlık yaptığımı söyleyemem / Onun için ölecek olsam da.” Şarkı bazen bir iççekiş gibidir: “Ancak o benim hekimim olabilir / Gizli gizli çektiğim acıyı o dindirebilir ancak. Aşkın alanında hep aynı kaygı: “Korkarım çok sevmek bir şey getirmeyecek bana / Çünkü acımak ve destek olmak unutuldu / Bana çok kötü işkence edenin dünyasında. // (..) Tüm eğlenceler tüm gülüşler bana yasak, bu arada sevinçler de. / Yazık! Ne kötü şey bu yırtıcı ayrılık! Sevinci bırakıyor acının tadını çıkarıyorum. /...) Ben öldüm demektir aşk yardıma gelmezse, / Ondanelde ettiğim yalnız acı ve üzüntüdür. / Ama o efendimdir benim, karşı çıkamam ben ona.

Ortaçağ şarkılarını içeren bir derleme okuyorum. Pek güzel pek hoş bir şiir dünyasında geziniyorum. Gördüğünüz gibi onların bazı parçalarını kafa göz yarararak da olsa sizlerle paylaşmaya kalktım. Çeviri denen şeyden öteden beri korkarım, özellikle şiir çevirisinden. Şairi ve bestecisi bilinmeyen bir şarkı aşağı yukarı şöyle bir şeyler söylüyor: “Ben ona hiç kötülük etmedim, / Hiç kötü bir şey söylemedim, / Dostuma sarıldım yalnızca. / Yaptığım bu. / Cancağızım, neden kocam beni dövüyor öyleyse? // Böyle yapmama izin vermezse / Sevinçle yaşamamı engellerse / Kimsenin kuşkusu olmasın / Onu boynuzlu diye tanıtırım. / Cancağızım, neden kocam beni dövüyor öyleyse? // Evet, ne yapacağımı iyi biliyorum / Öcümü nasıl alacağımı: / Düpedüz gidip dostumla yatacağım, / Çırılçıplak. / Cancağızım, neden kocam beni dövüyor öyleyse?” Bir başka şarkıda adam sevgilisine yalvarıyor: “Tanrı aşkına, yalvarıyorum umutmayın beni! / Sizi sevdiğim kadar sevmedim hiç kimseyi.” Bir baş-

kasında sevgili önce kendinden sözeder: “Size hoş bir aşk şarkısı / Söylememi ister misiniz? / Bu şarkıyı yapan kişi berbat biri değil. / O bir şövalyedir / Bir zeytin ağacının gölgesinde / Sevdiğinin kolları arasında.” Sonra aşık adam kızı tanıtlamaya yönelir: “Yapraklardan bir kemeri vardı / Yeşerdi yağmurlar gelince. / Düğmeleri altındandı, / Kesesi aşktan yapılmıştı / Ve çiçektendi kurdeleleri...” Sonra? “Çimenlerin üzerinden yürüdü / İki şövalye rasladı ona: / Onu kibarca selamladılar: / ‘Güzel kız nerelisin sen?’ / ‘Ben yüce Fransa’danım, / Soyluyum hem de. // Babam bülbüldür / Dallarda şarkı söyler / Ormanların en yükseğinde, / Annem denizkızıdır / Şarkılar söyler tuzlu denizde / Kıyıların en yükseğinde...” Şarkı evlenme önerisiyle son bulur.

Bir başka şarkıda kız epeyce uyanıktır: “‘Güzel kız, madem arkadaşsınız yok, söyleyin ne olur, beni sevemez misiniz?’ / Kız saf saf yanıtlar: ‘Evet, severim benimle evlenirseniz. / O zaman ne isterseniz yaparım. / Ama başka bir şey istiyorsanız bu doğru olmaz. Aşktan yakınlıklar da vardır: ‘Bir kere daha şarkı söylemeliyim / Çünkü günün bu en güzel saati apaydınlık, / Bununla birlikte ben çok üzgünüm. Bakın neden: / Benim arzuladığım kadının / Bana hiç acıması yok. // Ben kadını çok seviyorum, çok istiyorum, yalvarıyorum. / Ama bir noktada yanlışım var: / Onunla konuşurken kendimi unutuyorum. / Bakın neden: / Onun aşkını çok çok arzuluyorum / Deliye dönüyorum onu gördüğümde. //(..) Kadının bilseydi gerçekte / Bütün gücümle onun olduğumu, / Belki de sızlardı yüreği. / Bakın neden: / Çünkü ben ondan ayrı olamam / O istediğini yapsın hiç karışmam ben...” Övgünün en güzelini ve en anlamlısını bu ortaçağ şarkılarında bulabilirsiniz: “Kârın ve buzun rengini / Sarartıp solduramadığı gül, / Tuzlu derin denizlerde / Tatlı su çeşmesi. / Karanlıklarda ışık, / Acılar içinde sevinç, / Alevler arasında çiye! // Göz kamaştıran güzel çiçek / Ve seçilmiş renk, / Kapısı hiçbir zaman / Açılmamış şato. / Güçsüzlükte sağlık, / İş’te dinleniş, / Ve karışıklıkta barış!..

Aşkı dilinde değil de gönlünde yaşatanlara ne mutlu! Ne mutlu kendine aşktan bir sığınak yapmaya kalkıp onda bir zindan bulanlara. Ne mutlu kendinden verenlere, bir başkası için yaşamayı bilenlere ne mutlu!

EZİLENLER

İnsan yaşlandıkça bellek partial bir torbaya dönüyor. Unutuşlar çok şeyi bulandırıyor. Dostoyevski'nin *Ezilenler*'ini çocuk yaşlarımda okumuştum. Babamın kitaplığından çekip almıştım. Babam ne okuduğuma karışmazdı. Bende *Ezilenler* olmalıydı. Var da ben mi bulamıyorum. *Budala*'yı çok geç bir zamanda okudum. O kadar karmaşık bir romanla yüzyüze geleceğimi düşünmemiştim. *Ecinniler*'i gözüm kesmemişti, bir yıldır elimde sürükleniyor. Dostoyevski dendi mi benim için öncelikle *İnsancıklar* var. Sonra da *Suç ve ceza*'yla *Karamazof kardeşler*. Dostoyevski'nin ilk romanıyla son romanları arasındaki süreç çok verimli değil sanki. Biraz daha yaşasaydı daha büyük romanlar yazabilirdi. İnsanın yazgısı tuhaf: insan olgunlaşınca ölüyor. Madem *Ezilenler*'den bir şey kalmamış aklımda, tuttum bir *Ezilenler* daha aldım. Çevireni Nihal Yalaza Taluy olduktan sonra gözüm kapalı alırım.

Ezilenler'i okurken belleğimde yıllardır bozulmadan kalmış olan şu cümleyle karşılaştım: “*Dön Nataşa, henüz geç kalmadan dön!*” Nedense ben bu cümlelerin *Beyaz geceler*'de geçtiğini sanıyordum. Diyorum ya, bellek eskiyince işler kötüye gidiyor. *Ezilenler*'de Dostoyevski aşkın en acılı ve en çaresiz biçiminden sözeder. Sevdiğiniz insanın kulu kölesi olurken ona insan olarak doğru ya da yanlış birçok yönüyle hayran olursunuz değil mi? Kötü yanlarını da iyiye yorarsınız. Örneğin sevgilinin gevşekliklerini bir güzel *özgürlük tutkusu* diye değerlendirirsiniz. Nataşa gözü kapalı biri değildir. Bilir sevdiği adamın tutarsız bir kişi olduğunu. Onu savunamadığı gibi eleştirir de: “*Alyoşa'yı hoş gör, onu kınama! dedi. Başkalarına benzemez o. Çocuğun terbiye şekli böyle, bize hiç benzemiyor. Çocuk gibi. Hareketlerinin anlamını düşünüyor mu sanıyorsun? Yeni bir izlenim, ilk yabancı etki onu bağlı olduğu yeminine bir anda ihanet ettirebilir. İradesiz, zayıf. Şimdi sana söz verir, aynı gün aynı içtenlikle başka birine de söz verir, üstelik gelip sana yaptığını anlatır. (...) Göz kırpmadan en büyük özverilere katlanır, ancak yeni bir etkiyle karşılaştı mı yine her şeyi unutup verir. Hep yanında olmazsam beni de unuttur. Öyledir o!*”

Aşkta kendini vermenin en aşırı biçimi olmalı bu. Doğrudur, aşk bir eleştiri ortamı değildir. Aşk bir eleştiri ortamı olmaya başladığı zaman aşk olmaktan çıkar. “*Gereğinden fazla seviyorsun onu. Bu*

kadarı fazla Nataşa, böyle aşkı anlamam ben. Böyle eleştirir Vanya bir zaman sevgiyle bağlandığı ve gene de çok sevdiği Nataşa'yı. Nataşa savunmaz kendini, savunmak için dayanağı yoktur ki. "Evet, deli gibi seviyorum, dedi. Seni hiçbir zaman böyle sevmemiştim Vanya. Aklımı yitirdiğimi, böyle sevmemek gerektiğini ben de biliyorum. İyi bir sevgi değil bu... (..) Ne yapayım ki ondan gelen ıstırap bile beni mutlu ediyor.(..) Eve dönmem için beni kandırmaya çalışıyorsun. Neye yarar? Dönerim, ama beni yarın çağırısın yine çıkar giderim; bir köpeği çağırır gibi ıslıkla seslense bile arkasından koşarım. İstırap mı? Onun verdiği hiçbir ıstıraptan korkmam. Ondan geldiğini bilmek bana yeter..."

Vanya'nın aklına yatmaz bu. Gerçek aşk bir çılgınlıktır. Olacakları düşünebilen birine aşık demek olası mı? Aşkta insanın tümüyle kendinden çıkışı ve toplumsallığından tam olarak sıyrılırcasına kendini birine adayışı vardır. Toplumsallığından sıyrılmak dediğimiz şey örneğin Nataşa'nın çok sevdiği annesini ve babasını bırakıp gitmesi gibi bir şeydir. Üstelik Nataşa babasını aşağılamış bir adamın, ahlaksızlığıyla ünlü, herkese her kötülüğü yapabilecek bir adamın oğluna gider. Üstelik babası Alyoşa'yı çok zengin bir adamın kızıyla evlendirmek üzeredir. Bu Alyoşa tam tamına insanın tepesini attıracak cinsten bir baş derdidir. Geleceğini bile doğru dürüst düşünmeyen biridir. Para kazanması gerektiğinde *roman falan* yazabilir. *"Ben de sizin gibi roman falan yazıp dergilere satmayı düşünüyorum. Bana o çevrede yardım edersiniz değil mi Vanya?"* Ya romancılıkta da dikiş tutturamazsa? *"Somunda en son çare olarak belki gerçekten bir işe girerim."*

Çoklarımız Vanya gibi düşünürüz: en güzeli Nataşa'yı ne yapıp yapıp yolundan döndürmektir. Nataşa belirsiz bir yola değil zaten sonu olmayacak bir yola girmektedir. Bazılarımız da, örneğin ben, insanı insan yapan şeyin böylesi bir karşılıksız kendini verme olduğunu biliriz. Böyle aşklar yaşadık mı? Elbette hayır. Ancak böyle aşklar yaşamış, aşkın altında ezilmiş, belki tümüyle kendini acılara vermiş insanın, belki sonunda pişmanlıklar yaşamış ama gene de aşkına leke sürdürmemiş insanın, böyle insan varsa ve kaç taneyse, karşısında eğilmek boynumuzun borcudur. İnsan olmanın temel koşulu gözünü kırpmadan kendini adayabilmek değil midir? Benim bir kızım olsaydı, Alyoşa gibi biriyle evlenmek isteseydi öfkelenirdim ama onun gibi birine aşık olsaydı alnından öperdim onu.

GARİPLİKLERİMİZ

Yetersizliklerimiz de diyebilirdim. Sorun cinsellikle doğrudan ilgili değil. İlgisiz değil de diyemem. Kafa ne kadarsa eylem ya da yönelim o kadar oluyor: insanoğlu her şeyini, bu arada cinselliğini de, ne yap-sın, kafası genişliğinde kavlıyor. Aşk denen şeyin sapıklık sayıldığı bir ülkede kadınların ve erkeklerin sözde içtenlikli cinsellik adına birbirle-rine “aşkım!” diye seslenmeleri doğrudan benim midemi bulandırıyor. Duyarsız bir mekanikle kadının adama seslenişi: “*Aşkım şu elinin altındaki şeyi bana uzatsana!*” Bu tablo çok şey gibi aşkı da kepa-ze ettiğimizin, elimize yüzümüze bulaştırdığımızın resmidir. Neyse ki şimdi evlenme pazarları kuruldu da kadınlarla erkekler hiç değilse “*Gidip arkada bir çay içelim*” bahanesiyle biraz olsun birbirlerine yak-laşabiliyorlar. Bu da bir kazanç diye algılanabilir. Bu yaklaşımda ba-yağılıkların yırtık çarşafı gibi ortalığa dökülmesine de pek aldıрма-malı.

Zaman içinde şunu çok iyi anladım: bu toplumda bir kadınla bir erkeğin dost olması olası değil. “Dost”luk sözkonusu olduğunda aklı-mıza ilk gelen şey fuhuşla yaşamını sürdüren kadının hem bir sevgili gereksinimini gidermek hem de bir koruyucu edinmek adına bir bıç-kınla kurduğu ilişki olacaktır. Dost tutmak dedikleri! Ne zaman bir kadına cinsel anlamda değil de insani anlamda ilgi duysam ve bu ilgimi açıkça ortaya koysam bakıyorum o kadıncık ya hemen bunu bir ev-lenme önerisi gibi değerlendiriyor ya da bir *sarkma* edimi olarak gö-rüyor. “*Bir akşamüstü çaya buyurun, madem bize yakın oturu-yormuşsunuz gelişiniz de zor olmaz, oturur konuşuruz*” dediğim-de kadının bakışında şu kurnaz anlatım beliriveriyor: “*Alır da kaçar mısın anasının güzel oğlu! Biz o numaraları çok gördük. O ayak-lar koktu canım. Bunlar tavlama numaraları. Çaya gidecekmi-şim. Yaşından utan!*”

Bir kadına sevginizi bildirdiğiniz zaman, örneğin “*Seni çok sevi-yorum*” dediğiniz zaman onun hemen cinsellikle bağlantılı bir öneri olduğu düşünülüyor. Çünkü kadın kendini başka bir bağlamda görme yatkınlığında değil. Bu yüzden kadınlarımızın “kadın hakları” gibi bir şeylerden sözederken neyi düşündükleri iyiden iyiye karanlık. Onlar ancak kendilerini kadınlık frekansından “bayan”lık frekansına aldıkları zaman rahat edebiliyorlar. “*Ben bayanım*” diyen kadının zavallılığı

ya da gülünçlüğü insanın içini kanatıyor. Geçenlerde televizyonda bir spor programında bir sorumlu kişiye “*Bayan takımıyla ilgili olarak neler düşünüyorsunuz?*” diye sordular. “*Kadın takımıyla ilgili olarak mı?*” dedi adam. Eh, anlayan anlıyor. Hala bir şeylerden umutlu olabilme durumundayız.

Benim için hep dostluklar önemli oldu, kadın önce bir dost olmalı diye düşündüm hep. Bunu başarabildiğimi söylersem yalan söylemiş olurum. Gene beni yanlış anlarlar diye korkmuyor da değilim. Birinde bu konuda bir şeyler yazmıştım bu sütunlarda. Sözü kuyruğundan anladılar, ben az daha ünlü oluyordum, zor engelledim. Televizyon kanalları bir yandan, gazeteler bir yandan, dergiler bir yandan benim nasıl olup da “andropoz” denen illete yakalandığımı öğrenmek için sıraya girmişlerdi. Hatta çok ünlü bir magazinci “bayan” “*Benim yakamı bırakın, ben ünlü olmak istemiyorum*” dediğimde şaşıp kalmıştı: “*Aman beyefendi, ünlü olmak kötü bir şey mi?*” Benim için kötü. Kadınla erkeğin yakınlığını cinsel organların başarısıyla ilgili görece kadar zavallı insanların dünyasında bizim *kadınlarla erkekler dost olabilmeli* tasarımız boş bir heyecandan başka bir şey olmayacaktır. Hoş ben çocukluğumdan beri ucuz yakınlıkları dostluk diye yaşamak yalanının dışında durmuşumdur ve derme çatma dostluklar benim işim değildir. Yalan yanlış dostluklar olacağına hiç olmasın daha iyi. Aşka gelince, bir erkek bir kadına ya da bir kadın bir erkeğe dokunduğunda eşsiz bir cennette yaşamak duygusuna ulaşamıyorsa o kadınlığın da o erkekliğin de içine köpek havlasın.

Kadın kendini *bir gün birine sunulacak bir mücevher* gibi gördükçe, bu yolda *her şeyini* hırsla ve inatla korudukça ve erkeği mutluluğa ermek yolunda sağlam bir evlenme nesnesi olarak düşündükçe bu çark böyle gacıır gacıır dönüp durur dostlarım. Kadın erkekten korkar, erkek kadından kaçır. Adam kadını bıçaklar. Kadın üç çocuğunu komşulara bırakıp evden gider. Okumuş etmiş analar bile kızlarını hiç öyle yapmıyormuş gibi davranıp erkek sinekten bile korumaya kalkıyorsa bu işin gideri kapalı demektir. Tanrı herkese hayırlı kismetler versin. Tamam mı? Kismetten ne ötesi ne berisi demiş atalarımız. Gelini ata bindirmişler ya kismet demiş. Kismetinde ne varsa kaşığına o çıkar. Kismette varsa gelir Hint’den Yemen’den kismette yoksa ne gelir elden?

NARÇİÇEĞİ SABAHLAR

Gençlik denen şey yetersizlikleriyle sıkıcı da olsa verdiği umutlarla çok güzeldir. Düşünün, önünüzde kolay kolay bitirilemeyecek kocaman bir ömür var, üstelik yaşamdaki acemilik günlerinizi de az çok geride bırakmışsınız. Yüreğinize bir bıçkının bıçağı saplanmazsa, bir kopuğun tabancasından çıkan bir kurşun beyninize uğramazsa, havadan kazanılmış paralarla satın alınan bir otomobil şımarık ve yararsız bir oğlanın “direksiyon hakimiyetini kaybetmesi” yüzünden gelip sizi altına almazsa, kanser illeti durup dururken bir yerinize yapışmazsa, depresyon vurduğunda çürük bir evde değilseniz, gösteri yapmak adına hızlandırılmış bir tren “münhani”de devrilip sizi parçalamazsa önünüzde yaşanacak yıllar vardır. Size gerçekten yaşamış, yaşamayı becerebilmiş birileri yaşamak sanatıyla ilgili bir şeyler öğretmiş olmasa da siz el ve gönül yordamıyla kendi yolunuzu kendiniz çizersiniz. Sonra, yakınlarımızın aptalca kaygılarla ya da daha çok uçkur namusu kaygısıyla “*Yanlış yapmayasın diye gel sana doğrusunu öğreteyim*” salaklıklarına hiç aldırılmazsanız yaşamın tadını epeyce çıkarırsınız.

Gençlik güzeldir. Sokrates’in ağzından çıktığı düşünülen şu söz bunu pek güzel anlatır: “*Gençliğin gözünde hiçbir şey çok zor değildir.*” Genç adam bir yandan yaşamaktan korkar öte yandan içinde her zaman *canım bu da iş mi* gibilerden bir duygu vardır. Zaman zaman alnını sert kayalara çarpacak, zaman zaman dünyanın ağır sillesini yiyecektir ki olgunlaşabilsin. Olgunlaşmasa daha iyi değil mi? Belki daha iyi. Gençlik insanı zaman zaman kendinden çıkarır gibi olan kaygılarıyla güzeldir. Aşkta da sanatta da öyledir: acemi zamanlarınızda aldığınız hazzı ustalaştığınızda alamazsınız. Ne olursa olsun her gençlik bir ham meyve tadı verecektir sahibine. Publilius Syrus şöyle diyordu: “*Olgunlaşmadan önce kekre olmayan meyva yoktur.*” Ah o olgunlaşma dedikleri şey bazen ne aptalca bir şeydir. İnsan olgunlaşıyorum diye köseleye döndürür yüreğini, usunu kaskatı eder, ruhunu ceket gibi postal gibi yelek gibi *kullanılabilir* bir şeye dönüştürür. O bakışlardaki sözde derin anlam, o çokbilmişlik, o kendine aşırı güven, o beyinsizliğe varan özsevgisi...

Ne olursa olsun gençlik güzeldir. En itici görünen gençlerde bile bazen insana esenlik duyguları aşılayan bir dirilik vardır. İticilik daha çok *bir an önce büyüme* telaşının bir sonucu olarak kendini gösterir.

Bayramlarda ve özel günlerde polis ya da asker giysileri giydirilerek büyümeye zorlanmış çocukları düşünün. Oyun oynamak yerine anlamsız dershanelerde yalan yanlış bilgi edinmek için çırpınıp durmuş, daha elleri bile büyümeden sokakta şunu bunu satmak ya da dilenmek zorunda bırakılmış, henüz neyin ne olduğunu anlamadan ispiyonculuk sanatının inceliklerini öğrenmeye itilmiş çocukları düşünün. Bunlar ilk bakışta iticilik izlenimi veren bir eksik kalmışlığın kısaçalarına düşmüşlerdir. Sevimsizlikleri bir yanlış gidişin insanda erkenden açtığı yaralarla ilgilidir. Yoksa çocuk her zaman sevimlidir. Ama yılışa yılışa elma şekeri yalayan, annesinin ve babasının göbeğinden daha verimli bir göbek elde edebilmek için erkenden yola koyulmuş olan, başkalarının zararına her şeyi kendinin kılma konusunda hak sahibi olduğuna inanan şu çocuk bıraksaydılar dünyanın bütün çocukları gibi sevimli bir çocuk olacaktı.

Dünyayı bozup kirletirken çocukluğu yok etmekle işe başlıyorlar. Bizim çocukluklarımız da gerçekte kötü kurulmuş bir toplumun ve o toplumda yaşamın anlamına bir türlü varamamış insanların elinde zedelenip eriyip gitti. Ne güzel, narçiçeği sabahlar, gül rengi akşamlar düşünmüştük. İnsan olmanın bize sunulmuş doğallıklarını enine boyuna yaşayacaktık. Yoksulluk bile gözümüzü korkutmuyordu. Zararı yok, ne yapalım, bizim payımıza düşen bu, biz de böyle koşullarda yaşarız diyecek kadar hoşgörülüydük. Sonra öyle büyük çirkinliklerle karşılaştık ki bunların olgunlaşmışlıkla falan bir ilgisi yoktu. Daha çocukluğun güzelliklerini yaşamadan bir şeyler elde edebilmek adına çirkinleştirilmiş insanlar hızla büyüyüp dünyamızı doldurdukça biz bir köşeye çekilmek durumunda kaldık. Geçenlerde bir televizyon haberini dinlerken içim cız etti. Doğru dürüst yaşamamış bütün çocuklar adına üzüldüm. Çocuk bayramı diye doldurmuşlar çocukları bir vapura, onlara Boğaz'ı gösteriyorlar. Bunlar kim mi? Bunlar İstanbul'da yaşamakla birlikte hiç deniz görmemiş çocuklar. Belki de indirgenemez bir yaşam gerçeği bu: birileri var güçleriyle kendilerini ve dünyayı güzelleştirmeye çalışırken birileri de kendilerini ve dünyayı var güçleriyle çirkinleştirmeye çalışıyorlar. Binlercesi ben demeye alışırken üç beş kişi biz demeye alışıyor. Ne ilgisi var demeyin, ben son günlerde belki ayıp ama şuna inanıyorum: hukuk egemenin silahı, adalet yoksulun düşüdür.

BÖLÜK PÖRÇÜK ANILAR

Savaş yoktu sanki ama gene de savaş vardı. Daha doğrusu savaş yoktu ama savaş koşulları vardı. Bu savaş denen şey olmasa da vardır: hep diken üstünde yaşamıştır insanoğlu. Hırslarını öteden beri kanla ödemiş bir insanlığın üyeleriyiz yazık ki. Ara sıra barış şarkıları söylüyor oluşumuz için gülünç yanıdır. Benim çocukluğum savaş korkularıyla geçti. Yanıbaşımızda kocaman bir dünya çatır çatır yanıyordu. Yoksulluk iyiden iyiye can sıkıcı duruma gelmişti, özellikle karaborsa yüzünden. Kimseler karaborsayı önlemeye çalışmıyordu. Karaborsanın ağababaları büyük adamların yakınlarıydı. Bu ülkenin çocukları analarını tüketen hayırsız evlatlar görünümü çizdiler çok zaman. Bir yanda karaborsa zenginleri vardı, öte yanda şeker olmadığı için üzümle çay içenler vardı. Sıtmadan kırılıyorduk, hemen hepimiz sıtmalıydık. Verem kol geziyordu. İnsanları kör eden trahom veremden daha az güçlü değildi. Kafa kağıdımıza basıyorlardı damgayı: *ekmek kartı verilmiştir*. Savaş kapıda gibiydi. Geldi gelecek diyorlardı. Yoksulluk diz boyu her yerde! Babam kırk yılda bir kebablık et alır, etleri özenle şişlere geçirir, hava kararınca mangalı lojmanın arka bahçesinin en dibindeki bir yerde, elden ayaktan uzak bir köşede yakardı. Gene de bizim umurumuzda değildi dünya: biz çocuktuk, yaşamı düzenlemek bize düşmezdi. Bizim için oyun önemliydi.

Sığınakta gün boyu koşmaca ve saklambaç oynar, gün batarken eve girerdik. Işıklar yanmadan kara storların indirilmesi gerekiyordu. Babam radyo başında haberleri dinlerken hep düşünceli olurdu. Birçok kent adı duyardık radyodan. Ben ne olduğunu doğrusu pek anlamıyordum. Bir gün kara vagonlarla alman askerlerini getirdiler. Tut-saklar vagonlardan atarken garip bir korkuya kapılmıştım ama adamlar son derece güler yüzlü ve ağırbaşlıydılar. Gerçekte bu görünüm yenik düşmüş insanın yapay güzelliği miydi yoksa insan savaşmadığı zaman zaten böyle mi olurdu? Çocuk ruhum bu sorunu hiçbir zaman çözmemiştir. Günler geçti, biz çocuklar onlara alıştık, onlar da bize alıştılar. “Guten tag” ya da “guten morgen” dediğimiz zaman hemen karşılığını verirlerdi. Gene beklemediğimiz bir anda geldikleri gibi sessizce gittiler. Gidişlerine üzülmelik dersem yalan olur. Bizler onların suçlu olduğunu düşünmüyorduk, yalnız tutsak olduklarını biliyorduk. Evimizin önünde gül tarlaları vardı. Kadınların gülleri yolup yolup torbalara

doldurmaları pek garibime giderdi. Gülü her zaman yolunmaması gereken bir şey olarak düşünürdüm. Yıllar sonra gidip gördüm ki gül bahçelerinin yerinde beton yapılar var. Gülü yolanlara kızan ben gülü kökten sökenlere ne diyebilirdim?

Ben kendimi hiç ağlamayan bir çocuk olarak tanıdım. Üzüldüğüm olmaz mıydı? Elbette olurdu. Bugün de üzüntü ince bir sızı gibi durur içimde, andıkça içim sızlar: elimde sıkı sıkı tuttuğum ekmek karnesini kapmak için üstüme çullanan o iriyarı oğlana neden o karneleri vermedim diye kendime kızarım. Açtı belli ki, üstü başı dökülüyordu. Annem balkondan bağırınca çocuk kaçtı. Sonra her şey değişti, kendimi birden üç yanı dağlarla çevrili küçük bir kasabada buldum. O dağlardan ilkyaz günleri kucak kucak sümbül ve nergis toplardık. Gece çakal ulumaları çocuk yüreğimi korkuyla doldururdu. Savaş mı çakallar mı daha korkutucuydu? Çakal uluması çocuk ağlamasına pek benzer. O zamandan beri çocuk ağlamasına hiç dayanamam.

Sonra gene ortam değişti. Bu defa bir kenar mahallede portakal bahçeleri içinde derme çatma bir evdeydik. Nisanla birlikte portakal çiçeklerinin kokusu insanı deli eder. Sonradan gittim gördüm, gül bahçeleri gibi portakal bahçelerinin de ömrü çok uzun olmamıştı. Portakal ağaçları kesilmiş, yerlerine beton yapılar oturtulmuştu. *“Gitme orada göreceğin bir şey kalmadı”* dedi bir arkadaşım ama dinlemedim gittim. Bir dakika kadar o yapılara baktım aptal gibi. Sonra görüntü hep değişti. Bir süre sonra değişen bu görüntüler beni etkilemez oldu. Zaten insanların gülle ya da portakal ağacıyla içten bir ilişkisi kalmamıştı. Önemli olan elde etmektir. Ben de kendime kapandım. Sonra erguvanlara tutuldum. Her nisan iki elim kanda olsa Boğaz’a erguvanları görmeye giderdim. İki yıldır gitmiyorum. Belki de erguvanların günden güne azaldığını görmek istemiyorum. Güller, portakal ağaçları, erguvanlar önemli değil artık. Dünden bugüne gönlünün derininde neler kaldı diye sorarsanız, güller, portakal ağaçları ve erguvanlar derim. Ya alman askerleri dersiniz onların ne olduğunu gerçekten bilmiyorum. İnanın, ondan sonra onları bir daha hiç görmedim.

DESCARTES'IN HOLLANDA GÜNLERİ I

Kilisenin izlediği adam olmanın acısını belki de çok az kişi onun kadar koyu koyu yaşamıştır. Bu acı Descartes'ın dünyasında büyük bir yer tutar. Buna acıdan çok korku demek daha doğru olmaz mı? Ya da korkunun getirdiği acı. İzlenmenin iğrenç sıkıntısı bitmek bilmez. En iyisi kavgayla gürültüyle yaşayan kanlı Fransa'dan çekip gitmek! O da öyle yaptı. Hollanda'ya 1629 ilkyazında yerleşti. Nisanda Francker üniversitesine yazıldı. Bundan sonra ne yapıp ettiğini ayrıntılarıyla bilmiyoruz. Bilinen, kendini düşünceye adanmış olduğudur. Bu arada onun Hollanda'da sık sık yer değiştirdiği biliniyor: 1629-1633 arasında Francker'de, Amsterdam'da, Leyden'de, Deventer'de görülür. Bu yer değiştirme elbet izini belli etmeme kaygısıyla ilgilidir, birilerinin engeline uğramadan rahat rahat çalışabilmek içindir. Baillet şöyle der: *“Dostlarına yazdığı zamanlar mektuplarında nerede bulunduğunu belli etmezdi, Amsterdam yazardı, Leyden yazardı, böylece nerede bulunduğu bilinmemesini sağlardı.”*

Descartes kent merkezlerinden hoşlanmaz, genellikle kenar mahallelerde, kırsal alanlardaki ıssız bölgelerde, köylerde kalırdı. Yalnız Amsterdam'da Kalverstraat'da kaldığı biliniyor: o sıra fizyoloji araştırmaları yapıyordu, organ kesme işini gerçekleştirebilmesi için kasaplara yakın olması gerekiyordu. Ölü insan bedeni kesmek büyük suçtu. Kent dışında olduğu zaman da kentten iyiden iyiye uzakta olmak istemiyordu: kentten uzak olmak bilim adamlarından kopmak olurdu. Renneri, Hortensius, Plemplus, Schooten, Galius onun görüştüğü bilim adamlarıydılar. Descartes'a göre her türlü rahatlığın olduğu, her türlü merakın kolayca giderilebildiği bir dinginlikler ülkesidir Hollanda. Başka hangi ülkede insan böylesine eksiksiz bir özgürlüğü yaşayabilir, başka hangi ülkede insan uyurken buradakinden daha az kaygılı olabilir! Bu ülkede silahlı koruyucu güçler her an hazır beklemektedir. Bu ülke güvenlidir. Bu ülkede kötülükler her ülkedekinden azdır. Descartes *“Bilmiyorum İtalya'yı nasıl oluyor da bu kadar çok sevebiliyorsunuz?”* diye yazar dostu Guez de Balzac'a. Sık sık veba salgını olur İtalya'da. Hava da dayanılmaz ölçüde sıcaktır. Akşamın serinliği sağlığa aykırıdır. Gecenin karanlığı hırsızlıkları ve cinayetleri örter. *“Sonunda sizi belki size de itici gelmeyecek bir dizi düşlemle bekliyorum. İster gelin ister gelmeyin, ben sizi heyecanla bekliyorum.”*

Evet, bu bitmek tükenmek bilmez bir çabadır. O sanki İsveç’de son bulacak kısacık ömrüne bütün bir dünyayı sığdırmak istiyordu. Descartes’ın 1629’da bir *Metafizik inceleme*si yazdığı biliniyor. Bu yarım kalmış yapıt yitip gitmiştir. Ancak bu çok erken doğmuş yapıtta henüz Descartes metafiziğinin ana çizgileri, özellikle *cogito* belirmiş değildir diye düşünülür. Zaten bu birinci dönemde Descartes henüz bir filozof değildir, bir bilim adamıdır. Ancak bilime filozofça bakar, bilgiyi bir bütün olarak görür, bilgilerin değil bilgi’nin peşindedir. Bu arada deyim yerindeyse tüm bilim alanlarında dolaşır, özellikle matematikle ilgilenir. 1631’de analitik geometrinin ilkelerini bulur çıkarır, amacı eskilerin geometrisini cebir yoluyla ortaya koymaktır. Bu arada ışığın kırılmasıyla ilgilenir ve *Diyoptrik* adlı çalışmasını bitirir, *Meteorlar*’a başlar. Bir bilim adamı gözüyle tüm doğa olaylarını gözlemlemek ister. Canlıları inceler, 1631-1632 kışında özellikle organ kesme çalışmaları yapar.

Dünya ve İnsan incelemeleri bu koşullarda doğar. Büyük bir bölümü elimizde olan bu iki yapıt dışında Descartes’ın 1629-1633 arasında yapılmış hiçbir çalışması elimize ulaşmamıştır. 1629’da Mersenne’e ve Ferrier’ye mektuplar yazar, Mersenne’in sorularını yanıtlar. Bilgisini ve görgüsünü artırmak için, daha üst düzeyde bilgilere ulaşmak ve belki de önemli buluşlar ortaya koyabilmek için bilim adamlarının öngörülerine ve birikimlerine gereksinimi vardır. Ferrier’yi bu yüzden aklına takmıştır. Ferrier’den cam yontmaya yarayan bir alet yapmasını ister, bunun için onu yanına çağırır. Ancak bir süre sonra bu isteğinin boşa çıkacağını anlayacaktır. O dönemin koşulları içinde kim bilir belki de mektupları yerine ulaşmamıştır. Nerden yazıldığı bilinmeyen 18 haziran 1929 tarihli mektubunda Descartes Ferrier’ye der ki: “... *Gene de size buraya gelin diye ricada bulunmaya cesaret edemiyorum. Ama şunu söyleyeyim ki Paris’deyken bunu düşünmüş olsaydım sizi oraya getirmeye çalışırdım. Yolculuk yapmaktan ve çölde benimle bir süre kalmaya gelmekten çekinmezseniz çalışmak için yeriniz hazır olacak, kimse sizin çabalarınıza engel olmayacaktır, size kaygı verebilecek her şeyden uzak olacaksınız; benim durumumdan daha kötü bir durumda olmayacaksınız. Birlikte kardeş gibi yaşayacağız.*” Ferrier’nin susuşu bir ilgisizlikle mi bir iletisimsizlikle mi ilgilidir, hiç bilmiyoruz.

DESCARTES'IN HOLLANDA GÜNLERİ 2

Descartes Ferrier'ye mektubunda yolculuğun çok uzun sürmeyeceğini, yaz aylarında denizin güvenli olduğunu, gelirken gerekli tüm araçları yanında getirmeyi unutmamasını bildirir. Yolculuğu Calais üzerinden sürdürmesini, Calais'den deniz yoluyla bir iki günde Dort'a ya da Rotterdam'a geçebileceğini söyler. Dort'dan geçmek isterse orada Kolej'in rektörü olan Beeckman'a uğrayabileceğini, ona elindeki mektubu gösterebileceğini, ondan hangi yolu izlemesi gerektiği konusunda bilgiler alabileceğini, gerekirse ondan para ya da başka herhangi bir şey de isteyebileceğini uzun uzun anlatır. Yolculuğun yalnız Calais'ye kadarki bölümünün zor olabileceğini söyler ve bu mektuptan kimsenin haberi olmaması konusunda titiz olmasını ondan rica eder.

Descartes pek yakından tanıyıp sevdiği o zamanın düşünürlerinden Père Mersenne'e yolladığı 18 mart 1630 tarihli mektupta Ferrier'le ilgili olarak şöyle der: *"... Çünkü bana o bu konuda hiç yazmadı ve beş altı aydır ondan hiçbir haber alamadım. Öte yandan ona iki uzun mektup gönderdim, mektuplar neredeyse kitap kalınlığındaydı, mektupta gözlük yapımla ilgili olarak düşündüğüm şeylerin bir bölümü yer alıyordu. Bana yanıt vermedi, mektupları alıp almadığını da bilmiyorum(..). Belki de çok işi vardı diye düşünüyorum, demek ki o yüzden buraya gelmeyi düşünmedi..."* Descartes bu mektubunda o sıra Franker'de kentten bir çukurla ayrılan küçük bir şato kiraladığını, orada elden ayaktan uzakta yaşadığını, Ferrier'nin gelmesi durumunda yeni mobilyalar almayı düşündüğünü yazar. Fransız yemekleri yapmayı bilen bir garson tuttuğunu, Ferrier gelmeyince işleri başka türlü düzenlediğini anlatır ve şöyle der: *"Şimdi size daha önce yazdığım gibi İngiltere'de beş altı hafta geçirmeyi tasarlıyorum."* Descartes'ın o sırada bütün sorunu gözlük geliştirme konusunda Ferrier'nin bilgilerinden ve deneylerinden yararlanmak, bu konuda onunla çalışma olanağı bulmaktır. Belli ki filozof uzun süre bu Ferrier sorununun dışına çıkamamıştır.

Descartes Père Mersenne'e gönderdiği 15 nisan 1630 tarihli mektupta yeni bir inceleme kitabı yazmaya başladığını, ancak bunu kimsenin bilmesini istemediğini, çok yavaş çalıştığını, kimya ve anatomi konularında araştırmalar yapmakta olduğunu, kitaplarda bulunmayan bir şeyleri öğrenmek için çaba harcadığını, kısacası zamanını ağır ağır

kendini yetiştirmekle geçirmeyi yeğlediğini, incelemesini ona belki de 1633’de yollayabileceğini, yaşamını sürdürebilmesi için öğrenmesi gereken şeyler olduğunu yazıyor, bu arada gene Ferrier’yle ilgili sorular soruyor. Belli ki onun o sırada en büyük sıkıntısı Ferrier’den yanıt alamamaktır. Bu arada Descartes Père Mersenne’in sorularına yanıtlar veriyor, dinbilimle ilgili bazı soruların tartışmasına giriyor. 27 Mayıs 1630 tarihli mektupta gene Père Mersenne’in bazı sorularını yanıtlıyor. Temel sorun şudur: *Tanrı ölümsüz doğruları ne tür bir nedensellikte yarattı?* Filozofa göre Tanrı her şeyi kendi yetkinliğiyle götürür, hiçbir şey kendi başına var değildir, tek tek şeyler yokolur gider, onların yerini başka tek tek şeyler alır, evrendeki yetkinliğin temelinde bu vardır.

Bu arada Descartes Beeckman’a sevgi dolu sıcak mektuplar yazar. 17 ekim 1630 tarihli çok uzun mektupta der ki: *“Siz her zaman benden çok şey öğrendiğinizi söylüyorsunuz. Bana onur veriyorsunuz ama sizinle aynı kanıda değilim. Bir şeyler biliyorsam bunların da çok şey olmadığını biliyorum, sizin söylediğiniz kadar çok şey olmadığını biliyorum. Ama, ne olurlarsa olsunlar, onları bildiğiniz gibi kullanın, onlar size doğru görünüyorsa onları benimseyin, benden size izin.”* Descartes Père Mersenne’e yazdığı 4 kasım 1630 tarihli mektupta Beeckman ve Ferrier’yle ilişkilerinden sözeder, bu arada Ferrier’yi gözden çıkarmış gibidir. Bununla birlikte Ferrier’ye 2 aralık 1630’da bir mektup daha yazar. Filozof 1631’in ilk çeyreğinde ya kimseye yazmamış ya da yazdıkları yitip gitmiştir. O yılın ilk mektubu 15 nisanda Guez de Balzac’a yazılmıştır. Jean-Louis Guez de Balzac (1597-1654) daha çok mektuplarıyla tanınmış bir fransız yazarıdır. Söz konusu mektupta Descartes yaşamla ilgili çok genel görüşler bildirir, bir yerde şöyle der: *...Her gece on saat uyuyorum ve top atsalar uyanmıyorum. Uykum ruhumu uzun süre şimşirlerin arasında, bahçelerde, büyümlü saraylarda dolaştırıyor, uykumda ben masallarda yaşanan hazları yaşıyorum, gündüzün düşlemlerini sessizce gecenin düşlemlerine katıyorum.*

YIRTIKLIK YA DA PİŞKİNLİK

Zor günlerimde de rahat günlerimde de hiç bozmadığım ama şimdi tavsattığım iki alışkanlığım vardır: yılda bir kere kalkan balığı almak ve gene yılda bir kere enginar dolması yapmak. İkinci alışkanlığımı hanımın ölümünden sonra nedense bıraktım. Enginar dolmasını pek severdi. Enginar dolmasının yapılışı zahmetlidir: enginarı oymak, doldurmak, pişirmek güç ve zaman ister. Çocuklar da severler enginar dolmasını. Bu yıl da yapamam, belki gelecek yıl çocuklara bir enginar dolması ziyafeti çekebilirim. Kalkanlar birden tezgahları doldurunca biraz çekinerek de olsa balıkçımın dükkanına dayandım. Balıkçım diyor ama aldırmayın, hepsi bir, hangisinden olsa alıyorum. Balıkçıyı değiştirmek birçok bakımdan gereklidir. Çekinerek de olsa dedim, ben de biliyorum o Bursa ekibinin kalkanı kadar büyük kalkanın daha verimli olduğunu. Gelgelelim ona ödenecek param pek olmaz benim. Her elim rahatladı dediğimde bir masraf çıkıyor. Hem ben biraz tutumlu bir kişiyim. Öyle olmasaydım geçmişteki fırtınalı günlerde gemiyi karaya oturtur çıkardım.

Balıkçı içeriden çırağına bağırdı: *“Bırak onu, bana bak, olmaz o, sen abime şunlardan ver. Dur sen, bana bırak. Dışarı çıktı, orta boy bir kalkan aldı. Balığın bir o yüzünü bir bu yüzünü bana gösterdi. “Sana mis gibi bir erkek kalkan veriyorum, afiyetle yiyin” dedi. Tezgahın arkasına geçti, balığı parçalayıp temizlemeye başladı. Bir ara balığın içinden kocaman bir yumurta kesesi çıkarıp dağılmasını diye özenle taşın üstüne yatırdı. İşini bitirince balık parçalarını torbaya koyarken balık yumurtasını ayrı bir kaba yerleştirdi. “Bunu una bulayıp kızartacaksın beyabıcım, çıtır çıtır pek güzel olur” dedi. Herkes için her zaman iyi düşünmek ilkesinden yola çıkarak şöyle düşündüm: “Demek ki balıkçı erkek balıkların da tıpkı dişiler gibi yumurtladığını düşünüyor.”* Gözlerinin içine biraz derinden baktım, orada tam anlamında bir anasının ipliğini satmış insan yırtıklığı yakaladım. Hiç tınmadı. Pişkin pişkin güldü ve tam bir bilge kişi olgunluğu göstererek beni saygıyla uğurladı.

Dürüst genç insanlar böyle şeylere çok kötü kızıyorlar. Onlar benim gibi güç yaşam koşulları gereği *feleğin çemberinden geçmiş* olmadıkları için böyle bir davranışı insanlığın bittiği nokta sayıyorlar. Elbet ben de böyle bir davranışı insanlığın başladığı nokta sayıyor değilim ama o zavallı adamın bu garip toplumda öyle biri olmaması için

yeterli koşulun bulunmadığını bildiğimden daha hoşgörülü oluyorum. Toplumun durumunu iyi ayırtıramazsanız ve niteliklerini iyi göremezseniz aşırı duygusal yorumlara ve olmadık çözümlere yönelebilirsiniz. Sonunda da tüm suçu yönetenlerin sırtına yükler çıkarsınız. Oysa yönetenlerimiz bize çok benzerler. Bir toplumun ortak bilinç düzeyi onun tüm tutumlarını ve davranışlarını sonuna kadar açıklayacak özellikler ortaya koyar. Gençlerle tartışmalarımızda ben hep onların birilerinden yakındıklarını ama toplumun bütünüyle ilgili bir tutarsızlığı benimsemek istemediklerini görüyorum. Şöyle diyorum çok zaman: “*Sen çok güzel yüreğinle haklı olarak demokrasinin sözde kaldığı bir toplumda yaşadığına inanıyorsun. Doğrudur. Bu bir suçsa, bu suçun şu ya da bu kişilerde olduğunu düşünüp rahatlatma. Burada suçtan çok bir toplumun olgunlaşmamışlığı var. Bunun adı öteden beri azgelişmişliktir biliyorsun. Her zaman şöyle diyebilmiyoruz: biraz daha ısk!*”

Geçenlerde alışveriş yaparken Ali’ye şöyle dedim: “*Demokrat olmanın kolay bir şey olmadığını, bunun toplum bilinciyle ilgili bir durum olduğunu şu kadının ne yaptığına bakarak anlayabilirsin.*” Güzel, temiz giyimli, kendini bilir görünen bir genç “bayan” çilek tezgahının önünde ağır ağır çilek seçiyordu. Çilek seçmek karpuz ya da portakal seçmeye benzemez. Çileği seçerken ister istemez şu tutum içinde olursunuz: *kötülerini başkaları yesin.* Hep görüyorum, sözde İstanbul’un biraz daha uygar görünen ortamında eğitilmiş kadınlar ve adamlar fasulye seçmekte, bamya seçmekte, kiraz seçmekte ustalaşmışlar. Benden ötesi beni ilgilendirmez demek değil midir bu? “*Ali, bu iki süslü kadın yumurtaların üzerine neden böyle abanmışlar biliyor musun? Karton kutuların içinden yumurtaları seçiyorlar, büyük yumurtaları kendilerine ayırıyorlar, küçük yumurtaları başkalarına bırakıyorlar, sözde çaktırmadan.* Benim gibi *feleğin çemberinden geçmiş* olmadığı için Ali’nin gözleri dört açıldı.

Demokrasiyi bir istemede gelecek bir Hüma kuşu gibi görmek yanlışına düşüyoruz. Demokrasi bir yönetim biçimi değil her şeyden önce insan saygısıyla belirgin bir kavrayış biçimidir. Dünyanın her yerinde, özellikle azgelişmiş ülkelerde cumhuriyetler içleri demokrasiyle doldurulmadıkları için baskı rejimlerine dönüşüyorlar. İnsanlar bir yandan baskıdan yakınırken bir yandan da büyük yumurtaları ve küçük çilekleri kendilerine ayırıyorlar.

CANIM NE YAPALIM YANİ?

Batı Anadolu kentlerinden birinde dergi çıkaran bir arkadaşımız benden bir yazı ve bir şiir istedi. Adını bilirdim ama tanışmamıştık. Antalya’da birlikte yürüyüş yaptık, birlikte çay içtik. Yaşı yaşıma yakın kişilerle sanki daha kolay anlaşıyorum. Aslında ben kimseyle doğru dürüst anlaşıyorum. Huysuz muyum, çok şey mi bekliyorum insanlardan, yoksa alıngan mıyım? Bence hiçbirisi değil. Bütün insanlardan beklediğim birazcık saygı. İnsanların yaşamı pabuç gibi ceket gibi gömlek gibi kullanmalarından tedirginim. Bana öyle geliyor ki şu toplumda insanların çoğu *nasıl etsek de yaşamı daha kolayla getirsek* telaşında. Kolaya kaç kaç geldiğimiz yer hiç de güzel bir yer değil. Bana bazen soruyorlar: “*Bu ne biçim çelişkidir efendi? Hem iler tutar yerimizin kalmadığını söylüyorsun hem de efendim gelecekte son derece umutlu görünüyorsun. Nedir bu?*” Ben de doğru yanlış şu yanıtı veriyorum: “*Geleceğin filizleri bugünün çürümüşlüklerinden fışkıracak.*”

Değerli arkadaşım ne yapmış? Benim yazımı da şiirimi de koymuş. Eline sağlık. Başka ne yapmış? Tutmuş benim şiirimin altına başkasının adını koymuş, o başkasının şiirini de benim adımla yayımlamış. Burada görüyorsunuz çok küçük bir yanlış iş var. Adların yer değiştirmesi pek anlaşılır bir iş olmasa da çok çok önemli görünmez bu toplumun insanına. Nitekim o da şiir bu da şiir. Senin şiirin o adamından daha mı güzel yani. Öyle bile olsa ne olacak. Kaldı ki belki de sen bu işten yararlı çıktın: o kişinin şiiri daha çekici gelebilir bazılarına. Gene de efendim herkesin şiiri kendine desek daha doğru olmaz mı? Her neyse zaten olan olmuş. Ben arkadaşşıma biraz öfkeyle biraz da kırılmışlıkla bir iki satır yazıp gönderdim. O da özür dilememiş ama değişik bir biçimde özrünü bildirmiş. Tek başıma çıkarıyorum dergiyi, diyor, ne yaparsın ancak bu kadar yetiştirebiliyorum. Güzel. *Kişininoksanını bilmek kadar irfan olmaz* demiş atalarımız. Açık açık özür dilemeye gelince bu toplumun insanı bunu öldürsen yapamıyor. Özür dilemek ona küçülmek gibi alçalmak gibi hiçleşmek gibi geliyor. Hep yazdık, özür dilemek bir erdemdir dedik ama dinlemiyor kimse. Ancak arkadaşım “*Affola!*” diye bitirmiş yazısını. Bu da biraz gevşek ve biraz rintçe bir özür dileme biçimi sayılmaz mı?

Sanat dünyası bu ülkede biraz daha özenli insanların dünyası ol-

malıydı diye düşünürüm. Bilimden de felsefeden de hayır yok, hiç değilse gönlümüzü kattığımız şu sanat denen etkinlikte tutarlı olabilseydik azıcık. Sanat dünyamız şiiriyle, romanıyla, müziğiyle, resmiyle tam anlamında bir hevesliler alanı olduğu için bu yöndeki umudumuzun da pek gerçekleşecek durumu yok bence. Aşkı bile yüzüne gözüne bulaştırmış olan bu evlenenler ya da insana hayvana çoluğa çocuğa gence ihtiyara sağlama sakata yallah deyip saldıranlar dünyasında sanatın büyük bir gereksinim olduğunu söyleyebilir misiniz? Şiir de felsefe gibi biraz aptal işi olarak bilinmez mi? Ah anacığım benim, güzellikler içinde yatsın, ilk kitabımı gösterdiğimde “*Allah hayırlı kazançlar versin evladım*” dememiş miydi? Mümtaz bey amca kaç kere şöyle söylemedi mi bana: “*Afşar ’cım yavrum, sen bizi dinlemedin meleğim. Edebiyat fakültesine gitme dedik gittin. Bari artık şu şiir yazma işini falan bırak da seni okulun bitince bir güzel hariciyeye falan tayin ettirelim.*” Canım amcacığım benim, yattığın yerde ışıklar eksik olmasın, bu şiir yazma işi kötü bir alışkanlık, tıpkı eşcinsellik gibi, uyuşturucu tutkunluğu gibi, kleptomani gibi bir şey. Biz kim hariciye kim, biz kim dahiliye kim! Biz edebiyatta bile dikiş tutturamadık. Senin anlayacağın sanat yaşamımız tam anlamında bir fiyaskodur. Şu benim şiirim, romanım, öykümün içler acısı durumuna bak da öbür dünyadan, ne kadar haklı olduğunu bir kere daha anla amcacığım. Hariciye bizi ne yapsın sevgili amcam?

Yazımı izniniz olursa yurdumun şairlerinden Emine Canbaba’nın *Köprüdür sanat* adlı şiiriyle bitirmek istiyorum: “*Adım resim, tuvallerde yaşarım / Sanata uzanmayan ele şaşarım / Sanat adına çağırın sese koşarım / Geçmişten geleceğe köprüdür sanat / Resim, heykel, roman saymakla bitmez / Müzik sonsuzdur bir ömür yetmez / Şiir kendine has tükenmez, bitmez / Geçmişten geleceğe köprüdür sanat / Şiirler şarkı olur hep ellerde / Notalar müzik olur gezer dillerde / Coşar, dalga dalga gönüllerde / Geçmişten geleceğe köprüdür sanat / Atamızın sözünü hatırlayalım / Büyük küçük sanatla kucaklaşalım / Birleşerek aşılmaz dağlar aşalım / Geçmişten geleceğe köprüdür sanat / Sinema, tiyatro, opera da var / Coşturur gönülleri, güzel arylar / Yurdumuza has türkülerde yar / Geçmişten geleceğe köprüdür sanat*”

BİZİMKİ NANKÖRLÜK OLMASIN?

Ortada siyasetle ilgili belli bir sorun varsa ne iyi, yoksa biri esaslı bir sorun atıyor ortaya, beş altı uzman kişi kamera karşısına geçip bu sorunu tam bir yetkiyle alamadın veremedin tartışmaya girişiyorlar. Toplumumuzun akşam eğlenceleri bunlar: hem bilgilene hem eğlen ya da karışık kafanı iyice karıştır. Bu arada istersen çekirdek çitle. Ah, dakikalar eriyip gidiyor, saatler yetmiyor. Tanrı korusun, hepsi de kendi alanlarında dalından düşecek kadar olgunlaşmış, *ununu elemiş eleğini asmış* denebilecek kadar pişmiş önemli insanlar. Milletvekilleri, profesörler, avukatlar, gazeteciler, ne iş tuttuğu bilinmeyenler, modacılar, sanatçılar ve daha başkaları... Bağıra çağıra konuşmaları ve birbirlerinin sözünü kesmeleri hamlıklarından değil heyecanlarından. Bizi, sağ olsunlar, her konuda ama her konuda, özellikle siyaset ve tarih konusunda alabildiğine aydınlatıyorlar, o da yetmiyor yeter mi hiç, geleceğin de nasıl biçimleneceğini gerekçeler göstererek açıklıyorlar. Bunu yaparken en çok “ama”yı kullanıyorlar. “*Özel yaşamın sınırlarından girmek elbette yanlıştır, ama...*” Elbette yaptıkları ikiyüzlülük değil.

Siz ne düşünürsünüz bilmem, hep aynı yüzler olmalarında bence yadırganacak bir yan yok. Bunlar seçkin insanlar. Herbirinden ellışer yüzer tane var da mı birileri hep bunları çıkarıyor karşımıza? Olur mu öyle şey! Geçenlerde kendine çok güvendiği çok çok belli olan bir beyzadeyle gene o kıratta biri felsefe denen şeyin ne kadar boş, ne kadar gereksiz, ne kadar anlamsız bir alan olduğunu sıkı sıkı ve biraz da işi gırgıra vurarak tartışıyorlardı ki hayran oldum. Bilmiyordum, kimilerine göre bunlardan biri ünlü bir tarihçiymiş. Bir başkası şöyle dedi: “*Yok canım tarihçi falan değil o, hem tarihçi olsa ne yazar!*” Oysa biz öteden beri felsefenin her aydın insan için son derece zorunlu bir alan olduğunu sanırdık, ne bileyim bize öğretmenlerimiz öyle öğretmişlerdi. Belki de biz dönemini çoktan kapatmış bir takım öğretmenlerin kurbanı olduk. Neyse, şöyle ya da böyle, bu toplumda felsefe tehlikesi diye bir şeyden şu koşullarda sözetmemiz olası değil. Bu beyler müsterih olsunlar. Önemli olan akşamı iyi geçirmek değil mi? Şunun bunun tarihçi olup olmadığı bizi ilgilendirir mi? Oh, şöyle yaslanın arkanıza, bakın dinleyin eniştem ne söyleyip ne anlatıyor.

Bendeniz nankör müyüm neyim, bu tartışma programlarını an-

cak ilaç içer gibi izleyebiliyorum. Rahmetli anacığım yaşıyor olsaydı kapı dedikodusuna değil de dñnyanın girdisine çıktısına çok meraklı olduğu için kim bilir nasıl izlerdi bu şeyleri. İzler izler hepimizi bir güzel bilgilendirirdi, dinlemediğimizi anladığı zaman boynunu büküp gözünden iki damla yaş akıttırdı. Nasıl bilirdi anacığım Şah'ın sarayında olan bitenleri de bunları ilgilendirir mi ilgilendirmez mi demeden bize hepsini ballandıra ballandıra anlatırdı. Oğlunun ne durumda olduğunu bilmezdi ama İran sarayını kendi eliyle kurmuş gibi bilirdi. Hele Süreyya'nın başına gelenler konusunda eli kalem tutsa kitap yazacak duruma gelmişti. Şimdi biz iki meraksız, oğlum ve ben akşam yemeğinden sonra geçiyoruz televizyonun karşısına, ben ince ince uyuklarken o nasıl yapıyorsa bir yerlerden maçlar bulup çıkartıyor, böylece çalışmayla geçmiş bir günün sonunda kendimize iyi kötü oyalanma olanakları yaratmış oluyoruz. Ben bazen gündüzden kalma bir çalışmayı tamamlamak iim masanın başına geçiyorum. Ara sıra da bu bilginlerimizin ve bilgilerimizin görüşlerinden yararlanmak istiyoruz. Öyle ya iyice de cahil kalmayalım. Bir gözümle uyuyorum, bir gözümle izliyorum.

Adamlar şöyle deseler haksız mı olurlar: “Gözünüze dizinize dursun inşallah. Biz size her komuyu şu televizyon aleminde en birinci ustasından anlattırmaya çalışıyoruz, siz garip bir büyüklük duygusu içinde bunlara dudak büküyorsunuz.” Evet, belki de nankörlük ediyoruz. “İtiğin kaynağa taş atma!” demiş eskiler. Biz belki de bunu yapıyoruz. Ne yaparsınız ki insan olmak böyle bir şey. İnsanoğlu limonun suyunu bir güzel alır, kabuğunu da pis bir şeyden kurtulurmuş gibi çöpe atar. Allah büyüklerimizi başımızdan eksik etmesin. Onlar televizyonun çeşitli kanallarında en azından neyin “etik” neyin “bitik” olduğunu bize her zaman öğretsinler. Onların bağırıp çağırmaları olmasa biz dñnyanın girdisini çıktısını nasıl öğreneceğiz? Gerçekten kendimizi bilelim ve nankörlük etmeyelim. Bu önemsiz yazıyı yurdumun şairlerinden Hayati Özparlar'ın *Nankörlük* adlı şiiriyle bitirmek istiyorum: “Sana her zaman güzellik yaptım / Bir mana da adeta sana taptım / Sen neredeyse ben hep oradaydım / Sen yoksan ben hep zordaydım / Bana iftiralar attın / Beni her fırsatta sattın / Sen hep bunlara bigane kaldın / Bu hep böyle gidecek sandın / Fakat her şeyin bir sonu vardır / Bu dünya nankörlere dardır”

Afşar Timuçin'in Özgeçmişi

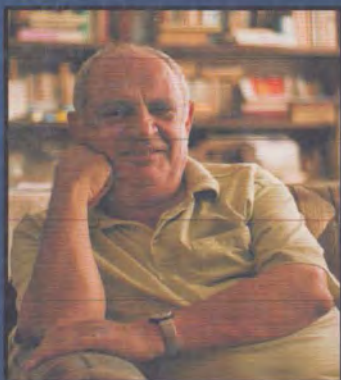
Afşar Timuçin 1939'da Akhisar'da (Manisa) doğdu. Fevzipaşa bucağı (Gaziantep) ilkokulunu, Adana Tepebağ Ortaokulunu bitirdi. Adana Erkek Lisesi'nde başladığı lise öğrenimini İstanbul Erkek Lisesi'nde tamamladı. 1959-1960 ders yılında İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi'nde Fransız Dili ve Edebiyatı bölümünde ve Felsefe bölümünde başladığı yüksek öğrenimini 1967'de Kanada'nın Québec eyaleti Montréal kentinde Montréal Üniversitesi Felsefe Fakültesi'ni bitirerek tamamladı. 1968-1970 arasında Erzurum Atatürk Üniversitesi'nde Fransızca okutmanlığı yaptı. 1968'de İstanbul Üniversitesi Felsefe bölümünde Prof. Macit Gökberk'in danışmanlığında başladığı "Descartes'çı bilgi kuramının temellendirilişi" adlı doktora çalışmasını 1970 ilkyazında sona erdirdi.

O yıl Erzurum'dan İstanbul'a dönen Afşar Timuçin 1975'e kadar çeşitli yayınevlerinde çalıştı, redaktörlük ve çevirmenlik yaptı. 3.3.1975'den başlayarak İstanbul Devlet Konservatuvarı'nda ücretli olarak felsefe, estetik, psikoloji, ahlak gibi dersler okuttu. Bu geçici işinden 1976'da kendi isteğiyle ayrıldı ve yayımcılık yaptı. İki yıl sonra İstanbul Devlet Konservatuvarı felsefe öğretmenliğine kadrolu olarak atandı. Doktorası gibi doçentliğini de "dışarıdan" elde etti, "Descartes felsefesine giriş" adlı yayımlanmış çalışmasıyla 29.4.1981 tarihinde doçent oldu.

İstanbul Devlet Konservatuvarı'nın Devlet Konservatuvarı adıyla Mimar Sinan Üniversitesi'ne bağlamasından sonra bu kurumda lisans, yüksek lisans ve yeterlik-doktora düzeyinde düşünce tarihi, eğitimbilim, estetik gibi dersler okutan Afşar Timuçin 1992'de profesörlüğe yükseltildi. Afşar Timuçin 2001'de Kocaeli Üniversitesi'ne geçti. 2006'da bu üniversiteden emekli oldu.

Felsefe ve edebiyat konularını içeren üç aylık Felsefe Dergisi'ni aralıklı olarak on altı sayı çıkaran Afşar Timuçin "Böyle söylenmeli Bizim Türkümüz" adlı şiir kitabının birinci bölümünü oluşturan "Ayrılıktaki söylenmiş bir yaz türküsü"nde yer alan şiirleriyle Türkiye Radyo ve Televizyon Kurumu 1970 Sanat Ödülleri yarışmasında başarı ödülünü kazandı, Nazım Hikmet'in şiir sanatıyla ilgili ayrıntılı bir inceleme kitabı olan "Nazım Hikmet'in şiiri"yle de Türk Dil Kurumu eleştiri ödülünü aldı. Truva Kültür Sanat Ödülleri'nin şiir ödülü 1997'de Afşar Timuçin'e verildi. 2003'de "Kocaeli" (Kırmızı) gazetesinin düzenlediği araştırmayla "Yılın Eğitimcisi" seçilen Afşar Timuçin 2004 Homeros Emek Ödülünü, İzmir Konak Belediyesi'yle Dil Derneği'nin düzenlediği "Türkçe Günleri" çerçevesinde 2008 Dil Ödülü'nü aldı. Afşar Timuçin'in birçok şiiri Fransızca, İspanyolca, Portekizce, Rusça, Bulgarca gibi dillerde yayımlanmıştır.

Felsefe Dizisi

Edebiyatla felsefenin kavuşma noktasında deneme türü kendini gösterir. Montaigne'den bu yana deneme yazarları sanatçı inceliğiyle düşünür derinliğini bütünleştirmeye çalışıyorlar. Afşar Timuçin *Gönül Gözüyle* dizisinin bu beşinci kitabında yer alan denemelerinde de şiire yatkın bir dille hem ülkemizin hem dünyanın temel sorunlarına ışık tutmaya çalışıyor.

ISBN 978-975-286-349-1

9 789752 863491

www.bulutyayin.com

